

**T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**“ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME”
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

MAKEDONYA SORUNU’NUN TARİHSEL GELİŞİMİ

**CANSEL KAYA
2008.09.04.003**

PROF. DR. MESUT HAKKI CAŞIN

İstanbul, 2011

ÖNSÖZ

Makedonya tarih boyunca çok karışık etnik ve kültür yapısına sahip olmuştur. Değişik kavimlerin ve kültürlerin çatıştığı bu bölge birçok komşu devletlerin istilasına maruz kalmıştır. Makedonya sorununun en önemli unsurlarından biri etnik problemlerdir. Komşu ülkelerin bugünkü Makedonya toprakları üzerinde hak iddia etmeleri ve bazılarının ayrı bir Makedon ulusunun varlığını reddetmeleri nedeniyle sorunun daha iyi anlaşılabilmesi için, bu topraklar üzerinde ilk tarihlerden itibaren kimlerin hakimiyetin de olduğuna değinilmiştir. Makedonya'nın en büyük sorunu çeşitli etnik kökenlerden gelen insanların bir arada yaşadığı ve Balkanlar'ın stratejik açıdan en önemli ulaşım yollarının üzerinde bulunduğu bir bölge olmasından kaynaklanmaktadır. Fiziksel olarak Balkanlar'ın en küçük bölgesi olan Makedonya Balkan Savaşlarının temelini oluşturması sebebiyle ve iki büyük dünya savaşının da Balkan toprakları üzerinde cereyan etmesi açısından tarihteki önemini ve güncelliğini her zaman korumaktadır. Çalışmanın konusunu Makedonya Sorunu'nun tarihsel gelişimi oluşturmaktadır. Makedonya'nın Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilan etmesi ile özellikle Doğu Bloğu'nun çökmesinden itibaren liberal demokratik kurumlarla olan ilişkileri üzerinde durulmuştur. Makedonya'nın AB ve NATO sürecinin özellikleri ortaya konmuştur. Makedonya'nın ekonomik ve siyasi gelişimi tarihsel süreçlerle anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmamda başta tez danışmanlığımı üstlenen Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın'na, eğitimim süresince benden maddi ve manevi hiçbir şeyi esirgemeyen aileme, çalışmam sırasında benden ilgisini ve desteğini biran olsun eksik etmeyen sevgili eşim Osman Kaya'ya, son olarak her şeye rağmen bana olan umudunu yitirmeyen canım dostum Elif Baykaldı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
1.ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİSİ AÇISINDAN MAKEDONYA SORUNU'NUN TANIMLANMASI.....	4
1.1. Sorunu'nun Tanımlanması	4
1.2.Makedonya'da Yaşayan Halklar ve Makedonya Sorunu'nun Gelişimi.....	9
1.3.Realizm	14
1.4.Realizmin Temel Özellikleri	19
1.5.Realist Düşünürler.....	20
1.6.Realizm Açısından Morgenthau'nun Altı Prensibi	27
1.7.Realizmin Genel Bir Değerlendirilmesi	33
1.8.Çatışma ve Güç Kavramı	35
2.ÇATIŞMANIN BALKANLARA YAYILIŞI VE MAKEDONYA SORUNU'NA ZEMİN OLUŞUMU.....	43
2.1.Balkan Tarihine Genel Bir Bakış	70
2.2.Hellenistik Dönemde Makedonya.....	96
2.3.19. yüzyıl Sonu Makedonya Sorunu'nun Gelişimi	99
2.4.Bulgar Eksarlığı'nın Kuruluşu ve Makedonya Sorunu'nun Aktif Olarak Ortaya Çıkışı (1878-1903).....	115
2.5.Bulgar Şiddet Olaylarının İlk Başlaması ve İlk İsyanlar (1895-1903).....	121
2.6. Makedonya İçin Reform Planları ve Mürzsteg Programı	123
2.7.İkinci Büyük İsyan İllinden İsyamı (1903-1908).....	126
2.8. İllinden Ayaklanmasından Sonra Makedonya'daki Siyasi Durum	129

2.9. Jön Türk Devrimi (1908).....	133
3.BİRİNCİ BALKAN SAVAŞI (1912-1913).....	136
3.1.İkinci Balkan Savaşı.....	143
3.2.Birinci Dünya Savaşı.....	147
3.3.İkinci Dünya Savaşı Balkanlar ve Yugoslavya.....	157
4.BALKANLAR'DA JOSİP BRONZ TİTO DÖNEMİ.....	174
4.1.Yugoslavya'nın Parçalanması, Makedonya'nın Bağımsızlık İlanı.....	188
4.2.Türkiye'nin Balkan Politikası ve Makedonya İlişkileri.....	199
4.3.AB'nin Balkan Politikası.....	211
4.4. Rusya'nın ve ABD'nin Balkan Politikası.....	215
SONUÇ.....	225
KAYNAKÇA.....	229
EKLER.....	246

ÖZET

Balkanlar tarih boyunca dünyanın en hareketli coğrafyalarından biri olmuştur. Avrupa'nın üzerinde durduğu üç büyük yarımadanın birisi olan Balkan yarımadası Avrupa'dan Asya'ya geçiş yolu üzerindedir. Tarihin birçok döneminde çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış ve devletler tarafından ilgi odağı olmuştur. Asırlar geçmiş duyulan ilginin derecesi her zaman yerini korumuştur. Coğrafi yapısı gereği göçlere ve dağlık bir bölgeye sahip olduğu için kolay işgal edilemeyen bir bölge konumundadır. Tarihte büyük savaşlara kaynak noktası oluşturan bu bölge dünyanın şekillenmesinde öncülük yapmıştır. Balkanlar etnik farklılıklar ve etnik karışıklıklardan dolayı uzun dönem çatışmalara neden olmuştur. Yeni dünya düzenin de Balkanlar hep öncelikli konumdadır. Balkanların bütünü de yaşanan çatışma ve siyasal gerilimlerin temelinde tarihsel nedenler yatmaktadır. Bölgenin özelliği çatışmaların sadece Balkan devletleri arasında olmaması devletin içinde de ayrı etnik ve dinsel savaş boyutlarına oluşan çatışmaların yaşanmasıdır.

Makedonya da Balkanların kaderinin şekillenmesinde en önemli çıkış noktasıdır. Makedonya sorunu Balkanların kaynamaya ve patlamaya hazır fitilini çeken kıvılcımdır ki Balkan savaşlarının odak noktası, Dünya Savaşlarının başlangıç yeri, sosyalizmin uygulama deneyimi ve büyük ülkelerin dünyaya açılma üstü olarak dünya siyasetinin kalbidir. Makedonya etnik, dinsel, sosyal ve kültürel çeşitlilik bakımından Balkanların en önemli bölgesidir. Makedonya coğrafi olarak günümüzde Ege, Pirin ve Vardar olmak üzere üç bölgeye bölünmüştür. Makedonya genel bir tanımla Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan arasında bir bölgedir. Bulunduğu konum itibarıyla etrafında bulunan komşu ülkelerin toprak istemine maruz kalmıştır. Yunanlılar'a göre Makedonya Hellen bölgesidir. Bulgarlara göre ise İllirier'de kalan yerdir. Sırbistan Makedonya ulusunu Makedonya Cumhuriyeti'ni tanıyan ilk devlettir bununla birlikte Sırbistan ayrı bir Makedon ulusunun siyasal varlığını kabul etmemektedir. Arnavutluk, ulusu da devleti tanımakta ama Makedonya'daki Arnavut azınlığın sorunları dikkate alan bir siyasal yaklaşım çerçevesinde bu ülkenin Agit üyeliğini, Yunanistan ile ortaklaşa hareket ederek engellemektedir. Yunanistan ise ne Makedon ulusunu ne de Makedonya Cumhuriyeti'ni tanımamakla kalmayıp başkalarının da Makedonya'yı bu adla tanımaması için yıllardır bir kampanya yürütmektedir. Makedonya'da sekiz farklı halk yaşamaktadır. Türkler, Bulgarlar, Rumlar, Sırp, Arnavutlar, Ulahlar, Yahudiler ve Çingeneler, Makedonya bölgesinin sahip olduğu önemli jeopolitik ve jeostratejik konum Makedonya üzerinde mücadelelerin nedeni olmuş ve tarihte Makedonya sorununun olarak yerini almıştır.

ABSTRACT

Throughout history, Balkans has been one of the most active geographical regions. Balkan peninsula which is one of the three grand peninsulas where the Europe stands on is on the passage way from Europe to Asia. During many historical ages it has hosted various civilizations and has been the centre of attraction/interest by states. As centuries go by the level of interest shown has remained at all times. In accordance with its geographical formation/topography because it allows migrations as well as having a region of highlands it is in a position of which cannot be invaded easily. This region being the source point for the great wars in history has led to the formation of world. Due to the ethnic differences as well as ethnic disturbances Balkans caused long term conflicts. Within the new world order, Balkans always has and is being remain in privilege position. At the bottom of the conflict and political tensions experienced entirely in Balkans historical reasons lie within. The specification of the region is the conflicts not being experienced only between the Balkan states/countries but also within the state itself with the extent of conflicts in the form of different ethnic and religious wars.

Macedonia is also an important point of origin for the formation of Balkans' destiny. Problem of Macedonia is a spark which ignites the ongoing turbulent and volatile fuse so as being the focal point of Balkan wars, starting point of the World Wars, having the implementation of socialism experience and also being the open up to world base for the major countries it is the heart of the worldwide politics. Macedonia, in respect to the ethical, religious, social and cultural diversity is the most important region of Balkans. Today Macedonia geographically has been divided into three regions as of Aegean, Pirin and Vardar (Axios). Macedonia with a general specification is the region between Greece, Bulgaria and Serbia. In respect of its locational status it has been exposed to the surrounding neighbouring countries' demand for land. According to the Greeks Macedonia is still a Hellenic region. As for the Bulgarians it is a place back in Illyria. Serbia recognises the Macedonian nation and also is the first country which recognised the Macedonian republic but at the same time they do not hypostasise the existence of a separate Macedonian nation. Albania recognises both the nation and the state as a country but due to the problems of Albanian minority in Macedonia together with Greece they stand in the way of Macedonian's economic lives. As for Greece, for years not only they have not recognised the Macedonian nation as well as Macedonian republic they also have been running a campaign for others not to recognise Macedonia with this name. In Macedonia there are eight different populations of folks living. Those are Turks, Bulgarians, Greeks, Serbians, Albanians, Wallaches, Jews and Gipsies. The important geopolitical and geostrategical position that Macedonia region holds has been the account for the conflict over Macedonia and therefore has imbedded in history as Macedonian dispute/problem.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.G.E	: Adı Geçen Eser
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	: Avrupa Topluluğu
AVNOJ	: Anti Fascist Council For The National Liberation
BM	: Birleşmiş Milletler
BİH	: Bosne i Hercegovine(Bosna-Hersek)
COMECON	: Council For Mutual Economic Assistance.
IMF	: İnternational Monetary Fund(Uluslararası Para Fonu)
IMRO	: İnternational Macedonia Revolutionary Oranization (İç Makedonya Devrimci Örgütü)
KEİT	: Karadeniz Ekonomi İşbirliği Teşkilatı
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development
OHA	: Ohri Çerçeve Anlaşması
SAA	: Stabilization and Association Agreement(İstikrar ve Ortaklık Anlaşması)
SAP	: Stabilazation and Association Process(İstikrar ve Ortaklık Süreci)
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SFRY	: Sosyalist Federal Rebutic of Yugoslavia(Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti)
SHS	: Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

- PAHRE** : Assistance for Restructuring their Economies of Poland and Hungary
- VMRO** : Vitreşna Madedonska Revolyutsionna Organizatsiya (Devrimci İç Makedon Örgütü)
- YKP** : Yugoslav Komünist Partisi

GİRİŞ

Makedonya Cumhuriyeti, Balkan Yarımadasında yani Avrupa'nın Güneydoğusunda yer almakta olup Kuzeyinde Yugoslavya, Batıda Arnavutluk, Güneyinde Yunanistan ve Doğuda Bulgaristan ile çevrilidir. Selanik vilayetinin tümüne, Kosova ve Manastır vilayetlerinin, Arnavutluk'tan geri kalan kısmına Makedonya denir. Makedonya'nın Doğuda Bulgaristan, Güneyde Yunanistan, Batıda Arnavutluk ve Kuzeyde Sırbistan ve Kosova ile ortak sınırları bulunuyor. Makedonya Cumhuriyeti, eski Yugoslavya'yı oluşturan altı federe cumhuriyetten biri olup, Yugoslavya'nın dağılması ile bağımsızlığını kazanmıştır. Ülke nüfusu iki milyon civarındadır. Makedonya'da bilinen ilk hakimiyeti M.Ö. 725'te Argead hanedanlığından Birinci

Perdikas kurmuştur. Böylece Makedon Krallığı'nın temelini atan bu hanedanın, Yunan asıllı olmadığı kaydedilmektedir. Tarihi kayıtlara göre Makedonya toprakları M.Ö. 513'ten 479'a kadar Perslerin işgalinde kaldı. İkinci Filip'in kral olmasıyla Makedonya güçlenmeye başladı. Filip'ten sonra M.Ö. 334-323 yılları arasında Makedonya Kralı olan Büyük İskender ülkesinin sınırlarını Yunanistan, Anadolu, İran, Suriye ve Mısır'a kadar genişletti. İskender'den sonra imparatorluğun parçalarından nice krallıklar meydana gelmiştir. Her biri ve büyük devlet şeklinde Romalıların hakimiyetine kadar devam etti. İsa'dan önce 146'dan, 5. Yüzyıla kadar Makedonya Romalıların idaresinde kaldı. Roma parçalanınca Doğu Roma, Mısır'dan Trakya'ya ve Doğu Anadolu'dan Adriyatik'e kadar 100 yılı idaresini sürdürdü. Ülke Roma egemenliğinden sonra Miladi 9. Yüzyılın birinci yarısında Slav istilasına uğradı. Bunu Bulgar istilası takip etti. 1142'de Bizans tarafından yıkılan Bulgar Krallığı ile Makedonya Bizans İmparatorluğu hakimiyetine girdi. 865-1057 yılları Bizans dönemidir. 1230-1280 Sırp egemenliği, 1371-1389 Osmanlı hakimiyeti hüküm sürmüştür. 1913 yılında Osmanlı hakimiyeti dışında kalmıştır. Makedonya'nın kesin bir etnografik sınırı yoktur. Sırbı, Bulgarı, Yunanı medeniyet tarihine sahip çıkarak hak iddiasında bulunurlar. Asıl Makedonya meselesi de budur. Birinci Dünya savaşı öncesinde sadece Sırbistan ve Karadağ bağımsız bir devlet durumundaydılar. Hırvatistan ve Slovenya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir parçasıydı. Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan tarafından 1908 yılında ilhak edilmişti. Makedonya ise, Balkan Savaşları sonunda Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan arasında paylaşılmıştı. 1914 yılında başlayan Birinci Dünya

Savaşı'na bütün Güney Slav milletleri katıldılar. Birinci Dünya Savaşı, Sırbistan ve Karadağ'ın dahil olduğu İtilaf devletlerinin galibiyetiyle sona ermekteydi. İtilaf güçleri de, savaşta yenilen tarafta yer alan Avusturya-Macaristan'ın parçalanmasına ve boşta kalan Avusturya-Macaristan'ın parçalanmasına ve boşta kalan Hırvatistan, Slovenya ile Bosna-Hersek'in Sırbistan'la aynı devlet çatısı altında bulunması formülüne destek verdiler.1918 Haziranında Sırbistan, Karadağ ve Avusturya Macaristan'ın güney Slav eyaletleri temsilcileri Korfu Paktı'nı imzalayarak, Karageorgeviç ailesinin hükümdarlığı altında bir birlik kurmaya karar vermişlerdi. 1918 Ekim'inde Zagreb'te Yugo-Slav Milli Konseyi kuruldu ve Kasım ayında da Karadağ Milli Meclisi Karadağ Kralı Nikola'yı tahtından indirerek Sırbistan'a katıldığını ilan etti. İkinci Dünya savaşının başlamasıyla birlikte Yugoslavya topraklarında direniş örgütleri oluşturulmuştu ki bunlar arasında en önemlisi federatif Yugoslavya yanlısı, Komünist Parti lideri Josip Broz Tito'nun Partizanlarıydı. Bu direniş diğer Slav topraklarından da destek görerek Alman saldırılarını geri püskürtmeyi başardılar. Böylece Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyetinin kurulmasına doğru ilk adımlar atılmış oldu. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Balkan coğrafyasında ortaya çıkan ve temelleri 29 Kasım 1943 yılında Bosna-Hersek'in Yayıtse kasabasında düzenlenen AVNOJ'un ikinci oturumunda atılan Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'nin federe devletlerinden biri olan ve 2 Ağustos 1944 tarihinde düzenlenen ASNOM'un birinci oturumunda alınan kararlarla Makedonya Halk Cumhuriyeti tarihte ilk kez devlet statüsüne kavuştu. Yugoslavya Halk Cumhuriyeti altı temel esas üzerine oturuyordu. Bunların en başında ülkede yaşayan uluslar ve Tito gelmektedir. İkinci Yugoslavya'ya yön veren Sosyalist piyasa ekonomisi, özyönetim, federalizm, bağlantısız dış politika ve 1941 kulübüdür. Günümüz Makedonya'sının nüfusunu, Makedon, Türk, Arnavut, Sırp, Çingene, Ulah ve diğer milliyetler oluşturmaktadır. Yüzyıllardır birlikte yaşayan bu milliyetlerin bölgedeki nüfus oranları zamanla değişikliğe uğramıştır. Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesi(1991) diğer milletler gibi Türkler açısından da yeni bir dönem başlangıcı sayılmaktadır. Bağımsızlığından mütakip yıllarda Makedonya Cumhuriyetinin dış politikası, ana faktör tarafından şekillendiği görülmektedir. Başta NATO ve AB olmak üzere Batı kurum ve kuruluşları da yer almaktadır. Batı ile tam bütünleşmeyi sağlamak, bu çerçevede uzun vadede birincil öncelik taşıyan dış politika hedefi, Avrupa Birliğine tam üyeliğidir. Bu hedefe yönelik ilk adım, 1997 yılında Brüksel'de imzalanan Ticaret ve

İşbirliği Anlaşması ile Ortaklık Süreci (SAP- Stabilization and Association Proses) AB'nin günümüzde Batı Balkanlara Yönelik izlediği politikaların temel çerçevesini oluşturmaktadır. İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını imzalamıştır. Bunun yanı sıra, Makedonya, Avrupa Konseyi ve AGİT gibi uluslar arası kuruluşlara da üyedir. ABD ile dostane iyi ilişkiler komşu devletlerle Arnavutluk, Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan iyi komşuluk ve işbirliği amaçlanmıştır. Makedonya'nın dış politikasını yönlendiren en önemli unsur, kuşkusuz, Balkanlar'daki konumu ve komşu devletler ile olan sorunlarıdır. Makedonya'nın Balkan politikasının ana hatlarını iyi komşuluk ilişkileri temsil etmektedir. Bölgedeki merkezi konumu ve tarihten gelen bir takım çatışma riskleri, komşu ülkelerle ilişkileri etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Bölge ülkeleri ile ilişkilerinde benimsemiş olduğu "eşit mesafe" ilkesi çerçevesinde herhangi bir komşuyla özel ilişki kurmamaya gayret etmektedir. AB ile gelişen ilişkileri ve tam üyelik kurmamaya gayret etmektedir. AB ile gelişen ilişkileri ve tam üyelik hedefi doğrultusunda isim sorunu konusunda taviz vermemekle birlikte, Yunanistan ile özellikle ekonomik ilişkilerine önem verme eğilimindedir. Makedonya tüm komşuları ile iyi ilişkiler kurmak, ülke içi tansiyonu düşürmek ve ulusal güvenliği sağlamak, ekonomiyi geliştirmek için dengeli ve batışçı bir politika izlemektedir.

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN MAKEDONYA SORUNUNUN TANIMLANMASI

1.1. Sorunu'nun Tanımlanması

Makedonya, stratejik açıdan son derece önemli bir bölge olarak, değişik zamanlarda çeşitli halkların konağı ve kolonisi olmuştur. Tarih boyunca Makedonya değişik isimler altında tanınmıştır ve bir kültür mozaiği oluşturmuştur. Etnik yapısı ve coğrafi hudutları tartışma konusu olan Makedonya Türk tarihin ayrılmaz bir parçası, Balkanların etnik, dinsel, kültürel ve linguistik açıdan en karışık bölgelerinden biridir.¹Makedonya Balkan coğrafyasının temel özelliklerinin hepsini içinde barındırır. Etnik, dinsel, sosyal ve kültürel çeşitlilik bu küçük ülkenin en önemli niteliklerindedir.² Makedonya, Orta ve Doğu Avrupa'yı Güney ve Güneydoğu Avrupa ile bağlayan önemli ulaşım yollarının kesiştiği bir noktada bulunan ve Dünya Bankası tanımlamalarına göre aşağı orta milli gelir seviyesinde yer alan bir ülkedir.³

Makedonya Cumhuriyeti, Balkan Yarımadasında yani Avrupa'nın Güneydoğusunda yer almakta olup Kuzeyinde Yugoslavya, Batıda Arnavutluk, Güneyinde Yunanistan ve Doğuda Bulgaristan ile çevrilidir.⁴ Balkan yarım adasının "Struma, Vardar ve Mesta" nehirleri havzalarını içine alarak güney batısını teşkil eder. Selanik vilayetinin tümüne, Kosova ve Manastır vilayetlerinin, Arnavutluk'tan geri kalan kısmına Makedonya denir.⁵ Makedonya'nın doğuda Bulgaristan, güneyde Yunanistan, batıda Arnavutluk ve kuzeyde Sırbistan ve Kosova ile ortak sınırları bulunuyor.⁶ Makedonya Cumhuriyeti, eski Yugoslavya'yı oluşturan altı federe cumhuriyetten biri olup, Yugoslavya'nın dağılması ile bağımsızlığını kazanmıştır. Ülke

¹ <http://tdid.ege.edu.tr/files/giraysaynurbozkurt.pdf>.

² Filiz Öner, "Balkanlar'da Azınlık Hakları Bulgaristan ve Makedonya Örneği" ,(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010), s.116.

³ Gülsevin Onur ve Tuğrul Somuncuoğlu, Makedonya Yerinde Pazar Araştırmaları İstanbul T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2007, s.4.

⁴ Tamer Kayacıklı ve Arzu Sakınmaz, Makedonya Ülke etüdü, İstanbul Ticaret odası, İstanbul, 1999, s.2.

⁵ Tahsin Uzer, Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi, İkinci Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, s. 81.

⁶ Gürbüz Bahadır, Batı'dan Doğu'ya Uzanan Çizgide Balkanlar ve Türkler, Birinci Basım, Konya: Çizgi Kitapevi, 2002, s. 15.

nüfusu iki milyon civarında olmasına karşılık etnik ve dini kompozisyonu hayli karışıktır.⁷

Makedonya, özellikle etnik yapısının çeşitliliğinden ötürü (örneğin, Fransızca'da Macedoine salata anlamına gelir) Balkanların en karmaşık sorunlarından biridir. Makedonya coğrafi olarak günümüzde Ege (Yunanistan'daki bölümü), Pirin (Bulgaristan'daki bölümü) ve Vardar (bugünkü Makedonya Cumhuriyeti) olmak üzere üçü bölünmüştür.⁸ Batıdaki büyük göllerin bölgesi Vardar, doğuda Mesta'ya kadar olan bölge ise Strumadır.⁹ Makedonya için genel bir coğrafi konum belirtmek gerekirse Ege Denizinin kuzeybatısında, Balkan yarım adasının orta kesiminde yer alan tarihsel bir bölgenin adıdır. Yaklaşık 65.000 km'lik bir alana yayılan Makedonya bugün Yugoslavya, Bulgaristan ve Yunanistan arasında paylaşılmış durumdadır.¹⁰

Makedonya'da, bilinen ilk hakimiyeti, Milattan önce 725'te Argead hanedanlığından Birinci Perdikas kurdu. Böylece Makedonya Krallığı'nın temelini atan bu hanedanın, Yunan asıllı olmadığı kaydedilmektedir. Tarih kayıtlarına göre, Makedonya toprakları Milattan önce 513'ten 479'a kadar Perslerin işgalinde kaldı. Daha sonra, İkinci Filip'in kral olmasıyla, Makedonya güçlenmeye başladı. İkinci Filip Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın paylaşmadığı bir Makedonya Kralıdır.¹¹ İkinci Filip'ten sonra, Milattan önce 334-323 yılları arasında Makedonya Kralı olan Büyük İskender, ülkesinin sınırlarını Yunanistan, Anadolu, İran, Suriye ve Mısır'a kadar genişletti. İskender, Türkistan ve Hindistan'a da girdi.¹² İskender'den sonra imparatorluğun parçalarından, nice krallıklar meydana geldi. Her biri ayrı ve büyük devlet şeklinde, Romalıların hakimiyetine kadar devam etti. Bu arada gene sonra ve İsa'dan önce 146'dan 5. Yüzyıla kadar Makedonya, Romalıların idaresinde kaldı. Roma

⁷ Gürbüz Bahadır, **a.g.e.**, s. 15.

⁸ Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 504.

⁹ T.R. Georgevich, Macedonia, First Publihed, London: George Allen Unwin L.T.D.,1918, P. 9.

¹⁰ Meral Kapak, "Makedonya Tarihi", Balkan Yarımadasının Orta Kesiminde Tarihsel Bölge, 2008, <http://www.makaleler.com/tarih-makaleleri/Makedonya-eski-krallik-htm> (5 Kasım 2010), s.12.

¹¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 82.

¹² Hasan Yılmaz ve Nihat Kaşıkçı, Medeniyetin izinde Yunanistan'dan Almanya'ya Adım Adım Balkanlar ve Avrupa, Ankara: Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, 2001, s. 102.

parçalanınca; Doğu Roma, Mısır'dan Tuna'ya ve Doğu Anadolu'dan Adriyatik'e kadar 100 yıl idaresini sürdürdü.¹³

Ülke Roma egemenliğinden sonra, Miladi 9. yüzyılın birinci yarısında Slav istilasına uğradı. Bunu Bulgar istilası takip etti. 1142'te Bizans tarafından yıkılan Bulgar Krallığı ile birlikte, Makedonya da Bizans İmparatorluğu'nun egemenliğine girdi. Bu durum, Müslüman Türkler Balkanlara gelinceye kadar devam etti. Makedonlar, 867-1057 yılları arasında, Bizans Devleti'ne sekiz imparator ve iki imparatoriçe verdi. Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Makedonya'da Latin Krallığı kuruldu. Fakat ülke, 1230'da Bulgarların, 1280'de Sırpların egemenliğine geçti.¹⁴

Osmanlı yönetimi 1371 yılında Makedonya topraklarına girdiler, 1389 yılında kuzey Makedonya'nın hemen hemen tamamına sahip oldular. Bu fetihler Birinci Murat zamanında başladı. 1389'da Kosova Savaşı ve 1392 yılında Sırp egemenliği Yıldırım Beyazıt zamanında Makedonya'dan tamamen atıldı.¹⁵ Makedonya yaklaşık beş buçuk asırlık bir dönem (1371-1912/3) Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. 1913 yılında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün dışında kalmıştır.¹⁶ Makedonya kesin bir sınırları ve sadece resmi Osmanlı idaresinin bulunmadığı bir bölgedir.¹⁷

Makedonya'nın kesin bir etnografik hududu yok gibidir. Sırp, Bulgarlar ve Yunanlılar medeniyet tarihine sahip çıkarak hak iddiasında bulunurlar. İşte asıl Makedonya meselesi budur.¹⁸ Balkan Yarımadası'nda ilk çağlardan günümüze kadar Makedonya hep var olmuştur. Fakat tarihi boyunca, çeşitli imparatorluklar ve devletler tarafından hakim olunmak istenmiştir ve bu sorunlar bugünde güncelliğini hala devam ettirmektedir. Makedonya, Avrupa ile Asya arasındaki ana yol üzerinde yer almaktadır. Yunanlılar'a göre, Makedonya bir Hellen bölgesinin adıdır. Bulgar müellifi Anastas Totev'e göre ise Makedonya, İllirier'den kalan bir kelimedir. Fransızca'ya geçen, fakat

¹³ Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa, Dokuzuncu Basım, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2009, s. 410.

¹⁴ Hasan Yılmaz ve Nihat Kaşıkçı, **a.g.e.**, s. 102.

¹⁵ Ahmet Maranki, Balkan Mezalim, İstanbul: Timaş Yayınları:193, 1993, s.20.

¹⁶ Güner Şaban, "2001 Makedonya Etnik Çatışması ve Çözümü Çerçeve Anlaşmasına giden süreç" , (Yayınlanmış yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2007), s. 38.

¹⁷ Mark Mazower, The Balkans, London: Phoenix Press, 2000, p. 103.

¹⁸ Tahsin Uzer, a.g.e., s. 82.

aslı eski Yunanca olan Makedonya kelimesi, “karışık”, “türlü”, “muhtelif parçalardan oluşan”, “yamalı bohça”, “sebze veya meyve salatası” gibi manalara gelmektedir.¹⁹

Makedonya topraklarının kaderi 19. yüzyıl sonunda sadece bir mesele olmakla kalmıyor, aynı zamanda bundan sonra da Balkan devletleri arasındaki başlıca bir ayrılık noktası olmayı sürdürüyordu.²⁰ Makedonya sorununun temelinde, 2000’lerin ilk yıllarına kadar baskı altında tutulan ve kendi dillerinde eğitim ve siyasete katılım gibi temel hakları tamamen ellerinden alınan veya sıkı bir şekilde kısıtlanan Arnavut azınlığın, artık bu haklarını almak için şiddete başvurmaya başlaması yatmaktadır.²¹

Dil benzerliği ve tarihsel bağlar açısından bu bölgenin en çok kendi etkisinde olması gerektiğini düşünen Bulgaristan, 1878 yılında, Osmanlı Devleti’nin güçsüzlüğünden faydalanarak bölgeyi kontrol altına almaya çalıştı. Fakat İngiltere ve dönemin diğer büyük güçleri bu hareketi engellediler. Makedonya’nın bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne içeriden ve dışarıdan olmak üzere iki yönlü tehdit söz konusudur. Birincisi, Makedonya’nın toprak bütünlüğüne, dolayısıyla bağımsızlığına yönelik içeriden gelebilecek başlıca tehdit, Arnavut ayrılıkçılığıdır. Ancak Makedonya’da nüfusun % 23’ünü oluşturan Arnavut azınlığın tüm sorunlarına ve Makedonya’nın istikrarı açısından yarattıkları tüm sorunlara rağmen dışsal bir itme olmadan Makedonya’yı parçalamaya kalkışacaklarını düşünmek zordur. Çünkü, herşeye rağmen Arnavutlar da bilmektedir ki, Makedonya azınlık hakları bakımından Balkanlar’ın en liberal ülkesidir. Ayrıca, ayrılıkçı ve irredentist Arnavut milliyetçileri bile, Makedonya’yı parçalamaya kalkıştıklarında karşılarında yalnızca Makedonları değil, Sırbistan, Bulgaristan’ı ve Yunanistan’ı bulacaklarını gayet iyi bilmektedirler.²²

Temelde Arnavut azınlık ile ülkede nüfusun çoğunluğunu oluşturan Makedonların kontrolündeki yönetim arasında yaşanan sorun bu iki kesim arasındaki

¹⁹ Fatih Murtezan, Makedonya’da Yönetimsel Değişim ve Yerel Yönetimler, Üsküp: Matüsitem Yayınları, 2008, s. 21.

²⁰ Barbara Jelavich, Balkan Tarihi 20. Yüzyıl, Birinci Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2006, s.95.

²¹ Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, “Dünya Çatışmaları, Çatışma Bölgeleri ve Konuları”, Üçüncü Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 639.

²² Şule Kut, Balkanlar’da Kimlik ve Egemenlik, Birinci Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 81.

etnik ve dini farklılıklardan kaynaklanmıştır.²³ İkincisi, Makedonya toprak bütünlüğüne yönelik dışarıdan gelebilecek bir saldırı nedeniyle bölünebilir. Gerçekten de Makedonya, dört bir yandan kendisiyle sorunlu komşu devletlerle kuşatılmış durumdadır. Sırbistan, kerhen de olsa Makedon ulusunu tanımakta ama Makedonya Cumhuriyeti'ni tanımamaktadır. Bulgaristan, Makedonya Cumhuriyeti'ni tanıyan ilk devlettir, ama ayrı bir Makedon ulusunun varlığını kabul etmemektedir. Arnavutluk, ulusu da devleti de tanımakta ama Makedonya'daki Arnavut azınlığın sorunları nedeniyle Makedonya'nın AGİK üyeliğini Yunanistan'la birlikte engellemektedir. Yunanistan ise, ne Makedon ulusunu ne de Makedonya Cumhuriyeti'ni tanımamakla kalmamakta başkalarının da Makedonya'yı bu adla tanımaması için yıllardır histerik bir kampanya yürütmekte ve Makedonya'ya ambargo uygulamaktadır. Ayrıca Yunanistan ve Bulgaristan, ülkelerindeki Makedon azınlığın varlığını inkar ve haklarını ihlal etmekte Arnavutluk ve Sırbistan ise Makedonya'daki etnik akrabalarının mücadelelerine destek vermektedirler.²⁴

1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı sonrasında imzalanan Ayastefanos anlaşması ile Selanik dışında kalan Makedonya coğrafyası Bulgaristan'a dahil olmuş, ancak bu durumdan rahatsız olan Avusturya'nın menfaatlerinin korunması amacıyla diğer Batılı devletlerin de katılımıyla Temmuz 1878'de toplanan Berlin Kongresi'yle Ayastefanos Anlaşması geçersiz kılınmış ve Makedonya Osmanlı Devleti'ne iade edilmiştir. Bu durum Bulgaristan'ın Balkan politikasını derinden etkilemiş, söz konusu tarihten Sofya, Ayastefanos'taki durumu öne sürerek bölgede hak iddiasında bulunmuştur. Ayastefanos Bulgaristanını yeniden oluşturma politikası çerçevesinde harekete geçen Bulgar çetelerinin Makedonya'ya yönelik faaliyetlerini bu toprakları kontrolleri altına almak isteyen Yunanistan ve Sırbistan'ı rahatsız etmiş ve Makedonya Balkanlar'ın önemli çatışma noktalarından biri haline gelmiştir.²⁵

Makedonya sorununun tarihsel temelinde bölgenin Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinden çıkarılıp Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan arasında paylaşımı vardır. Bu üç devletin topraklarına katmak istediği Makedonya, 1912-1913 Balkan

²³ Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, a.g.e., s. 639.

²⁴ Şule Kut, a.g.e. s. 83.

²⁵ Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, a.g.e., s. 640.

Savaşları sonunda Bükreş Antlaşması'yla bu devletlerin arasında Pirin, Ege, Vardar Makedonya'sı olarak üçe bölünmüştür.²⁶ I. Balkan Savaşı sonunda Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin bölge üzerindeki egemenliğine son vererek, 1913'te Makedonya'yı üçe ayırdılar.²⁷ Bulgaristan, I. Dünya Savaşı sırasında Sırbistan'a ait bölümü işgal etti, fakat 1919'da kendi topraklarının bir kısmını da kaybederek bölgeden çekildi. Günümüzdeki Makedonya Cumhuriyeti ise İkinci Dünya Savaşı sırasında 2 Ağustos 1944 tarihinde Makedonya Demokratik Federe Devleti adıyla Vardar Makedonya'sında kurulmuştur. 29 Kasım 1945 tarihinde Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti adını almıştır.²⁸ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Makedonya'nın Sırbistan'a ait bölümü Yugoslavya'ya bırakıldı. Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte bağımsızlığını ilan eden eski Yugoslavya'nın Makedonya federe devletinin tanınması sorun olmuş, özellikle Yunanistan'ın olan itirazları bölgede gerginlik yaratmıştır. Günümüzde Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk ve Yugoslavya arasında sorun olmaya devam etmektedir.²⁹ 7 Haziran 1991'de ise adını Makedonya Halk Cumhuriyeti olarak tespit etmiştir.³⁰

1.2. Makedonya'da Yaşayan Halklar ve Makedonya Sorunu'nun Gelişimi

25 bin mil karelik alana yayılan ve yaklaşık bir milyon nüfusu olan Makedonya'nın kesin siyasi sınırları yoktu; fakat Selanik, Kosova ve Manastır'ın Parçasıydı. Bölgenin genellikle, kuzeyde Şar dağları; doğuda Rodop Dağları; güneyde Ege Denizi, Olimpos Dağı ve Pindus dağ sırası ile batıda Ohri Gölü'yle sınırlandığı düşünülür. Etnik bölünmeler konusu kesin olarak belirlenmemektedir. Berlin Kongresi'nden sonra, bu bölgenin kaderi önemli bir mesele haline geldiği zaman, pek çok istatistik toplandı; sonuçlar genellikle araştırmayı yapanların menfaatlerini yansıtıyordu. Makedonya'da en az sekiz farklı halk yaşıyordu: Türkler, Bulgarlar, Rumlar, Sırp, Arnavutlar, Ulahlar, Yahudiler ve Çingeneler. Ayrıca bazı kimseler şüphesiz kendilerini her şeyden önce Makedonyalı olarak görüyordu. Bosna- Hersekli

²⁶ Burak Tangör, Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri, Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2008, s. 139.

²⁷ Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkilere Giriş, İkinci Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2005, s. 113.

²⁸ Burak Tangör, a.g.e. s. 139.

²⁹ Faruk Sönmezoğlu, "Makedonya Sorunu", Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Dördüncü Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2005, s. 467.

³⁰ Burak Tangör, a.g.e., s. 139.

Türkler, Arnavutlar ve Güney Slavlarının dahil olduğu Müslüman unsur büyüktü; belki de nüfusun yarısını oluşturuyordu. Rusya veya Balkan devletlerinden kovulan Müslümanlar buralara gelmişti ve Arnavut nüfusun büyük kısmı genelde Müslümandı.

Makedonya bölgesinin sahip olduğu önemli jeopolitik ve jeostratejik konumu, Makedonya üzerinde mücadelelerin nedeni olmuş ve tarihte “³¹Makedonya Sorunu” diye yerini almıştır. Makedonya sorunu, 1870’ten sonra kaynakları başını kaldırdığı uzak Balkanlar’da, bu topraklarda yaşayan çeşitli milliyetlerin dillerine göre ayrılması gerektiği fikri, Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan devletleri ile böyle bir dilin mücadelesini veren Babı-ı Ali’ye vurulan darbelerin sonuncusu olmuştur.³² Makedonya sorununun temelinde, son zamanlara kadar baskı altında tutulan ve kendi dillerinde eğitim ve siyasete katılım gibi temel hakları tamamen gasp edilen veya sıkı bir şekilde kısıtlanan Arnavut azınlığın, artık bu haklarını almak için şiddete başvurmaya başlaması yatmaktadır. Makedon Arnavutlarının bu mücadelelerinde komşu ülkelerde yaşayan Arnavutlardan yardım görmeleri de sorunun uluslararası bir görünüme bürünmesine yol açmaktadır. Arnavut azınlık ile ülkede nüfusun çoğunluğunu oluşturan Makedonların kontrolündeki yönetim arasında yaşayan bu sorun bu iki kesim arasındaki etnik ve dini farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Üsküp yönetiminin, ülkesindeki Arnavutların etnik ve dinsel açıdan aynı kimliği paylaştıkları Arnavutluk ve Kosova’da yaşayan halklarla birleşerek bir büyük Arnavut devleti kurarak Makedonya’nın parçalanmasına yol açmasından duyduğu korku, onu Arnavutlara yönelik baskılarını artırmaya ve bu şekilde sorunu daha da karmaşık hale getirmeye itmiştir.³³ Makedonya ile sınır, hatta burada yoğun bir Arnavut nüfusu yaşaması sebebiyle Arnavutlar da Makedonya üzerinde tarihi hak iddia ediyorlardı. Onların iddiası şu idi: “ Makedonya neden sırf Rumlar’la Bulgarlar arasında bölüşülecekmiş ki? Biz onlardan daha eskiyiz. Pelasgoslar’ın doğrudan torunuyuz. Pelasgoslar bir zamanlar tüm yarımada’yı işgal ediyorlardı; Yunanlılar’la Makedonyalılar sadece onların birer dalıdır. Akhilleus ve Büyük İskender Yunanlı değillerdi: Pelasgoslar’dandı; yani Arnavut’tu. Bulgarlarda daima Arnavutlar’ın

³¹ Barbara Jelavich, a.g.e., s. 92.

³² Güner Şaban, a.g.e., s. 42.

³³ Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, a.g.e. s.639.

köleleri olmuşlardı. Kalabalık ve cesur olan Arnavut halkı neden başkalarına bıraksın güzel Makedonya ovalarını” diyorlardı.³⁴

Yunanlılar Makedonya Kralı Büyük İskender’in Bizans İmparatorluğunu yıkılmasından sonra buradan hak talep etmekteydiler.³⁵ Makedonya, Rum İmparatorluğu’nun yeniden diriltilmesine zemin olacaktı. Bu kıta, ‘Megalo İdea’ nın hedefleri arasında bulunuyordu. “Makedonya Rumları Hellenist” idiler. ‘Megalo İdea’ isteği ile yanıp tutuşan bunlar, yeni Yunan Krallığı’nı İstanbul’a kadar uzatmak istiyorlar, Atina tarafından tahrik ediliyorlardı. Yunanistan Başbakanı Deligiannos, Makedonya Yunan Komiteleri’ne aktif destek veriyor, “ Yunanistan, Makedonyasız yaşayamaz” diyordu.³⁶ Yunanistan’ın bugün bile Makedonya’yı Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya’ adı dışında tanımaya yanaşmaması Üsküp ile Atina arasındaki ilişkilerin normalleşmesini engelleyen en önemli faktördür.³⁷

Bulgaristan ise Makedonya’nın Bulgar kökenli nüfusun yaşadığı bölgelerinin kendisine ait olduğunu iddia ederek sorunun bir parçası olmaktadır.³⁸ Bulgarlar, Ayastefanos Antlaşması’yla kendilerine verilen, Makedonya’nın, Berlin Antlaşması’yla geri alınarak Osmanlı Devleti’ne iade edilmesini “haksızlık” olarak değerlendiriyorlar, buraya yeniden sahip olmak istiyorlardı. Bunun yanında, Bulgaristan da diğer küçük devletler gibi Makedonya üzerinde “tarihi hak” öne sürüyorlardı. Burası, Bulgar Çarı Simon’un “Büyük Bulgar İmparatorluğu’na dahildi” deniliyordu. Bulgarlar ayrıca, Makedonya’yı elde etmeyi, “Slav Birliği” ne giden yol olarak görüyorlar, Ege Denizi’ne açılmakla bir “ticari kapı, taze bir pencere” ye sahip olacaklarına inanıyorlardı.³⁹ Bulgar hükümeti, Berlin Antlaşması’nı müteakip, Makedonya’yı Bulgaristan’a ilhak çabası içine girmiş, bu emel hükümet programlarına bile yansımıştı. 1885’deki hükümet programında şunlar yer alıyordu: “ Makedonya Bulgaristan’ın kan ve can damarıdır.

³⁴ Süleyman Kocabaş, Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912- 1913 Avrupa Türkiyesi’nin Kaybı, Birinci Basım, İstanbul: Vatan Yayınları, 2000, s.41.

³⁵ Mustafa Selver, Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna, Birinci Basım, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2003, s.54.

³⁶ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 39.

³⁷ Kemal İnat, a.g.e., s. 640.

³⁸ Kemal İnat,a.g.e., s. 640.

³⁹ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 40.

Derhal Bulgaristan'a ilhak edilmelidir. Bulgaristan Devleti, Makedonyasız kurulamayacaktır.⁴⁰

Torbeşler, Makedonya'daki bir başka Müslüman azınlıktır. Bulgaristan'da yaşayan Pomaklar gibi Torbeşlerde, Makedonca konuşan ve Müslüman inancına sahip bir başka azınlık grubudur. Kısacası Torbeşler, “ Müslüman Slav Makedonyalılar” olarak tanımlanmaktadır.⁴¹Makedonya'da yaşayan unsurlardan birisi de Ulahlar'dı. Latin kaynaklı Romenler'den olan bunlar, Roma İmparatorluğu'nun Romen lejyonu Barbarlar'ın saldırısına maruz kalınca, bir kısım Romenler Karpat Dağları'na çekilirken, bir kısmı da Tuna'yı atlayarak güneye geçmişler, Makedonya'ya ulaşan bunlar bölgenin çobanları, nakliyecileri ve kozmopolit tüccarları olmuşlardı.⁴² Ulahlar, Makedonya Anayasası'nda tanımlanmış bir başka azınlık grubudur. Ulahlar, ülkede yoğun olarak Üsküp, İştıp, Manastır, Kruşevo, Struga, Ohrid, Kocani- Vinica, Sveti, Nikoli, Kumanovo ve Gevgelli şehirlerinde yaşamaktadırlar.⁴³Sırbistan, Makedonya üzerinden Selanik limanına inmek istiyordu.⁴⁴ Sırp, tarihlerinin arşivinde kayıtlı Büyük Sırbistan'ın peşinde idiler. Sırp, Selanik'i Belgrat'a liman yapmak hevesinde bulunuyorlardı. Tarih bilgilerine nazaran Sırp aynı İstikamette yürümüşlerdi, Üsküp, vaktiyle Büyük Sırbistan'ın başkenti idi.⁴⁵ Sırbistan Başbakanı Milovan Milovanovic, Makedonya için Makedonya sorunu Sırp'ın lehine çözümlenmelidir. Makedonyasız Sırbistan'a hayat hakkı yoktur diyordu.⁴⁶

Romanlar, hem Müslüman hem de Hristiyan inancına sahiptirler. 2002 nüfus sayımına göre Romanlar'ın Makedonya içindeki oranları % 2,6 'dır. Makedonya'da yaşayan Romanlar, Balkanlar'daki diğer ülkelerden de farklı olarak anayasal açıdan tanınan ilk gruptur. Bu yüzden dillerini kullanabilmekte ve kendi dillerinde eğitim alabilmektedir. Fakat ekonomik açıdan durumları hala ortalamanın altındadır.⁴⁷ Makedonya sorununun en önemli unsurlarından biri de etnik problemlerdir. Sırp, Hırvat

⁴⁰ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 40.

⁴¹ Filiz Öner, a.g.e., s. 116.

⁴² Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 40.

⁴³ Filiz Öner, a.g.e., s. 119.

⁴⁴ John Buchan, Bulgaria and Romania, Hodder and Stoughton Limited, London, 1924, p. 17.

⁴⁵ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 39.

⁴⁶ Yusuf Hamza, 1839-1876 Yılları Arasında Makedonya Slav Halkının Eğitim ve Kültür Hayatında Tanzimat'ın Yankıları, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı: 73, Ağustos 1991, s. 57.

⁴⁷ Filiz Öner, a.g.e., s. 119.

ve Sloven Krallığı tarafından bir Makedon ulusunun varlığı kabul edilmese de Tito'nun Makedonya Cumhuriyeti'nin ilanından sonra dış ülkelerin bu bölge ile ilgili yayılmacı emellerini durdurabilmek için uyguladığı bilinçli politikalar sonucu bir Makedon ulusu meydana getirilmiştir.⁴⁸ 1990 sonunda yapılan çok partili ilk genel seçimler sonrası bir koalisyon hükümeti oluşturulurken, Kiro Grigorov da devlet başkanı seçilmiştir. 1991 Ocağı'nda da Makedonya Meclisi egemenliğini ilan etmiş, ancak Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık ilan etmesiyle başlayan iç savaşta tarafsız olacağını açıklamıştır. 1992 Martı'nda federal birliklerin Makedonya topraklarından çekilmesi ve Yugoslavya federal anayasasının yalnızca Sırbistan ve Karadağ'ı kapsayacak biçimde düzenlenmesi sonrası Makedonya, Slovenya ve Hırvatistan ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Makedonya'nın tanınması konusu uluslararası düzeyde Yunanistan'ın engellemeleriyle karşılaşmış, ülkenin adının Makedonya Cumhuriyeti yerine Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti olarak değiştirilmesi ile Yunanistan'ın tepkisi kısmen azaltılmıştır.⁴⁹ Makedonya Sorunu'nun ortaya çıkışının nedeni, bu bölgenin ırki, dini ve sosyal kültürel yapısı başlıca rol oynamıştır. Bu özelliğiyle Makedonya adeta bir etnografya müzesi niteliğini taşımıştır. Öyle ki, Makedonya'da yüzyıllarca Türkler, Makedonlar, Arnavutlar, Sırlar, Bulgarlar, Romlar, Uahlar, Rumlar ve Yahudiler iç içe yaşamışlardır. Makedonya bölgesinin sahip olduğu önemli jeopolitik ve jeostratejik konumu, Makedonya üzerinde mücadelelerin nedeni olmuş ve tarihte “ Makedonya Sorunu” diye yerini almıştır.⁵⁰ Balkan devletleri ve hslklsrı değişik zamanlarda kendilerini Balkanlar dışından büyük güçlerin hakimiyetinden kurtarmak ve kendi bağımsızlıklarını ya da bağlantısızlıklarını sağlamlaştırmak istemişlerdir. Öte yandan, Balkan devletleri ve halkları, aralarında kendi çıkarlarını komşularının çıkarları karşısında koruyabilecek ve geliştirebilecek güçlü patronlar olarak gördüklerinde bölge dışı güçlerin yanında yer alarak sorunlara aktif biçimde karıştıkları dönemler olmuştur.⁵¹

⁴⁸ Kemal İnat, a.g.e., s. 241.

⁴⁹ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 114.

⁵⁰ İlker Alp, “Makedonya Üzerindeki Mücadeleler ve Makedonya Cumhuriyeti”, Der. Murat Hatipoğlu, Düünden Bugüne Makedonya Sorunu, Balkanlar Araştırma Dizisi 6, Ankara, ASAM Yayınları, 2002, s. 73.

⁵¹ Kemali Saybaşılı ve Gencer Özcan, Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar, Birinci Basım, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997, s. 72.

1.3. Realizm

Atina ile Sparta arasında İ.Ö. 431- 404 yılları arasında, 27 yıl süren savaş, Peloponnesos Savaşı olarak bilinir. Savaşın nedeni, Atina'nın Delos Birliği'nin en güçlü üyesi olarak tüm avantajları kendi lehine kullanması, Aigina, Korintos ve Megara gibi önemli ticaret kentlerinin çıkarına dokunuyordu. Sparta da Yunan dünyasının önderliğinin Atina'nın elinde bulunmasından rahatsızlık duymaktaydı. Atina'nın diğer Yunan kentleri aleyhine güçlenmesi, bu kentlerin bağımsızlığı açısından ciddi bir tehlike oluşturuyordu. Atina'nın güçlenip Delos Birliği'ni bir imparatorluğa dönüştürmesiyle ekonomik çıkarlar ters düşünce Atina ile Sparta arasındaki savaş kaçınılmaz oluyordu.⁵²Realizmi anlamak için en güzel örnek bu savaştır. Realizm çıkarların çatışması sonucu ortaya çıkar. Realizm sahip olunan gücün kullanılmasıdır. Realizm, devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul ederek, uluslararası ilişkiler ve uluslararası politikayı devletle arasında ki mücadele süreci olarak görmektedir. Devletin yekpare ve bütüncül bir aktör olduğunu varsayan realistler devlet içi dinamikleri göz ardı etmektedirler. Konular arasında hiyerarşi gözeterek askeri ve güvenlik konularına öncelik veren realist teoriler için güç uluslararası ilişkileri anlamada en temel kavramdır. Uluslararası istikrarın sağlanması ve anlaşmazlıkların çözülmesi de gücün kullanılmasıyla ilişkilendirilmektedir.⁵³Realizmin doğasında kötümserlik vardır. Gerçekçiler insanların arasındaki siyasal çabalamanın beklide engellenemez olduğunu çünkü insanların karanlık bir içyapısı olduğuna inanırlar. Realistlerin siyasete, diğer ülkelere ve insanlar çok az güveni vardır. Üzücü olan şudur ki uluslararası siyaset her zaman kaba, tehlikeli bir iştir ve bu şekilde kalması muhtemeldir. Kapsamlı sayılabilecek uluslararası politika kuramlarına, Birinci Dünya Savaşından önceki yıllarda pek az rastlanıyordu. Vestfalya Barışının imzalandığı 1648 yılı ile Birinci Dünya Savaşının başlangıcı olan 1914 yılı arasındaki üçyüz yıla yakın süre içindeki Avrupa tarihi, diplomasi, güç dengesi ve uluslararası hukukun altın yılları idi. Hemen hemen tüm siyasal düşünceler yeni kurulmaya başlayan “ egemen ulusal-devlet” üzerinde odaklaştırılmıştı. Ulusal devletin davranışlarının nedenleri, varlıklarını sürdürmek için almaları gereken tedbirler ve dış ilişkilerdeki davranış biçimleri

⁵² Oğuz Tekin, Eski Yunan Tarihi, Altıncı Basım, İstanbul: İletişim Yayınları,1995, s. 85.

⁵³ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler Teorileri, Dördüncü Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2006, s. 164.

incelenmeden, hatta bu konulara hiç değinilmeden, diplomasi ilişkileri tarihi, uluslar arası ve siyasal kurumlar üzerinde durulmaktaydı.⁵⁴

1929 ‘dan sonra Amerika Birleşik Devletler’inden bütün dünyaya yayılan Büyük Bunalım uluslararası ekonomik sistemin çözülmesine neden olurken, diğer yandan Almanya ve Japonya gibi Birinci Dünya Savaşı’nı kaybeden devletlerin artan milliyetçilik duygularıyla uluslararası statükoyu değiştirme çabaları uluslararası ilişkilerde gerilimi artırdı. Bu ortamda, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından oluşturulmaya çalışılan düzen çözülmeye başladı. Barış temasını temel alan ve barışçıl bir dünya düzeninin oluşturulmasını hedefleyen İdealizm, 1930’ların bu uluslararası ortamında sorgulanmaya başlandı.⁵⁵ 1930’larda Almanya’da Nasyonal Sosyalizm hareketinin iktidara gelmesi ve bazı ülkelerde de kaba kuvveti öne çıkartan otoriter akımların güçlenmesi uluslararası siyasete ilişkin olarak siyasal idealizm akımının yerini siyasal gerçekçilik akımının almaya başlamasını da beraberinde getirmiştir. Ardından İkinci Dünya Savaşı’nın çıkması ve bu savaşın Yarattığı sonuçlar, bu gelişim sürecini daha da pekiştirmiştir. Uluslararası politika alanında siyasal gerçekçilik akımının ortaya koyduğu önermeler, genellikle siyasal idealizmin ortaya koyduklarının aksi bir nitelik taşımaktadır.⁵⁷ Milletler Cemiyeti’nin Nazi Almanya’sı ve Faşist İtalya gibi Versay’ın bağlarından kurtulmak isteyen revizyonist devletlerin statüko karşıtı davranışları ve sınırları kendi yararlarına olacak şekilde yeniden değiştirmeye yönelmeleri karşısında etkisiz kalması ve barış ve düzeni sağlayamaması ütopyacı görüşlere yönelik kuşkuları arttırılmıştır. Ayrıca, idealist varsayımların tersine self determinasyon, her ülkede temsili demokrasilerin işbaşına gelmesini sağlayamamıştı. Hatta Rusya gibi bazı yerlerde eski monarşilerin yıkılması yerlerine totaliter hükümetlerin işbaşına gelmesiyle sonuçlanmıştı. 1939 da yapılan Sovyet Alman Paktı önce Polonya’nın ve Baltık ülkelerinin işgaline arkasından da İkinci Dünya Savaşı’nın yaşanmasına yol açmıştı.

⁵⁴ Mehmet Gönübol, Uluslararası Politika, Beşinci Baskı, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2000, s. 3.

⁵⁵ İhsan D. Dağı ve Diğerleri, Devlet, Sistem ve Kimlik Onbirinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s. 68.

⁵⁶ John T.Rourke, International Politics On The World Stage, Eleventh Published, America, 2006, p. 24.

⁵⁷ Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası Politika Ve Dış Politika Analizi, Üçüncü Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2000, s.98.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde yaşanan bu süreç idealizmin düşüşünü simgelerken realizmin yükselişini de ifade etmekteydi. Realist görüşler özü itibarıyla ütopyadan farklı olarak güç ve çıkar kavramı üzerinde odaklanmaktadır. Realizm, ütopyist iyimserliğe karşı kötümser, idealist ilkeler kuşkuyla bakan ve tarihi gerçekleri dışlamayan deterministik bir yaklaşım olarak özetlenebilir. Uluslararası ilişkiler konusunun ayrı bir disiplin olarak ele alındığı ilk ülke Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Ancak, burada bile uluslararası ilişkiler konusu iki dünya savaşı arasındaki dönemde ilk kez öğretilirken devletler arasında ki çatışmaların kökenine ve nedenlerine inilmeden, güncel olayların, çoğu kez hukuksal ve örgütsel yönleri anlatılmakla yetiniliyordu. İkinci Dünya Savaşından sonra Batıda, özellikle Amerika Birleşik Devletlerinde, uluslararası ilişkiler konularının ele alınmasında ülkücülükten, gerçekçiliğe yani uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlenmeden güç ögesine doğru bir dönüş olmuştur. Gerçekçiler uluslararası ilişkilerde en önemli ögenin güç ve çıkar olduğuna inanıyorlardı. Bunlar, temelde tutucu, ampirik, ölçülü, ülkücü ilkelere karşı kuşkulu, buna karşılık tarihsel olaylara saygılıydılar. Gerçekçiler toplumun bilimlerinde ana kavramın güç olduğunu kabul ederler. Fakat, bunlara göre, ilişkileri ve güce dayalı davranış biçimleri ahlak ve hukuk deyimleri kullanarak gizlenmeye çalışılmaktadır.⁵⁸ Realizmin dört temel varsayımı vardır. Birincisi, devletler en önemli aktörleridir.⁵⁹ Uluslararası sistemin temel yapısını en etkin ve ayrıcalıklı aktör olarak devletler oluşturmaktadır. Dünyamız büyüklükleri güçleri, siyasal rejimleri ve hukuki düzenleri farklılık gösteren devlet birimlerine bölünmüştür. Bununla birlikte ortak politik ilkeler etrafında toplanarak ilişkilerin gelişmesine olanaklı kılan ve kulüpler oluşturmaktan kaçınmayan da devlet birimleridir.⁶⁰

Devletin temel ögesi olan topluluğun ulusun üzerinde yerleştiği coğrafi alan devletin ülkesidir. Devlet, herşeyden önce ülkesel bir kuruluştur. Devletin ülkesinin sınırları anlaşmalarla belirlenir. Ülkeye verilen önemin nedeni devletin iktidarına ölçü ve sınır teşkil etmesidir. Çünkü ülke devlet iktidarının en etkili olduğu alanıdır.⁶¹ İkincisi, devlet üniter bir aktör olarak görülüyor. Analiz amacıyla realistler

⁵⁸ Mehmet Gönlübol, a.g.e., s. 4.

⁵⁹ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Beşinci Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s. 91.

⁶⁰ Esat Çam, Siyaset Bilimi, İstanbul: Der Yayınları, 1984, s. 407.

⁶¹ Esat Çam, Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul: Der Yayınları, 2002, s. 346.

mecazi sert kabuk tarafından kapsüllü olarak devlet görünümünde. Realist düşünceyle ilgili ortak bir varsayımda devlet içinde siyasi farklılıklar ve yetkili hükümetin devleti bir bütün olarak devlet için tek bir sesle konuşur olarak kabul etmesidir. Üçüncüsü devlet aslında rasyonel bir aktördür. Dış politika kararı verme süreci rasyonel olup kendisinde var olan yeteneklerinin ve kapasitesinin çok iyi bilincinde olarak her türlü durumda olabirlikleri göz önüne alarak akılcı kararlar alır. Mümkün olduğunca yüksek yarar ve düşük giderle durumu sonuçlandırmayı hedefler. Dördüncüsü, güvenlik ve askeri konular başlıca değer kazanır. Güç anahtar kelimedir. Askeri güvenlik ve stratejik konular high politics, sosyal ve ekonomik konularsa low politics olarak değerlendirilir.⁶²Realistlere göre insan doğuştan kötü ve günahkardır.⁶³

Uluslararası politika anarşik bir yapıdadır. Anarşi efsanesine göre uluslararası siyasetine egemen ulus devletler ve bu egemen ulus devletler hiçbir yüksel güce borçlu olduklarını varsaymazlar.⁶⁴ Tarih, insanoğlunun doğası gereği günahkar, habis ruhlu bir yaratık olduğunun örnekleriyle doludur. İnsanoğlunun bu türden özelliklerinin en belirgin ve beklide en kötü olanı, güce yönelik olarak duyduğu karşı konulmaz içgüdüsel arzu, diğer insanlara egemen olma isteğidir. Bu durum kabul edildiğinde, bu içgüdü'nün daha da canlanmasının önüne geçilebilir.⁶⁵ Politika kanunlarının kökleri, insan tabiatının derinliklerindedir. Klasik Çin, Hint ve Yunan felsefelerinden beri, insan tabiatı değişmemiştir. Geçirilmiş tecrübelerin uluslararası politikada zamanla eskimeyen bir değeri vardır. Dış Politika stratejilerinde, insan tabiatını ve tarihin derslerini daima göz önünde tutmak gerekmektedir. Gerçek ve imaj birbirinden ayrı şeylerdir. Kamuoyunu şekillendiren, gerçek değil, imajdır. Gerçek yansıyarak imaja dönüşürken renkleri ve çizgileri değişikliğe uğramaktadır. Politikacı ve diplomatın geçmiş olayları değerlendirirken ve aktüel sorunlara çözüm ararken imaj ile gerçeği ayırt etmeğe çalışması, dış politika realizmi bakımından önemlidir.⁶⁶Dış politika yapanların kendilerini decision maker yerinde fark ederek ve onun karar süreci safhalarında

⁶² Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, *International Relations Theory*, America: Allyn and Bacon, 1999, p. 6.

⁶³ Tayyar Arı, a.g.e., s. 4.

⁶⁴ Cynthia Weber, *International Relations Theory*, Second Published, London: Routledge Group, 2005, p. 14

⁶⁵ Faulk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 14.

⁶⁶ Feridun Ergin, *Uluslararası Politika Stratejileri*, İstanbul: Çağlayan Basımevi, 2003, s. 9.

karşılaşacağı durumları dikkate alarak sonuca varmaya çalışmaları gereklidir.⁶⁷ Dış politika aksiyonlarını gerilerden aktüaliteye doğru izleyerek ve benzerlikleri karşılaştırarak decision maker'in o günkü koşulları altında ve rasyonel davranmak şartıyla seçebileceği strateji hakkında bir fikir edinmek mümkündür.⁶⁸ Uluslararası politika güç mücadelesidir.

Böyle bir çevrede her bir devletin temel amacı ulusal çıkarının peşinde koşmak olup tüm diğer amaçlar ikinci derecededir. Bu anarşik yapı içinde devlet öncelikle askeri gücüne güvenmek durumunda olup onu yeterli düzeyde tutmak zorundadır. Ekonomik konular ulusal güvenliği, askeri konulara göre daha az ilgilendirmektedir. Realistlere göre bunlar daha ziyade ulusal gücü ve prestiji arttırmanın araçlarıdır.⁶⁹

Uluslararası ilişkiler kuramında son yıllardaki devlet tartışmalarının odak noktası Kenneth Waltz'ın yapısal neo-realist kuramındaki devlet anlayışı olmuştur. Kenneth Waltz'ın yapısal realizminin özü devletler sisteminin değişmeyen yapısını açıklamaktır. Waltz'a göre ister imparatorluklar ya da şehir devletleri, isterse de ulus devletler olsun, bunlar ya fiilen ya da potansiyel olarak sürekli bir çatışma içindedir. Bu sürekliliğin açıklanması için Waltz uluslararası ilişkiler kuramlarını ikiye ayırır. Waltz savaşların nedenini örneğin emperyalizm kuramlarında olduğu gibi birim ya da devletler düzeyinde gören kuramlara indirgemeci kuramlar, savaşların nedenini devletler sisteminin etkilerine bağlayan kuramlara de bütüncül kuramlar adı verir. İndirgemeci kuramlar bütünü birimlerin nitelikleri ve etkileşimleri açısından açıklar. İndirgemeci kuramlar savaşların nedenini birim düzeyinde gördüğü için bu düzeydeki nedenler ortadan kaldırılırsa sanki savaş da ortadan kalkacakmış sonucuna vardırıır. Ancak savaş gibi uluslar arası olaylar aktörlerdeki değişiklikler ile açıklanırsa, aktörler değiştiği halde niye hala savaşların devam ettiği sorusuna cevap verilemez. Savaşların nedeni aktörler yani devletler değil; devletler sisteminin yapısıdır.⁷⁰

⁶⁷ Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, a.g.e., s. 6.

⁶⁸ Feridun Ergin, a.g.e., s. 130.

⁶⁹ Tayyar Arı, a.g.e., s. 92.

⁷⁰ Atilla Eralp, "Devlet ve Ötesi" Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar, E. Fuat Keyman, Oktay F. Tanrıseven, M. Fatih Tayfur, Faruk Yalvaç, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 24.

1.4 Realizmin Temel Özellikleri

İnsan Doğası	Kötümser, agresif, kendi kendine hizmet eden, değişebilirlikler üzerinde kuşkucu, şüpheli.
Çatışmanın ana nedeni	İnsanın agresif doğası gücü akıllıca kullanıp, yönetmede başarısızlık payı vardır. Neorealist yaklaşım devlet gücünün anarşik yapıda eşit olmadığını vurgular.
Sistemde Devletin Rolü	Devlet çekirdektir. Devletin liderleri ulusal çıkarı yükseltmeye çalışırlar.
Uluslararası Çatışmanın rolü	Merkezci ve uzun vadede kaçınılmaz.
Analitik Vurgu	Devletler ve liderleri, tehlikeli dünyada akıllıca siyaset yapma kabiliyeti.
Uluslararası Organizasyonun Rolü	İşbirlik yanlılığı boyunca tavır tehlikesi. Hükümet aletleri ulusal ilgi peşine düşmek için değil.
Siyasetin Tanımı	Pragmatik, çıkarıcı, koruyucu ve gücü marjinal ilgiler için boşa harcamayan.
Anahtar Kelimeler	Güç, engeller, çıkarlar, kimseye muhtaç olmayan, sistematik anarşik, güç dengesi. ⁷¹

Realizme göre devlet adamını yönlendiren unsurlar korku, kuşku, güvensizlik, güvenlik ikilemi, üne kavuşma, prestij ve çıkar gibi unsurlardır. Özellikle bunlar arasından korku ve bunun yol açtığı güvenlik ikilemi devletleri savaşa zorlayan nedenlerin başında gelmektedir. Kaldı⁷² ki realistler diğer bir devletin ki eğer bu aynı zamanda potansiyel bir düşman ise, güçlenmesine seyirci kalmaktansa onu önlemek için savaşa başvurmayı meşru saymaktadır. Realistlere göre devlet adamı devletin çıkarını gözetmek zorunda olduğundan bireysel ilişkilerinde uyduğu ahlaki standartlara çoğu zaman uymayabilir; zira devlet adamı öncelikle ulusal çıkarı gözetmek ve devleti dış tehditlerden ne pahasına olursa olsun korumak zorundadır. Çünkü merkezi bir otoritenin bulunmadığı bir uluslararası ortamda sonucu belirleyen her zaman için devletin gücü olmaktadır.⁷³

⁷¹ John T .Rourke,a.g.e., s. 24.

⁷² Tayyar Arı, a.g.e., s. 165.

⁷³ Tayyar Arı, a.g.e., s. 165.

1.5. Realist Düşünürler

Thucydides: (MÖ. 471- 400) Gerçekçi geleneğin ilk yazarıdır ve uluslararası ilişkiler disiplininin babası sayılır. Bunun en güzel örneği de konunun başında da vermiş olduğumuz Atina ve Sparta arasında geçen Peloponnesos Savaşıdır.⁷⁴ Savaşın sebebi güç dengesinin bozulması kuşku ile birleşince savaş için yeterli sebep de olmuştur. Aslında Thucydides, savaşa başvurmayı ve emperyalizmi meşrulaştırmaktaydı. Atina'nın güçlenmesinin oluşturduğu güvensizlik ortamı savaşı meşru kılmıştı. Realizme göre devletin çıkarları söz konusuysa sonuçlar ne olursa olsun çatışma kaçınılmazdır. Thucydides'e göre fertler ve devletler arasında en güvenilir dostluk bağlarının ortak menfaatlerdir.⁷⁵

Machiavelli: Ortaçağ boyunca dinin etkisi altında kalan siyaset biliminde, XVI. Yüzyılın başında yaşayan Floransa devlet adamı ve tarihçi N. Machiavelli İtalya'daki prenslikleri ele aldığı meşhur kitabı Prens ile yeni bir çığır açmıştır.⁷⁶ İtalyan siyaset felsefecisi olan Niccolo Machiavelli ayrı ayrı kent devletlerine bölünmüş olan XVI. Yüzyıl İtalya'sında yaşamış olup Floransa Cumhuriyeti'nin 1512'de yıkılmasına kadar bürokrat ve diplomat olarak görev yapmıştır. Bu yıllarda İtalya tıpkı Yunan şehirleri gibi ayrı şehirlere bölünmüştü. Machiavelli'nin İtalya'sı küçük devletçiklere bölünmüş ve ayaklanmalara sık sık sahne olan bir ülkeydi.⁷⁷ Ülkenin bazı bölümlerinde yabancı güçler egemenlikleri sürdürmekte dahası bu devletçiklerde zaman zaman birbirleriyle çatışmaktaydı. Öte yandan, bu küçük İtalyan devletlerinin yönetiminde hiçbir etik kaygı yer almıyor her çeşit yöneme rahatlıkla başvurulabiliyordu. İşte bu durumdan etkilenmiş olan Machiavelli tek çıkar yol olarak hiçbir etik kurala bağlı olamayan ve sınırsız güç sahibi bir devlet yapısının yaşama geçirilmesini öne sürecekti. Gerçekten de onun başlıca amacı yabancı devletlerin etki ve işgallerinden kurtulmuş ulusal ve güçlü bir İtalyan devletinin kurulmasıdır. Ne var ki bu amacın sağlanması için önerdiği yöntem Makyavelizm deyişinin doğmasına yol açmış bulunuyor.⁷⁸ Machiavelli'nin

⁷⁴ Paul R. Viotti, a.g.e., s. 57.

⁷⁵ Feridun Ergin, a.g.e., s. 130.

⁷⁶ Davut Dursun, Siyaset Bilimi, Birinci Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2002, s. 37.

⁷⁷ George Klosko, History Of Political Theory, Volume II, United States: Thomson Wadsworth, 1995, p. 2.

⁷⁸ Çetin Yetkin, Siyasal Düşünceler Tarihi, Birinci Baskı, İstanbul: Güner Yayınları, 2009, s.447.

siyasal düşüncesinin odak noktası İtalyan Birliğinin sağlanmasıdır. Siyasal görüşlerini oluşturan düşüncelerini bu amaca yönelik araçlar olarak geliştirmiştir. Bu araçlar aristokratik dinsel kültürden ödünç alınmış araçlar değil, burjuvazinin yarattığı yeni kültüre uygun laik ve bilimsel araçlardır.⁷⁹ Machiavelli İtalya’da ulusal birliğin, Fransa ve İspanya’da olduğu gibi ancak güçlü bir prens tarafından gerçekleştirilebileceğine inanmıştır. Bir prens gereklidir ama birliği kurabilecek güçte ve yetenekte bir prens olmalıdır bu. Prens başarıya ulaşmalıdır, ama nasıl? İşte Machiavelli Prens eserinde bunu anlatmaktadır.⁸⁰ Machiavelli, Thucydides gibi şehir devletlerinin arasındaki çatışmayı güç ve güç siyaseti olarak açıklamaktadır. Machiavelli esas olarak, güçlü bir devlet yaratmak ve sürdürmek amacına ulaşılabilmesi için yapılması gerekenler üzerinde durmuştur. Şehrin hayatta kalması esas amaçtır. Machiavelli’nin en önemli iki çalışması Prens ve Nutuklar, adlı eserleridir.⁸¹

Machiavelli, prensin iktidarını sürdürebilmek için içten ve dıştan gelecek tehditlere karşı koyabilecek güce sahip olması gerektiğini ortaya koymaktadır. İki tür ahlak anlayışı vardır. Birincisi, bireysel ahlak bu kişinin kendisini korumasına yöneliktir. İkincisi ise prensin devletin çıkarlarını ve ulusal güvenliği korumasına yönelik ahlaki sorumluluğudur. Bunlar arasında bir çatışma olduğunda prensin ikinciyi tercih etmesi sorumluluk ahlakının bir gereği olarak görülmektedir. Devletin bekasını sağlayan en iyi yöneticidir. Klasik anlamda iyi ve ahlaklı bir kişi olsa bile bu noktada becerikli değilse kötüdür.⁸² Machiavelli’ye göre bir prens iyi yürekli, sadık, insancıl, namuslu ve dindar görünebilir; hatta gerçekten öyle de olabilir; fakat gerektiğinde tam tersini yapabilmeye hazır olmalıdır.⁸³

Prenslerin eylemlerini yargılamak söz konusu olduğunda araçlara değil amaca bakılır. Machiavelli’ye göre, devletin varlığını sürdürme ve hayatta kalma amacı diğer tüm amaçlarının önünde gelir. Machiavelli aynı zamanda Thucydides gibi devletin ve devlet adamının uluslararası politikanın gereklerine göre hareket edeceğini

⁷⁹ Alaeddin Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, Üçüncü Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayını, 1990, s.302.

⁸⁰ Ayferi Göze, Siyasal Düşünce Tarihi, a.g.e., s. 116.

⁸¹ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 100.

⁸² Viotti, Kauppi, a.g.e., s. 59.

⁸³ Tayyar Arı, a.g.e., s. 179.

varsaymaktadır.⁸⁴ Bir prensin devletini savunduğu ordu ya kendi ordusudur ya paralı ordudur ya yardımcı ordudur ya da karma ordudur. Paralı ve yardımcı ordular hem yararsız, hem tehlikelidir: Devletini paralı bir orduya dayandıran biri, hiçbir zaman denge ve güvenceye, kavuşamaz çünkü bu askerler kendi başlarına buyruk, hırslı, disiplinsiz, kallesiz olurlar; dostlara karşı kabadayı, düşmanlara karşı alçak gibi davranırlar; Tanrı'dan korkmaz, insanlara inanmazlar; saldırıya geçmeyi nedeni ertelersen, yıkımını da o denli ertelemiş olursun; barış döneminde onlara, savaştaysa düşmanlara soyulursun. Bunun nedeni, bu askerlerin ellerine geçen birazcık paradan başka bir şeyi sevmeyip, başka bir şeyi düşünmemeleridir ve bu para da onların senin uğruna can vermek istemelerine yetmez. Sen savaşmadıkça askerin olmayı isterler ama savaş çıktığında ya kaçarlar ya çekip giderler.⁸⁵ Machiavelli yaşadığı dönemde gözlemlediği olaylar ve olgulardan hareketle devlet yönetimi ve siyaset konusunda bazı sonuçlara varmakta ve bu alandaki temel kurallara dikkat çekmekte idi. Onun en önemli özelliği kendisinden öncekiler gibi siyaset konusunda idealist ve ahlakçı bir çizgi takip etmeyip gerçekçi olması ve siyaset ahlakını genel kişi ahlakından ayırmasıdır. Machiavelli prenslerin davranışlarını tartışırken ahlaka değil iktidarı ele geçirme ve muhafaza etme amacına hizmet edecek gerçeklere önem vermektedir.⁸⁶

Machiavelli insan doğası hakkında kötümserdi. Yaradılıştan iyi niyetli, dürüst bir kişiliğe sahip olmayan birçok insan, hayatları boyunca, tatmin edilemeyen çeşitli arzu ve ihtiraslar peşinde koşmaktadırlar. Ancak, güç ile desteklenen iyi kanunlar ve etkin bir hükümdarın hesaplı politikaları, bencilce çıkarları peşinde koşan insanların bu çabalarını kamu yararına dönüştürebilir. Machiavelli'nin bu kamu yararının temelinde belirli bir amaç yatmaktadır: Güçlü bir devleti yaratmak ve sürdürmek. Bu amaca ulaşmak için de her türlü aracın kullanılması mümkündür.⁸⁷ Machiavelli'nin en önemli özelliği gerçekçiliktir. Siyasi yaşamdaki vakalar en çok önem verdiği verilerdir. Hadiseler, insanların sergilediği davranışlar, tarihte yaşanmış deneyimler, siyasi yaşam ve düzenler hakkındaki hükümlerinin asıl malzemesini oluşturmaktadır.⁸⁸ Machiavelli,

⁸⁴ Tayyar Arı, a.g.e., s. 180.

⁸⁵ Mete Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi*, Birinci Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 50.

⁸⁶ Davut Dursun, a.g.e. s. 37.

⁸⁷ Faruk Sönmezoglu, a.g.e., s. 100.

⁸⁸ Cemil Oktay, *Siyaset Bilimi*, Birinci Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003, s. 66.

belirgin olarak bir uluslararası politika teorisi geliştirmekle beraber, kendi içerisinde tutarlı bir mantıkla, bu alandaki siyasal gerçekçilik yaklaşımının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Buna göre, devletlerin çıkarları siyasetin itici gücü olup, bu alandaki siyasetin gerekleri devletlerin kural tanımayan rekabetlerinden kaynaklanmaktadır. Uluslararası siyasette başarı, devleti korumak ve güçlendirmektir.⁸⁹

Machiavelli burjuvazinin tutum değiştirme eğilimini temsil ettiği için siyasal düşünceler tarihinde önemli yeri olan bir düşünürdür. Bunun yanı sıra onun siyasal düşünceyi burjuva dünya görüşüne uygun olarak laikleştirme yolunda ilk adımları atışı da önemlidir. Batı dillerindeki devlet sözcüğü ilk kez kullanan yazar olduğu için de anılmaya değer. Devlet kelimesi Machiavelli'nin İtalyanca'daki Stato'yu kullanması ile ortaya çıkmıştır. Devlet fikri Machiavelli ile doğmuştur.⁹⁰ Siyasal olayların kavranmasında dikkatleri lider konusuna çekişi onun bir başka katkısı ise de Sabine'göre siyasal düşünüşünün zayıflığının nedeni de burada yatar siyasal başarıları ve siyasal başarısızlıkları daha çok devlet adamının yeteneğine bağlayışı siyasal gözlemlerinin daha da önemlisi siyasal görüşlerinin yüzeysel kalması sonucunu doğurmuştur.⁹¹ İnsan canlısının temel doğasının ne olduğu sorunu, Machiavelli'nin düşüncesinde merkezi bir önemdedir ve doğrudan doğruya onun metodundan çıkarılan sonuçlar, Machiavelli'nin yenilik getirmesini sağlamıştır.

Machiavelli, bütün modern siyaset felsefesinin üzerine inşa edildiği yeni bir fikirler dünyası keşfetti. Bu dünyanın Antik eleştirmenler ve Ortaçağ idealistleri kadar eski Atina'nın Sofist düşüncesi gibi geçmişte kalan öncüleri de vardır. Machiavelli, insanların doğası gereği toplum kökenli olmadığına ve ne akıl ne de kuruluş politikasının dünyevi konular üzerinde öncelik kazanmayacağına inanır. Machiavelli siyasal rejimlerle toplum yapısı, sosyal yapı arasında zorunlu bağlantı ilişkisi bulunduğuna inanmıştır. Aristoteles gibi. Monarşi yönetimi eşitsizliğe dayanır, cumhuriyet yönetimi ise nisbi bir eşitliğe, sosyal yapı yani içerik değişince şekilde, yani siyasal rejim de değişmektedir. Bu nedenle monarşinin sürekliliğini sağlamak için eşitsizliğe korumaya ya da zayıflamaya yüz tutan eşitliği güçlendirmek gereklidir. Öte

⁸⁹ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 101.

⁹⁰ Larry Arnhart, *Siyasi Düşünce Tarihi, Üçüncü Baskı*, Ankara: Adres Yayınları, 2005, s. 173.

⁹¹ Alaeddin Şenel, a.g.e., s. 317.

yandan sosyal yapı sağlam ve sağlıklı ise, bazı siyasal karışıklıklar ve düzensizlikler zararlı olmaz eğer sosyal yapı bozulmuşsa çürümüşse en mükemmel yasalar dahi etkisiz kalmaya mahkumdur.⁹²Öyleyse, Machiavelli insanlara kaba arzularını nasıl tatmin edeceklerini ve aynı zamanda nasıl istikrarlı ama güçsüz hükümet kuracaklarını söyler.⁹³

Thomas Hobbes: XVII ‘nci yüzyılda İngiltere’de yetenekli ve güçlü Tudor hanedanının yerine Stuart’lar geçmiştir. İngiltere siyasal çalkantılar içindedir, mezhep ayrılıkları Protestanlarla Katolikleri ve Anglikan Protestanlarla püritenleri karşı karşıya getirmekte, mücadelelere neden olmaktadır. 1644 yılında çoğunluğu protestan olan Parlamento ile Stuart hanedanından Katolik kral birinci Charles kuvvetleri arasında silahlı mücadele başlar. Parlamento kuvvetleri karşısında yenilen kral öldürülür ve yerine Cromwell geçer 1649- 1651 yılında da yazarın adı Thomas Hobbes olan Leviathan adlı bir eser yayınlanır.⁹⁴

Thomas Hobbes yaşamını anlattığı yapıtında kendisinin korku ile birlikte doğduğunu yaşamına korku duygusunun egemen olduğunu söyler. Söylediğine göre annesi onu, yenilmez İspanyol armadasının saldırmak üzere İngiltere’ye gelmekte olduğunu söylentisinin yarattığı korku ve heyecan ile yedi aylıkken doğurmuş. Babası kavgacı, iyi eğitim görmemiş bir Anglikan mahalle papazı imiş.⁹⁵Bir İngiliz siyaset felsefecisi ve soylu bir aileye mensup bir kişi olan Thomas Hobbes (1588- 1679) Oxford’a katıldıktan sonra aristokrat oğullarına öğretmenlik yaptı. 1641 de parlamento monarşiye karşı gücünü korumaya çalışırken ülkeden ayrıldı. I. Charles’ın oğluna 3 yıl hocalık yaptı. 1652 yılında İngiltere’ye döndü. Hobbes’un genel siyaset teorisini konu alan en önemli eseri Leviathan bu yıl basıldı. Hobbes da Machiavelli gibi insan doğasını kötümser görür. İnsan doğuştan eşittir. Doğa, insanları, bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından öyle eşit yaratmıştır ki, bazen bir başkasına göre bedence çok daha güçlü veya daha çabuk düşünebilen birisi bulunsa bile, her şey göz önüne alındığında, iki

⁹² Ayferi Göze, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Dokuzuncu Baskı, İstanbul: Beta yayınları, 2000, s. 107.

⁹³ Donald Tannenbaum ve David Schultz, Siyasi Düşünce Tarihi Dördüncü Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2008, s. 197.

⁹⁴ Ayferi Göze, a.g.e., s. 129.

⁹⁵ Alaeddin Şenel, a.g.e., s. 318.

insan arasındaki fark bunlardan en zayıf olanın ki ya gizli bir düzenle ya da kendisi ile aynı tehlike altında başkalarıyla birleşerek en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlüdür.⁹⁶ İlk uzun metraj doğal zenginlikleri, insan eşitliği, beden ve zihin çabukluk ve kuvvet gerçektir. Hobbes bütün insanların eşit zeka kıvraklığına sahip olduğunu düşünmez. Hobbes'un görüşüne göre sahip olunan zeka kişilerin özel yaşantılarının, vücut yapılarının, tutkularının, bilgilerinin, onurlarının, şöhretlerinin durumuna göre değişiklik gösterir.⁹⁷

Hobbes, insanın kendi varlığını ayakta tutma ve sürdürme güdüsünün tüm eylemlerini belirlediğini savunur. İnsanın bu yapısı olabildiğince çıkarıcıdır.⁹⁸ İnsanlar bir toplum haline gelmeden önce doğa durumunda yaşamaktaydı. Doğa durumu herkesin herkesle savaştığı; kuşku, korku ve şiddetin söz konusu olduğu oldukça güvensiz bir ortamdır. Bu durumdan kurtulmak için insanlar her türlü yetkilerinden vazgeçerek bunları Leviathan'a "commonwealth" oluşturular.⁹⁹ Hobbes gerçekten bir doğa hükümetinin yaşadığını hiç kanıtlamadı. Doğa hükümeti düşüncesi onun deneyi sonucuydu ve Dünyanın hükümete otoritesiz veya sosyal yapısız ne olduğu hayaliydi. Bu nedenle insanların bu tip ütopyik düşüncelerden nasıl uzaklaşacağını, varlığın bütün gücünü elinde tutarak veya devletin otoritesini düzenleyen kurallarla ve devletin anarşik doğasını göstermekle ilgilendi. Klasik gerçekçiliğin uluslararası sistemini ülkelerin iç siyasal sistemlerinden ayıran temel özelliklerden birisi olarak sıkça atıfta bulunan anarşi kavramı genellikle Hobbes'un adı ile birlikte anılır. Bilindiği gibi Hobbes aslında düşüncelerini iç politika için geliştirmiştir. İnsan insanın kurdudur deyişle insan doğasına ilişkin kötümser bakışını ortaya koymakta ve insanlığın doğal halinin anarşik yapısına, düzenlenmesi ihtiyacına dikkat çekerek Britanya İmparatorluğu'nun bu ihtişamlı günlerinde ünlü kitabı Leviathan'da mutlak monarşinin gerekliliğini savunmaktadır.

Thomas Hobbes da döneminin genel eğilimine uymuş ve Leviathan'da doğal durum ve toplumsal sözleşme kuramlarına dayanarak düşüncelerini açıklamış. Ancak,

⁹⁶ Mete Tunçay, a.g.e., s. 209.

⁹⁷ John Rawls, Lectures on the History Of Political Philosophy, London: The Belknap Press Of Harvard University Press, 2007, p. 43.

⁹⁸ Paul R. Viotti, a.g.e., s. 60.

⁹⁹ Tayyar Arı, a.g.e., s. 181.

doğal durum Leviathan da çok değişik bir açıdan ele alınmış bulunuyor. Gerçi Hobbes'a göre de, insanlar doğuştan eşittir ama bu eşit olmak gerek bedensel ve gerekse zihinsel açılardan eşit olmak anlamına gelmez. Çünkü söz gelimi bedensel olarak güçsüz olan biri başkaları ile birleşerek kendisinden çok daha güçlü olan kişiyi alt edebilir. Böylece bedensel eşitsizlikler sonunda eşitliğe dönüşür. Zihinsel açıdan ise, bunun eşit pay edildiğinin en büyük kanıtı herkesin kendi payından memnun olmasıdır.¹⁰⁰ Uluslararası sistemin doğal hali, devletlerin birbirleri ile kıyasıya ve sınır tanımayan bir mücadeleye giriştiği bir savaş halidir. Bu mücadelede sınır uluslararası hukuk veya moral değerlerden çok monarkların egemen siyasal iradeleridir. İşte bu nedenle Hobbes içsel anarşinin düzenlenebileceğine dair inancını uluslararası anarşi açısından taşımamaktadır. Çünkü, bu eşit statüdeki egemen birimlerden hiçbirisi, aralarındaki çatışmaları çözecek bir üst otorite tanımamaktadır.¹⁰¹ Anarşi; merkezi otorite eksikliği veya devlet üstü otoritenin eksikliğidir. Egemenlik; hak özgürlüğü veya başkasına saygı gösterme otokontrolüdür.¹⁰² Hobbes'a göre insan doğası sadece doğanın kendisinin bir parçasıdır.¹⁰³ Leviathan, insan doğasını, Hobbes'un siyasal evreninin temel çimento bloğu olan bireyin bakış açısından tartışır. Bireyi bir harekete tek bir itici güç sevk eder.¹⁰⁴

Hans J. Morgenthau: Morgenthau'nun uluslararası politika literatürüne en büyük katkısı, konuya ilk defa sistematik bir biçimde yaklaşması, uluslararası sisteme ve bu sistem içerisinde yer alan devletlerin davranışlarının açıklanmasına ilişkin genellemelere yönelmesi, kısacası bir teori kurma endişesi ile hareket etmesidir. Uluslararası politika tüm politikalar gibi, bir güç ve iktidar mücadelesidir. Uluslararası politikanın amacı ne olursa olsun güç her zaman için özgürlük, güvenlik, esenlik ve bizzat güç sahibi olmak ister, bu amaçlarını dinsel, toplumsal, felsefi, ekonomik ülküler biçiminde tanımlarlar. Bu konuda umdukları, bu ideallerin kendi içsel güçleri ile tanrısal güçlerin yardımı ile ya da insansal işlerin gelişmesi ile gerçekleşmeleridir. Bunlardan başka, diğer uluslarla ya da uluslararası diğer kuruluşlarla teknik işbirliğinde bulunmak gibi siyasal olmayan araç ve yollarla da bu amaçlarının gerçekleşmesini güçlendirmek

¹⁰⁰ Çetin Yetkin, a.g.e., s. 504.

¹⁰¹ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 101.

¹⁰² Paul R. Viotti, a.g.e., s. 61.

¹⁰³ Donald Tannenbaum ve David Schultz, a.g.e., s. 268.

¹⁰⁴ Donald Tannenbaum ve David Schultz, a.g.e., s. 268.

isteyebilirler. Çabalarının nedeni güç ve iktidar elde etmektir.¹⁰⁵ Uluslararası politika realizmini altı temel prensibe bağlamaktadır. Bu altı prensibe dayanarak, gerçekçi uluslararası politika teorisini izah etmektedir. Morgenthau'a göre; fikir alanında çarpışan iki ekol vardır. Bu ekoller insan tabiatını, toplumsal davranışları ve politikanın mahiyetini birbirine aykırı görüşlere dayanarak tahlil etmektedirler. Rasyonel ve moral düzene göre; insan tabiatının iyi olduğunu ve yoğurularak biçimlendirileceğini kabul etmektedir. Eğitime önem vererek, reformlara girişerek ve gerektiğinde kuvvet kullanarak bu kusurların giderilebileceğini savunmaktadır. İkinci görüşe göre; rasyonel ve moral bir politik düzeni gerçekleştirmek umuduyla akıntıya kürek çekercesine insan tabiatını değiştirmeye uğraşmaktan olumlu sonuçlar beklememektedir. Tahlillerini soyut ilkelere bağlamamakta ve tarihin öğrettiklerini değerlendirerek olgunlaştırmaktadır.¹⁰⁶

1.6. Realizmin Açısından Morgenthau'nun Altı Prensibi

Birincisi, gerçek ve imaj birbirinden ayrı şeylerdir. **İkincisi**, insan psikolojisine menfaat duygusu hakimdir. Menfaat, uluslararası politikaya yön çizen görünmeyen el'dir. George Washington; insanların hareketlerini menfaatleriyle ayarladıklarını, herkesin az-çok menfaat etkisi altında bulunduğunu, kişisel menfaatlerin ancak belirli durumlarda ve geçici olarak asil amaçlara feda edilebileceğini belirtmiştir. Menfaat, insan doğasının ayrılmaz bir özelliği olmakla beraber, menfaat hedefleri, insanlara ve faaliyet alanlarına göre çok değişiktir. Başarı arzusu, para zaafı veya kişisel güvensizlik endişesi, insan psikolojisini etkileyebilir. Uluslararası politikada, bilim alanında, sanat hayatındaki parti mücadelelerinde ve piyasa düzeninde menfaat ölçüleri aynı değildir. **Üçüncüsü**, Kişisel zaafın rol oynamadığı rasyonel bir dış politikada tek bir menfaat hedefi vardır ve o da devletin kudretini ve prestijini yükseltmektir. Aksiyon gerekçeleri ve ideolojik eğilimler, aldatıcı data'lardır. İyi niyetli bir devlet adamının tasviple karşılanmış gerekçelere dayanan politikası felakete götürebilir veya tersi varit olabilir. Winston Churchill belki aynı derecede iyi niyetli değildi, fakat tehlike büyümeden yapacağı enerjik müdahalelerle İkinci Dünya Savaşını önleyebilirdi. Önemli olan devlet

¹⁰⁵ Mehmet Gönlübol, a.g.e., s. 5.

¹⁰⁶ Feridun Ergin, a.g.e., s. 129.

adamının iyi niyetli olması veya haklı gerekçelere dayanması değil, olayları zamanında isabetle teşhis ederek başarıya götürecektir aksiyon stratejilerini seçebilmesidir. Uluslararası politikada değer verilmesi gereken moral kaliteler değil entelektüel kapasite, irade kuvveti ve aksiyon kabiliyetidir. Politika mümkün olanın yapılmasıdır. **Dördüncüsü**, evrensel ahlak ilkelerinin uluslar arası politikada değerlendirilmesi bireysel ahlak kriterlerine uymamaktadır. Vazife duygusuyla fazilet mücadelesi yapan veya başkalarını kurtarmak için tehlikeye atılan kimseler, takdir ve saygı toplamaktadırlar. Dış politika yöneticilerinin asıl görevi, devlet güvenliğine ve yararın hizmettir. 1939'da küçük devletleri emperyalist diktatörlüklerin tecavüzünden korumak amacıyla Batı demokrasilerinin savaşa girdiklerine inanıyordu. Alman ordusunun saldırısına uğrayan Polonya'yı Rusya'nın da Doğu'dan işgale başlaması, dünya kamuoyu çoğunluğunda şiddetli bir infial uyandırmıştı. **Beşincisi**; Dış politika yöneticileri, tek meşru ahlak ölçüsü olarak benimsedikleri menfaatlerin öbür devletler tarafından evrensel ahlak ilkeleri makyajı altında pazarlamasına karşı ihtiyatlı olmalıydılar. Politika realizmi, idola'ya özlemlere menfaatlerine saygı gösterilmesini önermektedir. **Altıncısı**; İktisat, hukuk veya ahlak gibi uluslararası politikanın da kendine özgü olan ve öbür disiplinlere bağlı olmayan kriterleri bulunduğunu söylemektedir. Dış politika kararlarının bir iktisatçı, hukukçu veya ahlakçı tarafından önerilecek çözümlere uygun olmaması mümkündür.

İngiltere 1914 den önce Belçika'nın tarafsızlığını garanti eden devletler arasında idi. Aynı zamanda, Almanya'nın giderek güçlenmesinden endişelenmekteydi ve Kayzer'in ordusu Belçika'ya tecavüz ederse savaşa girmekten çekinmeyeceği biliniyordu. Buna karşılık, Fransa'nın Belçika'yı işgal etmesi, kuvvetler dengesinde İngiltere hesabına tehlikeli bir değişiklik meydana getiremezdi.¹⁰⁷ Morgenthau'nun ortaya koyduğu ve sistematize ettiği bu görüşler, 1950'li yılların sonlarından itibaren çeşitli açılardan eleştirilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte, Morgenthau'nun görüşleri bir döneme damgasını vurmuş, daha sonraki yıllarda ise, ortaya konduğu orijinal hali ile genel kabul görmesi söz konusu olmasa da, lehine ve aleyhinde ortaya konan görüşlerle, uluslar arası siyaset literatürü gündemindeki yerini korumuştur.¹⁰⁸ Morgenthau'ya göre

¹⁰⁷ Feridun Ergin, a.g.e., s. 131.

¹⁰⁸ Faruk Sözmecoğlu, a.g.e., s. 15.

uluslararası politika ile iç politikayı birbirinden ayıran en önemli husus, iç politikanın örf ve adet ve kültür çerçevesi içinde cerayan etmesi ve zor şiddete başvurulmasının devletin tekeli altında bulunmasıdır. Uluslararası alanda bu sınırlamaları sağlayacak denetim çok zayıftır, ya da hiç yoktur. Gücün uluslararası politikada başlıca etken olması gerçeği, tarih boyunca ne denli doğru idi ise, bugün için de aynı ölçüde geçerlidir. Her devletin kendi davranışlarını, devletler arasındaki güç ilişkileri ve devletler arasındaki güç oranına göre saptaması zorunluluğu vardır.¹⁰⁹Morgenthau ulusal çıkarların güç ilişkilerine göre tanımlanması gereğini belirtirken bunu sadece soyut bir nokta olarak savunmuyor; devlet adamlarının kendi uluslarının çıkarlarını savunurken ülkelerinin güçlerini temel almalarını düşünüyordu. Dolayısıyla Morgenthau'nun kuramında güç adeta temel ve nesnel bir unsur haline geliyor ve ulusların ancak güçleri ile uyumlu ulusal çıkarları savunabilecekleri ortaya konulmaya çalışılıyor.¹¹⁰

Edward H. Carr: Uluslararası siyaset alanındaki çağdaş siyasal gerçekçilik akımı, 1930'lu yıllarda, siyasal idealizme bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Dönem içerisinde, siyasal idealizm üzerindeki eleştirileri ile gerçekçilik akımının uluslararası siyaset literatüründeki yerini iyice belirginleştiren Edward Hallet Carr olmuştur. Carr'ın 1939 yılında yayınlanan *Yirmi Yılın Bunalımı: 1919-1939* başlıklı kitabı kendisinin ütopyacılık dediği İdealizmin en ciddi sorgulaması ve bu tartışma içinde Realizmin oluşturulmasının en güzel örneğidir. Carr, bilimlerin gelişiminde normatif bakışların ağırlıklı olduğu bir emekle dönemi yaşadıkları ve sonra da çözümlemenin önem kazandığı bir olgunlaşma dönemine girdiklerini belirtir. Uluslararası ilişkilerin de böyle süreçlerden geçtiğini; disiplinin emekleme döneminde ütopyacı bakışın egemen olduğunu ve olması gerekene ağırlık verildiğini savunur. Carr'a göre bilimlerin olgunlaşma süreçlerinde olması gereken yerine olana eğilerek olanın çözümlemesine ağırlık vermek durumundadır. Realizm, Carr'a göre, uluslararası ilişkileri emekleme döneminden olgunlaşmaya götürecektir ve normatif yaklaşımlar yerine çözümlemeye ağırlık vermeyi sağlayacak bakış tarzıdır.¹¹¹

¹⁰⁹ Mehmet Gönlübol, a.g.e., s. 5.

¹¹⁰ İhsan .Dağı, a.g.e., s. 75.

¹¹¹ İhsan D. Dağı, a.g.e., s. 70.

Diplomat, tarihçi, akademisyen ve gazeteci olan Carr'ın formasyonun da Reinhold Niebuhr'un gerçekçiliğinin, Karl Manheim'ın pozitvizminin ve Marksizmin etkileri görülür. Ona göre siyasal gerçekçilik, olguların dikkate alınarak bunların sebep ve sonuçlarının analiz edilmesi temeline dayanır.¹¹² Uluslararası ilişkiler alanında temel klasikler arasına girmiş bulunan Yirmi Yılın Krizleri 1919- 1939 adlı çalışmanın sahibi olan Edward Hallett Carr, çalışmasını 1939'da Avrupa'da savaşın gölgesinde tamamlanmıştır. Carr çalışmasında savaşın kişisel nedenleri üzerinde durmak yerine genel bir kritiğini yaparak daha belirgin nedenleri üzerinde durmayı tercih etmiştir. Carr 1919 tarihli Versay Antlaşması'nın üzerinde henüz yirmi yıl geçmeden savaşın çıkışını hayretle karşıladığını belirterek buradan geleneksel idealist yaklaşımı şiddetle eleştirmektedir. I. Dünya Savaşının korku, endişe ve güvensizlikten kaynaklandığını belirterek diğer realist yazarlar gibi o da güç unsurunun önemi üzerinde durmaktadır.¹¹³ Carr, ilk başta güvenlik endişeleriyle ve meşru savunma amacıyla başlayan I. Dünya Savaşı'nın bir süre sonra saldırı savaşına dönüştüğüne dikkat çekerek, önce savunma amacıyla savaşa girmiş olan Avrupa devletlerinin de bir süre sonra bazı toprakları ele geçirmek amacıyla hareket etmeye başladıklarını ifade etmektedir. Zaten, Thucydides'in Atina-Sparta savaşında da tıpkı böyle olmuştu. Carr, kendisinin ütopya ve gerçeklik gibi birbirinden farklı kavramlar ve olgular olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁴ Politikayı etiğe üstün gören Carr'a göre, yöneticiler güçlü oldukları için yönetmekte, yönetilenler de zayıf oldukları için tabi olmaktadır.

Reinhold Niebuhr: Morgenthau gibi uluslararası politikaya insan doğasından yola çıkarak kötümser yaklaşır. Devlet üniter yapılar ve uluslararası politikanın temel aktörü olarak, uluslararası politikayı ise güç ve çıkar mücadelesi olarak görmektedir. Her ikisi de anarşik olarak niteledikleri uluslararası yapıda istikrarı devletlerin diğerlerini algılamalarına bağlı olarak benimsedikleri politikaların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.¹¹⁵

Kenneth Waltz ve Neorealizm: Neorealist modelin uluslararası ilişkiler disiplinine getirdiği en önemli yenilik, sistemin yapısı kavramı ve bu yapının sistem

¹¹² Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 15.

¹¹³ Paul R. Viotti, a.g.e., s. 62.

¹¹⁴ Tayyar Arı, a.g.e., s. 185.

¹¹⁵ Tayyar Arı, a.g.e., s. 192.

içerisindeki aktörler üzerinde yarattığı değişikliklere ilişkindir. Bu sebeple yapısal gerçekçilik olarak da adlandırılan bu ekolün diğer önemli savı ise devlet dışındaki şirketler, örgütler gibi türden aktörlerin varlığının kabul edilmesine karşın etkilerinin hala çok sınırlı olduğudur. Kenneth Waltz'ın yapısal realizminin özü devletler sisteminin değişmeyen yapısını açıklamaktadır. Waltz'a göre ister imparatorluklar ya da şehir devletleri, isterse de ulus devletler olsun, bunlar ya fiilen ya da potansiyel olarak sürekli bir çatışma içindedir. Bu sürekliliğin açıklanması için Waltz uluslararası ilişkiler kuramlarını ikiye ayırır. Waltz savaşların nedenini örneğin emperyalizm kuramlarında olduğu gibi birim ya da devletler düzeyinde gören kuramlara indirgemeci kuramlar, savaşların nedenini devletler sisteminin etkilerine bağlayan kuramlara bütüncül birimlerin nitelikleri ve etkileşimleri açısından açıklar. Savaşların nedeni aktörler yani devletler değil; devletler sisteminin yapısıdır.¹¹⁶

Waltz'a göre, sistemin temel kuralları, sistemi oluşturan birimlerin niteliği ve birimlerin arasındaki kapasite dağılımı gibi ögeler açısından uluslararası sistem ulusal sistemden farklılık göstermektedir.¹¹⁷ İç siyasal sistemde sistemin temel kuralı hiyerarşi olmasına karşılık uluslararası sistemin ana ilkesi anarşidir. Hiyerarşik bir yapıya sahip olan ulusal sistemde emir ve itaat ilişkisi hakimdir. Güç dengesi süreklilik gösterir. Denge bozulsa bile başka bir şekilde yeniden kurularak devam etmektedir. Güç dengesi iki kutuplu veya çok kutuplu olabilir. En genel ifadeyle neorealizm, etkileşen birimler ile uluslararası sonuçlar arasındaki nedensellik ilişkisini kurmaktadır. Oysa geleneksel realist düşünce sadece sonuçlarla ilgilenmiştir. Neorealist teoriye göre, ayrıca bu nedensellik ilişkisi tek taraflı da değildir. Birim düzeyindeki nedenlerle uluslararası yapı düzeyindeki nedenler birbirlerini etkilemektedir. Güç başlı başına bir amaç olmaktan ziyade mümkün olduğunda ve gerektiğinde baş vurulabilecek bir araçtır. Zayıf olmanın güçlü devletlerin saldırısına davetiye çıkarması gibi, çok güçlü olmaya çalışmak da diğer devletleri silahlanmaya veya ittifak ilişkisi içine girerek güçlerini birleştirmeye itmektedir. Dolayısıyla güç ancak gerektiğinde kullanılacak bir araçtır.¹¹⁸ Uluslararası yapı anarşiktir.¹¹⁹ Waltz, üç olası uluslararası ilişkiler görüşü önerir. Birincisi, insanlığın

¹¹⁶ Atilla Eralp, a.g.e., s. 27.

¹¹⁷ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 555.

¹¹⁹ Tayyar Arı, a.g.e., s. 196.

doğasını ve davranışını inceleyen psikolojik yaklaşım. İkincisi devletlerin kendi doğalarına, siyasi sistemlerine ve ideolojilerine bakmak. Üçüncüsü ise, Waltz'un da en verimli bulduğu, uluslararası sistemin kendisinin doğasına ve yapısına bakmak. Angell on dokuzuncu yüzyıl kalıbında bir rasyonalist ve bireyciydi, en iyi koşulda savaşın, insanların, gereksinmelerini ve rahatlarını sağlayan çalışmalarından alıkoyduğu, en kötü durumda ise henüz ürettiklerini yok ettiği karşı çıkılmaması gerçeğine oranla, şu veya bu ulustan olmanın getirdiği kazanç ve kayıplarla daha az ilgiliydi. Savaş, kaynakların yeniden dağılımını başarabilir, ama savaş değil işgücü zenginlik yaratır. Varsayılan savaş nedenlerinin sistematik bir çalışması sonradan barış koşulları hakkında tahmin yürütmek için doğrudan bir yol haline gelir.¹²⁰ On dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında diplomasi'nin önemi öyle büyüktü ve öyle çok devlet adamı onun yollarında yetişiyordu ki bazı zamanlarda hükümet bile, devletler arasında etkili olan tekniklerdeki metodlara uydu; yalnızca Metternich ve Bismarck'ı vurgulamak yeterli. Böylece diplomasi, sık sık olduğu gibi, bir satranç oyununun özelliklerinin pek çoğunu almış oldu. Belki de bunun büyük ölçüde en son örneği, 1885-87'deki Balkan krizinde Bismarck'ın manipülasyonları sayesinde elde edildi. Ama on dokuzuncu yüzyılın sona ermesiyle birlikte devletlere içsel faktörler uluslararası ilişkilerde daha önemli olmaya başlıyorlardı. İki veya daha fazla korunma konusunda güvenebilecekleri bir yer olmayan ve bir grup çıkarlar arayan, devlet varsa, o dünyada kesin bir savaş olasılığı vardır.¹²¹ Waltz devletler sisteminin yapısını ise üç unsurla açıklar. Bu unsurların hiçbirisi devletlerin iç yapılarıyla ilgili değildir. Uluslararası sistemin düzenleyicisi ilkesi anarşidir. Anarşik sistemler devletlerin birbirleriyle savaş durumunda olmaları nedeniyle kendi kendine yardım esasına göre işlev gören sistemlerdir. İkinci unsur ise güç unsurunun dağılımıdır. Anarşik bir sistemde güç unsurları eşitsiz olarak dağılmıştır. Üçüncü unsur ise devletlerin işlevsel olarak aynı olmalarıdır. Devletler anarşik ve rekabetçi bir sistemde kendi varlıklarını kendi varlıklarını korumak zorunda olan

¹²⁰ Howard Williams, Moorhead Wright, Tony Evans, "Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme", Ankara: Phonix Yayınları, 2007, s. 316.

¹²¹ Howard Williams, a.g.e., s. 317.

birimlerdir.¹²²Anarşi devletler arasında siyasetin nasıl düzenlendiğini devletin çeşitli dalları arasında bir iş dağılımı üzerinde tekel oluşturarak açıklar.¹²³

Hugo Grotius: Thomas Hobbes'un Hollandalı çağdaşı Hugo Grotius (1583-1645), Hobbes ve Machiavelli'den uluslararası ilişkiler görüşünde farklı bir görüş teklif eder. Grotius devletler tarafından bağlayıcı gerekli uluslararası ilişkilerin yasalar veya kurallar birliğiyle ilgilidir. Devletler ilişkisi Grotius'un ortak geleneksel uluslararası ilişkiler ilkesine bu kurallar uymalıdır. Grotius'a göre devletler arasında düzeni sürdürmek için uluslar arası hukukun normları ve değerlerinin tanınması çok önemlidir. Grotius uluslararası ilişkiler problemlerine pratik bir bakış açısıyla bakar. Ekonomik konulara öncelik verir. Eserleri, Law of War, Law of Prize, Booty, Freedom of Sea dir.¹²⁴Grotius, Savaş ve Barış Hukuku adlı eserinde savaşı uluslar arası toplumun doğal durumunun bir parçası olarak sunar. Onun görüşüne göre, devletler arasında savaşa yol açmayacak hiçbir anlaşmazlık yoktur. Savaş durumunun yanında barış durumu da vardır. Savaş uluslararası ilişkilerin doğal bir parçası olduğu için savaş durumu devletlerarası ilişkileri düzenleyen kuralların olmaması demek değildir. Grotius için, savaş durumu da, barış durumu gibi kurallara tabidir. Grotius savaşı devletler hukukuna uygun görür ve pozitivizmi savunan Hristiyan ve ahlakçı düşünürlere karşı çıkar.¹²⁵

1.7. Realizmin genel bir değerlendirilmesi

Realizmin gücü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ortama uygulduğundan ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin konumundan da kaynaklanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında farklı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası güç mücadelelerinin içine girerek liderlik üstlenmesi gerekiyordu. Realizm, ABD.'nin bu liderliğe gerekli gücü oluşturabilmesinin önemli bir çerçevesini oluşturuyordu. Stanley Hoffmann, Realizmi Soğuk Savaş politikasının akılcılaştırılması için önemli bir araç olarak görmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrası

¹²² Atilla Eralp, a.g.e., S. 27.

¹²³ Cynthia Weber, a.g.e., s. 20.

¹²⁴ Paul R. Viotti, a.g.e., s. 61.

¹²⁵ Howard Willams, a.g.e., s. 121.

Morgenthau liderliğinde şekillenen Realizmin monolitik yapısı, ona güç kazandırmaktadır. Morgenthau'dan etkilenen Realist yaklaşım Soğuk Savaşın da etkisiyle, ekonomik faktörlerin çözümlenmesini göz ardı etmiş ve siyasi, güvenlik konularının incelenmesine ağırlık vermiştir. Realizmin Soğuk Savaş yıllarında altın çağını yaşadığını söyleyebiliriz. Bunun nedeni olarak da Soğuk Savaş döneminde askeri unsurların önem kazanmasıdır.¹²⁶Morgenthau'ya göre, devlet uluslararası alanda esas itibariyle üç tür politika izleyebilmektedir: Birincisi statüko politikası, ikincisi yayılma ve emperyalizm politikası, üçüncüsü prestij politikası. Bunlardan sonuncusu, yani prestij politikası, devletin sahip bulunduğu gücü göstermek için yaptığı girişimler ve gösterilerdir. İlk ikisi ise, sürdürmek ve arttırmak ile ilgilidir.¹²⁷Uluslararası siyaset herkesin herkesle savaştığı bir güç mücadelesidir. İnsanoğlu doğuştan habis ruhludur ve kötüdür. İnsanoğlunun doğasında yatan bu kötü ruh onun güce sahip olma isteğinden doğar. Bu kontrol altına alınırca bu güdünün güçlenmesi önlenemez. Mücadelenin temel birimi devletlerdir. Güç, askeri olan ve olmayan öğelerden oluşur. Devletler çıkarları doğrultusunda hareket ederler. Öz varlığın korunması için elden gelen her şeyin yapılması ulusal çıkar gereğidir. Realistlere göre, devlet adamı devlet çıkarını ahlaklı olmaya tercih etmelidir. Merkezi bir otoritenin bulunmadığı bir uluslararası ortamda sonucu belirleyen her zaman için devletin gücü olmaktadır. Devletler uluslararası politikanın temel aktörleridir. Çok uluslu şirketler veya uluslararası çevre veya insan hakları örgütleri gibi uluslararası örgütler aktör olarak kabul edilmez.

NATO veya BM gibi uluslararası örgütler de üyesi olan devletlerden ayrı bir varlıkları ve egemenlikleri olmadığı gerekçesiyle aktör olarak kabul edilmezler. Ulusal güvenlik konuları önceliklidir. Ulusal çıkarlar açısından askeri ve siyasi konular baştır. High politics; ulusal güvenlik konularını, Low politics ise ticari, mali, parasal ve sağlıklı ilgili konuları içerir. Merkezi otorite olmadığı için uluslararası yapı anarşiktir. Bu yapı içinde her bir devlet kendi güvenliğini sağlamak zorundadır. Devlet hayati çıkarlarını gözetmekte başarısız olursa uluslararası ortam tarafından cezalandırılır. İç politika ve uluslararası politikayı birbirinden ayırarak ele almaktadırlar. Klasik realistler uluslararası politikayı güç dengesi olarak açıklarken,

¹²⁶ İhsan D. Dağı, a.g.e., s. 82.

¹²⁷ Mehmet Gönübol, a.g.e., s. 6.

neorealistler anarşi kavramına başvurarak devletlerin davranışlarını belirlediğini belirtirler. 1960'lı yıllardan itibaren ise, uluslararası sistemin kendisinde ortaya çıkan bazı gelişmeler sonucunda klasik gerçekçilik giderek daha fazla eleştiri almaya başladı. Klasik gerçekçilik giderek daha fazla eleştiri almaya başladı. Yeni gerçekçiliğin, özellikle bu akımın yapısal yorumunun en önemli temsilcisi Kenneth Waltz'dır. Waltz'ın yeni gerçekçiliğini eskisinden ayıran en önemli öge, uluslararası politikanın yapısalcı- sistemci analizidir. Waltz'a göre, iç ve dış politikanın zeminleri farklıdır. İç politika, ast- üst ilişkisine dayanan hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Buna karşılık, uluslararası sistem, devletten başka şiddet kullanım imkanı bulunan bir başka birime sahip olmadığından, anarşiktir.¹²⁸

1.8. Çatışma Ve Güç Kavramı

Uluslararası ilişkilerin tarihi, kimi barışçıl yollarla çözülen kimi de krizler, tarafların bilinçli eylemleri veya dikkatsizlikle savaş tehdidi durumuna dönüşen çıkar çatışmalarından doğar. Karar vericiler, zamanın ve olayların baskısı altında hassas diplomatik ve askeri kararlar vermeye zorlanırlar. Bu kararlar yalnızca temsil ettikleri ülkeler için başarı veya başarısızlıkla sonuçlanmaz mevcut uluslararası düzenin muhafaza veya imhasına da neden olabilir.¹²⁹ Bir anlayışa göre çatışma oyun teorisi kavramları kullanılmak suretiyle kavgalar, oyunlar ve tartışmalar biçimiyle sınıflandırılabilir. Her üç sınıfı oluşturan olguları da içeren veya içerebilecek bir tek kavram bulabilmek oldukça zordur.¹³⁰

Çatışma kavramı, genellikle belli bir insan grubunun etnik, dini, kültürel, sosyo-ekonomik, politik ve benzeri nedenlerle bir araya gelmiş bir topluluk da olabilir yine bir başka topluluğa karşı uzlaştırılmaz nitelikteki çıkarları nedeniyle karşı çıkmasıyla ilgili bir kavramdır. Devletlerin uzlaştırılmayan çıkarlarından doğan çatışmanın en ileri aşaması karşı tarafı ortadan kaldırmayı öngören şiddet ve şiddet unsurlarının kullanılmasıdır. Uzlaştırılmayan çıkar çatışması, kaynaklar üzerinde, değerler üzerinde

¹²⁸ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 109.

¹²⁹ Nejat Tarakçı, Çatışmayı Önleme ve Kriz Yönetimi, İstanbul: Çantay, 2005, s. 1.

¹³⁰ Ersin Kalaycıoğlu, Çağdaş Siyasal Bilim, İstanbul: Beta Yayınları, 1984, s. 133.

veyahut bir iktidar yapısı üzerinde olabilir. Çatışma, kaynakların kıt olmasından ve bir toplumun içindeki tüm bireyler için yeterli ölçüde bulunmamasından veya eşit dağılmamasından ya da bazılarının bu kaynakların daha fazlasına sahip olmaya çalışmasından doğabilmektedir.¹³¹ Kavga tipi çatışmalarda tarafların kendi kendilerini denetlemeleri ve karşılıklı olarak birbirlerinin davranışlarını denetleme olanakları hem de bir hayli hızla oluşan bir biçimde azalır. Çünkü çatışmadaki tarafların her birinin eylemleri diğerinin eylemleri için benzer veya birbirinin aynısıdır. İki devlet arasındaki silahlanma devletlerin arasındaki bağların bu niteliğe kavga özelliğine dönüştüğü tarihte sık rastlanan bir olgu olmuştur.¹³² Uluslararası alanda çatışmalar genellikle ulusal güvenliğin ve hayati çıkarların tehdit altına girmesiyle oluşur. Kaynakların herkese yetecek kadar bol olmaması ve bazı devletlerin bütün kaynaklara sahip olma arzusu çatışmaya neden olur. Çatışma tahmin edilebilir ancak uluslararası toplum büyük sıkıntı üzerine ve önlemin kaynaklarını düzenleme üzerine odaklaşır, özellikle medyanın odak noktası insan dramı üzerine ilgiyi çeker. Pazarlar üzerinde yürütülen emperyalist hegemonya mücadelesi kendini istikrarsızlık olarak açığa vurmaktadır. Güçlü ülkelerin istikrarsızlaştırma ve nüfuz alanlarını çıkarları doğrultusunda yeniden düzenleme politikası çeşitli yerel çatışmalarda ifadesini bulmuştur. İşte bazı örnekler: Ortadoğu'da Filistin, Irak, Kafkasya'da Rusya-Çeçenistan, Gürcistan-Abhazya, Azerbeycan-Ermenistan; Uzak Doğuda Çin-Uygur; Asya'da Afganistan, Keşmir, Pakistan-Hindistan; Latin Amerika'da Kolombiya, Peru, Afrika'da Ruanda-Kongo, Eritre, Balkanlarda Sırbistan-Bosna-Hersek, Hırvatistan-Sırbistan, Sırbistan-Kosova, Makedonya-Kosova olarak sıralanabilir.¹³³

Devletler için geçiş ve kriz dönemlerinde uluslararası toplum için şiddeti ve çatışmayı önlemeye yönelik gereklilikler yeterli siyaset, ekonomi, hukuk ve askeri olanaklardır. Çatışmayı önleme çoğu zaman kamu oyunda askeri müdahaleye yönelik olduğu için hatalıdır. Önleyici eylemin çoğu dış güçler tarafından yoğun müdahale veya taahhüt gerektirmeyen çeşitli düzeylerde gerçekleşmesi gerekir. Etkili çatışma önleme uluslararası liderlerin çatışma önleme politikaları ve hükümetler arasında daha fazla

¹³¹ Tayyar Arı, a.g.e., s. 414.

¹³² Ersin Kalycioğlu, a.g.e., s. 133.

¹³³ Nejat Tarakçı, a.g.e. s. 2.

koordinasyon isteyebilir.¹³⁴ Dünya politikasının incelenmesinde kullanılan belki de en önemli kavram egemen devlettir. Devlet uluslararası sistemdeki en önemli aktördür. Devlet, çok önemli iki ayırt edici özelliği olan bir siyasi birim türüdür. Bu özellikler teritoryallık(mülklik) ve egemenliktir. Teritoryallığın anlamı açıktır: Bir devlet yer yüzeyinin sınırları tanımlanabilir, belli bir parçasını yönetir. Egemenlik bu mülkü yönetme hakkıdır ve bu mutlak bir haktır. Çoğu durumda, dünya politikasıyla ilgili bir tartışmada “devlet” sözcüğüyle karşılaştığımızda, bununla eşanlamlı en iyi tek sözcük “ülke” olacaktır. Devletlerin egemen olmaları, hesap vermek zorunda oldukları üst bir otoritenin bulunmaması anlamına gelir. Farklı ülkeler egemenliği farklı yerlere yerleştiren farklı siyasi sistemlere sahiptir. Geleneksel monarşilerde krallar ya da kraliçeler egemendirler ve yönettikleri mülkler üzerinde en yüksek otorite konumdadırlar. Demokrasilerde egemenlik halkın elindedir ve halk, yönetim yetkisini seçilmiş temsilcilerine ve diğer devlet görevlilerine devreder. Ama egemenliğin kaynağı ne olursa olsun, tüm devletlerin yasaları geçiren, düzeni sağlayan ve ülke sınırları içinde yaşayan halkı savunacağı varsayılan hükümetleri vardır.¹³⁵ Güç, küresel çatışma ve işbirliği incelemesinde öne çıkan kilit kavramdır. Ancak, tıpkı aşk gibi gücün de deneyimlenmesi, tanımlanmasından ya da ölçülmesinden daha kolaydır. Güç hedeflere ya da amaçlara ulaşma becerisidir. Daha spesifik olarak, arzulanan sonuçları elde etmek için başkalarını etkileme becerisidir. Gücün davranışsal tanımı, geçmişi yeniden kurmaya büyük zaman ayıran tarihçilerin ve analizcilerin işine yarayabilir, ama pratik insanlar olan politikacılara ve liderlere fazla geçici gelebilir. Başkalarını etkileme becerisi genellikle bazı kaynaklara sahip olmakla ilişkili olduğundan, siyasi liderler genelde gücü bu şekilde tanımlarlar. Söz konusu kaynaklar arasında nüfus, toprak, doğal kaynaklar, ekonominin büyüklüğü, silahlı kuvvetler ve siyasi istikrar yer alır. Bu tanımın üstünlüğü, gücü davranışsal tanımındakinden daha somut, ölçülebilir ve öngörülebilir bir şey olarak göstermesidir. Bu anlamda güç, uluslar arası poker oyununda yüksek kartlara sahip olmaktır. Pokerin temel kurallarından biri, karşıdaki sizin elinizdeki kartların herhangi birinden yüksek bir kart gösteriyorsa, oyuna girmeyip

¹³⁴ Report Of The Institute Conference, Conflict Prevention, Amerika, 1997, s. 2.

¹³⁵ Joseph S. Nye, Jr. ve David A. Welch, Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, Birinci Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 48.

pas demenizdir. Bir savaşı kaybedeceğinizi biliyorsanız, o savaşı başlatmamanız gerekir.¹³⁶

Bazı savaşlar mağlup olanlar tarafından başlatılmıştır. 1941’de Japonya, 1990’da Irak bunun örnekleridir. Uluslararası politika oyununda çoğu kez hasmın bütün kartları görülmez. Pokerde olduğu gibi, blöf ve yanıltma büyük bir fark yaratabilir. Yanıltma olmasa bile, belli durumlarda en uygun güç kaynaklarının hangileri olduğu konusunda hatalar yapılabilir. Örneğin, 1940’ta Fransa ile Britanya’nın Hitler’den daha fazla tankı vardı, ama Hitler’in tanklarının manevra gücü daha yüksekti ve generalleri daha iyi askeri stratejiler uyguladı.¹³⁷ Michael Sullivan’a göre güç, uluslararası politika açısından temel öneme sahiptir. Çünkü güç büyüklük, büyüklük etki ve etki de diğer ülkeleri etkilemek demektir. Kavramın daha hassa bir tanımı açısından, gücün sahip olma ile ilgili yönü ile ilişkisel yönü arasındaki ortaya konmasında yarar vardır. Günümüzde gücü sadece bazı şeylere sahip olma olarak anlayan, ulusal gücü kapasite ile özdeş kabul eden değerlendirmeler de bulunmakla beraber, güç genellikle ilişkisel bir olgu olarak anlaşılmaktadır.¹³⁸ Örneğin, Robert Keohane ve Joseph Nye, güç bir aktörün diğerlerine, normal olarak yapmayacakları bir şeyi yaptırabilme yeteneğidir, derlerken bu eğilimi yansıtmaktadırlar. Yazarlar bu kategorinin de kendi içerisinde kaba ve yumuşak güç olarak ikiye ayrıldığına işaret etmekte, işin bu yönü açısından da yumuşak güç kategorilerinin bilgi iletişim alanındaki gelişmelerle büyük önem kazandığına dikkat çekmektedirler.¹³⁹

Güç dengesi uluslararası ilişkiler aktörlerinden birinin veya bir grubun gücünü arttırmasını önleme amacı taşıyan bir davranış biçimidir. Bu bağlamda devletlerin davranışlarına rehberlik eden bir kavramdır. Devletlerarasında gücün dengelenmesi ya ağır tarafın hafifletilmesi ya da hafif tarafa ağırlık kazandırılması ile gerçekleştirilmektedir. Uluslararası ortamda gücün dengelenmesi çoğu zaman devletlerarasında karşılıklı olarak kurulan ittifak ve koalisyonlar ile sağlanmaktadır.¹⁴⁰

¹³⁶ Joseph S. Nye, Jr., a.g.e., s. 56.

¹³⁷ Joseph S. Nye, Jr., a.g.e., s. 56.

¹³⁸ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 158.

¹³⁹ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 158.

¹⁴⁰ Burak Tangör, Tarihsel Bağlamda Uluslararası Güç Dengeleri ve Balkanlar, Yeni Aktörler, Yeni Dengeler ve Yeni Güvenlik Olgusu Oturumları- 4, Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2008, s.1.

Gücün devletlerin davranışlarına yön veren başlıca güdü olduğunu söyleyenler, gücün kendi başına bir değer mi, yoksa ulusal amaçlara ulaşmak için bir araç mı olduğu konusunda pek açık değildir. Güç modeline bağlanan yazarlar, Ondokuzuncu Yüzyılda güç dengesi sisteminin uluslararası alanda uzunca barış süreleri sağlayan başarılı bir düzen kurduğunu öne sürüyorlar. Zamanımızda uluslararası ortam, geçen yüzyılda olduğundan çok farklıdır. Teknolojik gelişmelerin silahların vurma ve gönderme gücünde meydana getirdiği önemli değişiklik, devletlerin yaşamsal gücünde güvenlik sorunları dışında güce başvurmalarını zorlaştırmıştır. Bu tür silahlara sahip olan ve dünya politikası izleyen büyük devletler kendilerinin de yok olmalarıyla sonuçlanabilecek dünya sorunlarına karşı farklı biçimde davranmak, ya da varmak istedikleri hedeflerde değişiklik yapmak durumunda kalmışlardır.¹⁴¹Uluslararası düzende güç ve politika uygulamalarının arkasındaki kavramları anlamamızda ideolojiler kadar güç ilişkileri ve güvenlik politikalarına yön veren uluslararası ilişkiler teorileri de önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkileri açıklamak için kullanılan teorilerin genel kabul görenleri şunlardır; Realizm, Liberalizm, Marksist teoriler ve yapıcılık. Bugüne kadar uluslararası ilişkiler alanında egemen görüş Realizmdir.¹⁴² Gücün ilişkisel yönü açısından iki kavram önem kazanmaktadır; kontrol ve etki. Hans Morgenthau gücü, insanın, diğer insanların düşünce ve eylemleri üzerindeki kontrolü; George Modelski ise, uluslararası eylemin gerçekleştirilmesi için gerekli olan kaynakların kontrolü olarak görmektedir. Organski'ye göre başkalarının davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda etkileme kapasitesi, Trevor Taylor'a göre diğerlerinin davranışlarını istenen bir doğrultuda geliştirme ya da etkileme yeteneği, Richard Cottam'a göre ise diğerlerinin düşünce ve eylemleri üzerinde etki uygulamasıdır. Walter Jones, gücü uluslararası alanda bir aktörün maddi ve maddi olmayan kaynak ve kıymetleri, uluslararası olayların sonuçlarını kendi istediği yönde etkilemede kullanma yeteneği şeklinde tanımlayarak, kavramın sahip olma ile ilgili ve ilişkisel veçhelerinden her ikisine de belirli bir vurgu vermektedir.¹⁴³

Güç modeli ve “güç politikası” kavramı, uluslararası sistemde görülen bazı süreçleri anlatmak için yararlı olabilir; ama tüm uluslararası politika sürecinin bu

¹⁴¹ Mehmet Gönlübol, a.g.e., s. 8.

¹⁴² Sait Yılmaz, Güç ve Politika, Birinci Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008, s. 10.

¹⁴³ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 159.

kavramla anlatılması olanaksızdır. “Güç Politikası” kavramı, uluslararası politika sürecine katılan devletlerin sadece güç güdüsüyle hareket ettikleri anlamında kullanıldığı sürece, bu deyim uluslararası politikayı doğru yansıttığı söylenemez. Bu anlamda “ güç politikası” belki bazı devletlerin, tarihin belli dönemlerdeki davranışlarını izah edebilir. Siyasal gücü, uluslararası sistem içindeki tüm eylemlerin bir amacı olarak düşünmek yerine, kimi eylemlerin kaçınılmaz bir koşulu olarak düşünmek daha doğrudur.¹⁴⁴ Güç tahvili, kaynaklarla ölçülen potansiyel gücü, başkalarının değişen davranışlarıyla ölçülen gerçekleşmiş güce tahvil etme kapasitesidir. Sonuçları doğru tahmin etmek için, bir ülkenin güç tahvilindeki becerisinin yanı sıra güç kaynaklarına da bakmamız gerekir. Bir başka sorun da, belli bir bağlamda güce en iyi temeli hangi kaynakların sağladığını belirlemektir. Realizm, temel olarak uluslararası ilişkileri; aktörlerin devletlerden ibaret olduğu, devletlerin rasyonel davranarak çıkarlarını maksimize edecek politikalar izledikleri, bu ilişkilerin de güçler arasında bir hiyerarşik yapılanmanın söz konusu olduğu bir güç dengesi içinde gerçekleştiği varsayımına dayanmaktadır. Realizm’de dünya sahnesinin ana aktörleri ulus- devletlerdir ve onların egemenliğine meydan okuyacak belirli kolektif yollar dışında bir güç yoktur. Devlet dışındaki çokuluslu kuruluşlar ve uluslararası organizasyonlar ancak devletlerarası ilişkilerin çatısı altında birer aktör niteliğindedir.¹⁴⁵ Realistler için uluslararası ilişkilerin temelinde kendi ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalışan devletler arasında ki güç mücadelesi yatmaktadır. Bu mekanizma ise uluslararası düzenin sağlanmasında güç dengesi’ni kendi lehine değiştirmeyi öngören kendi kendine yardım eden sistem, askeri güce ve işbirliğine dayalı bir yapı sunmaktadır. Realistler, hegemonik istikrar teorisini kabul etmişlerdir. Buna göre, uluslararası sistemde düzenin sağlanabilmesi için hegemonik güçlere ihtiyaç vardır. Hegemonya, ulusların bir ülkenin gücünü ve liderliğini kendi rızası ile kabul ettikleri ve kendi çıkarlarına da uygun buldukları sistemdir.

Realizm, bugüne kadar dünya politikasının baş aktörü ABD’nin ihtiyaçlarını, bakış açılarını ve çıkarlarını göz önünde tutan bir paradigma olma niteliğini

¹⁴⁴ Mehmet Gönlübol, a.g.e., s. 8.

¹⁴⁵ Sait Yılmaz, a.g.e., s. 10.

korumuştur.¹⁴⁶Güçü sosyal hayatın içinde değerlendirdiğimizde ilk akla gelen, askerler, savaş gemileri, füzeler yani askeri güç olmaktadır. Carr' göre askeri gücün önemi, savaşın uluslararası ilişkilerde bir en son çare olmasından kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi, ülke içinde değerlerin dağıtımını devlet düzenler. Böylece bir düzenleyicinin bulunmadığı uluslararası politika arenasında ise, kuvvet kullanma veya baskı uygulama sıkça başvurulan bir almaşık durumdadır. Bu nedenle, uluslararası alanda kimin neyi ne zaman elde edeceği, çoğu defa savaş ya da daimi bir savaş ihtimali ile belirlenir. Bir başka deyişle, güç analizi, son tahlilde savaş yeteneğinin analizidir. Hatta bazılarının göre, güç dağılımının belirlenişi ancak geçmiş bir savaşın sonucuna bakılarak yapılabilir. Gücü askeri kuvvet ile özdeşleştiren görüşe İkinci Dünya Savaşı sonrası rastlamak mümkündür.¹⁴⁷Sanayi teknolojisinin savaşa uygulanması uzun zamandır güçlü bir etkiye sahiptir. İleri teknoloji ve bilim, 1945'te nükleer çağın başlanmasından beri son derece önemli güç kaynaklarıdır. Ama nükleer silahların sağladığı gücün öylesine korkunç ve yıkıcı olduğu kanıtlanmıştır ki, fiilen uygulanma esnekliği yoktur. Nükleer savaş, tek kelimeyle aşırı maliyetlidir. Aslında, güç kullanımının isabetsiz ya da aşırı olduğu pek çok durum vardır. Bir grup ülke arasında doğrudan güç kullanımını yasaklanmış olsa bile, askeri güç arka planda önemli bir rol oynamaya devam edecektir. Örneğin ABD'nin müttefiklerine yönelik tehditleri caydırmadaki ya da Basra Körfezi'ndeki petrol gibi çok önemli bir kaynağa erişimi sağlamadaki askeri rolü, pazarlık durumlarında koruyucu güç şartının kullanılabilmesi anlamına gelir.¹⁴⁸Kenneth Waltz, " Güçlü devletler askeri kuvvetleri ile her şeyi yapamazlar... fakat askeri anlamda güçsüz devletlerin yapamadıklarını yapma imkanına sahiptirler" saptamasıyla askeri gücün önemine işaret ederken, gücün askeri olmayan öğelerine dolaylı da olsa bir atıfta bulunmaktadır. Ekonomik gücün, özellikle askeri gücü tanımlayıcı niteliğinin öne çıkmasına Carr da dikkat çekmiştir. Klaus Knorr'a göre, bir ülkenin askeri kuvveti, toplumun askeri potansiyelinin harekete getiricilerinden olan ekonomik ve teknolojik kapasite hem nicelik hem de nitelik sorunudur. Ayrıca, ekonomik güç, ekonomik etki araçları yolu ile doğrudan etkiye de dönüştürülebilmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Sait Yılmaz, a.g.e., s. 10.

¹⁴⁷ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 160.

¹⁴⁸ Joseph S. Nye, Jr, a.g.e., s. 57.

¹⁴⁹ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 161.

Devletleri değişmeye zorlamak, doğrudan ya da emredici bir gc kulllanma yöntemidir. Bu sert gc teşviklere ya da tehditlere dayanabilir. Ama gc kulllanmanın yumuşak ya da dolaylı bir yolu da vardır. Bir lke dünya politikasında tercih ettiği sonuçlara, diğer ülkeler ona öykünmek istedikleri ya da böyle etkiler yaratan bir sistemi kabul ettikleri için ulaşabilir. Bu anlamda, gündemi belirlemek ve diğerlerini dünya politikasına çekmek, belli durumlarda diğerlerini değişmeye zorlamak kadar önemlidir. Gücün bu yönü yani başkalarını sizin istediğinizi isteme noktasına getirmek çekici ya da yumuşak gc olarak adlandırılır. “**Yumuşak gc**”, siyasi gündemi diğerlerinin dile getirdiği tercihleri biçimlendirecek şekilde belirleme becerisi ya da kişinin fikirlerinin cazibesi gibi kaynaklara dayanabilir. Yumuşak gc sert gc’ten otomatik olarak etkin ya da daha etik değildir. Akıl elmek illaki de zor kullanmaktan daha iyi bir şey değildir. Ahlaki yargılar gc kullanımının amaçlarına bağlı olarak değişir. Örneğin, terörist lider Usame bin Ladin, 2001’deki saldırılarını gerçekleştiren takipçilerinin gözünde yumuşak güce sahipti. Yumuşak gc liberal kuramla realist kuramla olduğundan daha yakından ilişkili de değildir.¹⁵⁰Neorealist Kenneth Waltz’a göre ekonomik ilişkiler ve süreçler, gc ve siyaset açısından önemli etkiler yapabilmektedir. Neorealizm’de hegemonya yerine uluslararası rejimler kavramı kullanılmaktadır.¹⁵¹Neorealistler genelde fikirlerin rolünü pek dikkate almayan materyalistlerdir. Tutumluluk gayretleriyle realist kuramı yoksullaştırmışlardır. Machiavelli ve Morgenthau gibi klasik realistler ise bir gc kaynağı olarak fikirleri asla göz ardı etmemişlerdir.¹⁵²Clausewitz’in devletinden önceki devlet’te herkesin herkese karşı savaşı ile politika arasındaki bu eklemlemedir. Hobbes’un devletinde, Leviathan Behemot’tan doğduğundan, i barış i savaşın başka antlaşmalarla devamıdır. Hobbes’un analiz ettiği egemen, antlaşmalı devletin iç savaşa ve i savaştan da antlaşmalı egemen devlete döngüsel geçişinde, i barış ve dış savaş aracılığıyla sürekli i savaşa varmak için hükümdarların teslim olması gereken uzatılmış i çatışmalara uyarlanmış Clausewitz’i sürekliliğin çevrimsel bir ifadesi görülebilir.¹⁵³

¹⁵⁰ Joseph S. Nye, Jr., a.g.e., s. 58.

¹⁵¹ Sait Yılmaz, a.g.e., s. 11.

¹⁵² Joseph S. Nye Jr., a.g.e., s. 58.

¹⁵³ Alain Joxe, Kaos İmparatorluğu, Birinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 95.

2. ÇATIŞMANIN BALKANLARA YAYILIŞI VE MAKEDONYA SORUNUNUN ZEMİN OLUŞUMU

Balkanlar tarih boyunca dünyanın en hareketli coğrafyalarından birisi olmuştur. Bölgedeki niceliksel olarak küçük ve farklı ulusların çokluğu ile dinsel ve kültürel ayrışmaların keskinliği sonucu çatışmalar da yoğun olmuştur. Bu farklılıklar Balkan uluslarını sürekli bir mücadele içine itmiştir.¹⁵⁴Balkan yarımadası, Avrupa kıtasının güneyindeki üç büyük yarımadanın en doğuda olanıdır. Yarımadaya verilen “Balkan” adı, bazı Türk lehçelerinde “dağ” manasına gelmektedir. Balkan kelimesi Türkçe bir kelimedir ve dağ anlamına gelir.¹⁵⁵Karmaşık şartları ve sınırları olan bu yarımada, Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında paylaşılmış bulunuyordu. Fakat bu ülkelerden hiçbiri gerçekten kendi doğal sınırları içerisinde yerleşmiş değildi. Romanya dışında Rumenler, Bulgaristan dışında Bulgarlar, Sırbistan ve Yunanistan dışında Sırp ve Yunanlılar bulunuyordu. Kısacası, hepsinin de öz ülke dışında soydaşları vardı. Aralarında ki kavgaların nedeni, ilişki kurma güçlüğü değildi sadece. Coğrafi etkenler dışında, ırk, din, emel zıtlıkları var ola gelmişti hep ve bu zıtlıklar çarpışmalara sebep olurdu boyuna. Avrupa ile Asya'nın sınır çizgisi üzerinde bulunduğundan, Balkan yarımadası her çeşit askeri ve dini istilacı için tabii bir geçit ve yayılma yolu olmuştur. İstilacılardan her biri kendinden bir şey ya da etkisinden bir iz bırakırdı orada.¹⁵⁶

19. yüzyıl başlangıcından itibaren uluslararası alanda da yerleşerek kullanılan “Balkan” sözcüğü “Üzeri sık ormanla kaplı sıradağ” manasına gelmektedir.¹⁵⁷Hatta, Hazar Denizi'nin doğusunda yükselen bir dağ kütesine de Balkan adı verilmektedir. Balkan adının öyküsü 1794 yılında İngiliz gezgin John Morritt, Cambridge Üniversitesi'ni bitirince Akdeniz ülkelerine bir yolculuğa çıkar. Bu yolculukta ki gözlemleri Balkan isminin anlamını zenginleştirir. Bulgaristan'ı doğudan batıya kesen ve Tuna boyunca yükselen sıradağlar, İngiliz dilinin gezi edebiyatına ilk kez Balkanlar

¹⁵⁴ Halis Ayhan, Kosova'nın Bağımsızlığı Sürecinde Uluslararası Güçlerin ve Türkiye'nin Tutumu, Avrasya Etüdüleri, 33, 2008, T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği Ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, s.115.

¹⁵⁵ Georges Castellan, Balkanların Tarihi, İkinci Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995, s.15.

¹⁵⁶ Aram Andonyan, Balkan Savaşı, Birinci Baskı, İstanbul: Aras Yayın, 1999, s. 15.

¹⁵⁷ Özer Sükan, 21.Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001, s.1.

adiyla girmiş oluyordu. Morritt'ten önce oralardan geçenler, yalnızca dağların antik adı Haimos'u kullanmışlardı, ondan sonra pek çok gezgin de yalnızca adını kullanmakla yetinmeyenler yaklaşık iki bin yıldır sorgulanmayan, Yunanlıların antik tasvirlerini kabul ettiler. Norveç'li bir tıp doktoru ve gezgin olan Edward Brown 1669'da kaleme aldığı popüler ve etkili gezi eserinde, Haimos'un batıya doğru uzandığını, Sırbistan'ı Makedonya'dan ayırdığını ve değişik adlar altında Pontus Euksinus (Karadeniz) ile Adriyatik arasında uzandığını ileri sürdü.

19. yüzyıldan önce klasik terim Haimos bir çok Avrupalı gezgin tarafından kullanıldı. Balkan adının ilk kullanımına, İtalyan hümanist yazar ve diplomat Filippo Buonaccorsi Callimaco'nun 15. Yüzyıldan kalma eserinde rastlanır. Papa II. Paulus tarafından cezalandırılan Callimaco, Lehistan'a yerleşir ve Lehistan kralının danışmanı olur. Vladyslav III. Varnencyk döneminin tarih yazarıdır, yapıtında diplomatik görevle Osmanlı başkentine giderken gördüğü Haimos'un kısa bir betimlemesini de verir. 1490 yılında Papa VIII. Masum'a yazdığı yazıda Callimaco, yerel halkın bu dağa Balkan adını verdiğini belirtir: “ quem incolae Blochanum vocant”.¹⁵⁸Yarımada için Akdeniz, Ege, Yunan ve Adriyatik denizleri, Karadeniz ve Marmara denizinin kuşattığı bölge ile kıta gövdesi arasında Triyeste körfezinden başlayarak Sava ve Tuna nehirleri boyunca uzanıp Karadeniz'de sona eren çizgi, doğal sınır olarak kabul edilir.¹⁵⁹Avrupa'nın üzerinde durduğu üç büyük yarımadadan biri olan Balkan yarımadası, Avrupa'dan Asya'ya geçiş yolu üzerindedir. Balkanlar bir yarımada konumundadır. Yarımada'nın genişliği kuzeyden, güneye doğru azalır. Fiume ile Tuna ağzı arasındaki uzaklık 1200, Drina nehri ağzı ile Karadeniz arasındaki uzaklık 700 km. olup, Yunanistan'da iki kıyı arası ortalama 200 km.'den biraz fazladır.¹⁶⁰Balkanlar güneyde Kythira adasına, kuzeyde de Sava ve Tuna nehirlerine, oradan Akdeniz'e uzanan bir yarımadadır. Yine coğrafyacıların bir kısmı da Balkan sınırlarını kuzeyde Tuna nehrine dayandırmayı daha doğru bulduklarını söylemektedirler. Esasen bu bölge yüzey şekilleri itibariyle

¹⁵⁸ Maria Todorova, Balkanlar'ı Tahayyül Etmek, İkinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s.55.

¹⁵⁹ Haluk Harun Duman, Balkanlara Veda, İstanbul: Duyap Yayıncılık, 2005, s. 12.

¹⁶⁰ Halil Akman, Paylaşılamayan Balkanlar, Birinci Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 23.

Avrupa'dan çok belirgin bir şekilde ayrılmamıştır. Bundan dolayı da kuzey sınırını tam olarak tayin etmek oldukça güçtür.¹⁶¹

Coğrafi olarak yarımada, dağlar ve nehirler dikkat çeker. Yarımada, Tuna nehrinden başlayarak Karpat dağları, Bulgaristan'da Balkan ve Rodop dağları ile Karadeniz'e Transilvanya Alpleri, Pindus, Dinarik Alp silsilesi, Arnavutluk ile Adriyatik Denizi, Ege ve Akdeniz'e açılır. Batıda Adriyatik, güneyde Akdeniz, doğuda Karadeniz ve Ege denizi vardır. Bazı coğrafyacılar göre yarımada Akdeniz, Ege, Yunan ve Adriyatik denizleri, Karadeniz ve Marmara denizinin kuşattığı bölge ile kıta gövdesi arasında Triyeste körfezinden başlayarak Sava ve Tuna nehirleri boyunca uzanıp Karadeniz'de sona eren çizgi, doğal sınır olarak kabul edilir. Yaklaşık 620.000 km yüz ölçüme sahip olan yarımada İstanbul'a doğru gittikçe daralması bu alanın jeopolitik yönden önemini artırmaktadır. Balkan yarımadasının onda dokuzu dağlık olup, ortalama yüksekliği 1500 metre kadardır. Fiziksel olarak Balkanlar; Tuna'nın aşağı kesimleri ve Sova Irmağı, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege denizi, güneyde Akdeniz, güneybatıda İç denizi ile çizilir. Siyasal coğrafya açısından bakıldığında ise; Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye'nin Avrupa'daki toprakları ve Yugoslavya ile Romanya'nın tümünü içine alır. Bazı uzmanlara göre Balkan ülkeleri sadece Arnavutluk ve Bulgaristan devletleridir. Bunun nedeni olarak bu iki ülkenin diğer bölgelerle ortak sınırının olmayışı gösterilir. Bazılarına göre ise; Türkiye ile Yunanistan Balkan değil Akdeniz ülkeleridir. Coğrafyacıların kullandığı, güneyde Kythira adasına, kuzeyde de Tuna ve Sova nehrine, oradan Akdeniz'e uzanan bir yarımada tanımları arasında en kolaydır.¹⁶² Yarımada dağları arasında birçok ova, çok verimli vadi ve eğik yüzeyler bulunmaktadır. En geniş ve verimli ovalar, Güney Macaristan ile Kuzey Sırbistan ve Güney Romanya ile Kuzey Bulgaristan arasındadır. Bunların içinden Tuna nehri kolları geçer, Arnavutluk ve Yunanistan kıyılarında da verimli ovalar vardır.¹⁶³ Aslında dört tarafı da suyla çevrilidir de diyebiliriz, çünkü bir görüşe göre kuzey sınırı da Tuna nehridir. Bir görüşe göre diyoruz, çünkü yarımada doğu, batı ve güney sınırları herkesçe kabul edilmesine rağmen kuzey sınırı tartışmalıdır. Bazı coğrafyacılar bölgenin kuzey sınırını Tuna ve

¹⁶¹ Özer Sükan, a.g.e., s. 2.

¹⁶² Mustafa Selver, a.g.e., s. 20.

¹⁶³ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 13.

Drava nehirleri olarak kabul etmelerine rağmen, Romen ülkelerinin, Rus bölgelerinin ve aynı zamanda Yugoslavya'nın topraklarının Tuna ötesinde de bulunmasından, sınırlara bu bölgeleri katanlar da vardır. Yani Balkanların kapsamına giren ülkelerin hangileri olduğu tartışma konusudur.¹⁶⁴

Başlangıçta Osmanlı Devleti ile Hristiyanlık dünyasını birbirinden ayıran Tuna ile onun kolu olan Sava nehri, fiziki bir sınır gibi kabul edildi. Daha sonraları, 1918'de Sırp, Hırvat ve Sloven krallığı olarak Birinci Dünya Savaşında müttefiklerin galibiyeti ve Avusturya- Macaristan İmparatorluğunun parçalanmasından sonra kurulan bu devlet, 1929' da Yugoslavya adını almıştır. 1918'den itibaren Tuna'nın ilerisine doğru olan bu gelişme Balkan Yarımadasının sınırlarının iki başlık halinde belirlenmesinin daha doğru olacağı fikrini ortaya çıkarmıştır.¹⁶⁵ Balkanlar, coğrafi açıdan hem geçmişte hem de günümüzde göç, ulaşım ve ticaret yolları üzerinde bulunmaktadır. Bölge, Batı ve Orta Avrupa ile Orta Doğu arasında bir köprü durumundadır. Batı Asya ile Orta Avrupa, Kuzey Afrika ile Orta ve Kuzey Avrupa arasında ulaşım ve taşımacılık açısından oldukça anlamlı bir bölgedir. Bununla beraber Karadeniz, Ege Denizi ve Akdeniz'e açılan limanlara sahip olması nedeniyle bu denizlere açılma imkanı vermektedir. Denizlere sahip kıyı şeridi ile denizlerin kontrolünü de sağlamaktadır.¹⁶⁶ En dar görüşe göre Balkanlar üç ülkeden oluşur. Bu ülkeler; Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk'tur. Diğer bazı uzmanlar da Romanya'yı ve Yunanistan'ı bölge ülkeleri olarak eklemiştir. Bazı uzmanlarda Türkiye'nin Avrupa'da kalan topraklarından dolayı, Türkiye'yi de eklemiştir. Siyasi coğrafya açısından bölge; Arnavutluk, Bosna- Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Romanya, Sırbistan, Slovenya, Türkiye ve Yunanistan devletlerini kapsar.¹⁶⁷

Balkanlar, ulus ve din çeşitliliği yönünden hayli zengin: Türkler, Yunanlılar, Bulgarlar, Rumenler, Arnavutlar, Makedonlar, Sırp, Boşnaklar, Hırvatlar, Slovenler, Macarlar, çeşitli dinlerden Romanlar; din farklılığı nedeniyle farklı kimlik kazanan minör gruplar: Pomaklar, Torbeşler, Girit Müslümanları, Katolik veya Ortodoks Arnavutlar, Dinler: Müslümanlık, Ortodoksluk, Katoliklik olarak

¹⁶⁴ Halil Akman, a.g.e., s. 24.

¹⁶⁵ Özer Sükan, a.g.e., s. 2.

¹⁶⁶ Alpaslan Kır, a.g.e., s. 10.

¹⁶⁷ Halil Akman, a.g.e., s. 24.

tanımlayabiliriz.¹⁶⁸İsminden de belli olduğu gibi Balkanlar dağlık bir bölgedir. Dağlar bölge fiziksel karakterinin en belirgin özelliğini oluştururlar. Yarımada'daki başlıca sıradağlar, Rodop dağları, Balkan dağları, Karpatlar ve Dinar Alpleridir. Rumeli ovasını Balkan dağlarından ayıran Rodop dağları, Trakya'nın kuzeyinden geçip Türkiye'de Karadeniz'e doğru uzanır. Yarımada'ya ismini veren Balkan dağları, Yugoslavya'nın doğu sınırından başlayıp Bulgaristan'ın güney batısına uzanır.¹⁶⁹Balkanlar, Avrupa ve dünya tarihinde her zaman önemli bir rol oynamıştır. Batıda ve güneyde Şar, Pindus ve Peloponnes Dağları'nı birleştiren Dinar kıvrımları bulunur. Bunlar çökmüş Adriyatik kıyılarında yer alırlar, kıraç kalker ve billurumsu bloklardan oluşurlar. Olympia'da 2916, Karadağlar'ın Durmitor tepesinde 2523, Attikaların Parnasse tepesinde 2457 metreye ulaşırlar. Yugoslav ve Yunan adaları da bu Dinar sistemine bağlı özellikler gösterirler ve beyaz çarpıcı kayalıklarını bunlara borçludurlar. Binlerce yıldır Balkanlar'ın güzergahı değişmemiştir: Morova- Vardar yolu, Belgrat'ı Selanik'e; Morova Meriç yolu Tuna'yı Bizans'a; Egnatis yolu Dyrrachium'u Selanik'e bağlar, Fiume kapısı Triyeste ve Rijeka'yı Avusturya- Macaristan'ın limanı yapmıştır. Balkanlar iki önemli özellik gösterir. Osmanlılar zamanında imparatorluk yolu denilen orta yol, Viyana ile Belgrad arasında Tuna boyunca izle; bu yol o zamanlar çoğunlukla nehirde, gemilerle alınır. Sonradan demiryoluyla takviye edilen ve Batı Avrupa'yı Zagreb ve Sava Vadisi üzerinden Belgrad'a bağlayan karayolu ancak bölgenin Avusturya- Macaristan tarafından ele geçirilmesinden sonra açıldı. Gene de yolun Belgrad'dan sonraki bölümü, Osmanlılardan bu yana pek fazla değişmedi. Otoyol ve demir yolu Moravya vadisi boyunca Niş'e kadar eski yolu izler, burada ikiye ayrılır ve yollardan birisi yukarı Moravya ve Vardar vadilerinden Selanik'e bağlanırken, Nişeva vadisi'ni izleyerek Sofya ovasına inen yol da, bölgede ki tek geçit olan Balkan geçidini aşarak Meriç vadisi üzerinden Edirne'ye varır.¹⁷⁰

Antik dönemlerden itibaren Balkanlar'a giriş yapan gruplar genelde üç istikameti kullanmışlardır. Birincisi, Karadeniz'in kuzeyinden, Romanya'yı ve Balkan dağlarını aşarak Türk Trakyası'na ve Boğazlar'a kadar uzanır. Bu istikamet daha çok

¹⁶⁸ Gürbüz Bahadır, a.g.e., s. 144.

¹⁶⁹ Halil Akman, a.g.e., s. 25.

¹⁷⁰ Stefanos Yerasimos, Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu, Altıncı Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 46.

Osmanlı Rus savaşlarında ve büyük göçlerde kullanılmıştır. İkincisi, Viyana ve Budapeşte'den gelerek Belgrad üzerinden Niş'e uzanıp, ikiye ayrılan istikamettir. İstikametlerden birisi Sofya üzerinden İstanbul'a uzanır, diğeri Selanik üzerinden Atina'ya ulaşır. Bu istikamet Balkanlardaki demir ve kara yollarının arterlerine etki yapar. Üçüncüsü, Roma İmparatorluğu döneminde Via Egnatia adı verilen antik istikamettir. Bu istikamet Arnavutluk'ta Draç Limanında başlayıp Ohri manastır ve Selanik üzerinden İstanbul'a kadar gider.¹⁷¹Kapalı ya da açık havzalarda bulunan değişik iklim özellikleri Sofya, Ohri, Sajevo gibi İkincisi yakın ve ters izotermeler yüzünden oluşan kuvvetli rüzgarlardır. Dinarlardaki Karst'ın borası, Yugoslavya'nın Kosova'sı, Selanik'in Vardaraki'si Ege adalarının meltemi ve Boğdan steplerini kavuran sıcak ve kuru korkunç rüzgar gibi. ¹⁷²Balkanların bütününde bugün yaşanan çatışma ve siyasal gerilimlerin temelinde tarihsel nedenler yatıyor. Ne yazık ki, tarih yalnızca geçmişi ve geçmişin ışığında bugünü doğru anlamak için değil, çatışan taraflarca kendi taraflarının haklılığını kanıtlamak için kullanılıyor.¹⁷³ Tarih ve coğrafyanın, Balkanlar'da birbiri üzerindeki etkileri, farklı kültürel, etnik, sosyal ve dini kökene sahip ülkelerin kalıcı dostluk ve işbirliği ilişkileri geliştirmeleri, Balkanlar'da yaşayanlar için öteden beri bir zaruret olmuştur.¹⁷⁴Balkan bölgesi, etnik linguistik bakımdan dünyanın en karmaşık bölgelerinin başında gelmektedir. Balkanların iç içe geçmiş kültürel gelenekleri, inançları ve görenekleri ile karışık etnoloji müzesi görünümü taşır. Sırp, Boşnak, Bulgar ve Hırvatlar Slav ırkından oldukları halde dini ve milli ayrımlar gösterirler. Ortodoks çoğunluğa rağmen Müslüman ve Katolikler de mevcuttur. Yarımadanın her yerinde değişik bir dil ve aksanda konuşulur. Fakat uzun bir süre resmi dil olarak kullanılan Türkçe istisna teşkil eder. Sonuçta her kavmin kendi dili varsa da Türkçe, Balkan yarımadası kavimlerinin müşterek dili olma özelliğini göstermiştir.¹⁷⁵

Tarihin hemen her döneminde yoğun çatışmalara neden olmuş bu bölge, bugün de yaşanmış, yaşamakta olan ve gelecekte yaşanacak çatışmalarla, dünya kamuoyunun

¹⁷¹ Özer Sükan, a.g.e., s. 134.

¹⁷² Georges Castellan, a.g.e., s. 18.

¹⁷³ L.Doğan Tılıç, Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal, Kosova, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1999, s. 71.

¹⁷⁴ Yeni Türkiye Dünyası Özel Sayısı 11, Türkiye Medya Hizmetleri Yayını, Temmuz- Ağustos, 1997, s. 1824.

¹⁷⁵ Mustafa Selver, a.g.e., s. 24.

tüm dikkatleri üzerine toplamıştır.¹⁷⁶Bölgenin özelliği, çatışmaların sadece Balkan devletleri arasında olmaması; devletlerin içinde de ayrı etnik ve dinsel yapılaşmalardan kaynaklanan ve iç savaş boyutlarına ulaşan çatışmaların yaşanmasıdır. Balkanlar'daki çatışmaların ya devletlerarasında ya da değişik devletlerarasında bölünerek buralarda azınlıklar oluşturan, uluslararası gerçeğe dönüşmektedir. Özgün ulusal karakteristikleri olan ve kendi devletlerini kurma hakları reddedilen bu uluslar çatışmaların kaynağını oluşturmaktadır.¹⁷⁷

Balkanlar, Avrupa, Asya ve Afrika arasında geçiş yollarının birleştiği yerdedir. Yüzyıllar boyunca kavimlerin geçiş alanı olduğundan dolayı bu bölgede birçok milletten insanlar görmek mümkündür. Bin yıldan daha önce Vizigotlar Tuna'yı aşmışlar; Avarlar, Bulgarlar bölgeyi ele geçirmişler; Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorlukları kurulmuş; Ruslar bölgeye girmiş; İtalyanların ve Fransızların içinde buldukları Haçlılar geçmiş ve Osmanlıların kesin hakimiyetinden bugüne kadar bölge, çok çeşitli milletlere ev sahipliği yapmıştır.¹⁷⁸ Osmanlılardan sonra İkinci Dünya savaşı sırasında Alman ve İtalyan işgallerini yaşayan bölgede, 1944'ten 1989'a kadar da Ruslar son derece etkili olmuştur.¹⁷⁹ Balkanlar, gerek geçmişte, gerekse günümüzde, Avrupa'nın güvenliği ile doğrudan ilgili bir coğrafya özelliğine sahip olmuştur. Geçmişte, doğudan gelen akınları ve istilaları ileriden karşılama açısından; günümüzde ise, daha çok içerdiği istikrarsızlık ve krizler nedeniyle, Avrupa'nın güvenliğini yakından etkilemiştir. Yer altı kaynakları yönünden de zengin olan Balkanlar, Avrupa'nın güvenliği ve bütünleşmesi bakımından önem arz eden stratejik bir işleve sahiptir. Bu nedenle, Balkanların, bütünüyle veya büyük ölçüde, güçlü bir devletin kontrolüne girmesi, o devlete bu sayılan coğrafyalarda etkili olma imkanı verecektir. Balkanlar, Avrupa Birliği'nin sınır komşusu olup, Rusya Federasyonu'nun oldukça karmaşık bir etnik çoğulculuğu, dil ve din farklılıklarını içerir. Balkanlar'da Müslümanların, Hristiyanların ve Yahudilerin kültürel miraslarını yan yana görmek

¹⁷⁶ Hugh Poulton, *Balkanlar, Çatışma Azınlık Çatışan Devletler*, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1993, s. 17.

¹⁷⁷ Güner Şaban, a.g.e., s. 33.

¹⁷⁸ Halil Akman, a.g.e., s. 31.

¹⁷⁹ Halil Akman, a.g.e., s. 31.

mümkündür. Bu özellikleri nedeniyle tarih boyunca bunalımlardan ve istikrarsızlıklardan kurtulamamıştır.¹⁸⁰

Tarihin bir çok döneminde Balkanlar, devletlerin ilgi odağı olmuştur. Asırlar geçmiş duyulan ilginin derecesi her zaman artarak devam etmiştir. Doğal yapısı gereği göçlere ve kolay işgal edilmeye fazla müsait olmayan Balkanlar'a girişler ve akınlar nispeten az olarak güneydoğudan, daha çok da kuzey ve kuzeydoğudan olmuştur. Dağların arasındaki mevcut istikametleri kullanarak Balkan Yarımadasına gelip, içerilere ilerleyenler bölgenin dağ sıraları ile bölümlere orada daha önceden gelip devamlı kalanlara karışmışlardır. Sayı itibariyle kalabalık ve güçlü olanlar zamanımıza kadar varlıklarını muhafaza ederek gelmişlerdir.¹⁸¹” Balkanlar”, hem geçmişle hem de günü ve geleceğiyle başlı başına önemli bir bölgeyi oluşturmakla, coğrafi konumuyla, tarihiyle, kültürüyle, insan coğrafyasıyla ve farklı ön milli unsurlarıyla bütün devletlerin ilgi alanı içinde bulunmaktadır. Balkanların etnik köklerini Arnavutlar, Yunanlılar, Rumenler, Slavlar, Bulgarlar, Türkler, Balkan Yahudileri ve Balkan Çingeneleleri oluşturur. Arnavutların kökenine ilişkin genel kabul gören varsayım, Trakların yerlerinden edildikten sonra batıya yönelerek karlı tepeleri ve dar vadileriyle geçit vermez savunması kolay, görkemli Arnavutluk Alplerindeki kalelerde İlliryalılarla karıştıkları; buraya sonradan birkaç Got ve bazı Sırp-Hırvatların da girebildiği ve tüm bu olayların sonucunda, idaresi zor Arnavutluk halkının ortaya çıktığı yolundadır.¹⁸²

İllirya kökenli olduğu kabul edilen Arnavutlar Balkanların en eski toplumlarından. Milattan önce 1200 yıllarında Balkan yarımadasında yaşamışlardır. Kendi kayıtları olamayan İllirya'lılar Yunan kaynaklarında, kuzey ve batıdaki Yunan olmayan insanlar olarak nitelendirilmişlerdir. Bu verilere göre tarihçiler bu insanların günümüzdeki Arnavutluk civarında olduklarını söylerler. Tarihçilerin, İlliryalıların Arnavutların atası olduğuna ilişkin diğer bir delil ise, bu bölgede yapılan kazılardan elde edilen bilgilere, toplanan materyallere göre, bölgenin başka toplulukların istilasına fazla uğramamış olmasıdır.¹⁸³ Arnavutların kendilerine ait olarak gördükleri topraklar eski

¹⁸⁰ Ömer E. Cütem, Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Araştırma Dizisi Balkan Diplomasisi, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001, s. 3.

¹⁸¹ Özer Sükan, a.g.e., s. 5.

¹⁸² William M. Sloane, Bir Tarih Laboratuvarı, İkinci Baskı, İstanbul: Nesnel Yayınları, 2008, s.63.

¹⁸³ Halil Akman, a.g.e., s. 34.

Yunanistan'ın Epir'ine denk düşmektedir.¹⁸⁴ Kosova'da büyük bir çoğunluk, Makedonya'da ise oldukça geniş ve yoğun bir azınlık oluştururlar. Karadağ ve Güney Sırbistan'da çok sayıda Arnavut yoğun halde yaşar. Bu azınlığın büyüklüğü ve özellikle Sırplarla ama aynı zamanda Makedonlarla olan anlaşmazlıkları ve Arnavutluk'la aynı sınırı paylaştıkları coğrafi konumları, Yugoslav Arnavutlarını beklide de en zorlayıcı ve sorunsal mesele haline getirir.¹⁸⁵ Arnavutluk'ta etnik sorun din sorunuyla iç içe geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı ertesinde ülkede yaşayanların% 70'ten fazlası Müslüman,% 17'si Ortodoks ve % 10'u da Katolik idi.

En önemli etnik azınlık, Gjirokaster ile Korçe arasında Yunan sınırı boyunca yerleşmiş olan Yunanlılardır. 1992'de Arnavutluk tarafından benimsenen tanıma göre Yunanca konuşanların sayısı 57.000 olarak tahmin edilirken, Yunanlı olmayı muhtemelen Ortodokslukla eşanlamlı sayan Yunanistan'a göre sayıları 400.000 idi. Epir'den sonra ikinci etnik azınlık, Yunanistan ile Makedonya sınırında Prespa Gölü çevresinde yaşayan ve sayıları 20.000 olarak tahmin edilen Makedonyalı azınlıktır.¹⁸⁶ En büyük etnik grup olmalarına ve Sırbistan Cumhuriyetinde Kosova- Mitrovica ve çoğunluğu oluşturdukları Voyvodina dahil çoğunluğu oluşturmalarına rağmen Sırp, ayrı olarak düşünüldüğünde Kosova Mitrovica'da küçük bir azınlıktırlar. Bosna-Hersek ile Hırvatistan'da oldukça geniş ve yoğun Sırp yerleşim yerleri vardır ve bu azınlıkların yol açtığı sorunlar genel görünümü daha da karmaşık hale getirir.¹⁸⁷

Yunanlılar yarımadanın ilk yerlileri değildir fakat kendilerini öyle düşünürler. Çünkü kendileri ve komşuları hakkında yazılı kaynak bırakan ilk toplumdur. Yunan toprakları, diğer Balkan devletlerinde olduğu gibi farklı coğrafi bölgelere yayılmıştır. Bunun sonucunda da diğer Balkan devletlerinde olduğu gibi, farklı etnik yapıları barındırırlar. Arnavutça konuşulan bölgeler, Romen çobanlarının yaşadığı yaylalar vardır. Yunanlılar, genel olarak Ortodoks Hristiyanlarındandır ve İstanbul Fener patrikliğine bağlıdır.¹⁸⁸

¹⁸⁴ William M. Sloane, a.g.e., s. 63.

¹⁸⁵ Hugh Poulton, a.g.e., s. 21.

¹⁸⁶ Stefan Yerasimos, Milliyet ve Sınırları, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu, İstanbul: İletişim Yayınları,1994, s. 43.

¹⁸⁷ Hugh Poulton, a.g.e., s. 21.

¹⁸⁸ Halil Akman, a.g.e., s. 34.

Bulgarlar Rum Katolik Kilisesi'nin cemaatindedir. Konstantinopolis'in düşüşünden sonra pek çoğu Müslüman olmuştur. Bunlar Pomak olarak bilinirler. Bulgarlar köken bakımından Alyat'lı bir aşiret olup göçebeler gibi Balkan yarımadasının büyük bir kısmını istila etmişler, ne var ki Boşnaklar, Sırlar, Arnavutlar ve Türkler tarafından o sıralar Güney Slavlarınca ikamet edilen topraklara püskürtülmüşlerdir. Bulgarlar'ın sayısı aşağı yukarı dört milyon kadardır. Bulgarlar, Slavlardan sonra Balkan yarımadasına gelmişlerdir. Kağan Asparuh 679'da Tuna'yı geçerek günümüz Bulgaristan'a girmiş, Burgaz yakınlarında Doğu Roma ordusunu yenip bölgenin kapılarını açmıştır.¹⁸⁹

Yarımadanın Slavları genelde Sırp-Hırvat olarak tanınmışlardır. Sayıları en az dokuz milyon civarındadır. Sırlar, Rum Katolikleridir ve Kiril alfabesini kullanmaktadırlar. Hırvatlar ise Romen Katolikleridir.¹⁹⁰ Slavlar Balkanlara Roma İmparatorluğunun sonlarına doğru barbar istilası adını verdikleri göçler sırasında gelmişlerdir. Justinian hükümdarlığında Dalmaçya kıyılarına ulaşmışlardır. Güney Slavları denen bu grup Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Makedon ve Bulgarlardan oluşur. Aralarında dil ve kültür birliği bulunan güney Slavları dini bakımdan farklı özellikler gösterirler. Hırvat ve Slovenler Katolik, Sırp ve Karadağlılar ise ağırlıklı olarak Ortodoks'turlar.¹⁹¹ Güney Sırbistan'da ve Makedonya'da ayrıca en kalabalık oldukları fakat çoğunluk grubunu oluşturmadıkları Bosna-Hersek'te geniş Müslüman azınlıklar vardır.¹⁹²

Rumenlerin kökenleri klasik çağlara dayanır. Fakat Romanya veya Rumen ismi yenidir ve 1862'ye dayanır. Bu topluluk, daha önce Ulah olarak bilinmekteydi. Osmanlılar bu halka Slavca yabancı anlamına gelen bir sözcükten türeterek Ulah adını vermişlerdir. Latince kökenli dil konuşan Rumenler, Romanya Ortodoks kilisesine bağlıdırlar.¹⁹³

¹⁸⁹ William M. Sloane, a.g.e.,s. 59.

¹⁹⁰ William M. Sloane, a.g.e.,s. 56.

¹⁹¹ Halil Akman, a.g.e., s. 35.

¹⁹² Hugh Poulton, a.g.e., s. 22.

¹⁹³ Halil Akman, a.g.e., s. 34.

Balkan Çingeneleeri genellikle göçebe olmakla birlikte Sırbistan, Bosna ve Dobruca'da düzenli, ya da en azından yılın büyük bölümünde yerleştikleri çok sayıda köy vardır.¹⁹⁴ Göçebe olarak bilinen Çingeneleer milattan önce 1300'de Hindistan'dan Balkanlara ve Avrupa'ya, Anadolu yoluyla geçmiştirlerdir. Günümüzde ise Avrupa'da en kalabalık Çingene topluluğu Balkanlardadır.

Balkanlarda bir Yahudi devleti olmamış ancak II. Dünya Savaşına kadar yoğun nüfusları olmuştur. Balkanlarda Yahudilerin varlığı Roma dönemine dayanır.1492'de İspanyol baskısıyla sürülen 200.000 Yahudi'nin Osmanlı İmparatorluğu tarafından kabul edilmesi, Balkan Yahudileri için çok önemli bir gelişmedir. Diğer önemli gelişme ise II. Dünya Savaşı yıllarındadır. Hitler Almanya'sının etkisiyle, II. Dünya Savaşı sonrasında Yahudi nüfusu önemli miktarda azalmıştır. Balkan Yahudileri genellikle buldukları ülkenin dilini konuşurlar, ancak bir kısmı da İspanyolcanın bir biçimi olan Ladino dilini konuşmaktadır.¹⁹⁵

Geçmişte, Anadolu'nun güvenliğinin ileriden sağlanması ve Avrupa'nın içlerine ulaşmada köprübaşı işlevini gören Balkanlar; günümüzde de Türkiye'nin uzaktan güvenliğinin sağlanması açısından önemini korumaktadır. Balkanlar Türkiye'nin her yönden Batı'ya açılma yolu üzerindedir.¹⁹⁶18. yüzyıl, Avusturyalılar'ın Osmanlıları orta Avrupa'dan atarak tarihi Macaristan topraklarını geri aldıkları yüzyıldır.¹⁹⁷ "Balkanlar'da 19. yüzyılda başlayarak ulus duygusunu geliştirmenin kazandırdığı aciliyet, beraberinde, iyimser bir bakışla türdeş bir ulus- devlet oluşturma sürecinde önünde bir engel, kötümser bir bakışla düşman komşunun beşinci kolu gibi görünen azınlıklardan kurtulma isteğini getirdi".¹⁹⁸ 19. yüzyıl Balkan ulusal lider ve düşünürleri kökleri Batı Avrupa'da olan iki siyasi doktrin derinden etkilenmişti: Kökleri 18. Yüzyıl Aydınlanma düşüncesinde olan Liberalizm ve temeli 19. yüzyıl tarihselciliği ve romantikliğinde bulunan milliyetçilik 18. yüzyıl yazar ve düşünürlerinin birçoğu önceki dönemin bilimsel keşiflerinden derinden etkilenerek maddi dünyanın tabii kanunlarına benzer şekilde siyaseti ve toplumu belirleyen belli başlı kanun veya kuralların olduğu

¹⁹⁴William M. Sloane, a.g.e.,s. 64.

¹⁹⁵ Halil Akman, a.g.e., s. 36.

¹⁹⁶ Ömer E. Cütem, Birgül Demirtaş Coşkun,a.g.e., s. 4.

¹⁹⁷ Stefan Yerasimos,a.g.e., s. 51.

¹⁹⁸ Stefan Yerasimos, a.g.e. s. 35.

düşüncesine kapılmıştı. Aydınlanma kimi doktrinleri gerçekte merkezileşmiş monarşilerin işine yaramamış olmakla birlikte, bazı yönlerini de muhalefeti güçlendirmişti.¹⁹⁹

Günümüzde, Balkanlar'da yaşayan azınlıklar hala pek çok şeyden yoksun bırakılmaktadır. Aynı zamanda azınlıklar çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Azınlıklar basit bir tanımla, bir devlet içinde ülke nüfusunun geriye kalanına göre daha az olan grup demektir. Günümüz dünyasında azınlık sorunları en karmaşık biçimde yer aldığı coğrafyalardan biri, belki de en başta geleni Balkanlardır. Balkanlar'da bir çatışma olasılığını sürekli canlı tutan dev boyutlu ihtilaflar vardır. Bunların önde gelenlerini Bosna, Kosova, Epir, Makedonya, Transilvanya ve Dobruca olarak sıralamak mümkündür. Tüm bu ihtilafların bir boyutuyla tarihin mirası olduğuna kuşku yoktur. Ortak olan nokta; bunların hemen hepsinin doğrudan ve ya dolaylı azınlık sorunları ile bağlantısının bulunmasıdır.²⁰⁰ Balkanlar'da çok farklı milletlerin ve milliyetçiliğin var olması nedeniyle, farklı dini, milli, sosyal, etnik kimliklerden, sadece milli olanı temsil edebileceklerini, diğer kimliklerin meşru olmayacağını söylemek kolay olsa da, gerçekleştirmek olanaksız denilecek kadar zordur. Ancak, milli kültürü derinden etkileyen ve kültürel kimliğin oluşumunda temel olan milli ve dini kimliğin daha önce tutulması beklenir. Balkanlar'da çıkan çatışmaların nedenlerinden milli ya da dini olarak odaklanmıştır. Bazı milletler dini kimliğe öncelik verirken, diğerleri ise milli, kimliğe öncelik vermesi, kimin hangi kimliği en üstte tutacağını belirlemek de pek kolay ve hatta mümkün olmayabilmektedir.²⁰¹ Balkanlar dünyanın dört büyük medeniyetinin örtüştüğü, dinamik, bazen patlayıcı, çok katmanlı yerel bir uygarlık yarattığı bir sınır bölgesidir. Eski Yunan ve Roma, Bizans, Osmanlı Türkiye'si ve Katolik Avrupa kültürleri burada buluştu, çatıştı, bazen kaynaştı; burası hiçbir kültürün tek başına egemen olamadığı bir toprak. Doğu-Batı köprüsünün batı ayağında bulunan ve bir milletler ve dinler mozaiği olan Balkanlar, aynı zamanda Avrupa ile Akdeniz dünyasının üç büyük kimlik grubunun buluşma noktasını oluşturmaktadır. Bu grupları; Germen/ Katolik, Slav/ Ortodoks/ Türk- Müslüman olarak belirlemek mümkündür.

¹⁹⁹ Barbara Jevlich, Balkan Tarihi, 18. Ve 19. Yıllar, Birinci Baskı, İstanbul: Küre Yayınlar, 2006, s. 196.

²⁰⁰ İdris Bal, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001, s. 186.

²⁰¹ Güner Şaban, a.g.e., s. 34.

Germen/ Katolikler Balkanların kuzeybatısında yer alan ve din faktörü nedeniyle tarihte Habsburg İmparatorluğu'nun yönetim ve etki alanına dahil olmuş kültürler alanının ve Balkan coğrafyasının kısmen dışında kalmakla beraber, Doğulu komşularıyla olan savaş ve ilişkileri, kalan hesaplar, Slav kökenleri ve sahip oldukları benzer duygular tarihte Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun güneye, Balkanların içine olan yönelim ve eğilimi gibi nedenlerle, bölge içerisinde mütalaa ediliyorlar.²⁰²

Slavlar, Balkanlardaki en büyük grubu oluşturuyorlar ve Slav kavimleri çoğunlukla Ortodokstur. Bunlar Sırp, Bulgarlar, Makedonlardır. Slav kökenli olmayan Ortodokslar ise Yunanlılar ve Arnavutlar ve Romenlerdir. Balkanların Türk Müslüman cephesi ise, Anadolu'dan gelen etnik Türkler ile beraber, Türkler dairesine dahil olan ve çoğu zaman bu şekilde tanımlanmış olan kavimlerdir. Bunların bir bölümü yine Slav kökenli: Sırp-Hırvatça konuşan Boşnaklar, Bulgarca konuşan Pomaklar, Makedonca konuşan Torbeşlerdir. Slav kökenli olmayan Arnavutların da büyük bölümü Müslümandır.²⁰³

Balkanlar'ı özellikle erken modern dönemde daha homojen devletlerin kurulduğu Batı Avrupalı komşularına kıyasla, bu olağanüstü çeşitlilik karakterize etmiştir. Balkan heterojenliğinin yaratılmasında, sürdürülmesinde ve büyütülmesinde en önemli etkenlerden birisi de bölgenin diğer bir özelliğidir: Yazılı tarihin büyük bölümünde, Balkanlar bir ara toprak olmuştur. Roma İmparatorluğu'nun batısını doğusundan ayıran sınır çizgisi Balkan Yarımadası'ndan çapraz geçer. Roma MS V. Yüzyılda siyasal bir güç olarak çöktü, ama Batı Hristiyanlığının dini merkezi olmayı sürdürdü ve Bizans Hristiyanlığı (Ortodoksluk) ile Roma Hristiyanlığı (Katolik) arasındaki sınır, imparatorluğun iki yarısı arasındaki eski çizgiye kabaca da olsa uydu. 1453'te Bizans'ın düşüşünden sonra Müslüman Osmanlı İmparatorluğu ile Hristiyan Batı Avrupa'yı birbirinden ayıran çizgi de Balkanlar'dan geçti ve bu özellik XX. Yüzyılda, komünist Doğu Avrupa ile Batı arasındaki güney sınırı olarak devam etti.²⁰⁴

²⁰² Gürbüz Bahadır, a.g.e., s. 144.

²⁰³ Gürbüz Bahadır, a.g.e., s. 145.

²⁰⁴ Andrew Baruch Wachtel, Dünya Tarihinde Balkanlar, Birinci Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2009, s.17.

En eski Balkan toplumu hiç kuşkusuz Yunanlılar ve İllirya kökenli Arnavutlardır. Hint Avrupa dili konuşan bu topluluklar güneye yöneldiler; Yunanlılar, İsa'dan önce 2000'lerin ortalarına doğru Miken medeniyeti (M.Ö. 1600-1100) ve daha sonra klasik Atina'nın doğurmak olduğu Girit'in uygarlaşmış yerli halkı ile kaynaştılar; İllirya kökenli Arnavutlar ise Tuna havzasını takiben, iki bin sene boyunca özellikle Slavlar'ınki olmak üzere birçok sürekli akına rağmen kaldıkları Adriyatik kıyılarında Arnavut halkının doğuşunu sağladılar.²⁰⁵ Balkanlar, eski Avrupa uygarlığı'nın (M.Ö. 700-350) beşiği olarak kabul edilir.²⁰⁶ Makedonya ve Romen Oltenya'sında, Yontma Taş devrinin kültürünün izlerini görmek mümkündür. Ön Asya'da başlayan Yontma Taş devrinin son dönemlerindeki gelişmelerin etkisiyle Balkanlarda birkaç bin yıllık gecikme ile ilk şehirlerin doğuşu, tarımla uğraşan köylerin oluşumu, çömlekçilik gibi önemli değişimler ortaya çıkmıştır. Bu değişim Yontma Taş Devri sonunda kurulan uygarlığın yayıldığı Kuzey Yunanistan'dan başlayıp; önce yarımada'yı boydan boya geçen, sonra da tüm Avrupa'yı kapsayan ve 7000'lerin sonuna kadar süren bir gelişmeydi.²⁰⁷ Balkanlı unsurları etnik köken bakımından dört ana gruba ayırmak mümkündür. Rumlar; tarihleri boyunca çeşitli fetihlere maruz kalmış ve değişik ırklarla karışmış olmalarına rağmen, kendilerini Bizans İmparatorluğu'nun ve Eski Yunanlıların gerçek varisleri olarak görürler. Hellen kökenli olmayan gruplar; Ortaçağ başlarında, Slavların kitle halinde göç etmelerinden önce, Hellen olmayan Dalmaçya ve Arnavutluk- Trakya kabileleri bu bölgede yaşamışlardır. Bugünkü Romenler, Arnavutlar, Kulsovachla, Arcumunesler veya Tcinsariler bu gruptandırlar. Slavlar; Bulgar, Sırp, Hırvat, Makedonyalı ve Sloven olmak üzere beş millete ayrılırlar. Bulgarlar, bir Türk Tatar kabilesinin Slavlaşmasından meydana gelmişlerdir. Bulgarlar Rum Katolik Kilisesi'nin cemaatindedir. Konstantinopolis'in düşüşünden sonra pek çoğu Müslüman olmuştur. Bunlar Pomak olarak bilinirler. Bulgarların sayısı dört milyon kadardır.²⁰⁸ Slavların ardından Rusya'nın doğusundan Balkanlar'a gelen Bulgarlar çok geçmeden Rum Ortodoks dinini benimsemiş ve kendi dillerini de bırakarak Slavca konuşmaya başlamışlardır. Ülkenin Osmanlı yönetimine girmesiyle

²⁰⁵ Georges Castellan, a.g.e., s. 19.

²⁰⁶ Halil Akman, a.g.e., s. 37.

²⁰⁷ Georges Castellan, a.g.e., s. 19.

²⁰⁸ William M. Sloane, a.g.e. s. 59.

çok sayıda Tatar ve Çerkez buraya yerleşmiştir.²⁰⁹Türkler; Balkanlar'da yerleşen en son büyük etnik gruptur. Türklerin öncüleri Avrupa'ya ilk kez XIV. Yüzyılda geldiler. Balkanlar'ın Türk olmayan unsurlarına Müslümanlığı yaymakta başarı gösterdiler. Bu etnik yapı uzun yıllar koruyan Balkan yarımadası coğrafi konumu dolayısıyla, Avrupa kıtasında önemli bir yer işgal eder.²¹⁰Yarımada Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları için kavşak noktadır. Burada halklar üç kıtanın kültürü bir araya gelmektedir ve karışmış durumdadır. Bunun sonucu olarak bu bölgede çatışma kaçınılmaz oldu. Bölge üzerinde büyük güçler nüfuz etmeye ve halklar üzerinde iz bırakmaya çalıştılar.²¹¹

Ortadoğu ile Avrupa kıtası arasındaki yol kavşakları üzerinde bulunan bu bölgeden Yakın Doğu ile Batı Avrupa'yı birbirine bağlayan bütün büyük muharebe ve ulaştırma yolları geçer. Bölge, Avrupa ile Asya arasındaki köprülük görevini yapmaktan başka güney Rusya bozkırlarına açık olduğu için yanı sıra yarımada şekil ve bünyesi sebebiyle değişik din, milliyet ve devletlerin oluşmasında etkili rol oynamıştır.²¹²Stratejik konum; fiziksel, coğrafi, etnik ve dinsel yapı açısından bölgenin stratejik ve jeopolitik çekirdeği eski Yugoslavya topraklarıdır. Dağılan Yugoslavya Sosyalist Federatif Halk Cumhuriyeti; Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna- Hersek, Karadağ ve Makedonya Federal Cumhuriyetlerin ile Sırbistan'a bağlı Kosova, Voyvodina özerk bölgelerinden oluşmaktaydı.²¹³

M.Ö. 6000'lerde bakı kullanmaya başlayan eski Avrupalılar küçük yerleşik topluluklar oluşturarak zamanla zanaatlarında uzmanlaştılar. Doğu Balkanlarda ilk neolitik yerleşimler M.Ö. 6000 dolaylarında Meriç vadisinde ortaya çıkmıştır. Bu, metal eşya yapımının, ticaretin ve zanaatlarda iş bölümünün ilerlediği bir dönem olmuştur.²¹⁴Neolitik sakinlerinin, topluluklarını döne döne hep aynı alan üzerinde kurma eğiliminde oldukları açıktır. Höyük adı verilen bu alanların kalıntıları, kat kat yerleşmiş, çamur ve ahşaptan yapılmış basit kulübeciklerden oluşan tepeler olarak bugün bile görülür. M.Ö. civarında yerel topluluklar bakır ve altın çıkarıp eritme teknikleri

²⁰⁹ Mustafa Selver, a.g.e., s. 29.

²¹⁰ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 15.

²¹¹ Charles Jelavich ve Barbara Jelavich, The Balkans, Amerika: Prentice- Hall, 1965, p. 3.

²¹² Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 15.

²¹³ Mustafa Selver, a.g.e., s. 30.

²¹⁴ Halil Akman, a.g.e., s. 37.

geliştirmişti. Ne var ki, tunç gibi daha sert alaşımlar yaratmak için gerekli teknolojiyi henüz bulmamışlardı.

Balkan yarımadasının büyük bir bölümü M.Ö 4000 dolaylarında nedeni hala tam anlaşılmamış travmatik değişikliklere sahne oldu. Uzun süredir meskun olan yerleşimler terk edildi, kilden ve metalden yapılan süs eşyaları daha seyrek görülür oldu ve genel bir nüfus azalması yaşandı. M.Ö 3000 Balkan yarımadası'nda özellikle de yarımadaının güneyinde yaşayan insanların hayatlarında önemli değişimler gerçekleşmişti. Anadolu'dan gelen yeni halklar, yeni bitkiler ve yeni teknolojiler bu değişimleri kamçıladı. Savaş teknolojileri de silah yapımında kullanılacak metal alaşımlarının yaratılması gibi aşağı yukarı bu dönemde ortaya çıktı.²¹⁵

M.Ö 2000'den sonra Balkan uygarlıklarının en azından bazı üyelerinin yarımadaında Mykenai, Girit ve Santoron adalarında Minos işleri ve hayatları kolektif belleklerde kalmıştır. MÖ. 2000 'lerin sonlarında Akalar Balkanların güneyinden gelmişler Girit'ten başlayıp, Sicilya'ya kadar uzanan Miken uygarlığını oluşturmuşlardır.²¹⁶ M.Ö. 2000'lerin sonlarında, Balkan Yarımadası'nın güneyinden gelen Hint- Avrupa sınıfına dahil Achen'ler ilk Yunan akımını başlatmışlardı. Kuzeyden gelen bu grup Orta Yunanistan'da, Tessalya ve Peloponnes'e, Prehelenlilerden "Thalassa" adını öğrendikleri halde denizle hiç ilgilenmeden buralara yerleşmişlerdi. Giritliler ve onları geçip Mısır ve Hitit toplumları ile ilişkiler kurmuşlar, böylece Sicilya'ya kadar uzanan Miken uygarlığını oluşturmuşlardı. Yarı korsanlık yarı sömürgeleştirmeden oluşan seyahatleri, Girit'i ele geçirip yönetmelerine yol açmıştı. Başka istilacıların da gelmesi, bu topluluğun Truva'ya doğru uzanmasına neden olmuştu.²¹⁷ Minos uygarlığının çapına ilişkin ilk ipucu, Sir Arthur Evans'ın XX. yüzyıl başında Girit Adası'nda, Knossos'ta yürüttüğü kazılarla ortaya çıktı. Minoslular ya da uygarlıklarının iç örgütlenmesi konusunda hala çok az bilgiye sahip olmamıza rağmen, taştan yapılmış kentlerin dev kalıntıları ve Linear A yazısının görüldüğü tabletler, gelişmiş bir okuryazar toplumla karşı karşıya olduğumuzu gösterir. Minos uygarlığının orta dönemlerinde Knossos son derece büyük bir labirentli ve etkileyici resmi salonlara,

²¹⁵ Andrew Baruch Wachtel, a.g.e., s. 28.

²¹⁶ Halil Akman, a.g.e., s. 38.

²¹⁷ Georges Castellan, a.g.e., s. 28.

büyük depolara ve kapalı su tesisatına sahipti. Bizzat Balkan Yarımadası'nda hakkında epeyce bilgi sahibi olduğumuz ilk uygarlık, Mykenai uygarlığıdır. Mykenai bugünkü Yunanistan'ın büyük bölümüne, özellikle de kıyı bölgeleri ile adalara hakimdi. Mykenai yollarının baraj ve köprülerinin kalıntıları, özellikle arı kovanı biçimli mezarları Mykenai hükümdarlarının çok sayıda işçi ve kalifiye mühendisi yönetebildiklerini gösterir.²¹⁸

Doryen'ler ikinci Yunan akımını oluşturdu. (M.Ö. 1100'lere doğru) Bu korkunç demir kılıçlı savaşçılar, Trakya ve İllirya'lılarca kovulan Bulgar ve Makedonya bölgelerinden gelmişlerdi. Epire ve Akarnan ve bütün Peloponnes'e yerleşmişler, Sparta'yı Karadeniz ve Sicilya kolonilerine de ihraç ettikleri Homeros'un şiirlerine ilham kaynağı olan baskın askeri bir kültürün merkezi haline getirmişlerdi.²¹⁹ Almanların ataları olarak kabul edilen Ostragotlar ve Vizigotlar Avrupa'da geniş bir coğrafyaya yayılmışlardı. Karadeniz'in kuzey kıyılarındaki büyük Got topluluğu zaman içinde karakterce belli ölçülerde farklı, ancak tarihsel kariyer olarak birbirinden tümüyle ayrı iki gruba ayrılmıştı. Batı Gotlar ya da Vizigotlar ve Doğu Gotları, ya da Ostrogotlar.²²⁰ Vizigotların bir kısmı 300'lerde Hun baskısıyla Tuna'yı geçip Balkanlara, Roma İmparatorluğunun sınırları içine yerleşmişlerdir. 382'de yarımadanın orta kesimlerine yerleşerek 395'te Konstantinopolis'i tehdit eder hale geldiler ve Epir ye Hellas'a akınlar düzenlediler.²²¹

Küçük Asya'dan, gerek Tuna havalisi üzerinden gelmiş olan ve kökleri Orta Asya'ya dayanan ve heyeti mecmuasına Trak ismi verilen kavim bir takım kabilelerden oluşmaktaydı.²²² Tunç çağının Trakya kültürü, M.Ö. 12. Yüzyılda başlayarak Ukranya'dan gelen yarı göçebe halkların kültürüyle karıştı. Bu kabilelerden bazıları; Astarlar, Benler, Besler, Hedonlar, Odrisler... diyebiliriz.²²³ Trakya Makedonya hakimiyeti altında ise Filip 351 de Garbi Trakya'nın bir kısmını eline geçirdi. Hatta Marmara sahilindeki Perint şehrini muhasara etti. 347 senelerinde ise Filipin

²¹⁸ Andrew Baruch Wachtel, a.g.e., s. 29.

²¹⁹ Georges Castellan, a.g.e., s. 28.

²²⁰ Wiiliam M. Sloane, a.g.e., s. 52.

²²¹ William M. Sloane, a.g.e., s. 52.

²²² Halil Akman, a.g.e., s. 38.

²²³ Arif Müfid Mansel, Trakya'nın Kültür ve Tarihi, Beşinci Baskı, İstanbul: Resimli Ay Matbaası Şirketi, 1938, s. 19.

Kersopleptesin memleketini Doriskos havalisi ve Gelibolu yarımadasındaki müstahkem mevkiileri işgal ettiğini görüyoruz. Fakat Filip bu hadiseden ancak beş sene sonra 341 de Kersoplepte'si bertaraf ve memleketini Makedonya'ya ilhak etmeğe muvaffak olabilmıştır. Filip bu suretle mühim bir kısmını eline geçirmiş olduğu Trakya'nın kolonizasyonuna ehemmiyet verdi ve Meriç vadisinde, kendine göre tesmiye edilmiş olan Filipopolis şehrini tesis etti. 340 ve 339 da Filip'i tekara Trakya'da buluyoruz. Makedonya kralı ordusu ile şimdiye kadar yabancı hiçbir ordunun geçmeye cesaret edemediği Trakya içlerine nüfuz etti.²²⁴ Yunanlılar M.Ö.7. yüzyıl sonlarında ve 6. Yüzyılda Karadeniz'in Batı kıyılarında birçok yerleşim yeri kurdu. M.Ö. 5. yüzyılda kurulan Trak Uygarlığı, Atina ile ittifak karmaşasına rağmen 4. yüzyılda Makedonyalılar tarafından yıkıldı.

M.Ö. 3. yüzyılın başlarında Makedonya'nında kent savaşları sonucunda yıkılması üzerine bir süre bağımsız yaşayan Trakyalılar, İlyrialılar ve Daçyalılar M.Ö. 3. yüzyılda Roma akınlarıyla karşı karşıya geldiler. Sonra bölgede hızlı bir Romalılaştırma dönemi başladı.²²⁵ Makedonya destanı, tüm Balkan yarımadasını içine alan, Mısır'dan Pamir- İndus sırasını takiben uzanan başka bir zenginlikti. Antik çağdan beri kuzey Hellad bölgesinde yerleşmiş bu sakinlerin Yunanlı ya da Yunanlılaştırılmış Trakyalı olup olmadığı üzerinde bir fikir birliğine varılamamıştır. Güçlü krallık, feodal tip asalet, boyunduruk altına alınmış çiftçiler gibi kurumlarıyla, Klasik Yunan'dan çok Dor kültürüne yakındır. Batı Avrupa, İrlanda, İngiltere'ye yayılmış Keltler M.Ö.300'lerde kuzeybatıdan Balkanlara girip, İlliryalıları güneye itmiş ve Anadolu'ya kadar uzanmışlardır. Aslında önceden Morova vadisinin batısından, Adriyatik'e uzanan alanda yaşayan İlliryalıları ve Morova ırmağının doğusundan, Tuna'nın kuzeyine dek uzanan Traklar, Balkanlara ilk yerleşen kavimlerdendir. Trak halkları arasında Truvalılar, Daçyalılar, Gotlar, Frikler, Misyalılar ve Lidyalılar sayılabilir. Balkanlarda, Boetya ve Attika içlerine dek ilerledikten sonra İyonyalıları geri püskürtülen alabalık ve güçlü bir halktı.²²⁶ Bu iki kavim de demir çağının göçebe kavimleridir. Romalılar, Adriyatik'in doğu kıyısını, günümüz Arnavutluğundan çok daha geniş bir bölgeyi İllirya olarak adlandırıyorlardı. İlliryalıları Hint- Avrupalılardı, kuzeyden gelerek

²²⁴ Arif Müfid Mansel, a.g.e., s. 29.

²²⁵ Mustafa Selver, a.g.e., s. 42.

²²⁶ William M. Sloane, a.g.e., s. 46.

günümüzde Sırbistan, Hırvatistan, Dalmaçya ve kuzey İtalya'nın bulunduğu topraklara yerleşmişlerdi. Güneye doğru hareketleri yarımadanın güney ucundaki daha eski bir halk, Yunanlılar ya da Hellenler tarafından durdurulmuş benzemektedir.²²⁷ İllirya MÖ. 358'de Makedonya kralı Philippe ve daha sonra Büyük İskender tarafından işgal edilmiştir. Romalılar ise bölgeyi 168'de işgal etmişlerdir.²²⁸

II. Philippe(359-336) mızrak alayından oluşan ordusunu ve oğlu Büyük Alexandre (336-323) 'ı yollayarak Hint bölgelerine kadar olan İç Asya ve Mısır'ı Panhelenizmin boyunduruğu altına sokmuştur. Olağanüstü İmparatorluk kurucusunun önderliğinde pek yaşayamamış, generalleri tarafından paylaşılmıştır. Antipater Makedonya, Yunanistan'ın kontrolünü devam ettirmeye çalışmış, ancak Helen şehirlerine karşı ola ardı arkası kesilmeyen savaşlar yüzünden bunu sürdürememiştir. Romalılar'ın işe karışması, bütün Yunanlılar'ı dize getirmiş, M.Ö. 168'de, Pydna'da konsül Paul Emile, Makedonya'yı yeryüzünden silmiştir.²²⁹ Makedonya denizden içeride, İlyria (şimdi Arnavutluk) ile Trakya arasındaki dağlık ülkeyi kaplayan büyük bir kara devletiydi. Bu devleti, Yunanistan'ın başka yerlerinde çağdışı kalmış derebeylik yapısını koruyan krallar yüz yılı aşkın süredir yönetiyordu; güneydeki daha uygar komşularının siyasal iktidarlarında görülen iniş çıkışlar bu devletin varlığını pek etkilemiyordu.

İ.Ö.360 yılında Büyük İskender'in babası II. Filip tahta geçince, bu ülkenin yüksek siyasal istekleri ve bunların yerine getirilme olanakları, gözle görülür duruma gelmeye başladı.²³⁰ Makedonya destanı, tüm Balkan yarımadasını içine alan, mısırdan Pamir- İndus sırasını takiben uzanan başka bir zenginlikti. Kaynağı belli değildir. Antik çağdan beri kuzey Hellad bölgesinde yerleşmiş bu sakinlerin Yunanlı ya da Yunanlılaştırılmış Trakyalı olup olmadığı üzerinde bir fikir birliğine varılamamıştır. Güçlü krallık, feodal tip asalet, boyunduruk altına alınmış çiftçiler gibi kurumlarıyla, Klasik Yunan'dan çok Dor kültüre yakındır.

²²⁷ William M. Sloane, a.g.e., s. 47.

²²⁸ Halil Akman, a.g.e., s. 38.

²²⁹ Georges Castellan, a.g.e., s. 29.

²³⁰ Seton Lloyd, Türkiye'nin Tarihi Ondokuzuncu Basım, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 1997, s. 145.

M.Ö 7. Yüzyıl da kurulmuş olan Makedonya krallığı Med savaşları başında Persler'in otoritesine boyun eğmiş, ancak Platees zaferiyle 479 özgürlüğe kavuşmuş, Sparta ve Atina arasındaki savaşa katılmıştır. Tarihte ilk defa olmak üzere, Alexandre tüm Balkan Yarımadası'nı tek yönetim altında toplayabilmişti.²³¹ İskender'den sonra halefleri arasında meydana gelen kavgalar, Roma senatosu için Balkan yarımadasına müdahale şansı oluşturmuş ve bu kavgaları çözüme kavuşturmuşlardır. Romalılar, M.Ö. 201'de Kartaca'yı yenerek batı Akdeniz'i ele geçirdikten sonra, M.Ö.167'de doğu Akdeniz'i de hakimiyetine almışlardır. İskender'den sonra Roma, ikinci kez tüm yarımadayı hakimiyeti altına alabilmiş ve hakimiyeti 400 yıl gibi uzunca bir müddet devam etmiştir.²³² Acheen Birliği ve Decebale Birliği gibi önceki oluşumlar yıkılmış, sınırlar Yunan, Trakya- İllirya sınırları içine alınmıştır. Ancak yeni sahipler, sınırlar sadece lejyonlar ile yetinmeyip, Akdeniz'in tüm çevresinde olduğu gibi Roma yollarını Balkanlar'ın karışıklığı içerisine kadar sokup geniş bir ağ oluşturmuşlardı. En tanınmışları Egnatia Yoluydu. Romalı yurttaşlar için büyük Balkan sitelerinin kökeni olan ticaret kentleri ve kale kentlerden oluşan koloniler kurmuştur. Bunların arasında Hadrianopolis (Edirne), Sofya, Niş, Belgrad ve diğerleri bulunuyordu.²³³ Hun istilalarının zayıflattığı imparatorluk, yönetim güçlükleri sonucunda imparator Theodore tarafından 395 yılında bölünmüş ve 476 yılında ise son imparator tahtan indirilmiştir.²³⁴

Balkanlar'ın kalbi olan Niş'te doğan Constantin, Doğu Roma'yı kuran üç önlem almıştı. İlk olarak 323'te Edirne zaferiyle tek imparator haline gelmişti. Eski Roma'nın yüksek rütbeli kişilerinin yerini alan ve kendisine bağlı bulunan bürokrat kimselerle etrafı çevrilmiş bir şekilde kutsal bir görüntüye sahip olmuş, tüm güçleri elinde tutmayı başarmış. İkinci önlem ise, 313 yılında Milano fermanında beri Hristiyanlığı hoş gördüğü ancak ölüm döşeğinde vaftiz edilebildiği halde 325'te kilisenin dogmatik temellerini ve yasalarını oluşturan, papanın başkanlığından toplanmış ilk Psikoposlar Meclisi'ni oluşturdu ve buna başkanlık etti. Üçüncü önlem de Konstantinopolis'i ele geçirmektir. 11 Mayıs 330'da boğazdaki eski Yunan sömürgesi olan Konstantinopolis'i kendisine bağladı. Burayı İmparatorluğun yeni başkenti yaptı. Böylece Roma

²³¹ Georges Castellan, a.g.e., s. 28.

²³² Halil Akman, a.g.e., s. 39.

²³³ Georges Castellan, a.g.e., s. 30.

²³⁴ Halil Akman, a.g.e., s. 40.

dünyasının merkezini İtalya'dan Balkanlar'a kaydırmış oldu. Konstantinopolis kilisesi kullanıldığı dil açısından ve daha da önemlisi antik felsefenin temeliyle uzlaşan ilahiyat kaynağı açısından Yunan özellikleri taşıyordu. Ayrıca Konstantinopolis'in önde gelenleri kendilerini Roma İmparatorlarının mirasçıları dolayısıyla yeryüzünün mümkün olan tek imparatorları olarak görüyorlardı. Osmanlılar'ın 1453'teki fethine kadar Roma İmparatorluğu düşüncesinin şu ya da bu şekilde temsilcileri bu kişiler oldular.²³⁵

Hun İmparatoru Atilla'nın 434-453 Hunların başında doğuya yönelmesi, Got ve Roma hakimiyetini parçalamıştır. Bunun üzerine yolu açılan Slavların 400'lerin sonuna doğru başlayan göçleri, 600'lü yıllara kadar sürmüştür. Tuna'yı Slavlar, kitleler halinde Balkanlara yerleşmişlerdir. Slavlar kimi zaman önlerindeki halkı asimle etmiş kimi zaman da asimle edilmişlerdir. Kültürel olarak imparatorluğun Yunanlaşması, Heraclius'un yönetim dilini Latince'den Yunanca'ya çevirmesiyle sağlanmıştır. Böylece Balkanlar, Yunan- Slav bir yapı içinde kalmıştı. Slavlar genelde Sırp- Hırvat olarak tanımlanmıştır. Sayıları dokuz milyon civarındadır. Sırlar, Rum Katolikleridir ve Kril alfabesini kullanmaktadırlar. Hırvatlar ise hemen tümüyle Romen Katolikleridir. Bosna ve Hersek'te yaşayan Türkler'in ise hemen tümü Müslüman Slavlardır.²³⁶ Slavlar'ın gelmesiyle Balkanlardaki Bizans varlığı, Slav tehdidiyle sınırlanmıştır. 9. ve 10. yüzyılda Bulgar gücü Bizans için temel tehditlerinden biriydi. 9. yüzyıldan itibaren Slavlaşan Bulgarlar, Hristiyan olmuşlardır. 1018'de Bizans imparatorunun saldırısıyla, Bulgar imparatorluğu yıkılmıştır. Balkanlarda Bizans'a karşı diğer Slav tehdidi ise Sırlardır.

9. yüzyılın ikinci yarısında Hristiyanlığı seçen Sırlar, 8. yüzyılda 12. Yüzyıla kadar, Bulgar ve Bizans egemenliğinde yaşamışlardır. 1018'de Bizans İmparatorluğu, Bulgarları yenince, Sırlar serbest kalmış ve iyi organize olup güçlü bir devlet kurmuşlardır. Sırlar kendi bağımsız devletlerini kurunca, Bizans'a karşı daha sert bir direniş göstermişlerdir.²³⁷ Doğu kilisesine karakterini ve özelliğini veren de Bizans dönemi olmuştu. İlk önce 16 Temmuz 1054'te Hristiyan Kilisesi, Bizans himayesindeki

²³⁵ Georges Castellan, a.g.e., s. 33.

²³⁶ William M. Sloane, a.g.e., s. 56.

²³⁷ Halil Akman, a.g.e., s. 41.

Doğu Kilisesi ve Roma Papası'nın himayesindeki Batı Kilisesi olarak ikiye ayrıldı. Bu kopma asırlardır süregelen çatışmaların sonucunda ortaya çıkmıştı. 13. ve 14. Yüzyıllarda verilen çabalar boşa gitmişti. 1452'de Bizanslı bir yüksek memur papanın elçisinin karşısında şöyle demişti “ Başkent in merkezinde Latin külahını görmektense Türk sarığını görmek daha iyidir.”²³⁸

Balkanlar, 11. yüzy ılda Volga üzerinden gelen Peçenekler ve Kumanların istilasına uğramıştır. Batıdan Avarların, Slavların, Bulgarların, Doğudan da İranlıların ve Arapların sürekli baskı, akın ve istilalarına maruz kalan imparatorluk zayıflamıştır. 13. yüzy ıl başlarında 4. Haçlı seferiyle baştanbaşa çiğnenen ve en feci günlerini yaşayan Konstantinopolis ile Balkanların güneyi Latinlerin egemenliğine geçmiştir. Bu Haçlı seferinden sonra Bizans sürekli küçülmüştür.²³⁹ Makedon ve dünya bilim adamları Makedonya'daki Türk varlığının ve kültürünün Osmanlı Türkler'yle başladığını öne sürmektedirler. Fakat tarih, arkeoloji vd. bilim dallarının tespit ettikleri gerçekler, Türk varlığının, bu bölgeye IV. yüzy ılın ikinci yarısından itibaren Hun Türkleri'nin inmesiyle başladığını göstermektedir. Buradaki Türk varlığı ve kültürü Hun Türkleri'nden sonra inen Avar, Bulgar, Oğuz, Kuman, Peçenek, Selçuklu ve Osmanlı Türkleri'yle devam etmiştir.²⁴⁰

Balkan Topulukları, İslam kültürü ve uygarlığını Türkler'in aracılığıyla tanımışlardır. Bu nedenle Türk ve Türkleşme deyimleri İslam ve Müslümanlaşma ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Balkan uluslarının Türklerle ilk teması 1260 yılında Anadolu Selçukluları ve Aydın Oğulları'nın Dalmaçya kıyılarına yerleşmeleri ile başlar. Papa'nın Haçlı seferlerine çok önem verışı bu tarihten sonra başlar. Osmanlı Balkanlar'a ayak bastığı 1350 yılında 1913 yılına kadar yönetimi altında bulundurduğu 550 yıllık süreyi, askeri ve siyasi çekilme olmak üzere iki grupta inceleyebiliriz. Türklerin Makedonya ile tanışması, İstanbul'un fethinden önce oldu. Makedonya'ya ilk Osmanlı akını 1324'te yapıldı. Şehzade Süleyman komutasındaki akıncılar aralıksız yaptıkları akınlarla Selanik'e kadar ilerledi. Padişah I. Murat 1362'de Edirne'yi ele geçirip, Osmanlı Devleti'nin başkenti yaptıktan sonra Macar Kralı Birinci Layoş

²³⁸ Georges Castellan, a.g.e., s. 35.

²³⁹ Halil Akman, a.g.e., s. 42.

²⁴⁰ Yusuf Hamzaoğlu, Balkan Türklüğü Araştırmalar, İncelemeler, Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2437, Cilt: I, 2001, s. 4.

komutasındaki birleşik Balkan Ordusuna karşı 1364'te kazanılan Sırp sındığı Savaş'ından sonra, Türklerin Balkanlardaki varlığı tescillenmiş oldu. Sırp Bulgar güçlerine karşı 1371'de kazanılan Samaku Savaşı'ndan bir yıl sonra Makedonya ve Sırbistan hükümdarlarına karşı kazanılan Çirmen Savaşı'nın sonrası Yanbolu, İslimya, Samaku, İhtiman, Karınova, Aydos, Burgaz, İskeçe, Drama, Kavala, Serez, Avrathisarı ve Vardar Yenicesi gibi şehirler Türk egemenliğine girdi. 1373'te bu topraklar Rumeli Beylerbeyine bağlandı. Gazi'nin akınlarını, yarımada'nın sistematik şekilde fethi izledi.²⁴¹ Makedonya'da Türk varlığının veya başka bir söyleyişle Türklüğün 1618 yıllık bir tarihi vardır. Bu zengin kültürün üç önemli dönemden geçtiğini söylemek mümkündür. Birincisi, Osmanlı öncesi Makedonya Türklüğü (378-1370), İkincisi, Osmanlı Dönemi Makedonya Türklüğü (1371-1912), Üçüncüsü, Osmanlı Sonrası Makedonya Türklüğü (1912 sonrası) dır.²⁴²

Bizans İmparatorluğu'nun bin yıllık tarihi boyunca birçok yabancı, Konstantinopolis'i fethetmeyi ve böylece Bizans'ın tarihi gücünü ve önemini eşzamanlı gasp etmeyi ve miras almayı düşledi. Bu düşü kuranların arasında Bulgar Çarı Simeon ve Sırp Çarı Stefan Dusan gibi Balkan hükümdarların yanı sıra, VII. yüzyılda Araplar ve X. yüzyılda Ruslar gibi istilacılar da vardı. Sonuçta bu gruplardan hiçbirinin, Bizanslıların yıllarca inşa ettikleri savunmaları yaracak kadar örgütlü olmadıkları anlaşıldı. Tarihte ikinci Meriç veya Çirmen Savaşı diye anılan savaşla Sırp kralı Vukaşin ile kardeşi veliahd prens Ugleşa mağlup edilmiş, Eflak prensi ise kaçmıştır. 26 Eylül 1371'de kazanılan bu zaferle, Osmanlılar için Makedonya'nın kapıları açılmıştır. Çirmen zaferinden sonra Batı Trakya'nın müteakiben Makedonya'nın zaptı da mümkün olmuştur. Evrenos Bey ve Halil Hayreddin Paşa'nın başarılarından sonra, Vardar nehri vadileri Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 1372'de Köstendil, 1380'de Vardar'ın sol sahilindeki İştıp, 1382'de Manastır ve Pirlepe ve 1385'te de Ohri fethedilmiştir. Özellikle I. Kosova Savaşının kazanılmasından sonra başlayan ve Güney Balkanlar'da genişleyen Türk fetihler Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna'ya kadar uzanmıştır.²⁴³ Yabancılar kenti sadece bir kez fethetti; 1204'te Bizans'ın geleneksel rakibi Venediklilerin kışkırttığı Katolik Haçlılar, Ortodoks Hristiyanların,

²⁴¹ Georges Castellan, a.g.e., s. 45.

²⁴² Yusuf Hamzaoğlu, a.g.e., s. 5.

²⁴³ Abdülmecit Nureddin, Osmanlı Sonrası Makedonya, Üsküp: Matüsiteb Yayınları No: 4, 2008, s.25.

Konstantinopolis'in ele geçirilip yağmalanmasını haklı kılacak kadar sapkın olduklarına karar verdiler. Ne var ki Haçlılar Bizanslıları kalıcı olarak yerlerinden etmeyi başaramadılar ve Rumlar 1261'de Ortodoks imparatorluğun kontrolünü tekrar ele geçirdiler; ama eski ekonomik ve askeri üstünlüğe bir daha asla ulaştıramadılar.²⁴⁴

1204'teki Frankların fethini izleyen Latinleştirme, 1261'deki yeni düzenlemeyle sınırlandırılmış ve hemen hemen tümünden kaybolmuştu. Bu Latinleştirme, Roma din adamlarının Yunan din adamlarıyla titiz bir rekabet yaşadığı Cenova ve Venedik topraklarında daha genişti. Anlaşmazlıkları inançlı kişilere kadar indiren Latin İmparatorluğu'nun açtığı parantez, iki kilise arasındaki düşmanlığı körüklemişti.²⁴⁵ 1371'de Meriç Meydan Muharebesi'nde Sırp- Bulgar müttefiki yenilerek bu devletler Osmanlıya vergi vermeye razı oldu. 1376 yılında Bulgar Krallığı fethedilerek Arnavutluk içlerinde akınlara başlandı. Osmanlı'nın bu ilerleyişini durdurmak için Sırp, Bulgar, Bosna- Hersek, Arnavut ve Eflaklılar'dan meydana gelen müttefik Balkan ordusu 1389 yılında Kosova Meydan Muharebesi'nde Osmanlı ordusuna yenildi. 1389'da Sırp kralı Lazar'a karşı kazanılan Kosova Savaşından sonra Balkanlar tamamen Türk hakimiyetine girdi. Türklerin Balkanlardaki varlığını pekiştiren savaş ise 1389'daki Niğbolu Savaşı idi²⁴⁶ Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren istikrarlı bir şekilde güçleniyor, yeni yeni topraklar fethederek her geçen gün sınırlarını genişletiyordu. Sultan I. Murat İstanbul yakınındaki çeşitli kaleleri ele geçirdi. Slav devletlerinin ve Bizans'ın devlet içi sorunlarından faydalanarak Balkan Yarımadasında yayılmaya başladı. Bu durumdan endişeye kapılan devletler, Osmanlıları Balkanlardan atmak için tek başlarına karşı koyamayacaklarını anlayınca ittifak halinde hareket etmeye karar verdiler. Osmanlılar 9 Ağustos 1389 günü Kosova'da Haçlı ordusuyla karşılaştı. Osmanlı ordusu büyük zafer kazandı. Savaş sonunda Sırp, yaklaşık 530 yıl sürecek Osmanlı hakimiyetini tanımış, vergiye bağlanmış ve artık düşman saflarda değil, Osmanlı ordusu bünyesinde askerlik yapmaya başlamışlardır. Sultan Murad 10 Ağustos 1389 günü Sırp soylusu Milos Obiliç tarafından öldürüldü.

²⁴⁴ Andrew Baruch Wachtel, a.g.e., s. 63.

²⁴⁵ Georges Castellan, a.g.e., s. 45.

²⁴⁶ Hasan Yılmaz ve Nihat Kaşıkçı, a.g.e., s.103.

Yıldırım Bayezid dördüncü Osmanlı padişahı olarak ve ordunun başkomutanı olarak başa geçti ve büyük bir zafer kazandı.²⁴⁷ Birinci Kosova zaferiyle Balkanlar'daki Türk hakimiyeti daha da güçlendi. Ele geçirilen yerler 500 yıl boyunca Osmanlıların hakimiyeti altında kaldı. Bu galibiyet ile Sırbistan Osmanlı yönetimine tabi oldu. Türkler'in bu ilerleyişinin üzerine ortaya çıkan tehlikeyi sezen Macarlar, Avrupa ülkelerini yardıma çağırıldı. Alman, Belçika, Çek, Fransız, İngiliz, İtalyan ve Lehliiler'den kurulu Haçlı ordusu Niğbolu'da Yıldırım Beyazıt idaresindeki Osmanlı kuvvetleri tarafından bozguna uğratıldı.(1396) Bu galibiyet üzerine Sultan II. Murat idaresindeki Osmanlı ordusu Yunanistan üzerine yürüdü. Balkanları'n tamamen Türk egemenliğine girmesi, 1448'de Haçlı ordusuna karşı kazanılan İkinci Kosova Savaşı ile oldu.²⁴⁸ II. Kosova Savaşı Sultan ikinci Murad liderliğindeki Osmanlı ordusu ile Macar komutanı Hunyadi Yanoş liderliğindeki Balkan ordusu arasında 17-20 Ekim 1448 tarihinde, Sırbistan'ın Kosova göl ovasın da yapılan ve Osmanlı'nın kesin zaferiyle sonuçlanan savaştır. Bu savaş, Balkanlar'daki Osmanlı egemenliğine son vermek ve İstanbul'u kurtarmak için girişilen son büyük Haçlı saldırısını durdurmuştur. Kazanılan ikinci Kosova zaferiyle Müslüman Türkler, Tuna ırmağı cephesindeki hakimiyetlerini sağlamışlardır. Balkanlar; Orta Asya ve Anadolu'dan sonra Türklerin üçüncü yurdu haline geldi.²⁴⁹

Türklerin kitlesel olarak Balkanlara iskan edilmeleri de İkinci Kosova Savaşı'ndan sonra başladı.²⁵⁰ Balkanlar'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesi, I. Murat yönetiminin başlangıcından II. Mehmet'in 1481'de ölümüne dek sürer.1372'den itibaren Osmanlılar'ın temsilcisi olarak ülkeyi yöneten Bizans İmparatoru'nun 1453'te devletiyle birlikte ortadan kaldırılmasıdır. I. Murat Balkanlarda ilk gerçek fetihleri gerçekleştirmişti. Amacı sadece Bizans toprakları değil, yarımadanın tüm Slav devletlerini ele geçirmektir. İç bölgeleri sağlama alan Murat, Trakya'yı ele geçirmişti. Bunun Dimotika ve Edirne'nin 1362'de düşmesi izlemişti. 1365'te Murat, başkenti Bursa'dan Edirne'ye taşımıştı. Bundan böyle Hristiyanlar arasındaki rekabeti daha

²⁴⁷ Nurşah Aksoy, Tarihteki Ünlü Savaşlar, Saldırıları ve Antlaşmaları, Birinci Baskı, İstanbul: Karma Kitaplar, 2009, s.46.

²⁴⁸ Hasan Yılmaz ve Nihat Kaşıkçı, a.g.e., s. 104.

²⁴⁹ Nurşah Aksoy, a.g.e., s. 48.

²⁵⁰ Hasan Yılmaz ve Nihat Kaşıkçı, a.g.e., s. 104.

yakından izlemeye başlamıştı.²⁵¹ 1453'te İstanbul'un alınmasıyla ilerleme hızlandı. 1453 tarihinde Bizans'ın kendini savunmasının ve Osmanlı kuşatmasından imkansız olduğunu söyleyebiliriz. Kentin nüfusu, uzun tarihi boyunca görülmemiş derecede azalmış, elli bin dolaylarına inmişti. Yıllardır, Bizans'ın sicilinde, lafı edilmeye değer bir askeri başarı olmamıştı. Giustiniani adında bir İtalyan komutanın getirdiği ücretli askerler de dahil olmak üzere en fazla beş bin asker vardı.²⁵² İstanbul'un fethedilmesinin en önemli sebepleri şunlardı; Anadolu ve Rumeli toprakları arasındaki bağlantının sağlanması, Bizans'ın Hristiyan dünyasını kışkırtarak Haçlı seferine zemin hazırlaması, Osmanlı Devleti İpek Yolu'nun Avrupa'ya açılan koluna hakim olmak istemesiydi. İstanbul'un fethinin en önemli sonuçlarından biri Osmanlı Devleti için kuruluş döneminin sona erip, yükseliş döneminin başlamış olmasıdır.²⁵³ Fatih Sultan Mehmet 1454'te Belgrad hariç Sırbistan'ın fethini tamamladı. 1683 yılına kadar Balkanlar'ın tamamen Osmanlı hakimiyetine girmesinin yanında Viyana kapılarına kadar dayanılmış, Ukrayna seferi yapılmış, Macar Krallığına sefer düzenlenmiştir. Osmanlılar'ın ilerlemesinde Roma ve Viyana'nın hedef alınmasından dolayı akınlar hep Avrupa istikametine yapılmış olmasından dolayı Balkanlar savaştan etkilenmemiş ve savaşın etkisine maruz kalmamıştır.²⁵⁴ Osmanlıların en keskin zaferi 1389'da Kosova'da Sırp, Bosna ve Arnavut güçlerinden oluşan ortak orduyu yenmesiydi. Bu savaşın sonunda Bulgaristan ve Sırbistan bağımsız olmaktan çıkıp birer yasal devlet haline geldi. Osmanlılar bir Haçlı savaşından daha galip çıkıp ardından Yunanistan anakarasını ele geçirdi ve ilk kez 1391'de altı yıl süreyle Konstantinopolis'i kuşattı.²⁵⁵

Balkanlarda Osmanlı ilerlemesi Yıldırım Beyazıt döneminde de sürmüştür. 1393'te Tirново kuşatılmıştır. Sefer sonucunda Bulgar devleti tarihe karışmıştır. Niğbolu Haçlı seferi, Bizans'ın ve Balkanların tamamıyla Türklerin kucağına düşmesi sonucunu doğurmuştur. Niğbolu'dan sonra Türkler Sırbistan ve Bulgaristan'ın ilhakını tamamlayıp Morova Irmağının batısına geçmişlerdir. Balkanlarda Osmanlı ilerleyişini Haçlılar durduramamışlardır. İmparator 1400 yılında yardım toplamak amacıyla Batı

²⁵¹ Georges Castellan, a.g.e., s. 62.

²⁵² Murat Belge, Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür, İkinci Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s.50.

²⁵³ Nurşah Aksoy, a.g.e., s. 53.

²⁵⁴ Mustafa Selver, a.g.e., s. 44.

²⁵⁵ J. M. Roberts, a.g.e., s. 262.

Avrupa saraylarını dolaştığında sadece Konstantinopolis, Selanik ve Mora Yarımadasını yönetiyordu. En önemlisi batı sarayları onun hala Romalıların imparatoru unvanını taşıdığını unutmuş görünüp ağız alışkanlığıyla Yunanlıların imparatoru diyordu.

İmparator Konstantinos bazı çıkışlar yaparak Sultan'ın Anadolu'daki dertlerinden yararlanmayı düşünmüştü. Egemen Osmanlı hanedanının Mehmed dışındaki bilinen tek mensubu, merhum Süleyman Çelebi'nin Orhan adlı, Konstantinopolis'te sürgün yaşamı sürdüren bir torunuydu. Mehmed, onun geçimi için yıllık para ödenmeye devam edilmesine razı olmuştu. İmparator, Sultan'ın Bursa'daki vezirine yıllık ödeme yeterli olmuyor diye resmen şikayette bulundu, ayrıca Osmanlı tahtında hak iddia eden birinin, Orhan'ın Bizanslıların elinde olduğunu onların da bu kişiyi özgür bırakma duygusuna kapılabileceklerini ima etti. Bu oyun daha önce de oynanmıştı. Bizans diplomasisinin geleneklerine gayet uygundu. Konstantinos'un babası Manuel bu oyunu 1402'den sonra, kimi zaman bu ölçüde başarıyla oynamıştı. Ama tehlikeli bir oyundu; zaten her ne olursa olsun namsız şansız Orhan II. Mehmed gibi bir rakibin asla dengi olamazdı. II. Mehmed'in veziri Halil Paşa Konstantinos'un tehditleri ve imalarında münasebetsizlik karşısında büyük şaşkınlığa düştü. Vakit kaybetmeden Karamanoğulları Beyiyle bir ateşkes yaptı ve 1451 kışında Boğaz'ı geçti. O yıl daha önce Bizanslılara verdiği küçük ödünleri geri aldı ve zaten bozulmuş saydığı antlaşmayı çiğneyerek Konstantinopolis'in ablukaya alınmasını buyurdu.²⁵⁶ Osmanlılar son büyük Moğol imparatoru Timur'a yenilince birkaç yıl için Bizans'ı rahat bıraksalar da artık başkenti her taraftan sarmış bulunuyorlardı. 1422'de Konstantinopolis'e yeni bir Türk saldırısı gerçekleşti. İmparator VIII. İoannes, Batı'yla işbirliğinin önündeki en büyük engeli aşmak amacıyla 1439'da ekümenlik konsilin topladığı Floransa'ya gitti. Ancak, doğudan gelen Moğol hükümdarı Timur'un 28 Temmuz 1402'de Ankara savaşında Yıldırım'ı yenmesiyle, Osmanlı ordusu dağılmış, can çekişmekte olan Bizans dirilmiş durmuş.²⁵⁷

Çelebi Mehmet'le tekrar toplanan Osmanlı devleti, II. Murat devrinde ilerleyişine devam etmiştir. Rumeli Hisarı 1452 Ağustosunda bitirildi. Ekimde Papa'nın

²⁵⁶ Donald M. Nicol, Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453, Birinci Basım, İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları 77, 1999, s. 9.

²⁵⁷ Halil Akman, a.g.e., s. 46.

temsilcisi Kardinal İsidorus Konstantinopolis'a vardı. Yanında Napolili 200 okçu getirmişti, Lesbos adasının Ceneviz Başpiskoposu Khios'lu Leonardo da onunla birlikteydi. 200 asker, II. Mehmed'in kudreti karşısında pek bir şey ifade etmezdi.²⁵⁸ Beklenen son gelip çattığında, yaşlı imparatorluk küçük duruma düşmedi. Son kuşatma 1453 Nisan ayının ilk günlerinde başladı. Yaklaşık iki ay süren 28 Mayıs akşamı, Roma Katolikleri ve Ortodokslar Aya Sofya'da bir araya gelerek birleşik Hristiyan dünyasıyla ilgili oyunun son perdesini oynadılar. 19 yaşındaki II. Mehmet daha büyük bir iş yapmıştır, Sultan, Konstantinopolis'i alıp İstanbul yaparken; Bizans İmparatorluğuna da son vermiş oluyordu.²⁵⁹ Fatih Sultan Mehmet aynı zamanda Bosna'nın alınıp Venedik ve Macarlara karşı ileri hareketi üssü haline getirilmesini amaçlamıştır. Bu hedefte ilerleyen Fatih, Bosna Hersek'i fethederek, tüm bölge topraklarına Bosna Sancağı adını vermiştir. Kanuni Sultan Süleyman ise 1526'da Mohaç'ta Macar ordusunu hezimeteye uğratmış ve 1529'da Viyana'yı kuşattığında prestij ve gücünün en üst seviyesindedir.²⁶⁰

2.1. Balkan tarihine genel bir bakış:

(M.Ö. 6500-400) çömlekçilik, Vinça, Kukuteni Tripilyan ve Ezero kültürü görülmüştür. Bakır Çağı Proto Grekçe konuşan kabileler bölgede kendini göstermiştir. M.Ö. 1000 de İllir kabileler Arnavutluğun kuzeyinde belirmişlerdir. Daçyalılar ve Traklar Balkanlar'da bugünkü Romanya, Bulgaristan, Moldova kuzeydoğu Yunanistan, Türkiye'nin Trakya kısmı doğu Sırbistan ve Makedonya varlığını göstermiştir. Demir Çağında M.Ö 9. 8. yüzyıllarda Dorlar Balkanların güneyine yerleşmişlerdir. M.Ö 4. yüzyıl Büyük İskender'in hükümdarlık döneminde bölge Makedonya İmparatorluğuna ev sahipliği yapmıştır. M.Ö. 168 Romalılar Grek savaşları sebebiyle uygun zemin bulup imparatorluk sınırlarına Makedonya, Epir ve Achaen topraklarını katmışlardır. M.Ö II. Roma Dönemi Balkanlarda başlamıştır. Tuna'nın batısında kalan Avrupa topraklarında sorunlar farklıydı. Roma'nın karşısında büyük bir güç yoktu ama Karadeniz'den Ren Nehri'nin ağzına kadar uzanan bütün sınır boyunca Cermen halklar vardı. Bazıları asıl

²⁵⁸ Donald M. Nicol, a.g.e., s. 404.

²⁵⁹ J M. Roberts, a.g.e., s. 263.

²⁶⁰ Halil Akman, a.g.e., s. 47.

yurtlarından Romalılar tarafından uzaklaştırılmıştı. Yeri geldiğinde ürkütücü düşmanlar olabiliyorlardı. Augustus, imparatorluğu Elbe Nehrine kadar genişletmeyi ummasına rağmen bunun mümkün olmadığını anlamıştı. Bunda kısmen MS 9 yılında meydana gelen üç lejyonun Alman ormanlarında tamamen imha edilmesiyle sonuçlanan büyük felaketin payı vardı. Romalılar Cermen halkların yarattığı sorunlarla başa çıkabilmek için Limes adını verdikleri inceden inceye planlanmış bir sınır hattı yaptılar.²⁶¹

M.S 200'den kısa bir süre sonra Cermen halkların imparatorluk topraklarına geçip yerleşmek amacıyla sınır boylarındaki baskısı iyice arttı. Bazılarını kuşkusuz imparatorluğun düzeni, uygarlığı ve zenginliği çekiyordu. Ancak onları göçe zorlayan daha temel nedenler de vardı. Daha doğuda yaşayan halklar Orta Asya'daki değişimler nedeniyle batıya doğru sürükleniyordu. Bu değişimler hem doğal hem siyasiydi.²⁶² I. Konstantin zamanında Balkanlar'da düzen kurulan ada Got kavimleri ile Hunların bölgeye girişleri ile durum değişmiştir. Bölgede de Romalılar, Gotlar ve Hunlar güç savaşına girmişlerdir.

I. Theodosius'un ölümünden önce Balkan toprakları ikiye bölündü. Kuzeybatı kısmı Hırvatistan ve Slovenya Batı Roma gerisi Doğu Roma İmparatorluğu sınırlarında kalmıştır. Balkanlar da Hristiyanlığın yayılışı Pavlus'un Greklere Hristiyan inancını Selanik, Atina, Korint ve Dıraç şehirlerinde yaymasıyla olmuştur. Roma'nın Hristiyanlığa olumlu bakışıyla Balkanlarda iyice yayılmıştır. 391'de I. Theodosius Hristiyanlığı, Roma'nın resmi dini haline getirmiştir. M.S. 380 Hunlar Balkanlar'a egemen olmuştur. Hun hakimiyeti altında sadece Türk kavimleri değil aynı zamanda Ural Kavmi, Germen, Slavlar, Sarmatlar gibi birçok kavim beraber yaşamıştır. M.S. 453 Atilla'nın ölümüyle Hun gücü Balkanlarda azalmıştır.

5.6. yüzyıllarında Slavlar Balkanlar'ın geniş bölümüne hakim olmuşlardır. 7. Yüzyılda Türk asıllı Bulgar kabileleri Tuna'yı geçerek Batı Karadeniz ile Tuna nehri arasındaki bölgeye yerleşen Slavları hakimiyetleri altına almışlardır. 10. 11. yüzyıllarda Peçenekler, Kıpçaklar ve Türkler Balkanlara göç etmişlerdir. Ortaçağın sonunda ise Büyük Bulgar İmparatorluğu 1014 Bizans İmparator'u II. Basileios tarafından

²⁶¹ J.M. Roberts, Avrupa Tarihi, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2010, s.102.

²⁶² J. M. Roberts, a.g.e., s. 103.

yıkıldıktan sonra bölgeye yerleşen Bizans İmparatorluğu 14. Yüzyılda Sırp saldırıları sonucu yıkılmıştır. Belgrad ve Atina'ya kadar yayılan Sırp İmparatorluğu 14. Yüzyılda Osmanlı Devleti tarafından yıkılmıştır. Ortaçağın sonunda Doğu Roma Devleti, Sırp Krallığı, Bulgar Krallığı ortadan kalkmıştır. Türkler'in Balkanlara ilk yerleşmesi 1261 de Moğullardan kaçıp Bizans'a sığınan Selçuk Sultanı İzzettin Keykavus ile olmuştur.

14. yüzyılda Müslüman Türkler'inin Çimpe kalesini alarak Rumeli'ye geçişi mümkün olmuştur. Osmanlı Balkanlar'a ayak bastığında Balkanlarda Sırp Krallığı bulunmaktaydı.1361' de Edirne, 1363' de Filibe alındı. Balkan halkları o sırada şöyleydi; Bulgarlar, Sırp, Arnavutlar, Bosnalılar, Eflaklar, Boğdanlılar, Hırvatlar, Slovenler di. Bu Balkan halkları Türkler'e karşı birleştiler. Macar Krallığı bölgede İngiltere, Fransa, Almanya, İspanya, İtalya, Lehistan, İskoçya gibi çeşitli Avrupa ülkeleriyle Balkan halklarına destek verdi. Osmanlılar'a karşı olan bu direniş II. Kosova Savaşının kaybedilmesiyle son bulmuştur. Bu huzur dönemi II. Viyana kuşatmasına kadar sürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'na yöneltilen büyük saldırı, 1683'te Viyana önünde uğradıkları hezimetin hemen ardından, Türklerin Avrupalı komşularını, yani Avusturya, Polonya, Rusya ve Venedik'i bir araya getiren Kutsal İttifak'ın kurulmasıyla başladı. Bundan on altı yıl sonra 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile ilk defa doğal sınırlara ulaşıldı. Buna göre, Avusturya, Transilvanya dahil, ancak bugünkü adı Timişoara olan Tameşvar Banat'ı hariç olmak üzere, tarihi Macaristan'ın tümünü geri aldı.²⁶³

Karlofça Antlaşması Osmanlı'nın ilk başarısızlığıydı. Bu Antlaşmayla Osmanlı'da toprak koparan Avusturya ve Doğu Avrupa'da reformlar yapan Petro'nun Rusya'yı güçlendirmesi 18. yüzyıl Balkan halklarını Osmanlı'nın gücünü kırmak için ayaklandırmaya çalıştı. 17. yüzyılda Osmanlı dönüşümüne yeni bir yön veren en önemli etken Orta ve Batı Avrupa'yla olan ticarete görülen artışı. Bu, Güney Avrupa ile Akdeniz kıyılarının daha ılık iklim koşullarında üretilen çeşitli mallar ile gıda için oluşan talep nedeniyle gerçekleşti. Talep 17. yüzyılın sonlarında, esasen Avusturya 166'da Karlofça ve 1718'de Pasarofça barış anlaşmalarıyla gıda üreticisi Eflak ve Sırbistan eyaletleriyle ortak sınırlara ulaştıktan sonra özellikle bu eyaletlerde şiddetli bir

²⁶³ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 51.

biçimde hissedildi.²⁶⁴ 17. yüzyılın sonundaki Karlofça Antlaşması yalnızca Avusturya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki sınırları belirlemekle kalmayıp taraflar arasında ticaretin gelişmesini de mümkün kıldı. 1699 Karlofça Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun şartları kendisinin dikte etmediği ilk anlaşma oldu. Osmanlılar ilk kez, Westphalia Antlaşması'ndan bu yana Avrupa'da geçerli olan devletler hukukuna uygun olarak hazırlanan bir anlaşmayı imzaladı. Devlet-i Aliyye bu anlaşma ile Slovenya ve Macaristan'ı Avusturya'ya Dalmaçya kıyılarını ve Mora'yı Venedik Cumhuriyeti'ne, Ukranya'daki topraklarını ve Azak kalesini Rus Çarlığı'na terk ederek Orta Avrupa'dan uzaklaştı. Avusturya'nın isteği ile Karlofça Antlaşması'na Katolik ruhbanın kiliselerini tamir etmesine ve ayinlerine mani olunmayacaktır maddesi konuldu.²⁶⁵

1739-40'ta İkinci Belgrad Antlaşmasından sonra kendini Ortodoks Hristiyanların koruyucusu ilan eden Rusya, kendi ticaretini geliştirmek ve Balkan Hristiyanlarının siyasal amaçlarla kullanmak gibi ikili bir amaçla Balkanlı tüccarları, özellikle de Rumeli kendi topraklarına çekmek için özel bir çaba harcadı.²⁶⁶ Türkler Banat'ı Pasarofça Antlaşmasıyla kaybederken, Kırım da 1774 Kaynarca Antlaşması'yla Osmanlı toprağı olmaktan çıktı.²⁶⁷ Büyük güçlerin Doğu sorununa ilgilerinin artması Küçük Kaynarca antlaşmasından sonra olmuştur. Rusya'nın Küçük Kaynarca Antlaşması ile Eflak, Boğdan ve Ortodoks Hristiyanlığının koruyuculuğu hakkı; Karadeniz'e inme ve Rus ticaret gemilerinin Osmanlı topraklarında ticaret hakkı alması, diğer büyük devletler için tehdit oluştuyordu.

Ruslar, 1739 yılında Karadeniz'de ticaret hakkını zorlukla elde etmişlerdi ve hala mallarını Osmanlı gemileriyle taşımak zorundaydılar. Rusya boğazları ele geçirme konusunda geleneksel politik bir amaca sahipti. Ancak boğazlar konusunda tek başına bir zorlamaya girişme olanağı yoktu. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması sonucu Akdeniz'de kazanmayı umud ettiği etki alanını kazanmamış Yunanistan tüm büyük

²⁶⁴ Kemal H. Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Birinci Baskı, İstanbul: İmge Kitapevi Yayınları, 2004, s. 77.

²⁶⁵ Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, Birinci Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 29.

²⁶⁶ Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 78.

²⁶⁷ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 53.

devletlerle iyi geçinmeye yönelik bir politika sürdürmeye başlamıştı. Eflak ve Boğdan'ı denetimi altına alması Avusturya tarafından önemli ölçüde engellendiği gibi bu bölgenin Latin kökenli halkı da Rusya'ya karşı fazla bir sempati beslemiyordu. Kaldı ki; İngiltere ve Fransa'ya karşı Avusturya'nın dostluk ve desteğinden de vazgeçmezdi. Rusya'nın Fransa ile arasının düzgün olması da mümkün değildi. Zira Fransa Akdeniz'i kendi egemenlik alanı olarak görüyor ve Rusya'nın Akdeniz üzerindeki emellerinden endişe duyuyordu.²⁶⁸

Ruslar'ın Kırım'ı ilhak etmeleri 1783-1792 yıllarında kabul edilmiş bir gerçektir, daha da önemlisi Ruslar Karadeniz'de ticaret hakkını kazandılar. Böylece, Osmanlılara Akdeniz ticaretinin İngiliz ve Fransızlara kaybedilmesini fazlasıyla dengeleyen çok önemli miktarda gelir kazandıran Karadeniz'deki Osmanlı ticaret tekeli kesin bir şekilde kırılmış oldu. Dahası, 1774 Anlaşması, Ruslara Babali'ye karşı Ortodoks Hristiyan dininin ve okullarının temsilciliğini yapma hakkını da tanıyordu.²⁶⁹ 1789 Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik akımından etkilenen Balkan Yarımadası Halkları, Batılı Devletlerin de körüklemesiyle birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmişlerdir. Bu hareketler zamanla da bağımsızlık savaşları halini almıştır. Başta Rusya olmak üzere diğer Batılı Devletlerin maddi ve siyasi yardımlarıyla başarılı olarak hemen hemen hepsi de belli zaman aralıklarıyla bağımsızlıklarına nail olmuşlardır. Hatta daha sonraki yıllarda da topraklarını genişletmek amacıyla taaruza dahi geçmişlerdir.²⁷⁰

Rusya'nın Balkanlarda rahat at koşturmasına razı olmayan büyük devletlerin zorlamasıyla (13 Temmuz 1878) Berlin antlaşması imzalanarak, Balkanlara getirilen Rus sistemi değiştirilmiştir. Büyük Bulgaristan, Özerk Bulgaristan Prensiği, Özerk Doğu Rumeli vilayeti ve Osmanlı Devletine verilen Makedonya olarak üçe bölünmüştür. Böylece, çevre devletlerin çetecilik faaliyetleriyle karıştırdığı Makedonya sorunu da çıkmış oldu. Berlin antlaşmasında Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın tam bağımsızlıkları Ayastefanos'ta kararlaştırıldığı gibi kabul edilmiştir.²⁷¹ Ayastefanos Andlaşması ile kurulan Büyük Bulgaristan üçe ayrılmıştır. Birinci bölgede Osmanlı

²⁶⁸ Toktamış Ateş, Siyasal Tarih I, İstanbul: İktisat Fakültesi, 1989, s. 334.

²⁶⁹ Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 79.

²⁷⁰ Necmettin Alkan, Kosova Meselesinin Tarihi Kültür ve Siyasi Altyapısı, Avrasya Etüdüleri, Ankara, s. 84.

²⁷¹ Halil Akman, a.g.e., s. 69.

egemenliği altında özerk, vergi veren sınırları daraltılmış bir Bulgaristan Prensligi kuruldu. Bundan böyle Osmanlı askeri Bulgaristan'da bulunmayacaktı. İkinci bölgede Balkanlar'ın Güneyinde Doğu Rumeli adını alacak bir eyalet kurulacak ve bu doğrudan Osmanlı Devletine bağlı olacaktır. Başına da Büyük devletlerin kabul edeceği bir Hristiyan vali Bab-ı Ali tarafından beş yıl süreyle atanacaktır. Üçüncü bölge Makedonya olup reform yapılmak kaydıyla Osmanlı Devletine bırakılacaktır.²⁷²

Berlin Antlaşmasına göre: Romanya'nın Dobruca'yı almasına karşılık, Besarabya Rusya'ya bırakılacak, Sırbistan ve Karadağ tam bağımsız olacaktır. Tuna nehri ile Balkan dağları arasında kurulacak Bulgaristan, Osmanlı Devleti'ne bağlı muhtar bir devlet halini alacaktır. Balkan dağlarının güneyinde Osmanlı Devleti'ne bağlı, yönetimi muhtar bir Doğu Rumeli vilayeti kurulacaktır. Avusturya Bosna Hersek'i işgal edecek ve Yeni Pazar'da söz sahibi olacaktır. Doğuda Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya Kotur civarı İran'a bırakılacaktır. Osmanlı Devleti Girit, Rumeli ve Doğu Anadolu'da Hristiyanlar lehine ıslahat yapacaktır.²⁷³ Berlin Antlaşması'nın sağladığı kazanç; Makedonya ve Edirne ilinin bazı parçalarının Osmanlı'nın elinde kalması ve Bulgarlar'ın Ege Denizi'ne inmelerinin engellenmesi olmakla beraber, Bosna Hersek ve Kıbrıs Osmanlılar'dan alınmıştır.²⁷⁴

Fransa ve Almanya'dan gelen milliyetçilik akımı 19. yüzyılın başlarında Balkan Yarımadası'na hızla yayıldı. İlk etki ağırlıkla kültürel idi. Entelektüeller Balkanların bölgesel dillerini standardize etmek ve halka mal olmasını sağlamak için büyük gayret gösterdiler. Bunu yaparken çoğu zaman Osmanlı fetihleri öncesi Balkanlardaki Ortaçağ devletlerine atıf ve bağlantı yaptılar. Kısa sürede milliyetçiliğin vurgusu politik hale geldi. Milli birliklerini sağlama yönünde güçlü istek duymaları, Balkan devletlerini Osmanlılara karşı harekete geçirdi. Balkan liderleri, devletlerinin ancak ulusal birliklerini elde ettikten sonra gelişip zenginleşebileceğini varsaydılar. Bu açıdan halkları bir Batı Avrupa kavramı olan milliyetçiliği benimseyerek, kendi ulusal kalkınmaları için Batı Avrupa'nın özellikle de Almanya'nın politik ve ekonomik

²⁷² Arijan İbrahim, "Berlin Kongresin'nden Balkan Savaşları'nın Bitimine Kadar Makedonya Sorunu (1878-1912)", (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2001, s. 14-15.

²⁷³ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 21.

²⁷⁴ Mustafa Selver, a.g.e., s. 53.

başarılarını taklit etmeye çalıştılar.²⁷⁵ Balkanlar Berlin antlaşması sonrasında büyük devletlerin çatışmalarının odak noktası haline gelmiştir. Dönemin büyük güçleri ise Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu idi.²⁷⁶ Berlin antlaşmasının iki ayrı görünümü vardı. Birincisi kesin bir toprak antlaşmasıydı. Çizgiler Berlin’de çizilmişti, ama ayrıntılı çalışmalardan çoğu çeşitli sınır komisyonlarına verilmişti. İkinci görünüm emperyalist hükümler olarak tanımlanabilir. Bunlar Antlaşmaya konulan veya ilişkili anlaşmalarla Rusya, Avusturya ve İngiltere’ye kendi etki alanlarının denetimini garantileyen diplomatik mekanizmalardı. Balkan halkları milliyetçiliği, özgün jeopolitik varlıklarının yaratılması için bir meşrulaştırma aracı olarak gördüler.

19. yüzyıl Bulgar devrimci eylemcisi Vasil Levski’nin açıkladığı gibi, “ Biz bir halkız ve kendi topraklarımızda, Bulgarların yaşadığı yerlerde, Bulgaristan, Trakya ve Makedonya’da tam bir özgürlük içerisinde yaşamak istiyoruz. 12. yüzyıl sonları ve 13. yüzyıl başlarında Bulgaristan kısa bir süre bağımsızlığını kazanabilmişti. Ancak 13. yüzyıl sonlarında Bulgarların çarı bir Sırp’tı. Sırlar ve Bulgarlar Bizans’ı devirme mücadelesinde I. Charles’a sıkı destek verdiler. Bunun hemen ardından Bulgar toprakları yeni bir göçe uğradı. Zaafa düşmüş Bulgaristan bu saldırılar karşısında fazla dayanamadı. Yarımada da Slav örgütlenmesi hakim olduğu sürece Sırbistan hegemonyayı ele geçirdi ve Bulgar gücünün son kırıntılarının da Sultan Murad’ın ezici zaferi karşısında dağılıp gitmesine dek sürdürdü.²⁷⁷ Osmanlı Devletine karşı ilk Bulgar hareketi Macar Prensi Batori’nin 1595’de Romen ve Sırlarla müştereken kıyamında vaki olmuştu. Bundan sonra Bulgaristan’ın ötesinde, berisinde ikide birde kıyاملar eksik olmadı. Her defa şiddetli tedibat birçok Bulgarları oraya buraya hicrete mecbur etti.²⁷⁸

Günümüzde Bulgaristan’ını oluşturan topraklardaki durum birçok açıdan Sırbistan, Yunanistan ve Eflak’taki durumdan farklıydı. Bulgaristan, Osmanlı’nın

²⁷⁵ Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913*, Birinci Basım, İstanbul: Homer Kitapevi ve Yayıncılık, 2003, s. 1.

²⁷⁶ Halil Akman, a.g.e., s. 70.

²⁷⁷ William M. Sloane, a.g.e., s. 96.

²⁷⁸ Süleyman Kani İrtəm, *Osmanlı Devleti’nin Makedonya Meselesi Balkanlar’ın Kördüğümü*, İstanbul: Temel Yayınları, 1999, s. 79.

Avrupa'daki topraklarının merkezini oluşturuyordu ve Bulgaristan dağları İstanbul'un ve Boğazlar'ın savunulmasında önemli bir koranak durumundaydı. Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısındaki bazı toprakları, Osmanlı devletinin kuruluşundan bile önce çeşitli Türk grupların yerleştiği yerlerdi. Böylece, 16. yüzyılın sonunda Türk etnik unsuru bölgede yaşayan grupların tümünden sayıca fazla bir hale geldi. Bulgaristan'daki Türk nüfusun sayısal üstünlüğü 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar da korundu.²⁷⁹

Patrikhane nazarında Bulgarlar ayrı bir millet olamazlardı. Onlar imparatorluğun payitahtında bulunan büyük ruhani reisin idaresinde Ortodoks camiasında en yüksek dereceyi işgal eden Rumlarla kaynaşmalı idiler. İstanbul Ortodoks patrikhanesi Bulgar, Sırp, Ulah, Arnavut gibi Hellenizme yabancı unsurlara karşı Roma Katolik kilisesinin barbarlara karşı ifa ettiği medenileştirmek rolünü oynamağı kendisine en önemli vazife biliyordu. 1856 fermanından sonra Bulgarlar toplu buldukları yerlere kendilerine Bulgar papaz ve piskoposu istediler. Fakat Rum patrikhanesi bir Bulgar milleti tanımak istemiyordu. Patrikhanece ruhani meselenin milli mesele ile karıştırılması Bulgarları büsbütün kızdırdı. Bulgarları uyandırmak için Odesa'da teşkil edilmiş bir komite tahrikatına şiddet verdi. 1860 Paskalyası'nda İstanbul'da yaşayan Bulgarlar cesaretlerini toplayarak Bulgar Kilisesi'nin Grek Patrikhanesi'nin denetiminden ayrıldığını açıkladılar.²⁸⁰

28 Şubat 1870 tarihinde Sadrazam Ali Paşa Bulgar ve Rum mümessillerine bir Bulgar Eksarhanesi teşkiline müsaade eden bir ferman okudu.²⁸¹ 29 Nisan 1879'da Bulgar Milli Meclisi koşullu ve kısmi bir bağımsızlık ilan etti. Rusya'nın niyetinin Bulgaristan'ı yavaş yavaş kendi eyaletine döndürmekti. İki gerçek parti radikal ve muhafazakar oluşmaktaydı. Radikal bir bakanlığın coşkulu kendinden geçmiş bir nüfus içinde Pan Bulgar ajitasyonu örgütlemesi zor olmadı. Bu hareket, kısa dönemde hemen yalnızca Bulgar nüfusunun yaşadığı Doğu Rumeli'nin ve Makedonya'nın en azından kısmen, yükselen Bulgar krallığına ilhakını öngörüyordu. 1885'te, Doğu Rumeli Bulgarlarını ayaklandıracak ölçüde de başarılı oldu. Alexander Philippopolis'de bölgenin Bulgaristan'la birleştiğini ilan etti. 7 Temmuz 1887'de Prens Ferdinand göreve

²⁷⁹ Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 116.

²⁸⁰ William M. Sloane, a.g.e., s. 97.

²⁸¹ Süleyman Kani İrtem, a.g.e., s. 83.

başladı. ²⁸²Prens Ferdinand Bulgaristan'a geldi ve 14 Temmuz'da eski Bulgar payitahtı Tırnova'da Bulgar anayasasına riayet eylemeğe yemin etti. ²⁸³Batı Avrupa milliyetçiliği kavramı Balkanlarda, her büyük dini gruba önemli bir yönetim özerkliği sağlayan Osmanlı "millet" sisteminin yerini aldı. Millet sistemi Müslümanların, Ortodoksların, Katoliklerin ve Yahudilerin birbirlerinin işine karışmadan yan yana yaşamalarını sağlamıştı. ²⁸⁴ Balkan halklarına sınırlı ölçüde kültürel özerklik sağlamıştı. ²⁸⁵Karlofça antlaşmasından sonra Osmanlı- Habsburg sınırında mal mübadelesinin, özellikle de monarşiye hammadde ve yiyecek ithalinin çok arttığı gözlemlendi. ²⁸⁶

19. yüzyıl ayaklanma yüzyılıdır. 1789 Fransız İhtilali Avrupa'da eşitlik, özgürlük, bağımsızlık gibi yeni kavramları ortaya çıkarmıştı. Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan fazla alınan vergilerden dolayı ayaklanmalar olmuştu. Bilindiği gibi Sırlar, güney Macaristan'da Bosna'da ve özellikle Tuna'nın güneyinde yaşayan birkaç gruba bölünmüşlerdi. Avusturya İmparatoru Leopold'ün teşviki ve yurtlardaki olumsuz koşulların etkisiyle 60,000 kadar Sırp, Peç'teki kilise görevini terk eden dinsel önderlerinin başkanlığında 1690-91 yıllarında Tuna'nın karşısına göçtü. Bu Sırlar Habsburg topraklarına yerleştiler ve bir ulus kabul edilerek kendilerine kimi ayrıcalıkları sağlandı. Ancak çok geçmeden bu ayrıcalıklar göz ardı edilerek Sırlar Macarların asimilasyonu tehdidi altında kaldılar. Bu, Sırları özümlenme tehlikesine karşı bir denge unsuru olarak ticaret yapmaya zorlayan etkenlerden biri oldu. Karlofça, bilindiği gibi, 18. yüzyılın başlarında Sırp tüccarların hakim oldukları önemli bir ticaret merkezi haline geldi.

1804 yılında Sırbistan'da ortaya çıkan ilk toplumsal ayaklanma ile bunun milliyetçi bir devrime dönüşümü arasında 25 ila 40 yıl kadar oldukça uzun sayılabilecek bir süre geçti. Sırbistan önderliğinin niteliği ve özellikle Sırbistan'ın Yunanistan'da olduğu gibi birbiriyle ve özellikle Sırbistan'ın askeri ve stratejik pürüzlerine rağmen ayaklanmanın başarıya ulaşmasında önemli bir rol oynadı. 1804 Sırp Devrimi toplumsal

²⁸² William M. Sloane, a.g.e., s. 101.

²⁸³ Süleyman Kani İrtəm, a.g.e., s. 105.

²⁸⁴ Richard C.Hall, a.g.e., s. 2.

²⁸⁵ Misha Glenny, Balkanlar 1804- 1999 Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler, Birinci Baskı, İstanbul: Sabah Kitapları, 2001, s. 137.

²⁸⁶ Barbara Jevalich, a.g.e., s. 203.

bir köylü hareketi olarak başladı. Köylüler sorgulamaksızın Türk yönetimini kabul etmişlerdi. 1804'te zengin bir Sırp domuz tüccarı, yurttaşlarının Belgrad'daki Türk garnizonuna karşı başlattığı isyana önderlik etti. Osmanlı yönetimi o sırada bu adamın eylemlerine kendi asi askerlerini hizaya getirmek amacıyla ses çıkarmamayı tercih ediyordu.²⁸⁷ 1807 yılında Rusya'nın Sırlara destek teklif etmesinin ardından Sırbistan'daki toplumsal protesto hareketleri, Rus teklifinin diplomatik nedenlerle geri çekilmiş olmasına karşın bir kurtuluş savaşı haline dönüştü. Fakat Sırp ayaklanmasının sürüp gitmesini sağlayan bitmek bilmeyen Osmanlı- Rus rekabetiydi. Sonunda, akıllı bir diplomat da olduğunu kanıtlayan varlıklı tüccar Miloş Obrenoviç, Sırp devriminin ikinci aşamasında önderliği ele aldı ve Karayori'yi ortadan kaldırarak Sırbistan için bir ölçüde özerklik elde etti. 1806'daki isyandan endişelenen Osmanlı Devleti Sırbistan'a özerklik verilmesi konusunda düşünmeye başladı.²⁸⁸

1806- 1812 Osmanlı- Rus savaşı nedeniyle ayaklanmalar kontrol altına alınamadı. İlk isyan, Karayorgi liderliğinde hızla yayılmıştır. Rus desteğini alan Karayorgi karşısında III. Selim tarafından gönderilen güçler daha fazla ilerleyememiş ve Sırp orduları 1807'de Belgrad'a girmiştir. Fakat 1807'de Rus Çarı Alexandre, Napolyon ile anlaşınca, Sırbistan'a desteğini kesmiştir. Osmanlı orduları Hurşit Paşa önderliğinde ilerleyerek Karayorgi birliklerini dağıtıp, Belgrad'ı almışlardır. 1812 de Bükreş Antlaşmasıyla Ruslar'ın zorlaması sonucu Sırlar'a bir takım haklar verildi. 1817'de özerk bir Sırbistan prensliğinin kurulmasına mal oldu. Türkler bu tarihten önce de Besarabya'yı Ruslara kaptırmış, Yunanistan ve Arnavutluk'taki varlıklarının resmîyetin ötesinde pek bir anlamı kalmamıştır. Bu durum, o zamanlar belirgin biçimde görülme de, 19. yüzyılda Doğu Sorununun başlangıcıydı.²⁸⁹

İkinci ayaklanma 1818'te Miloş Obrenoviç önderliğinde olmuştur. Miloş Sırbistan'da kendi kendini yöneten bir politik yapı oluşturabilmiş ve başına geçmişti. Nüfusunu arttırmak ve prensliğin kaynaklarını fazlaştırmak için Miloş, bir sömürge politikası uyguladı ve kasabalılarca ortak mal sayılan geleneksel topraklara da el atılmaktan çekinmedi. 1830 yılında Tuna beyliklerinde olduğu gibi, toprak beyliğinden

²⁸⁷ J. M. Roberts, a.g.e., s. 478.

²⁸⁸ Charles Jevallich and Barbara Jevallich, a.g.e., s. 47.

²⁸⁹ J.M. Roberts, a.g.e., s. 478.

büyük toprak sahipliğine geçmeyi düşleyen soyluların muhalefetini hissetti. Miloş, halkın yüzde doksan beşini oluşturan köylüleri kendine bağlayarak onları engelledi.²⁹⁰ 1830'da Osmanlı Sultanı, Sırbistan'ın özerkliğini kabul etmiştir.²⁹¹ Balkanlar'da Yunanlıların ve genel olarak Ortodoksluğun kaderi Fatih Sultan Mehmet tarafından benimsenen temel bir politikayla belirlenmiştir. Fatih, 14 ve 16. yüzyıllardaki bütün devlet yöneticilerinin arasında, herhalde siyasal düşünceleri en olgunlaşmış olan imparatorluk kurucusuydu. Amacı, tüm insanlığın yöneticisi olmak, böylece kendi yetkisi altındaki bütün toplulukların geleceklerini belirlemek, korumak ve geliştirmektir. Fatih, Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı, Doğu ile Batı'nın efendisi ve Müslümanların, kendini hem Sultan hem de Sezar olarak adlandırmıştı.²⁹²

Yunanistan'ın bağımsızlığı için ilk hareket 1814'te Odesa'da ikisi Rum biri Bulgar üç kişiyle gizli Etniki Eteryaya örgütünün kuruluşu kabul edilir. Örgütün başında Rusya ile ilişkileri iyi olan Aleksander İpsilanti bulunmaktadır. Yunan Devrimi iki farklı hareket halinde başladı. Bu iki hareket köken ve toplumsal felsefeleri bakımından birbirinden ayrı hareketlerdi.

İlk devrim, Rus hükümet toplantıları sırasında kararlaştırıldı ve Çarlık ordusunun bir subayı olan Aleksander İpsilanti'nin önderliğinde 1821'de Kırım'da başladı. İpsilanti'nin güneye ilerleyişi, daha önce anlatılmış olduğu gibi Tudor Vladimiresku ve köylülerinin Fener yönetimine karşı ayaklandığı Eflak'ta durduruldu. Sonunda İpsilanti ayaklanması uluslararası karışıklıklardan çekinen Ruslar tarafından inkar edildi. Ordusu Yenilgiye uğradı ve kendisi kaçmaya zorlandı. Bu olaylar, İpsilanti'nin güneye doğru ilerleyişini durdurduğu gibi Eflak ve Boğdan'daki Fener yönetimine son verdi. İkinci devrim ise 1821 yılında Mora yarımadasında daha çok toplumsal bir ayaklanma biçiminde başladı. Toprak sahipleri servetlerine servet katarken, topraksız köylüler ürün fiyatlarındaki artışlar ve enflasyon nedeniyle sıkıntı içindeydi. Mora Devrimi, ortak dil ve din bağlarıyla ancak yapay bir şekilde birbirine bağlanmış, fakat birbirinden son derece farklı gruplar arasında meydana gelen toplumsal çatışmaların belki de en önemli örneklerini sunmaktadır. Mora isyanı, Mısır valisi

²⁹⁰ Georges Castellan, a.g.e., s. 311.

²⁹¹ Halil Akman, a.g.e., s. 61.

²⁹² Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 98.

Mehmet Ali Paşanın oğlu İbrahim Paşa tarafından 1827 yılında neredeyse bastırılmak üzereydi, fakat 1829 yılında imzalanan Edirne Barışıyla başarıya ulaştı.²⁹³

Boğdan'dan sonra yeni isyan Mora'da patlak verdi. Rumlar 1822'de bağımsızlıklarını kazandılar. Osmanlı isyanı bastırmak için Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemek zorunda kaldı. Ruslar ve İngilizler 1826'da Petersburg ve 1827'de Londra protokolünü imzaladılar. Navarin olayı, Osmanlı Rus savaşı çıkmasına sebep oldu. 1828-1829, Ruslar, Batıdan ve doğudan, Tuna ve Kafkas cephelerini açmışlardır. 1829'da Edirne Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti Yunanistan'ın muhtariyetini kabul ediyordu. 3 Şubat 1830'da İngiltere, Fransa ve Rusya yeni bir Londra Protokolü imzalayarak bağımsız Yunanistan Devleti'nin kurulduğunu ilan etmişlerdir. 1832 Londra Antlaşması Yunanistan'ın bağımsızlığını onayladı ve ayaklanmaya katılmakla birlikte Anadolu kıyılarına çok yakın olduğu için Yunan krallığına bağlanması uygun görülmeyen Sisam adasının, Babı Ali tarafından atanan Hristiyan bir valinin yönetiminde özerk bir prenslik olmasına karar verdi.²⁹⁴ Paris antlaşmasıyla Türkler Tuna deltasını geri alıyorlardı.²⁹⁵

Osmanlılar Eflak ve Boğdanlılara Ulah derlerdi. Ulahlar Yunanistan'da, fakat Arnavutluk ve Yugoslavya'da yaşarlar. Yugoslavya'da Kutsolahlar, Aromani ve Çiñçari olarak da bilinen Ulahlar arasında bir akım yoktur. Ortak dini inançları, Ortodoksluk, bu bakımdan önemli bir faktör olmuştu. Yugoslavya'daki Ulahlar, Sırbistan'da özellikle de Makedonya'da yaşarlar. Makedonya'daki Ulahlar özellikle Bitola, Resen ve Krusevo'da ayrıca Osgovo dağlarında ve batıdaki Kriva vadisinde yaşarlar.²⁹⁶ Ulahlar Romence konuşurlar. Ulahların bir kısmı da şimdiki Transilvanya 'da idi.

Kırım Savaşı (1853-1856) Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki bu savaş Rusya'nın Osmanlı Devletine karşı değişen politikası ve kutsal erler 1853 yılına gelindiğinde, Rusya, Mehmet Ali Paşa bunalımında izlediği zayıf bir Osmanlı Devleti üzerinde etki alanı kurma politikasını bırakarak bu devleti yıkmaya politikası izlemeye

²⁹³ Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 108.

²⁹⁴ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 56.

²⁹⁵ Halil Akman, a.g.e., s.66.

²⁹⁶ Hugh Poulton, a.g.e., s. 116.

başladı. Bunu sağlayabilmek içinde kutsal yerler sorununu kullandı.²⁹⁷ Hristiyanlarca kutsal sayılan ve tüm tek tanrılı dinlerin doğduğu yer olan Kudüs ve çevresinde Osmanlı Devleti gerek Katoliklere ve gerekse Ortodokslara çeşitli ayrıcalıklar vermiş bulunuyordu. 1853 yılına geldiğinde bu ayrıcalıklar konusunda Ortodoks Rusya ile Katolikliğin dünya çapında savunuluculuğunu yapan Fransa çatışmaya başladılar. Bu sorunu parmağında dolayan ve Osmanlı devleti için ilk kez yakında ölecek bir hasta adam deyimini kullanan Rusya, İngiltere'ye mirasın paylaşılması önerisinde bulunmuş, ancak Osmanlı devletinin toprak bütünlüğünü koruma politikası izleyen İngiltere bu öneriyi kabul etmişti. Bunun üzerine Rusya, tek başına harekete geçerek Osmanlı Devletine bir antlaşma ve bu devletin sınırları içinde yaşayan Ortodoksların koruyuculuğunun Rusya'ya bırakılmasını önermişti. Osmanlı Devleti, İngiltere'nin desteğiyle bu istekleri reddedince, 19. yüzyıldaki üçüncü Osmanlı- Rus Savaşı başladı. Bu savaşta İngiltere ve Fransa da yardım ettiler.²⁹⁸ Romanya'nın tam bağımsızlığına giden yol açılmış oldu. Dobruca 1855 yılında yerleşik halkın bir kez daha kaçmasına yol açan savaşa ve yıkıma sahne oldu. Rus birlikleri savaşın başında Silistre'ye ulaştı. Müslümanlar kadar Romenler, Bulgarlar ve Yunanlar da çarpışmalardan önce kaçtılar. Hristiyanlar, 1855'te Dobruca'dan çekilen çarın birliklerine katıldılar. Ruslara karşı Sadık Paşa'nın komutasında savaşmış olan Babadağlı bir Kazak birliği İstanbul'da ortaya çıktı. Büyük olasılıkla kentte görevlendirilmiş bir süvari birliğinde yer almışlardı. Düşmanlıklar sona erdiğinde, Bab-ı Ali'ye hitaben yazılmış bir dilekçede Kazaklar, Tulça ve çevresindeki bölgenin birleştirilerek Dobruca'da bir mutasarrıflık kurulmasını ve Sadık Paşa'nın Dobruca'nın ilgiye ve gelişmeye değer geniş ovalarının idarecisi olarak atanması talep ediyorlardı.

Yarımada, Kırım Savaşı sırasında Fransız, İngiliz ve Osmanlı birlikleri tarafından işgal edildiğinde, baskı altındaki bu nüfusun bir bölümü, yabancılarla işbirliği yapmıştı. Savaşın sonunda Rus idaresi, bu eylemlerinden dolayı bütün Müslüman nüfusu cezalandırmaya hazırlandı. Başta Gözleve halkı olmak üzere Kerç ve Sivastopol kentlerinin halkları, çarın hepsini Kazan'a süreceğine ilişkin bir söylentinin

²⁹⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarihi İlk Çağlardan 1918'e*, Onyedinci Baskı, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 2008, s. 306.

²⁹⁸ Oral Sander, a.g.e., s. 306.

yayılmışından sonra ne pahasına olursa olsun göç etme telaşına kapıldılar.²⁹⁹ Haziran 1853'te Çar birlikleri Boğdan'a girince olayı diplomasiyle çözemeyen Osmanlı devleti, Rusya'ya savaş açtı. İngiltere ve Fransa'nın da Osmanlı'nın yanında yer almasıyla Çar birlikleri sınır gerisine çekilmek zorunda kaldı. Sınırlarda herhangi bir değişiklik yapmayan antlaşma, Osmanlı devletini ilk kez Avrupa Uluslar Topluluğuna kabul ediyor ve devletin bağımsızlığıyla toprak bütünlüğünü Avrupa devletlerinin ortak güvencesi altına konuyordu. 1854-6 Büyük Britanya, Fransa, Türkiye ve Sardinya'nın karşı tarafta Rusya'nın olduğu Kırım Savaşı gerçekleşti. Ardından Sardinya'yla ittifak yapan Fransa Avusturya'ya karşı savaştı(1859). Prusya 1864'te Danimarka'yla, 1866'da Avusturya'yla, 1870'te Fransa'yla savaştı. Son dört savaşın nedeni uluslaşma mücadelesiydi. İlk savaşın nedeniyse Doğu Sorununda yeni bir aşamayı gösteriyordu. Osmanlı gücünün gerilediği bir dönemde, çarın ülkesinin çıkarlarını korumayı hedeflemesi sonucu; Yakındoğu'daki Rus nüfuzu konusunda çıkan anlaşmazlık, büyük güçler arasında uzun zamandır süren barışın 1854'te sona ermesine yol açtı. Fransa ve Britanya'nın Ruslara karşı Türklerin yanında yer aldığı Kırım Savaşı, birçok bakımdan dikkat çekici bir mücadeleydi. Savaş Baltık Denizi'nde, Güney Rusya'da ve Kırım'da gerçekleşti. Bu son bölge en dikkat çekici olandı. Müttefikler burada Rusya'nın Karadeniz'deki temel gücü olan donanma üssü Sivastopol'ü ele geçirmeyi hedefliyordu. Kırım Savaşı teknolojik modernliğin göstergesi olması bakımından da kayda değerdi zira büyük güçlerin buharlı gemiler ve trenler kullandığı ilk savaştı. Rusya bu savaşta yenilince Türkiye'ye gözdağı veren gücü bir süre için frenlenmiş oldu. Savaşın ardından yeni bir Hristiyan ulusu olan Romanya'nın kurulması için bir adım atıldı ve bu çaba 1862'de sonuca ulaştı. Eski Türk topraklarında milliyetçilik bir kez daha zafer kazanmıştı.³⁰⁰ Kırım Savaşı bugünkü modern Avrupa'nın temellerinin atılması konusunda da önemli bir aşama niteliğindedir.³⁰¹

1856'da Paris Antlaşmasıyla Eflak ve Boğdan ayrı olarak kalmıştır. Eflak ve Boğdan'a ilişkin Osmanlı politikası ekonomik ve stratejik olmak üzere çok önemli iki düşünce açısından belirlenmekteydi. Stratejik açıdan Osmanlılar, bu prenslikleri,

²⁹⁹ Kemal H. Karpat, Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, Birinci Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s. 205.

³⁰⁰ J. M. Roberts, a.g.e., s. 484.

³⁰¹ Oral Sander, a.g.e., s. 310.

özellikle de Boğdan'ı önce Polonya'ya, sonra da Rusya'ya karşı tampon bir bölge olarak kullanmak istiyorlardı; çünkü Tuna'nın ve Karadeniz'in kuzeyindeki uzak topraklardaki Türk çıkarları görelî olarak kullanmak uzak topraklardaki Türk çıkarları görelî olarak sınırlı kalıyordu. Dolayısıyla, Sultan Polonyalılar'ın ve Ruslar'ın Moldovya'yı işgal etme çabalarına karşı durmadan savaştı.³⁰² 1857 yılında iki kurul seçildi ve devletçiklerin birleşmesi için oylama yapıldı; ancak 1858 yılında Paris'te toplanan bir başak konferansta birleşmeye karşı muhalefet görüşleri belirtildi. Sonunda birlik sorunu, 1859 yılında bu iki devletçik birbirinden ayrı olarak Albay Alexander Cuza'yı kendi devletlerinin yöneticisi olarak seçtiğinde, Romenlerin kendileri tarafından çözülmüş oldu.³⁰³

1857'deki seçimleri Eflak ve Boğdan'ın birleşme yanlıları kazanmıştır. 1859'da gerçekleşen Eflak ve Boğdan'ın birleşmesi, gerçekte sadece seçilmiş olan Alexandra Cuza'nın şahsına dayanıyordu.³⁰⁴ Ülkenin üzerinde Rus himayesi olmasına rağmen bazı grupların nüfusu üzerinde büyük etki yaptı özellikle Romen politikacılar Fransa'nın yardımı üzerinde duruyorlardı.³⁰⁵ III. Napolyon'un girişimleriyle 1858 Mayısında yedi büyük devletin temsilcileri Paris'te konferansa katıldılar. Böylece İtalyan ulusal birliğinin temelleri bu savaş sonunda atıldı. Ayrıca, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın savaşmalarından ve böylece dikkatlerinin Yakındoğu'ya kaymasından yararlanan Prusya da, Alman ulusal birliğini sağlamak için gösterdiği çabalara uygun bir ortam buldu.³⁰⁶ Sonuçta Eflak ve Boğdan'ın birleşmesi onaylanmıştır.³⁰⁷

1878 Berlin Anlaşması, Romanya'ya ve Romanya'nın savaştaki müttefiki Rusya'nın Besarabya'yı almasına karşı tazminat olarak kuzey Dobruca'ya bağımsızlıklarını kazandırdı. Fakat Diadu Ivan, Dobruca'nın, Rusya ile Rusların Balkanlar'daki daimi müttefiki ve destekçisi Bulgaristan arasındaki doğrudan toprak bağlantısını kesmesi nedeniyle Dobruca'yı Romanya'ya vererek farkında olmadan çok acemice bir yanlışlık yaptı. Bu nedenle, Bulgaristan'ın Dobruca'nın tamamını ele

³⁰² Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 87.

³⁰³ Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 94.

³⁰⁴ Georges Castellan, a.g.e., 321.

³⁰⁵ Charles Jevalich and Barbara Jevalich, a.g.e., s. 54.

³⁰⁶ Oral Sander, a.g.e., s. 310.

³⁰⁷ Halil Akman, a.g.e., s. 68.

geçirmeyi ve Rusya'yla doğrudan kara bağlantısını kurmayı dış politikasının en önemli amacı yapmasında şaşılacak bir şey yoktur. Romanya'nın etrafının Slavlarca çevrilmesi, 1878'den sonra Romanya ile Türkiye ilişkilerinin belirlenmesinde de en önemli etken oldu.³⁰⁸ Balkan siyasetinde misyon duygusu bölgesel genişleme rüyası tarafından tahrik edildi. Bütün devletler güçler tarafından onlara paylaştırılır sınırları dışında kalan ödenmemiş kardeşleri ya da tarihsel topraklarının noktası olabilir.³⁰⁹ Rusya Panortodoks politikanın İstanbul'daki Rum Patrikliği'ni güçlendiriyor ve Yunanistan'ın giderek İngiltere hakimiyetine girdiği 1863 'te Slav ve Romen Ortodokslarını tedirgin etmekten başka bir işe yaramıyordu. Rusya bu politikayı terk ederek yerine, Sırp- Karadağ prensliklerini, Osmanlılar'ın Balkanlardaki tebasını ve Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'na bağlı tebayı harekete geçirmek gibi üç avantaja birden sahip olan Panslavizm politikasını uygulamaya koydu.³¹⁰

Rusya'nın Panslavizm'i yayması ve Avusturya'nın çıkarları için işe karışması ile 13 Nisan 1875'te Bosna-Hersek ve Karadağ'da ayaklanmalar baş gösterir. Osmanlı Devleti, Avusturya ve Rusya'dan ayaklanmayı desteklememelerini ister. Ayaklanma bastırılmaya çalışırken, Avusturya, Paris Antlaşması'nı yapan devletlere müracaat ederek Osmanlı Devleti'ne bir nota verir. Notanın ağırlığını Bosna- Hersek'te reformlar yapılması teşkil etmektedir. Osmanlı da buna taraftardır. Ancak toplanan vergilerle yapılan harcamalar arasındaki büyük dengesizlik reform yapılmasını engellemektedir. Paris Barış Antlaşması ile Osmanlı devleti Eflak ile Boğdan'ın özerkliğini kabul etmiş, Sırbistan'a verdiği ayrıcalıkları ise genişletmiştir.

1876 Osmanlı- Sırp Karadağ Savaşı Sırp'ların Vidin, Niş ve Yenipazar'dan saldırıya geçmeleriyle başlamıştır. Osman Nuri Paşa Sırp'ları durdurup sınırları içerisine atmıştır. Niş bölgesinde ise Süleyman Paşa ve Hafız Paşa komutasındaki kuvvetler Sırp'ları sınırları içine çekilmeye mecbur etmiştir. 1856'dan sonra ortaya çıkmaya başlayan gerçek milliyetçi hareketlerin hem de Osmanlıların Ruslara karşı 1877' deki yenilgilerinin etkisiyle Sırbistan tam bağımsızlığını 1878 yılında kazandı.³¹¹ Bu durum da Osmanlı devletinin parçalanmasında dönüm noktası olarak görülebilir. Paris Barış

³⁰⁸ Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 96.

³⁰⁹ Mark Mazower, a.g.e., s. 102.

³¹⁰ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 60.

³¹¹ Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 114.

Antlaşması, o sırada ilam edilmiş bulunan Islahat Fermanı'nı Avrupa devletlerine duyurdu. Fransız Devrimi ile Avrupa'ya yayılan eşitlik ilkesi, sınırlı bir biçimde de olsa ilk kez Osmanlı devletinin siyasal yaşantısı içine girmiş bulunmaktaydı. Fransız Devrimi'nin ikinci ilkesi 1876 Birinci Meşrutiyet hareketiyle girecektir. Islahat Fermanı'nın getirdiği hükümlerden ortaya çıkan amacı, imparatorluk içindeki herkese Osmanlı yurttaşlığını vermektir.³¹²1876 yılında, önce Filibe'de daha sonra da Selanik'te yeni ayaklanmalar baş gösterir. Bunun üzerine Avusturya, Rusya ve Almanya Osmanlı Devleti'ne ortak bir memorandum verirler.³¹³

1877 Ayastefanos Antlaşması Rusya'nın etkisini Balkanların içine ve Ege kıyılarına kadar yaymıştı. Bu Antlaşmaya göre Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsızlığını kazandı. Osmanlı Devletine vergi ile bağlı, Doğu Rumeli Vilayeti, Batı Trakya ve Makedonya'yı içine alan büyük bir Bulgaristan Prensiği kuruldu. Doğuda; Batum, Kars, Ardahan ve Beyazıt Rusya'ya verildi.³¹⁴Ruslar bu sayede Balkanlara hakim oluyorlar ve Karadeniz'e çıkıyorlardı. Bu durum Avusturya-Macaristan ve İngiltere için kabul edilebilir değildi. İngiltere 1878 Şubatında Çanakkale Boğazına savaş gemilerini gönderince savaş gerçek bir olasılık olarak görünmeye başladı. Bir çatışma Rusya'nın karşısına Avusturya-Macaristan ile İngiltere'yi çıkartacaktı. Bismarck ikili monarşi ve Rusya arasında dengeyi eski haline getirmek için Berlin Kongresini toplamaktan başka çare göremedi. Berlin kongresi Bismarck'ın rehberliğinde Balkan devletlerinin bütün çıkarlarını ve taleplerini üç çıkar bölgesinin genişleyen alanına tabi tutmuştu: Avusturya- Macaristan, Rus ve İngiliz.³¹⁵

1877'de Rus ordusu karargahını, bugün İstanbul havaalanının bulunduğu yer olan Yeşilköy'de kurmuş ve bugünkü Bulgaristan'a ek olarak Makedonya'nın tamamını da Türklerin elinden almıştı. Yeşilköy de genel karargahını kuran Ruslar, Avusturya-Macaristan'ın Baden-Baden'de bir Avrupa Kongresi'nin toplanmasını ve Osmanlı Devleti'nin yenilmesiyle ortaya çıkan sorunları çözümlemesini önermesiyle, diğer büyük devletler işe karışmadan önce Bab-ı Ali ile barış yapmaya karar vermiştir. Barış görüşmeleri Osmanlı Devleti adına Hariciye Nazırı Saffet Paşa ile Berlin seferi Sadullah

³¹² Oral Sander, a.g.e., s. 311.

³¹³ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 18.

³¹⁴ Mustafa Selver, a.g.e., s. 52.

³¹⁵ Misha Glenny, a.g.e., s. 134.

Bey ve Rusya adına da Kont Ignatiev ile Nelidov arasında başlamıştır. 3 Mart 1878'de Ayastefanos Barış Antlaşması imzalanmıştır. Böylece Karadağ ve Sırlar da Ruslarla birlikte savaşa son vermişlerdir.³¹⁶ Böylece Rusya, yeni koruması aracılığıyla Avusturya'ya doğru yolunu kapattığı gibi, Ege denizine açılmasını sağlayan bir limana da kavuşuyordu. Bu ise ne İngiltere, ne Avusturya ne de onun koruyucusu olan Almanya tarafından kabul edilebilirdi. Aracı rolüne soyunan Bismarck, Berlin'de bir kongre topladı ve burada Büyük Bulgaristan'ın üçe bölünmesi kararlaştırıldı. Buna göre Makedonya, reform yapması koşulu ve vaadiyle Türklere geri verilirken, bugünkü Bulgaristan'ın kuzeyi fiilen bağımsızlığını kazanıyor, güneyi, yani Doğu Rumeli ise özerk bir eyalet oluyordu. Bunun yanı sıra, Karadağ kesin biçimde Adriyatik kıyılarına yerleşmekte, Sırbistan yukarı Moravya Vadisi'ni elde etmekteydi. Ayrıca, belli bir hakkaniyet duygusuyla hareket eden büyük güçler, bu kapışmayı hiçbir şekilde karışmamış olan Romanya'ya Dobruca'yı vererek ödüllendirildiler.³¹⁷ Rusya'nın elindeki tüm güç ve olanaklarla Osmanlı İmparatorluğu'nun üzerine gelmesi kaçınılmaz bir gelişmeydi. Zira Avrupa diplomasi dengesi buna çok uygun olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu koşullarda buna uygun görünmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu içinde Rusya'dan yana olan devlet adamlarının şu, ya da bu etkenlerle görevden alınması da bu gelişmeleri hızlandırmıştı. Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ'da çıkan ayaklanmalar ve bunları izleyen gelişmeler de bu konudaki son aşamalar oldu.³¹⁸

31 Mart 177'de diğer büyük devletlerin de katıldığı Londra Konferansı toplanır. Toplantının konusunu, Osmanlı Devleti'nin Hristiyanlar lehine yapmaya söz verdiği reformlar oluşturmaktadır. Londra'da alınan önerilerin Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi üzerine, Rusya aradığı fırsatı bulur. 16 Nisan 177'de Romanya ile anlaşır, 24 Nisan 1877'de Osmanlı'ya harp ilan eder. 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı nedeni ise Rusya'nın 1870'lerden sonra Panslavist bir politika izlemeye başlaması ve bir vergi sorunu nedeniyle Hersek halkının 1875 yılında ayaklanması, ağır basmaktadır. Vergi sorunundan sonra Osmanlı devletine bölgede reform yapması konusunda baskıda bulunulur. 1877 yılında Rusya ile Avusturya Peşte Antlaşmasını imzalarlar. Bu

³¹⁶ Ayşe Özkan, a.g.e., s. 318.

³¹⁷ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 62.

³¹⁸ Toktamış Ateş, a.g.e., s. 390.

Antlaşmaya göre, Rusya Avusturya'yı Bosna ve Hersek'te Avusturya da Rusya'yı Balkanların öteki bölgelerinde serbest bırakıyorlardı. Ancak, Rusya Balkanlar'da tek ve büyük bir Slav devleti kurmayacaktı. Bu Antlaşmanın hemen arkasından Osmanlı-Rus Savaşı çıkmıştır.³¹⁹Savaş Rusya'nın 24 Nisan'da Rumeli sınırını geçmesiyle başladı. İngiltere Londra Protokolüne imza koymuş olduğu için, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tutumunu açıklamıştı. Nitekim Avusturya, İtalya ve Fransa ile birlikte tarafsızlığını açıkladı. Ancak boğazlar ve Süveyş konularında İngiltere'nin çıkarları karşısında ilgisiz kalmayacaklarını da belirttiler. Romanya önceleri Rus Ordusuna salt geçiş izni vereceğini belirtmişken daha sonra 11 Mayıs 1877'de savaşa girdi. Mart başında Osmanlı İmparatorluğu ile barış imzalamış olan Sırbistan da Aralık'ta savaşa girecektir. Ayrıca Bulgaristan'ın da ayaklanmasıyla, Osmanlı İmparatorluğu Rusya dışında tüm Balkanlarla savaş haline girmiş oluyordu. Karadağ ile zaten barış antlaşması imzalanmamıştı.³²⁰Rusya'nın bu harp ilanı, yalnızca İngiltere tarafından protesto edilir. Bu amaçla Ruslar, 8 Haziran 1877'de harp nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın Mısır, Süveyş, Boğazlar ve İstanbul'a dokunmayacağına dair İngiltere'ye teminat verir.³²¹ Benjamin Disraeli, Rus ordularının dokuz hafta içinde İstanbul'da olacağına ikna olmuş ve gerçekten Balkan Stara Planina aşılmış ve Şipka geçidi işgal edilmişti. Fakat bu yürüyüş, Temmuz'dan Aralık'a kadar Osman Paşa tarafından savunulan Plevne Kalesi'nin kuşatılmasıyla durduruldu. O ana kadar hor görülen Balkan birleşikleri-Romenler, Sırp ve Yunanlılar ilgi çekmeye başlıyorlardı. Romanya'da, Prens Carol, Osmanlı idaresinden bağımsızlığını elde etmek için, savaştan yararlanmak istiyordu.³²² 93 Harbi olarak bilinen bu savaşta Rus, Romen, Sırp ve Karadağ orduları, Osmanlı ordularıyla çarpışır. Savaş'ın başlama aşamasına bakarsak, Londra Protokolü'nün reddedilmesi üzerine Rusya aradığı savaş fırsatını bulmuş ve genel seferberlik ilan etmiştir.

19 Nisan 1877'de de Prens Gorchakov, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın nasihatlerine uymayıp, Hristiyanların durumlarını düzelterek tedbirleri almadığından dolayı Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiğini bir beyanname ile Avrupa

³¹⁹ Oral Sander, a.g.e., s. 314.

³²⁰ Toktamış Ateş, a.g.e., s. 393.

³²¹ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 19.

³²² Georges Castellan ,a.g.e., s. 333.

devletlerine bildirmiştir. 23 Nisan’ da Rus birlikleri sınırı geçmiştir.³²³ 24 Nisan 1877’de başlayan harp, Rumeli ve Kafkas cephelerinde cereyan eder. Batı cephesinde Osman Paşa’nın, Doğu cephesinde Ahmet Muhtar Paşa’nın kazandığı başarılarla rağmen Osmanlılar savaştan yenik çıkar. Durumun önemini gören Osmanlı hükümeti büyük devletleri kendisine yardıma çağırır. Bu çağrıya müspet cevap verilmesini Bismarck engeller. Yalnız kalan Osmanlı Devleti, Rusya ile 3 Mart 1878’de Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması’nı imzalar.³²⁴ 1877-78 ‘de savaşmış olan iki büyük devlet, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu diplomatik yenilgiyi kabullenmek zorunda kalmışlardı: Rusya Ayastefanos Antlaşması’ndaki büyük düzenlemeleri kabullenmiş, Osmanlılar ise Avrupa’dan atılmışlardı. Kriz sırasında savaşan Romanya ve Sırbistan Berlin Antlaşmasından hiç hoşnut değillerdi. Savaştan uzak kalmayı başaran Avusturya-Macaristan Bosna Hersek ve Novi Pazar sancağında denetimi ele alarak kazanan taraf olmuştu. Ayastefanos antlaşmasına göre, Tuna nehrine kadar Balkan Yarımadası’nın kuzeyindeki vadiyi Edirne’ye kadar Trakya’yı, Üsküp ile birlikte Makedonya’yı, Arnavut ülkesinde Ohrid, Debar ve Korça’yı, Yunanistan’da Kostor ve hala Osmanlılar’ın olan, Maritza’dan Selanik’e uzanan ve Ege Denizi’ne açılan bir yolu içine alan bir Bulgaristan kurmayı öngörüyordu. Karadağ topraklarını kuzeybatı yönünde iki katına çıkarıyordu.³²⁵

Sırbistan sadece Niş bölgesini alıyordu. Rusya’nın yandaşı olmasına rağmen Romanya, daha önceden, 1856’da Paris Antlaşması’nda kaybettiği Bessarabya’yı bırakmak zorunda kalıyordu; fakat karşılığında, Tuna nehri deltasını ve İstanbul’a dahil olan Silistre’ye kadar Dobruca’yı alıyordu. Sonunda, Sultan’ın eskiden koruması altında olan Sırbistan, Karadağ, Romanya bağımsız ilan edildiler.³²⁶ Ancak Viyana’nın Bosna’yı işgal kararı daha sonra Habsburg İmparatorluk tarihinin en büyük dış politika hatası olacak ve imparatorluğun 1918’de çökmesine yol açacaktı.

İngiltere Kıbrıs’ı kazanmış ve bölgede Rus kılıcını körletmişti, ama hala St. Petersburg’un Bulgarlar üzerinde fazla bir etkiye sahip olmasından korkuyordu.³²⁷

³²³ Ayşe Özkan, a.g.e., s. 298.

³²⁴ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 19.

³²⁵ Georges Castellan, a.g.e., s. 333.

³²⁶ Georges Castellan, a.g.e., s. 33.

³²⁷ Misha Glenny, a.g.e., s. 136.

Antlaşmaya göre Bulgaristan'ın sınırları daraltılmış ve Bosna-Hersek Avusturya'nın işgal ve yönetimine bırakılmış Girit adası ise özerklik kazanacaktır.³²⁸ Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hakimiyeti büyük ölçüde azalır. Karadağ, Sırbistan ve Romanya tam bağımsızlıklarını kazanırlar. Doğu Rumeli, Batı Trakya ve Makedonya'yı içine alan bölgede Bulgar Prensiği kurulması kararlaştırılır. Anadolu'nun doğusunda Batum, Kars, Ardahan ve Beyazıt'ın harp teminatının bir kısmı olarak Rusya'ya verilmesi, ayrıca Kotur ve civarının İran'a bırakılması kararlaştırılır. Yine Osmanlı Devleti, azınlıklar için reformlar yapmayı Rusya'ya karşı garanti eder. Antlaşmanın yarattığı bu yeni durum, Avrupa devletlerini telaşlandırır. En fazla telaşa kapılan İngiltere ve Avusturya'dır. Avusturya, acilen yeni bir toplantı yapılmasını ister. İngilizler, Rusya'nın bu teşebbüsünün Balkanlar, Boğazlar ve sıcak denizlere inme isteğinden kaynaklandığına kanidir.³²⁹

Ayastefanos Antlaşması, son 200 yıl boyunca uluslararası olaylara hakemlik yapmakta öncelik hakkı üstlenmiş olan Avrupa'nın önde gelen ülkelerinden olumsuz bir tepkiyle karşılaştı. 1878 yılındaki varlıkları itibariyle; Almanya, Büyük Britanya, Fransa, Rusya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'dan oluşan bu ülkelere toplu olarak Büyük Güçler denmekteydi. Rus İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki emellerini kısıtlama ve Osmanlı Avrupa'sındaki Katolik koşullara bir düzen getirme isteği içerisindeki bu ülkeler, özellikle da Avusturya- Macaristan ve Büyük Britanya, Büyük Güçler'e Otto von Bismack'ın Balkan sorunları için bir konferansa ev sahipliği yapma önerisini kabul ettirdiler. Bismarck, Büyük Güçlerin temsilcilerini Alman başkentinde toplantıya çağırdı. Bunu izleyen Berlin Kongresi, Büyük Britanya'dan Lord Salisbury ve Avusturya- Macaristan'dan Kont Andrassy de dahil olmak üzere, dönemin önde gelen diplomatlarının katılımına sahne oldu. Berlin Kongresi Osmanlı vesayeti altında otonom bir Bulgar prensliği ile Osmanlı Sultanı'nın hakimiyeti altında yarı otonom bir Doğu Rumeli yarattı ve Makedonya'yı da Sultan'ın doğrudan idaresine iade etti.³³⁰ Yunanistan, Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Bulgaristan'ın bağımsızlıklarını kazanmaları, bu devletler açısından sorunlarını bitirmemiş aksine yeni başlatmıştır. Balkanların kozmopolitik durumu sebebiyle hemen her devletin milletinden olan

³²⁸ Oral Sander, a.g.e., s. 315.

³²⁹ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 20.

³³⁰ Richard, C. Hall, a.g.e., s. 3.

unsurlar, diğer devletlerin de içerisinde kalmıştı. Aynı zamanda hızla geri çekilen Osmanlı Devletinin boşalttığı veya boşaltacağı beklenen bölgeler hepsinin de hülyalarını süslüyordu. Bağımsızlıklarını kazanmalarından itibaren Balkan devletleri çok hızlı bir şekilde silahlanmaya girişmişlerdir. Bulgar Hükümeti Avrupa silah üretiminin en büyük rakipleri olan Fransız Schneider Creusot ve Almanya'nın Krupps şirketlerinden büyük miktarlarda top satın almaya başladı. Bulgaristan yıllık bütçesinin üçte birinden fazlasını orduya ayırıyordu. Bulgaristan'da en yüksek ücret alanlar arasında subaylar önemli noktaya gelmişler ve halk arasında orduya ilgi artmıştı. Sırbistan da aynı yolu izliyordu. Fransız Scheider Creusot firmasından yüksek miktarlarda top alıyordu.³³¹ Berlin kararlarına karşı harekete ilk Bulgarlar geçti. 1885 yılında tek taraflı Doğu Rumeli ile Bulgaristan'ın birleştiğini ilan ettiler. Büyük Güçler Berlin kararlarını korumak için harekete geçmediler. Bununla birlikte, Sırbistan, müttefiki Avusturya- Macaristan'dan bir miktar destek alarak aynı yıl Bulgaristan'a hücum etti.³³² Sırbistan'ın niyeti de Büyük Sırbistan'ı kurmaktı. Bosna Hersek'in Avusturya tarafından ilhak edilmesiyle, Sırbistan sıkışmış Adriyatik denizine açılma ihtimali kapanınca, tek yol Makedonya üzerinden Ege denizine açılmak olmuştur. Fakat Avusturya da aynı niyettedir. Makedonya'da Sırp gizli örgütleri birleşip Kara el adıyla örgütlenmişler, bölgeyi Sırbistan kontrolüne almak için daha sistemli çalışmaya başlamışlardır.³³³

Sırp- Bulgar Savaş'ında Bulgarlar birleşmelerini başarıyla savundular ve Sırpı sert bir şekilde püskürttüler. Sırbistan'ın Bulgarlar tarafından işgali sadece Avusturya- Macaristan'ın müdahalesi sayesinde önlenemedi. Balkanların bu iki Slav devleti arasındaki rekabet Berlin kararlarına ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Balkan işbirliği fikrine bir engel teşkil ediyordu. Karadağ ile Sırbistan arasındaki ilişkiler de ulusal birliğin gerçekleşmesine faydalı olacak bir durumda değildi. Yerel ve hanedanlıkla ilgili rekabet bu iki Sırp devletinin Osmanlılara karşı bir Pan- Sırp gayret içine girmesini engellemekteydi. Bir Balkan ittifakı fikri Sırp hükümetinin Bulgar devrimcilere bir ölçüde sığınak ve yardım sağladığı 1860'lara kadar geri gidiyordu.³³⁴ Yunanistan da

³³¹ Halil Akman, a.g.e., s. 82.

³³² Richard, C. Hall, a.g.e., s. 4.

³³³ Halil Akman, a.g.e., s. 83.

³³⁴ Richard, C. Hall, a.g.e., s. 5.

mevcut durumdan fazlaca yararlanmak peşindedir. Makedonya üzerinde tarihi hak iddia ediyor, Makedonya'daki huzursuzluğu arttırmada rol oynuyordu. Hayal kırıklıkları ve baskılar Bizans İmparatorluğu ve Antik Çağ anılarına karışmış ve bir yüzyıl boyunca politik milliyetçi bir program haline gelerek “ Büyük Düşünce” Megalo Idea'yı doğurmuştu.³³⁵ Megalo Idea peşinde olan Yunanistan için Makedonya yanında, Girit ve tüm Ege adaları da alınması gereken topraklardandı. Girit, Osmanlı topraklarına hemen hemen en son katılan ve Osmanlı egemenliğinin en gevşek örüldüğü coğrafyadır. Bu örgü kendini hem adanın Osmanlı yönetimince oluşturulan idari dokusunda, hem de toplumsal yapıda gösterir. Adadaki Müslüman unsur ile yerli Rum Ortodoks unsur o kadar karışmıştır ki, Müslümanların kullandıkları isimler Rumca isimlerle birleşmiştir. Yoğun kültürel birliğe rağmen 18. Yüzyılın son çeyreğinden sonra dönem dönem Girit'te Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmaların ortaya çıktığı görülmektedir.³³⁶

Fransız Devrimi sonrasında yeşeren milliyetçi düşünce Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde Yunan ayaklanması ile ilk kez başarıya sadece bugünkü Yunanistan bölgesinde yaşayan Rumlar arasında da çok sayıda taraftar kitlesi bulmuş, ayaklanmalara bu coğrafyadaki Rumlardan da çok sayıda katılan olmuştur. Bu etkinin yayılmasında 1814'de Odessa'da kurulan Filiki Eteryası'nın önemli bir payı vardır. Girit'te de Yunan isyanı sırasında bir süredir yaşanan isyanlar artmıştır. Osmanlı yönetiminin bu isyanları bastıramaması sonucu Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım talebinde bulunmuş ve adanın yönetimi Mehmet Ali Paşa'ya bırakılmıştır.³³⁷ Balkanlardaki karışıklığın önemli sebeplerinden biri de Girit meselesidir. Tarihin en eski devirlerinden beri Girit adası önemli bir yerleşim merkezidir. Akdeniz'de çok önemli bir stratejik noktada olan bu ada, Roma ve daha sonra Bizans topraklarına katıldı. Akdeniz trafiğini denetleyebilecek bir noktada olan Girit adası Venedik için oldukça önemlidir. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanma çabası içinde ilk düzenli isyan hareketleri Mora Yarımadası'nda başladı. 1821 yılında adalara sıçrayan isyanlar dizisine Girit da eklendi.³³⁸

³³⁵ Georges Castellan, a.g.e., s. 302.

³³⁶ Ayşe Nühket Adıyeke ve Nuri Adıyeke, Fethinden Kaybına Girit, Birinci Baskı, İstanbul: Babali Kültür Yayıncılığı, 2006, s. 125.

³³⁷ Ayşe Nühket Adıyeke ve Nuri Adıyeke, a.g.e., s. 126.

³³⁸ Ayşe Nühket Adıyeke ve Nuri Adıyeke, a.g.e., s. 135.

1830 yılında Yunanistan bağımsız bir devlet olarak kurulduğu halde Girit Yunanistan'a bağlanmamış ve Osmanlı yönetiminde bırakılmıştı. Bunu üzerine ada Rumları yeniden isyan ettiler ve Osmanlı Devleti isyanı bastırmak için Mehmed Ali Paşa'dan yeniden yardım istedi.³³⁹ Osmanlılar 1669 yılında Venediklilerin elindeki adayı, güçlü Haçlı ordusunun engellemelerine karşın almayı başarır. Ancak Osmanlı'nın güç kaybettiği dönemden, özellikle de 1800'lü yıllarda, Girit'te çıkarılan isyanlar, Osmanlı Devleti'ni bir hayli uğraştırmıştır. 2 Eylül 1866'da çıkan ayaklanmadan sonra, 15 Şubat 1868'de uyulması gereken yeni esaslar ilan edilir. Buna göre, adanın, bir Osmanlı valisiyle birlikte seçilecek bir halk meclisi tarafından idare edilmesi kararlaştırılır. Berlin Antlaşması'nda bu kararlara uyulduğu gibi ayrıca adada ıslahat yapılması da hükme bağlanır.³⁴⁰ Berlin Kongresi'nde kendi lehlerine esen havayı değerlendirmek isteyen Girit Rumları 1878'de ayaklandılar. Osmanlı yönetimi Gazi Ahmed Muhtar Paşa'yı Girit'e gönderdi. Paşa büyük devletlerin konsolosları ile birlikte asilerin temsilcileriyle görüştü. Sonunda 23 Ekim 1878'de Halepa Sözleşmesi denilen anlaşma yapıldı. Girit valisi Rumlardan muavini Türklerden seçilecek, 49 Hristiyan ve 31 Müslüman üyeli Girit Genel Meclisi oluşturulacak, valinin ve meclisin aldıkları kararlar Osmanlı Devleti'nin kanunlarına aykırı olmayacak, Rumca resmi dil olacak, genel af ilan edilecek ve vergi gelirlerinin yarısı kamu hizmetlerinde harcanacak, gelir masrafları karşılamayacak olursa Bab-ı Ali yardım edecekti. Girit'te yeniden sağlanan düzen 10 yıl kadar devam etti. 21 Temmuz 1883 İstanbul Antlaşması'yla Yunan sınırı çizilir. Bu Nardo Körfezi'ni Lamya'ya bağlayan bir hattır. 93 Harbi başlayınca Yunanistan bu sınırı genişletmeye çalışmıştır. Berlin Kongresi'nde, Yanya'ya göz diken Yunanistan bunu gerçekleştiremeyince Girit'e yönelir.³⁴¹

1888-89 yılında Halepa Sözleşmesi'nin tam olarak uygulanmadığını ileri süren Rumlar yeniden ayaklandılar. Osmanlı Devleti Girit'e asker gönderdi. Büyük güçler kamuoylarında uyanan heyecanına rağmen Girit Rumlarına ve Yunanistan'a destek vermediler. ³⁴²1890 yılında Daily News gazetesinde İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı James Ferguson'un Girit ahalisinin neredeyse ABD eyaletlerinin iç işlerinde

³³⁹ Ayşe Nühket Adıyeke ve Nuri Adıyeke, a.g.e., s. 135.

³⁴⁰ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 24.

³⁴¹ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 24.

³⁴² Sacit Kutlu, a.g.e., s. 151.

ki kadar özgürlüğe sahip olduklarını vurguladığı bir demece yer verdi. İsyana bastırıldıktan sonra Halepa Sözleşmesi ile Rumlara tanınan imtiyazların bir kısmı lağvedildi. Girit Meclisi tatil edildi.³⁴³ 1896 yılında Girit'te patlak veren bir isyan, Yunanistan'a aradığı fırsatı verir. Adada bulunan Rumlarda da Girit'in Yunanistan'a katılmasını isterler. Osmanlı Devleti daha erken davranarak adaya asker çıkarır.³⁴⁴ 1897'de Yunanlılar Girit'i ilhak etmeye teşebbüs ederek Berlin Antlaşması'na karşı ikinci taaruzlarını yaptılar. Bunun sonucunda çıkan savaş otuz gün içerisinde sona erdi. Osmanlılar Yunan taaruzlarını kolaylıkla püskürttüler. Ne var ki Büyük Güçler İstanbul'un bu zaferden anlamlı kazançlar sağlamasını önlemek ve Berlin kararlarıyla oluşan düzeni sürdürmek için müdahale ettiler. Ayrıca bir Yunan işgalini ve Yunanlıların Müslümanları katletmesini önlemek için Girit'e asker çıkardılar. Gururları kırılan Yunanlılar Teselya'da sınır üzerindeki bazı noktaları Osmanlılara terk etmek zorunda kaldılar. Bununla birlikte Girit, Büyük Güçler'in oluşturduğu bir komisyonun gözetimi altında özerk bir yönetime sahip oldu, fakat Yunanistan ile birleşmekten men edildi.³⁴⁵ Bulgaristan Ayestafanos Antlaşmasındaki sınırlarını elde etmek istiyor, geniş topraklar kazanıp, büyük bir Bulgaristan devleti haline gelmeyi planlıyordu. Ege denizine açılmak ise diğer bir istekti, Diğer Balkan devletlerinin de gözü üzerinde olan Makedonya, Bulgar ihtirasını süslemekteydi. Bu bölgeyi ele geçirmek için Makedonya'da en fazla karışıklık çıkaran unsur Bulgarlar olmuştur. Dönemin Bulgar başkanı Stoyan Danev, o dönemde halkın görüşüne göre Bulgar dış politikası yalnız bir sorun etrafında dönüyordu. O da Makedonya'ydı, demektedir.³⁴⁶

Bulgar emellerinin hedefi olarak Trakya'ya, Yunanlılar; Epir ile Ege Adaları'na, özellikle Girit'e, Sırp Bosna-Hersek'e ve Karadağlılar'da Kuzey Anravutluk'a göz dikmişlerdi. Bulgar, Yunan ve Sırp taleplerinin hepsi Makedonya'da çakışıyordu. Osmanlı vilayetleri Selanik ve Manastır Balkan Yarımadası'nın merkezindeki verimli bölgenin çoğunu kapsıyordu. Her üç Ortodoks Hristiyan devlet, Makedonya'yı kendi yitirdikleri topraklar olarak görüyor, bunun temeli olarak çeşitli kültürel tarihi ve dilbilimsel iddialarda bulunuyorlardı. Makedonya ilk kez 1870 yılında, Rus hükümeti

³⁴³ Sacit Kutlu, a.g.e., s. 151.

³⁴⁴ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 24.

³⁴⁵ Richard, C. Hall, a.g.e., s. 5.

³⁴⁶ Halil Akman, a.g.e., s. 82.

Osmanlı Türkleri'ne İstanbul'daki Yunan Patrikhanesinden bağımsız bir Bulgar Ortodoks kilisesi kurulması için baskı yaptığı zaman problem olarak ortaya çıkmıştı. Bu sözde Piskoposluk, Bulgaristan ve Makedonya'nın bir bölümündeki kiliseleri kapsayacaktı. Sekiz yıl sonra Rus-Türk Savaşı'nın sonucunda fiili bir Bulgar devleti ortaya çıkmış oldu.³⁴⁷ Balkanların dünyaya gözünü açtıkları dönemler, Avrupa devletlerinin birbirleriyle azgın bir kudret, refah ve itibar yarışına girdikleri 19. yüzyıla denk gelmişti. Kimseden özellikle de birbirinden ve Türklerden altta kalmak istemeyen Balkanlılar, bu atmosferin yoğun etkisi altına gireceklerdir. Zaten milliyetçiliğin özünde, 19. yüzyıl Avrupa milliyetçilik akımların yerel ve kırsal bir psikolojiyle sahiplenilmiş şekli olduğu söylenebilir. Balkanlar'ın kendine özgü sorunlardan kurtulamamasının nedenlerine bakarsak birinci neden olarak tarihsel boyut diyebiliriz. Ulusal devletler çok-uluslu bir imparatorluk yönetimi altındaki karışık nüfuslu topraklarda oluşturuldu. Osmanlılardan önceki tarihte bazı Balkan devletlerinin, sınırlarının azamiye ulaştığı kısa süreli büyüklük çağları olmuştu. Osmanlıların gelişiyle beşyüz yıl boyunca bu devletler tarihe karıştığı gibi, Balkanlarda pek çok yerin etnik ve dini kompozisyonu da epey değişikliğe uğramıştı. Bugün de hala, karşılıklı büyük göçlere rağmen, her Balkan devletinde komşu uluslara mensup azınlıklar yaşamaktadır.

Batı Avrupa'da ulusal sınırlar Balkanlara nispetle daha oturmuş bir nitelik gösterir. Balkanlar, Avrupa-Akdeniz bölgesinin üç büyük kimlik grubunun çatışma ve yayılma, egemenliklerin birbirini karşılama alanı olmuştur. Kimlik tartışmaları, Doğu ile Batı arasında sentez oluşturamayan kültürlerin kaçınılmaz problemidir. Ulusal etnik çatışmalardan başka; farklı çatışma türleri, toplumsal çatışmalar, ihtilaller, mezhep veya sınıf çatışmaları, ideolojik çatışmalar ile belirlenen Avrupa tarihinin bu bölümüne ise kalıcı ve belirleyici bir etki bırakmamıştır.³⁴⁸

Balkan Harbinin en önemli sebepleri arasında Makedonya Sorunu yer almaktadır. Balkanlar'da bir takım yeni devletler kurulduğu halde Makedonya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde bırakılması sebepsiz değildir. Irk, din, dil ayrılıkları olan bu bölge halkında, Rumlar'ı Bulgarlar'dan, Bulgar'ı Sırlar'dan, Sırlar'ı Türkler'den ve Arnavutlar'dan ayırmak imkansızdır. Yunanlılar Makedonya

³⁴⁷ Richard, C. Hall, a.g.e., s. 6.

³⁴⁸ Gürbüz Bahadır, a.g.e., s. 155.

Kralı Büyük İskender'in Bizans İmparatorluğunu yıkılmasından sonra Bulgarlar 9. yüzyılda Krum, Omurtağ ve Simon zamanında, Sırplar 14. yüzyılda Etienne Uroş zamanında Makedonya'ya sahip bulduklarını ileri sürerek buradan hak talep etmekteydiler. Avusturya-Macaristan'ın da Büyük Slav Birliği'ne engel oluşturmak için Makedonya'dan toprak istekleri vardı.³⁴⁹

2.2. Hellenistik Dönemde Makedonya

Tarihi açıdan Makedonya, pek çok farklı kavimlerin üzerinde yaşadığı, birbiriyle karışık kaynaştığı ve kültürlerinin izlerini bıraktıkları bir bölge olması ile ilgi çekici bir bölge olma niteliğine sahiptir. Bölgenin tarihi, mevcut Makedonya Sorunu için bir temel oluşturmaktadır. Bölge tarihine bakıldığında M.Ö. 2.500 civarında bir Hind- Avrupa kavmi olan Kurgunlar'ın bölgeye geldiklerini ve bunların Grekçe konuşan bir kolu olan Makedonlar'ın burada Olympus Dağı eteklerine yerleştiklerini görürüz.

Milattan yaklaşık 7 yüzyıl önce, Perdikkas adlı bir göçmen Makedonlar'ın başına geçer ve Antik Makedonya Krallığı da böylece tarih sahnesinde yerini alır. Persler Xerxes komutasında Yunan topraklarını ele geçirirlerken Makedon'un da yönetiminde etkin olurlar. Daha sonra II. Filip ve onun oğlu Büyük İskender dönemlerinde Antik Makedonya altın çağını başlatır ve bu iki hükümdar zamanında Akdeniz ve Ortadoğu'da egemenliğini kuran Makedonya, bir süre sonra gücünü büyük ölçüde yitirir.³⁵⁰ Makedonya Tesalya yakınında tahminen Strüman bugünkü Struma ve Haliyakmon nehirleriyle çevrilmiş olan dağlık bir memleketdir.³⁵¹

Makedonya, Balkanlar ile Yunanistan yarımadası arasında yer alır. Makedonya denizden içeride, İlyria ile Trakya arasındaki dağlık ülkeyi kaplayan büyük bir kara devletiydi. Bu devleti, Yunanistan'ın başka yerlerinde çağdışı kalmış derebeylik yapısını koruyan krallar, yüz yılı aşkın süredir yönetiyordu; güneydeki daha uygar komşularının siyasal iktidarlarında görülen iniş çıkışlar bu devletin varlığını pek

³⁴⁹ Mustafa Selver, a.g.e., s. 54.

³⁵⁰ Hüseyin Bağcı, Güvenlik Politikaları ve Risk Analizi Çerçevesinde Balkanlar, Ankara: Dış Politika Enstitüsü, 1998, s. 74.

³⁵¹ Phll M.E. Bosch, Hellenizm Tarihinin Ana Hatları, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 161, s. 7.

etkilemiyordu. Komşularının gözünde bu devlet yalnız Pers ordularının istilası durumunda dışarıdan oluşturulacak bir savunma gücü olarak önem kazanmıştı. 5. yüzyılın sonlarında Arkhelaos adında bir kral, devleti en çağdaş anlayışa göre yeniden örgütlemiş, soylular Hellen kültürünün nitelikleriyle donanmıştı.³⁵² İ.Ö. 12. yüzyıl içinde kuzey kökenli istila dalgası Dorları da yerinden oynatmış ve Dorlar arasında Makedon Ethos olarak bilinen topluluk güneybatı Makedonya'dan gelmişti. İlk Makedonya kralı I. Perdikkas'tır. II. Philippos'a değin Makedonya, yukarı Makedonya'daki yarı bağımsız kabilelerle, İlyrialılarla, Trakya'daki Odryslerle, Khalkidike'deki Yunan kentleriyle, Perslerle, Atinalılarla ve Sparta ile mücadele etmek zorunda kaldı.³⁵³

Makedonyalılar memleketin iç kısımlarında oturuyorlardı. Kendi dağlık memleketlerinde kendi hallerinde yaşayarak Yunanlıların yapmış oldukları kültür tekamülüne katılmamışlardı. Bundan dolayı klasik devrin Yunanlılarınca Makedonyalılar yabancı, barbar addedilmekte idiler. Ancak Makedonya krallarının şecerisi Herakles'e kadar geri götürüldüğü zaman, hiç değilse Argeadların krallık hanedanının, Yunanlı olduğu kabul edildi ve Makedonya kralları Olimpia oyunlarına girme hakkını aldılar. M.Ö. 6. yüzyılın ikici yarısında yaşamış bulunan ilk kral Amüntasdır. Kendisi ancak aşağı Makedonya'ya hakimdi. Esasen eski krallık tam manasıyla hakiki bir mutlakiyet değildi. Kral müsavi hakka sahip kişiler arasında sadece bir reis ve mevki, kendisine temin edebileceği otoriteye bağlı idi. Kral her şeyden önce ordu komutanı idi.³⁵⁴ Yunan'ın kuzeyinde Hellenleştirilmiş bir ülke olan Makedonya'nın yükselişi, Kral Philippos'un (MÖ 359-323) ve oğlu Büyük İskender'in saltanat döneminde doruğa ulaşmıştır.³⁵⁵

Filip, tasavvur olunabilen en güç şartlar altında, 24 yaşında olduğu halde hükümete geçti. Fakat kendisinin gerek ordu kumandanı, gerek devlet adamı ve gerekse diplomat olarak haiz olduğu fevkalade kabiliyet, hızla bütün güçlükleri yenmesini mümkün kıldı. Filip memleketteki bütün saltanat davacılarını ve kargaşalık çıkaranları bertaraf ederek komşu düşmanlara karşı sınırları güven altına aldı. Hakimiyetini bütün

³⁵² Seton Lloyd, a.g.e., s. 145.

³⁵³ Oğuz Tekin, a.g.e., s. 97.

³⁵⁴ Phil M.E. Bosch, a.g.e., s. 8.

³⁵⁵ Norman Davies, Avrupa Tarihi, Birinci Baskı, Ankara: İmge Kitapevi, 2006, s. 124.

Balkan yarımadası üzerinde genişletmeyi tasavvur ettiğinden bu konu için orduda bir islahat yaparak kendine lazım olan aracı temin etti. Bu yeni Makedonya Ordusu zamanın en iyi ordusu idi. II. Filip Makedonya tahtına geçer geçmez önce ülkeyi siyasi, ekonomik ve askeri açıdan güçlü bir duruma getirdi. Profesyonel bir ordu kurdu; mancınıklar, kuşatma araçları gibi savaş planı stratejisi oluşturdu.³⁵⁶ İ.Ö. yılında Büyük İskender'in babası II. Filip tahta geçince, bu ülkenin yüksek siyasi istekleri ve bunların yerine getirilme olanakları, gözle görülür duruma gelmeye başladı.³⁵⁷ Filip zamanında Phokis ile Thebai arasında çıkan Kutsal Savaş yaşandı. Khaironeia Savaşı Atinalı aşırı milliyetçi Demosthenes, Philippos'a karşı Thebai ile ittifak yaptı. Bu savaştan sonra Yunanlılar, II. Filip'in gücünü kabul ettiler. Atina Makedonya ile uzlaşma içine girmek zorunda kaldı. Yunanlılar bir Hellen birliği oluşturdular. Siyasi ve askeri nitelikli bu birlik toplantı yerinden dolayı Korinthos Birliği olarak anılmaktadır. Sparta söz konusu birliğin dışında kaldı. II. Filip ve oğlu Aleksander Perslere karşı büyük bir sefer yapılacağını ilan ettiler. Amaç Batı Anadolu'daki kentleri Pers boyundurluğundan kurtarmak ve Perslere Yunan dünyasının gerçek gücünü göstermekti. Filip suikaste kurban giderek öldü.³⁵⁸

İ.Ö. 336'da Babasının ölümünden sonra İskender 20 yaşında tahta geçti. Pers seferinin komutanı oldu. İskender'in Doğu seferine başladığı İ.Ö. 334 yılı ile son Hellenistik krallık olan Ptolemaioslar'ın Actium Savaşı ile tarih sahnesinden silindikleri İ.Ö. 30 yılı arasındaki yaklaşık 300 yıllık dönem Hellenistik Çağ olarak adlandırılır.³⁵⁹ İskender'in Perslerle ilk karşılaşması Granikos Savaşıdır. İ.Ö.334 Granikos Savaşı ile Anadolu'nun kapısı İskender'e açılmış oldu.³⁶⁰ İ.Ö. İssos zaferinden sonra İskenderun kentini kurdu. Gaugamela Savaşından sonra Asya Kralı ilan edildi. İ.Ö. 327-325 yılları İskender'in Hindistan seferine çıktığı yıllardır. Böylece İmparatorluğun sınırları aşağı İndus'a kadar ilerledi. İ.Ö. 323'te öldü.³⁶¹

³⁵⁶ Oğuz Tekin, a.g.e., s. 98.

³⁵⁷ Seton Llyod, a.g.e., s. 146.

³⁵⁸ Oğuz Tekin, a.g.e., s. 102.

³⁵⁹ Oğuz Tekin, a.g.e., s. 102.

³⁶⁰ Phil M.E. Bosch, a.g.e., s. 25.

³⁶¹ Seton Llyod, a.g.e., 167.

Makedonya bu dönemde Yunanlıların birleşme düşüydü. M.S. yüzyılda, Krallık Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olarak, Büyük Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesi ile de İmparatorluğun Bizans kısmına dahil olur. Bölgenin karakteristiğini belirleyen temel etkiler Roma Hükümler döneminde ortaya çıkar. Bu dönemde, 7. yüzyılda Slavlar bölgeye yerleşir, Hristiyanlık dinini benimser ve de Bizans Ortodoks Hristiyan Kilisesi'ne bağlanır. Ortaçağ boyunca bölge, Bulgar, Bizans ve Sırp devletleri arasında el değiştirir durur. Bu durum 14. yüzyılda, bölgenin hem demografik, hem de dini karakterlerini değiştirecek olan Osmanlılar'ın bölgeyi ele geçirmesine kadar sürer. Özellikle İspanya'dan sürülen Yahudiler'in Selanik'e yerleştirilip bu kentteki baskın karakter olması ile Türklerin, Slavlar'ın Yahudiler'in, Ulahlar'ın, Yunanlar'ın ve Arnavutlar'ın dolayısıyla da üç farklı dinin mensuplarının bir arada yaşadıkları ve bugüne dek bölgenin karakterini büyük ölçüde belirleyen yepyeni bir dönem başlıyordu. ³⁶²19. yüzyılda yeniden kullanılan Makedonya terimi, Antik Çağ'da Filip'in krallığına kadar uzanıyordu. Fakat 6. yüzyıldan itibaren Slavlaşmış olan Simeon'un (863-927) Bulgar İmparatorluğu ve Sırp Çarı Duşan'ın (1331-1355) İmparatorluğuyla bütünleşmiş olan Bizans İmparatorluğunun bir bölgesini ifade eden bir coğrafi terim olmaktan öteye gidememişti. Osmanlılar buraya 14. Yüzyılın sonlarında fethetmişler ve sık sık değiştirilen sınırları eyalet ve sancak olarak bölmüşlerdi.³⁶³

2.3. 19. Yüzyıl Sonu Makedonya Sorunu'nun Gelişimi

19. yüzyılda bölgedeki siyasi toplumsal gelişmeler, Fransız Devrimi'nin etkisi ile uç veren milliyetçi bağımsızlık hareketleri ile belirlendi. Modern Balkanlarda grup kimliği, standart ulusal kimlik konusuna nazaran çok daha kompleks bir yapıya sahip olduğunu kanıtlamıştır. 19. yüzyıl başlarından itibaren Balkanlardaki ulusal kimlik gelişimine dair akla yatkın görüşlerden biri geniş dini kimliklerin Ortodoks Müslüman daha küçük dil bilimsel ulusal birimlere Ortodoks, Yunan, Sırp, Bulgar, Roman ve Makedonyalı ve Müslüman, Bosnalı, Arnavut ve Türk ayrıldığı progresif bir çözünmeyi

³⁶² Hüseyin Bağcı, a.g.e., s. 74.

³⁶³ Georges Castellan, a.g.e., s. 364.

işaret etmektedir.³⁶⁴19. yüzyılda, Blkanlar'da ulus-devletler ortaya çıkmaya başladığı zaman ulus-devletle kilise örgütlenmelerinin iç içe geçtiğini görüyoruz. Ortodoks halka sahip olan her ulus-devlet bir de kendi ulusal kilisesini kuruyor. Dolayısıyla bu patrikhanelerin yetki alanları giderek daralıyor.³⁶⁵

Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Bosna'da Osmanlı yerel otoritelerin üretilenlere el koymalarının hem giderek keyfileşmesi hem de iktisadi bakımdan 19. yüzyıla doğru yoksulluğu derinleştiren etkisi, köylülerde büyük bir tepki potansiyelini doğurmuştu. Yoksul köylülük, 19. yüzyılın bağımsızlık mücadelelerinin kitlesel gücünü oluşturdu.³⁶⁶19. yüzyılın son çeyreğinde, toplam nüfusu 2 milyon civarında olan Makedonya'da, Bulgar, Yunan, Arnavut, Türk, Ulah, Sırp unsurlar bir arada yaşamaktaydı. Bu unsurların her biri Balkanlarda yeni kurulmuş ya da kurulma aşamasına gelmiş ulus devletlerle kendilerini özdeşleştirmek çabası içine girmişti. Bu durumdan cesaret alan çevre devletlerin Makedonya'ya yönelik yayılmacı emeller beslemelerinden dolayı, sorun çözülmez bir durum almıştır. 35 yıl süren bir huzursuzluk döneminden sonra uluslararası platformdaki değişiklikler, Osmanlı İmparatorluğunun bütünlüğünün korunmasının artık olanaksızlaşması ve Balkan devletlerinin aralarındaki ayrımları geçici olarak bir yana bırakarak, Osmanlı İmparatorluğuna karşı birleşmeleri önce Balkan Savaşlarına; ardından da Makedonya'nın Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında bölünerek paylaşılmasına neden olmuştur.³⁶⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa bölümü genelde Rumeli diye adlandırılıyordu. Ancak Avrupa'da 19. yüzyılın başında Balkanlar'da bir Osmanlı bölgesi için Makedonya adı kullanılmaya başlandı. Buna göre Makedonya güneyde Ege Denizi ve Aliakmon Nehri; kuzeyde Şar Dağları, Karadağ, Kozyak Dağları, Osogov

³⁶⁴ F.A.K. Yasamee, *Balkans A Mirror Of The New World Over*, İstanbul: Eren, 1995, s. 121-132.

³⁶⁵ Murat Metinsoy, Mustafa Eroğlu, *Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi*, Altıncı Baskı, İstanbul: Donkişot İnceleme, 2004, s. 181.

³⁶⁶ Tanıl Bora, *Yugoslavya Milliyetçiliğinin Provokasyonu*, Birinci Baskı: Birikim Yayınları, 1991, s. 19.

³⁶⁷ Gül Tokay, *Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1996, s. 24.

Dağları; doğuda Karasu Nehri ve batıda Korab, Jablanica, Mokra ve Pindos dağları ile çevrili bir bölgeyi kapsamaktadır.³⁶⁸

Makedonya, Güneydoğu Avrupa'da, Arnavutluk, Yunanistan, Sırbistan-Karadağ ve Bulgaristan'ın ortasında bulunmaktadır.³⁶⁹ Makedonya kuzeyde Skopska Crna Gora ve Shar Planina dağları; doğuda Rila ve Rodop dağları; güneyde, Selanik, Olimpos Dağı ve Pindus dağları boyunca Ege kıyısı ve batıda Ohrid ve Prespa gölleri ile çevrili ve toplam yüzölçümü 67.000 kilometre kare'yi bulan coğrafi bölge, şimdiki halde, Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan arasında bölünmüş durumdadır. Makedonya Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan yarımadasında fethettiği ilk bölgelerden biri ve 1912/1913 Balkan Savaşları sırasında kurtarılan son bölgedir³⁷⁰ Başkenti Üsküp (Skopje) dir. Coğrafi koordinatları ise 41,50 Kuzey ve 22,00 Doğu'dur. Yüzölçümü ise 25.333 km' dir. Ülkenin toplam sınırları 748 km' dir. Bu sınırlardan Arnavutluk 151 km, Bulgaristan 148 km, Yunanistan 228 km, Sırbistan- Karadağ ile 221 km uzunluğundaki sınırlardan oluşmaktadır. Kıyı şeridi uzunluğu olmayıp, denize kıyısı bulunmamaktadır.³⁷¹ Bugün “ Makedonya” denince, akla ilk önce Tarihi Makedonya gelmektedir. Tarihi Makedonya, 66.355 kilometrekare olup günümüzde üç Balkan ülkesi (Yunanistan, Bulgaristan ve Makedonya Cumhuriyeti) sınırları içinde yer almaktadır. Ege (Yunan) Makedonya'sı olarak adlandırılan birinci bölge, 34. 177 kilometrekarelik alanı kapsamaktadır. Bu bölge; Kavala, Drama, Kozani, Kara Ferye (Berroia⁹ Vodena (Edessa) Florina ve Kastorya illerini ihtiva eder ve Tarihi Makedonya'nın % 51'ini oluşturur.³⁷²

Makedonya karasal iklim grubuna girmektedir. Bu iklimin hüküm sürmesi sonucunda yazları kurak, sonbahar ve kışları ise görece soğuk ve yoğun kar yağışlıdır. Dağlık alan, derin havzalar ve vadilerle kaplı olup tarım için çok müsait koşullara sahiptir.³⁷³ 1893 tarihli Osmanlı sayımı, imparatorluğun Avrupa topraklarında yaşayan nüfusu, Adalar ve İstanbul şehir nüfusu hariç olmak üzere, 4 milyon olarak vermekte ve

³⁶⁸ Mehmet Hacısalihoglu, Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2003, s. 34.

³⁶⁹ Fatih Murtezan, a.g.e., s. 20.

³⁷⁰ Hugh Poulton, a.g.e., s. 57.

³⁷¹ Fatih MURtezan, a.g.e., s. 22.

³⁷² Abdülmecit Nureddin, a.g.e., s. 23.

³⁷³ Fatih Murtezan, a.g.e., s. 23.

bunlardan 1.800.000'i Müslüman, 1.200.000'i Rum, 800.000'i de Bulgar olarak gösterilmektedir.³⁷⁴ Sayımda kullanılan etnik ölçüt dindir ve Bulgarlar ile Rumların ayrı gruplar olarak gösterilmelerinin nedeni, Bulgar kilisesinin Rom-Ortodoks kilisesinden ayrılmasından sonra, gruplardan biri Ortodoks kilisesine bağlı kalırken, diğerinin Bulgar kilisesine bağlanmış olmasıdır. Buna karşılık sayımda ne Sırp'lardan ne de Arnavutlardan söz edilmektedir. Çünkü Sırp'lar Ortodoks oldukları için Rumlarla birlikte sayılırken, Arnavutlar da, Müslüman, Rumlar ve sayıları 10.000 dolayında olan Katolikler şeklinde üç grup halinde gösterilmiştir.³⁷⁵ Sosyalist Makedonya Cumhuriyeti'nin (SR) nüfusu 1981 nüfus sayımına göre 1 912 257 idi. Aynı nüfus sayımına göre cumhuriyette 1 281 195 Makedonyalı, 377 726 Arnavut, 44 613 Sırp, 39 555 Müslüman, 47 223 Çingene, 86 691 Türk ve 7190 Ulah vardı. Geri kalanlar başka etnik gruplardan oluşuyordu.³⁷⁶ Son nüfus sayımına göre Makedonya Cumhuriyeti, 25.712 kilometrekarelik yüzölçümü ile 2.034.000 kişilik bir nüfusa sahiptir.³⁷⁷ Makedonya'daki etnik gruplar; Makedonyalı 66,6%, Arnavut 22,7%, Türk 4%, Roman 2,2%, Sırp 2,1%, diğerleri 2,4% olarak dağılmıştır.³⁷⁸

Tarihi Makedonya'nın bugünkü Bulgaristan'da kalan kısmına Pirin yada Bulgar Makedonya'sı denir. Başlıca yerleşim merkezleri; Periç, Melnik, Nevrokop, Gotse Delveç ve Blagoevgrad'dır, Pirin Makedonya'sı Tarihi Makedonya'nın sadece%9,74'ünü oluşturmaktadır. Tarihi Makedonya'nın üçüncü kısmı Vardar Makedonya'sı da adlandırılan bugünkü Makedonya Cumhuriyetidir. Makedonya Cumhuriyeti; 25. 713 kilometrekarelik yüz ölçümü ile Tarihi Makedonya'nın % 38,75'ini kapsar.³⁷⁹ Ülkede üç büyük göl bulunmaktadır. Göllerin her biri, bir ülke ile olan sınır bölgesinde konumlanmaktadır. Bu göllerden Ohri gölü Arnavutluk, Prespa gölü Arnavutluk ve Yunanistan, Doyran gölü ise Yunanistan ile paylaşılmaktadır. Diğer taraftan en büyük nehir olan Vardar Nehri ülkenin ortasından geçerek Güney sınır ülkesi olan Yunanistan'dan geçerek Ege denizine dökülür.³⁸⁰ Tarihi Makedonya'nın

³⁷⁴ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 63.

³⁷⁵ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 63.

³⁷⁶ Hugh Poulton, a.g.e., s. 57.

³⁷⁷ Hüseyin Bağcı, a.g.e., s. 73.

³⁷⁸ Halil Akman, a.g.e., s. 180.

³⁷⁹ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 24.

³⁸⁰ Fatih Murtezan, a.g.e., a. 23.

sınırları, coğrafi konum bakımından doğuda Karasu Struma ile Rodop sıradağlarının batı yamaçlarıyla başlayıp batıda Yunanistan ile Arnavutluk arasında Ohri gölü ve Korab sıradağları ile sona erer. Kuzeyde ise Karadağ ve Şar dağları ile Pindos sıradağları ile belirlenen sınır, güneyde Bistritsa ırmağı, Olympos dağı, Selanik Körfezi ve Halkidiki yarımadası ile sınırlanır. Bugünkü Makedonya: Doğuda Bulgaristan, Güneyde Yunanistan, Batıda Arnavutluk Kuzeyde Sırbistan ile sınırı bulunmaktadır.³⁸¹

Makedonya, Balkan yarımadasının kavşağı hükmündedir. Orta Avrupa'dan Selanik limanına veya Adriyatik'ten İstanbul'a gitmek için bir tüccar balkan dağlarını aşmaktan kurtulmak için, hep Makedonya'dan geçirdi. Bölgenin önemi stratejik konumundan kaynaklanıyordu.³⁸²Bismarck bile bölgenin stratejik önemi hakkında Vardar nehri vadisini kontrol altında tutan Balkanların efendisidir; yorumunu yapmıştı. Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan bu sebeplerle bölgeyi almak istiyorlardı.³⁸³19. Yüzyılın ortalarında, Avrupalı coğrafyacılar, Makedonya'nın sınırlarını şöyle belirliyorlardı: Kuzeyde Sar Planina, Güneyde Olimpos ve Pindus, Doğuda Rodop, Batıda Ohrid gölü: 62.000 kilometrekarelik bir arazide iki milyon kişinin barındığı topraklar, Selanik ve Manastır eyaletlerini, 1877'de kurulan Kosova eyaletinin bir bölümünü ve Selfice özerk sancağını oluşturuyordu.³⁸⁴Çok uluslu karakterine karşın, Makedonya, Osmanlı Devleti içinde Selanik Sancağı'nın bir bölümü olarak, en sakin bölgelerden birisi olmuştu. Ancak 1870'lerden itibaren bu bölgede de bir takım huzursuzluklar yaşanmaya başladı.

İlk çatışma, 1870 yılında Bulgar Piskoposluğu'nun kurulması ile başladı. Bu önemli bir gelişmeydi. Zira o zamana kadar bölge Ortodoksları Yunan dilinin, Yunan-Bizans geleneğinin ve hatta tarihi hafızanın koruyucusu olarak tanımlanan İstanbul Ekümenik Patrikhanesi'ne bağlı kalmışlardı. Bu bağlılık, elbette ki Yunan olmayan Ortodoks halklar, yani Slavlar, Ulahlar ve gayri Müslim Arnavutlar üzerinde bir Yunan yanlısı baskı yaratmaktaydı. Bulgar Piskoposluğu'nun kurulması, bu sebeple Yunanlar ve Bulgarlar arasında Makedonya yöresinde önemli çatışmalara yol açtı.³⁸⁵Makedonya

³⁸¹ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 25.

³⁸² Barbara Jevlich, Balkan Tarihi 2 20. Yüzyıl, İkinci Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s.94.

³⁸³ Halil Akman, a.g.e., s. 77.

³⁸⁴ Georges Castellan ,a.g.e., s. 364.

³⁸⁵ Hüseyin Bağcı, a.g.e., s. 74.

ilk kez 1870 yılında, Rus hükümeti Osmanlı Türklerine İstanbul'daki Yunan Patrikhanesinden Bağımsız bir Bulgar Ortodoks kilisesi kurulması için baskı yaptığı zaman problem olarak ortaya çıktı.³⁸⁶

Batı Avrupa dünyası 19. yüzyılda büyük bir endüstriyel gelişme yaşarken ve özellikle İngiltere ve Fransa başta olmak üzere Avrupalı Büyük Güçler koloni politikalarıyla tüm dünyayı ele geçirmeye çalışırken, çokuluslu Osmanlı devleti Avrupa'ya karşı farkı kapatılmayacak oranda geride bulunuyordu ve çökme tehdidi altındaydı. Osmanlı'nın zayıflığı, dünya ölçüsünde büyük bir güce erişen Rus Çarlığı'na karşı yaptığı savaşlarda özellikle kendini göstermekteydi. Böylece, ağır yenilgileri ve büyük toprak kayıplarını kabullenmek zorunda kaldı. Bunun sonucu olarak Balkanlar çatışma alanına dönüştü. Osmanlı'nın Doğu Sorunu adı altında Avrupa siyasetinin bir problemi haline dönüştü. Büyük güçler bir yandan Hristiyan halkları ulusal hareketlerini desteklemelerine rağmen diğer yandan da çıkarları, Osmanlı İmparatorluğu'nun devamlılığını gerekli kılıyordu. İngiltere böylece, Çarlık Rusya'sının yayılcı çabalarına karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun hamisi durumuna geldi.³⁸⁷ Daha önceki bölümlerde de değindiğimiz Sırp ayaklanması, Yunan özgürlük hareketi, gibi gelişmeler baş gösterdi. Rusya'nın Akdeniz'e ulaşma amacı bu gelişmelere paralel gidiyordu. Rusya Kırım Savaşı sonunda İngiltere ve Fransa sayesinde durduruldu. 1856 Paris Antlaşmasıyla Osmanlı'nın toprak bütünlüğü Büyük Güçler'in garantisine girdi. Kırım Savaşından sonra Doğu Sorunu'nu en fazla ağırlaştırılan gelişme ulusal isyanlar ve bunu takip eden Osmanlı- Rus Savaşı sonucu ortaya çıkan Büyük Doğu Krizidir.³⁸⁸ Büyük Güçler Berlin Kongresi'nde Selanik ve Manastır Vilayetleri ile Kosova Vilayeti'nin Üsküp Sancağı'nı kapsayan bölgeyi tanımlamak için Makedonya adını kullanmışlardı. Bu ismi benimseyen Babı-Ali, bölgeyi tanımlarken Vilayat-ı selase (üç vilayet) demeyi tercih ediyordu. Osmanlı Devleti Makedonya ismini hiçbir zaman kullanmamış ve bölgeyi Vilayeti Selase olarak adlandırmıştır.³⁸⁹

1875 yılında Makedonya'da otonomi kazanmaya yönelik bir ayaklanma teşebbüsü görülmüş, Rusya destek vermediği için başkaldırı başlamadan bitmişti.

³⁸⁶ Richard C. Hall, a.g.e., s. 6.

³⁸⁷ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e., s. 26.

³⁸⁸ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e., s. 28.

³⁸⁹ Halil Akman, a.g.e., s. 77.

Ruslar, bu bölgenin muhtar ve bağımsız olmasından ise Bulgaristan'a veya Yunanistan'a verilmesini tercih ediyorlardı. Petersburg, otonom bir Makedonya'nın Ege Denizi'ne çıkış yolu arayan Harsburgların etki alanına girmesinden çekiniyordu. Böyle bir gelişme Rusya'nın Akdeniz'e inme projesine zarar verebilirdi. Ayastefanos'ta buyüzden Makedonya'yı ve Trakya'yı içine alan, Ege Denizi'ne çıkışı olan büyük bir Bulgaristan oluşturmaya çalışmıştı.³⁹⁰

Makedonya ismi uluslararası siyaset alanına, 1876'daki İstanbul Konferan'sında imzalanan anlaşmayla girdi. Avrupa ülkelerinin Rumeli için öngördükleri reform programı, Makedonya'yı da kapsıyordu. Selanik, Manastır ve Kosova'ya atfen Vilayeti Selase adı da verilen Makedonya, reform yapılması şartıyla Türk egemenliğinde bırakıldı. Çözüm gibi görünen bu durum, vaziyeti iyice karmaşıklaştırdı. Bir yandan Bulgarlar, bir yandan Sırlar, bir yandan Yunanlılar Makedonya'yı parçalamak için bekliyorlardı. Bulgarlar Ege Denizi'ne çıkmak için Sırlar Selanik'i işgal etmek için ve Yunanlılar sınırlarını daha kuzeye çıkartmak için Makedonya'yı istiyordu.³⁹¹ Avrupa devletleri 31 Mart 1877'de Londra'da imzaladıkları bir protokol ile Osmanlı Devleti'ndeki Hristiyanlar'ın durumu, Avrupa barışının ve status quo'sunun korunması için uğraşmaya devam edeceklerini bildirdiler. Bab-ı Ali'nin bu protokolü de iç işlerine karışma sayıp reddetmesi üzerine, Rusya hemen genel seferberlik ilan etti ve 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa başladı. Türk- Rus Savaşı'nın başlamasıyla, Avrupa devletleri tarafsızlıklarını ilan ettiler.

1877-78 Türk- Rus Savaşı da bölgede önemli gelişmelere neden oldu. Bu savaş sonunda Selanik Türklerde kalma şartıyla Makedonya'nın büyük bir kısmı Ayastefanos Antlaşması ile Bulgarlar'a bırakıldı, ancak 1878 Berlin Konferansı sonucunda Makedonya Osmanlı Devleti'ne iade edildi.³⁹² Osmanlı Rus Savaşı Osmanlıların yenilgisiyle sonuçlandı ve arkasından imzalanan Ayastefanos Antlaşmasıyla Romanya, Sırbistan, Karadağ bağımsızlıklarını kazanmış, Tuna'dan Ege Denizine kadar inen Kosova Manastır Vilayetlerini tamamen Batı Trakya ile Selanik'in bir bölümünü içine alan büyük bir Bulgaristan kurulmuştur. Rusya Balkanlarda hakim duruma gelmiştir.

³⁹⁰ Sacit Kutlu, a.g.e., s. 152.

³⁹¹ Hasan Yılmaz ve Nihat Kaşıkçı, a.g.e., s. 104.

³⁹² Hüseyin Bağcı, a.g.e., s. 75.

Ancak Avusturya ve İngiltere Balkanlardaki Rus hakimiyetinden rahatsız olmuşlardır. Bu iki devletin baskısıyla Berlin’de yeni bir kongre toplanmıştır. Berlin Antlaşması ile yapılan en önemli değişiklik Bulgaristan konusunda olmuştur. Büyük Bulgaristan üçe bölünerek, Makedonya denilen topraklar Osmanlı Devletine bırakılmıştır.³⁹³

1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması, gerek Osmanlı İmparatorluğunun, gerekse Balkanlarda gelişmekte olan ulus devletlerin geleceği açısından bir dönüm noktası oluşturur. Berlin Antlaşması ile başlayan ve Balkan Savaşlarına son veren 1913 Bükreş Antlaşmasına kadar süren dönem boyunca izlenen önemli gelişmelerin belli başlı üç etken tarafından biçimlendiğini ileri sürebilir: Balkan devletleri tarafından izlenen genişleme politikaları, Osmanlı İmparatorluğunun bölgede uğradığı toprak kayıplarını engelleme çabaları ve büyük devletler tarafından Berlin Antlaşması ile yeniden oluşturulan Status quonum günün koşullarına uyum sağlayarak sürebilmesi için alınan önlemler. Makedonya Bunalımının kökeninde Ayastefanos Antlaşması ile Bulgaristan’a katılan Makedonya topraklarının Berlin’de tekrar Osmanlı İmparatorluğuna verilmesi ve bölgede Hristiyanlar lehine olmak üzere Avrupalıların denetiminde reformlar yapılması yolunda alınan kararların bulunduğu söylenebilir. Günümüz Makedonya’sında ulusal kimlik ve etnik yapıya ilişkin sorunların kökeninde de bu gelişmeler beraberinde oluşmuş tarihsel önyargıların bulunduğu ileri sürülebilir.³⁹⁴

19. yüzyılın geri kalanında Bulgarlar, Yunanlılar ve Sırlar Makedonya’nın kontrolü için birbirleriyle ve Osmanlı Türkleri ile mücadele ettiler. Bunlardan başka Arnavut liderler de asgari düzeyde de olsa Manastır ve Kosova vilayetlerinin gelecekte ki kendi özerk bölgelerinin bir parçası olmasını istiyorlardı. Bu üstünlük elde etmek için, rakip uluslar Makedonya dahilinde faaliyet gösteren teşkilatlara bel bağlamıştı. Faaliyetleri iki türlüydü. Birincisi; kültürel yakınlaşma üzerinde yoğunlaşıyor ve başarı kazanmak için propaganda ve fikir aşılmasına dayanıyordu; ikincisi ise tabiatı

³⁹³ Abdülmecit Nureddin, a.g.e., s. 28.

³⁹⁴ Gül Tokay,a.g.e., s. 23.

bakımından askeriydi. Makedonya'nın her yanında küçük çeteler kuruldu. Esasen silahlı gerilla savaşçılarından oluşan bu adamlar kuvvet ve terör yolunu kullanıyorlardı.³⁹⁵

En büyük devrimci grup IMRO (Makedonya Dahili Devrimci Örgütü) 1893 yılında Selanik'te kuruldu. Bir çok Makedon siyasi kulübü ve cemaati gibi bu örgüt de, 1880'lerde Bulgaristan'da kurulmuştu. Diğerleri gibi bu örgüt de, 1878 sonrasında Makedonya'dan gelen büyük ölçekli göçün ve Bulgar okullarında durumundan memnun olmayan eğitilmiş entelektüel proleterlerin ortaya çıkmasının bir sonucuydu. Başlangıçta Makedonya sorununun muhtemelen tek yapıcı çözümünü destekleyen gerçekten Makedon bir örgüttü. Tek yapıcı çözüm, eyaletin muhtemelen büyük bir Balkan federasyonunun parçası olarak özerkliğine kavuşmasıydı. Oysa kuruluşundan iki sene sonra örgüt, Makedonya'nın eninde sonunda Bulgaristan'a katılmasını öngören ve daha şiddet yüklü metotlar kullanan, Bulgaristan merkezli yeni kurulan bir örgütün (Yüksek Komite veya Dış Örgüt) rekabetiyle karşı karşıya gelecekti.

İki örgüt de kısa bir süre sonra fraksiyonlara bölünecekti, iki örgüt arasındaki ilişki de muğlaklığını koruyacaktı.³⁹⁶ Makedonya'nın bölünmesine karşı çıkan bu grup Sırlar, Makedonlar ve Bulgarlardan oluşan bir güney Slavları federasyonu fikrini destekleyen devrimci bir örgüttü.³⁹⁷ "Makedonya Makedonyalılarıdır" sloganını benimsedi ve gerçekten de çeşitli kereler Makedonya'nın Bulgaristan tarafından ilhaki yerine, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde özerk bir Makedonya fikrini dahi destekledi.³⁹⁸ Bulgar hükümeti bu örgütün faaliyetlerini etkin bir şekilde kontrol edemiyordu; çünkü kendi vatandaşlarından bir çok kimse de harekete katılmıştı. Bunların hükümet üzerinde tesiri vardı ve Makedon komplolarına yardım ediyorlardı.³⁹⁹ Bu örgütte tıpkı yöre halkı gibi ikiye bölünmüştü. IMRO içindeki bir grup bağımsız bir Makedonya taraftarı iken diğer bir grup ise Bulgaristan tarafından Makedonya'nın ilhakını istemekteydi.⁴⁰⁰ Merkez bürosu Sofya'da olan ayrılıkçı Bulgar

³⁹⁵ Barbara Jevalich, a.g.e., s. 98.

³⁹⁶ Matthew Smith Anderson, Doğu Sorunu, Birinci Baskı, İstanbul: YKM Yayınları, 2001, s.281.

³⁹⁷ Hugh Poulton, a.g.e., s. 58.

³⁹⁸ Richard . Hall, a.g.e., s. 6.

³⁹⁹ Barbara Jevalich, a.g.e., s. 98.

⁴⁰⁰ Hüseyin Bağcı, a.g.e., s. 75.

hareketine ek olarak 1893'te merkez bürosu Selanik'te olan IMRO Kurulmuştur. IMRO, temel hedefinin bir Balkan Federasyonu içerisinde özerklik sağlamak olduğunu açıklamış ve kendini Bulgar Hükümetine adamayı reddetmiştir. IMRO'nun liderlerine göre özerklik ancak genel bir ayaklanmayla sağlanabilirdi. Selanik'te kurulmuş olan bu teşkilatın amacı, yapacağı terör eylemleriyle dünya kamu oyununu Makedonya üzerine çekmek ve Osmanlı idaresini yıldırmaktı. Makedonya da din ve milliyetçilik duygularının ön plana çıkmasını sağlayan Bulgarlar, Rumlar, Yunanlılar ve Arnavutlar da benzer faaliyetlerde bulunmalarına sebep olmuşlardır.⁴⁰¹

IMRO'nun en önemli rakibi, 1895'te örgütlenen ve Yüksek Komite veya Üstünlükçüler olarak da bilinen Makedon Dış Örgütü'yü. Bu örgüt, samimiyetle ve alenen, Makedonya'nın Bulgaristan tarafından ilhakını savunuyordu. Üyeleri arasında pek çok Makedon mülteci vardı ve Bulgar ordusuyla hükümetinden destek alıyordu. Üstünlükçüler ayrıca Osmanlı hududuna sevk edilen çeteler de örgütliyordu. Makedonya meselesi I. Dünya Savaşından önce Bulgaristan'daki başlıca konuydu. Dış politikanın yönünü belirliyordu ve iç çatışmalarla yakından ilgiliydi.⁴⁰²Makedonya ekonomik bakımdan verimli bir bölge değildi. Buradaki birçok çiftlik malikanelerinin çoğu Müslüman olan sahipleri, genellikle İstanbul veya Selanik'te yaşıyorlardı ve toprakların işletilmesini kahyalara bırakmışlardı; bu uygulama diğer yerlerde de gördüğümüz suistimallere yol açıyordu. Köylüler kendi arazilerini, Bosna kentleri arasında hakim olan koşullarda işliyordu. Mahsüllerinin üçte biri ile yarısını vermeleri ve iş görmeleri isteniyordu. Kendi evlerine ve bahçelerine sahip olabilirler veya toprak sahibinin temin ettiği köylerde yaşayabilirlerdi. Bazıları araziyi kiralyor ve ödemelerini nakdi veya aynı olarak yapıyordu.1914'ten önce çiftlikler çöküş sürecindeydi; böylece köylülerin eline daha fazla toprak geçiyordu. Ayrıca birçoğu Arnavut, Türk ya da Slav kökenli Müslümanlar olan ve kendi arazilerinin sahibi bulunan özgür köylüler her zaman olmuştu.⁴⁰³

19. yüzyılın sonlarında, çiftlikler artık kırsal anarşinin etkisini duymaya başlamışlardı ufak miktarda çiftlik arazisi, düzenli biçimde emlak piyasasında satışa

⁴⁰¹ Güner Şaban, a.g.e., s. 42.

⁴⁰² Barbara Jevalich, a.g.e., s. 99.

⁴⁰³ Barbara Jevalich, a.g.e., s. 95.

çıkıyor ve genellikle yöre köylülerine ait ortaklıklar tarafından satın alınıyordu.⁴⁰⁴ 20. Yüzyıl başında Makedonya’da sosyoekonomik koşullara baktığımızda Makedonya halkının içinde yaşadığı maddi koşullar hakkında bir görüş edinebilmek için önce vergilerin çeşitliliği ve ağırlıkları açıklığa kavuşturulmalıdır. Aşar; Toprak hasadının % 10’u, Eğitim ve kamu işleri için; Toprak hasadının % 1,5, Askeri donanım vergisi; ilk vergiler % 11,5, Askerlikten muaf vergisi; gayrimüslüm kullardan 70 yaşına kadar olan her erkek için yıllık 70 kuruş, küçük baş hayvan vergisi 2,5 kuruş, ev ve çiftlik vergisi değerinin binde 4’ü, kiraya verilmiş ev dükkan değerinin binde 10’u, ticaret vergisi gelirin binde 5’i olarak sıralanabilir. Aşar vergisi, 20. Yüzyılın başında da taşra halkı için en ağır vergiydi.⁴⁰⁵ Makedonya, Balkanlar’ın Osmanlılar tarafından fethinden sonra doğrudan merkezi yönetime bağlandı. Makedonya da dahil fethedilen bölgeler devlet arazisi olarak düzenlenip Osmanlı İmparatorluğuna katıldı ve bu topraklar belli koşullar altında oturan çiftçilere işletmeye bırakıldı. Osmanlı tarım ekonomisine ilk yüzyıllarda tımar sistemi hakimdi ve tarım görece olarak istikrarlıydı. Bu durum daha sonra değişti. 16. yüzyılda başlayan ve 18. Yüzyıl ortalarına kadar süren çöküş sürecinden sonra Osmanlı hükümeti eyaletlerde vergi toplamakta çok büyük zorluklarla karşılaştı. Bu problem iltizam sistemiyle halledilmeye çalışıldı. Ama bu, yerel güç sahiplerinin oluşmasına ve güçlenmesine neden oldu. Böylece çiftçilik sahipleri oluştu ve çiftlik sahipleri sürekli olarak daha fazla toprağı mülkiyetlerine geçirdiler.⁴⁰⁶ 19. Yüzyılın sonlarına doğru sosyoekonomik koşullar açısından da Balkanlar, Anadolu’dan ve Arap eyaletlerinden daha gelişkindi. Balkanlar 19. Yüzyıl sürecine gitgide daha güçlü bir şekilde Avrupa pazarına bağlandı ki burada demiryolu inşası önemli bir rol oynadı. Demir yolları hatları, en büyük Makedonya kenti ve bir süre çoğunluk olarak Yahudilerin oturduğu yer olan liman kenti Selanik de Balkanlar’daki ticaret merkezi olarak büyük bir öneme sahipti.⁴⁰⁷

İstanbul’dan sonra en önemli Osmanlı ve Balkan limanı aynı zamanda Makedonya’nın da ekonomi merkezi olan Selanik’ti. Şehir 1888’de demiryoluyla Belgrad’a bağlandı. Makedonya Tuna Nehri’ni Ege Denizi’ne bağlayan Vardar ovası ile

⁴⁰⁴ Michael Palairet, Balkan Ekonomileri 1800-1914 Kalkınmasız Evrim, İstanbul: Detay Basım, 2000, s. 393.

⁴⁰⁵ Fikret Adanır, Makedonya Sorunu, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2001, s. 38.

⁴⁰⁶ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e., s. 38.

⁴⁰⁷ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e., s. 38.

aynı denizle Sofya'yı bağlayan Struma ovasına sahipti; ayrıca Ohrid, Bitola, Florina aracılığıyla Adriyatik'i Ege Denizi'ne bağlayan büyük Egnatia yolunu da unutmamak gerekir. Selanik'e gelince, burası bütün bu yolların birleştiği ve yüz kırk bin kişinin yaşadığı büyük bir limandı. Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci, Tuna nehrinin güneyinde kalan Balkanların üçüncü büyük şehriydi. Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'ın iştahları buradan kaynaklanıyordu.⁴⁰⁸Bölgenin en önemli liman kenti olan Selanik'in kapitalizme açılma sürecinde görülen ekonomik ve sosyal değişim özellikle Makedonya kırsalında yaşayan ahalinin mülksüzleşmesi sonucu doğurmuştu. Köylülerin ortakçı ve yarıcı duruma düşmeleri bu bölgelerden dışarıya göçü teşvik eden bir rol oynuyordu.⁴⁰⁹ Selanik'in dünya ticaretine bağlandığı dönemde gerek cemaatler, gerekse devlet modern eğitim kurumları açmıştı. Makedonya için birbirleriyle mücadele eden siyasal hareketler de kendi taraftarlarını yetiştirmek için kendi okullarını açıyorlardı. Kırsal kesimin bu okullarda yetişen çocukları tahsillerin, tamamladıktan sonra geri döndükleri köylerine genellikle uyum sağlamıyorlardı. İşsizlik nedeniyle olduğu kadar, daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak veya devamlı çatışma ortamından uzaklaşmak gibi amaçlarla başta Bulgaristan olmak üzere komşu devletlerdeki şehirlere veya ABD'ye göçüyorlardı. Bir kısım da dağlardaki komitelere katılıyorlardı.⁴¹⁰Bosna hersek ve Yenipazar Sancağı'na sahip olan Avusturya-Macaristan, güneyde Ege'ye kadar ki topraklarda, Rusya'nın Bulgaristan'da sahip olduğu gibi bir menfaate sahipti. Rusya ve İngiltere'nin, Boğazlara yakınlığından ve Balkanlar'daki güç dengesinde oynadığı rolden dolayı bölgenin kaderinde menfaati vardı.⁴¹¹Ender olarak verimli bölgelerde Osmanlılar çiftlikler geliştirmişlerdi. 1858 yasasından itibaren, buraları pamuk, tütün ve pirinç ekimine yönelik geniş gayri menkullere dönüştürülmüştü. Hristiyanlar 1492'de Sefarad Yahudilerini İspanya'dan kovdular. 5 yıl sonra Portekiz Yahudileri kovulunca İber yarımadasından Büyük Sürgün tamamlanmış oldu. II. Beyazıd İmparatorluğunun kapılarını açarak bu zorunlu göç kurbanlarına sığınak sağladı. Sefaradlar ve Müslümanlar arasındaki ilişkiler Halifeliğin uzun tarihi boyunca bütün milletler arasındaki en istikrarlısıydı. Avrupa'da en büyük ve en güvenli Yahudi kenti Selanik'ti.

⁴⁰⁸ Georges Castellan, a.g.e., s. 365.

⁴⁰⁹ Sacit Kutlu, a.g.e., s. 152.

⁴¹⁰ Sacit Kutlu, a.g.e., s. 152.

⁴¹¹ Barbara Jevalich, a.g.e., s. 94.

Yahudiler Makedonya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nda kalması, statükonun korunması ve sınırların değişmemesi yönünden fazla gayret gösteren kesimdi. Diğerlerinin aksine onlar Osmanlı boyundurluğu altında kavuştukları görece barış ve huzurdan memnunlardı ve bunu kaybetmekten korkuyorlardı. Selanik'in Yunanistan'ın veya Bulgaristan'ın eline geçmesini kendileri için zararlı görüyorlardı. Büyük çoğunluğu Osmanlılık fikrine gönülden bağlıydı.⁴¹² Selanik'te Sefaradlar ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama hakimdiler ve ekonomik güçleri nedeniyle Türk valiler üzerinde de söz sahibiydiler.⁴¹³ İsmi değişmeyen çok sayıda çiftlik, Selanik'in Yunanlı ya da Musevi tüccarlarının eline geçmişti. Diğer yerlerde, tahıl ve mısır üretimine dayalı fakir bir tarımla sınırlı olan, ağır borçlarla sürüklenen, nüfus fazlasının mevsimlik pamuk ve pirinç işçileri ordusunu doğurduğu, bir ya da iki hektarlık küçük gayri menkuller mevcuttu.⁴¹⁴ Bölgenin temel ürünleri buğday, arpa, mısır, çavdar, tütün, haşhaş, pamuk ve pirinçti; büyükbaş hayvan, koyun ve keçi de yetiştiriyordu. Toprağın verimsizliği ve geçmişte meydana gelen yoğun ağaç kesimi, bu bölgenin artan nüfusunu besleyemeyeceği anlamına geliyordu. Fakirlik ve toprakla ilgili sorunlar ise, ulusal ve dini rekabetin yanı sıra, bölgenin müşküllerine eklenen sosyal ve ekonomik huzursuzluk anlamına geliyordu.⁴¹⁵

Tütün tarımı Makedonya'da 19. Yüzyılda hızlı bir yayılma gösterdi ve yüzyılın sonunda tütün ülkenin ana ihraç ürünü oldu. Drama sancağında ve Serez sancağının büyük bir bölümünde tütün tarımı hakimdi. Bu ana tarım bölgesi, yüzyıl geçişinde Vardar vadisine ve Üsküp havzasına doğru yayılma halindeydi. 20. yüzyılın başında American Tobacco Company ile o zamana kadar ticareti kontrol eden Avrupalı firmalar arasında Makedonya tütününü satın almak için acımasız bir rekabet başladı. Bu rekabet sürecinde fiyatlar olağanüstü miktarlara ulaştı, Netice, 1902 yılında tütün tarım arazisinin ikiye katlanmasıydı. Tütünün değeri buğdayınkinden 13 kat daha fazla olduğundan birçok yerde tütün tarımı tahıl tarımının yerine geçti.⁴¹⁶

⁴¹² Sacit Kutlu, a.g.e., s. 153.

⁴¹³ Misha Glenny, a.g.e., s. 163.

⁴¹⁴ Georges Castellan, a.g.e., s. 365.

⁴¹⁵ Barbara Jevalich, a.g.e., s. 95.

⁴¹⁶ Fikret Adanır, a.g.e., s. 43.

Bölgenin Selanik, Kavala, Manastır, Üsküp gibi ticaret merkezi kentlerinde yaşayan nüfusun etnik, dinsel ve sosyal yapısı ile kırsal kesimdeki nüfus kompozisyonu çok farklıydı. Büyük kentlerin ahalisi daha çok Yahudi ve Rum esnaflar, tüccarlar ve yakın zamanlarda ortaya çıkan fabrikatörler ile işçilerden oluşuyordu. Kırsal kesimlerde ise Bulgar kökenli köylüler ağırlıktaydı. Yahudiler ve Ermeniler dışındaki gayrimüslüm nüfusun büyük çoğunluğunun dili Bulgarca idi.⁴¹⁷ Bağımsız çiftçinin özellikle Makedonya'nın dağlık kesiminde işletmek için yeterince toprağının olmadığı bir devirde ovadaki ekim arazisinin mera ve hayvancılık lehine azalması Osmanlı tarım yapısının ana çıkmazıydı. Bu çıkmazın sosyal kriz potansiyeli, Makedonya özgürlük hareketi tarafından 20. Yüzyılın başında amaçlarına uygun bir şekilde işlenip kullanılabilirdi.⁴¹⁸ Çiftlik mülkü Makedonya da çok yaygındı. Çiftlik sahipleri özellikle Arnavut olmak üzere genelde Müslümandı ve bu çiftliklerde çalışanların çoğu Slavdı.

20. yüzyılın başında köy halkı büyük vergi yükü altındaydı. Bütün bu ekonomik koşullar, 20 yüzyılın başında Makedonya Sorunu'nun en önemli özelliklerinden biri haline gelen devrimci hareketlerin yerel halkı kazanmasına zemin hazırlamaktaydı.⁴¹⁹ Tarihsel açıdan, Makedonya sorununun gelişi dört temel etkenin belirlediği bir çerçeve içinde incelenebilir. Bir yandan, büyük devletlerin, Osmanlı İmparatorluğunun ve Balkan devletlerinin Makedonya'ya yönelik politikaları, öte yandan, Makedonya'daki unsurların ayrılıkçı faaliyetleri. Bu çerçevede içinde ele alınabilecek gelişmeleri üç alt döneme ayırmak uygun olabilir. İlk dönem, 1878 Berlin Antlaşmasından 1903 yılına Makedonya'ya bağımsızlık istemleriyle gerçekleştirilen İllinden Ayaklanmasına kadar geçen zaman dilimini kapsamaktadır. Makedonya sorunun ortaya çıkışı ve beraberinde Avrupalı devletlerin de Hristiyan unsurlar lehine reform kisvesi altında bölgeye ilk müdahalelerde bulunması bu döneme rastlamaktadır. İkinci dönem ise, 1903'den başlayarak 1908 Jön Türk İhtilaline kadar geçen dönemdir. Bunalımın gitgide tırmandığı bu dönem de büyük devletlerin izlediği politikalarda görülen değişiklikler Makedonya'da otonomiye giden yolun başlangıcını oluşturmuştur. Bu koşullar ayrıca Makedonya'daki Müslümanların birleşmesine ve 1908 Jön Türk İhtilaline yol açmıştır.

⁴¹⁷ Sacit Kutlu, a.g.e., s. 152.

⁴¹⁸ Fikret Adanır, a.g.e., s. 44.

⁴¹⁹ Mehmet Hacısalihoglu, a.g.e., s. 40.

1908 Devrimi, yalnızca kurulu düzeni temelden değiştirmeyi isteyen halkın önemli bir çoğunluğunun değil, aynı zamanda İttihad ve Terakiki Cemiyeti'nin propagandasından etkilenmiş olan askerlerin de katıldığı bir halk hareketiydi. Ayaklanmanın askeri yönü stratejik bakımdan oldukça önemli görülse de harekete devrimci kimliğini kazandıran aslında sivil yönü olmuştur. 1908 yılı Temmuzundaki ayaklanmalar sırasında İttihadçılar tarafından yönetilen devrimci halk komiteleri Makedonya'nın bütün yerleşim birimlerinde dizginleri ele alarak mutlakiyetçi yönetim altındaki yerleri kurtardılar ve İstanbul'daki Hükümet İttihadçılarının isteklerine henüz boyun eğmemişken bu bölgelerde anayasal yönetimin kurulmuş olduğunu ilan ettiler. Hem Anadolu ve merkezi Makedonya'daki kasaba ve şehirlerde hem de İstanbul'da kendiliğinden gelişen halk şenlikleri ve kutlamaları, Devrimin tabandan gelen halk baskısıyla gerçekleşmiş olduğuna verilebilecek diğer bir kanıttır.⁴²⁰1908'den Balkan Savaşlarının sonuna kadar geçen dönemin gelişmeleri ise Makedonya'nın Osmanlı yönetiminden kopuşuyla sonuçlanmıştır.⁴²¹

Berlin Muahdesiyle Osmanlı Devleti Makedonya'da ıslahat yapmayı taahhüd eylemişti. Fakat bu ıslahat kuvvetli zamanlarda Gülhane Hatt-ı Hümayunuyla ve 1856 fermanıyla konulan umumi prensiplere benzemeyecekti. Bunlar tebaasının Müslüman olmayan kısmı üstünde kendisinden ziyade yabancıların nüfuzu hakim olan parçalanmış ve zayıf bir devletin yapmaya kendini mecbur gördüğü icraattan ibaret kalacaktı. Rusya, Osmanlı Devletinin paylaşımı konusunda büyük Napolyon'la anlaşamadıktan ve Osmanlı ülkesinden en kıymetli parçayı kendisi yutamayacağını anladıktan sonra, siyaset ibresini Osmanlı idaresindeki Hristiyan kavimlerin kurtarılması yoluna tercih suretiyle Osmanlı Devletini içinden yıkmak programını takibe başlamıştı.⁴²²20. yüzyıla girerken Makedonya Osmanlı İmparatorluğunda gayri müslüm nüfusun çoğunlukta olduğu tek bölgeydi. Bulgar, Yunan, Sırp, Karadağlı, Ulah, Ermeni, Katolik ve Yahudi gayrimüslimler nüfusun yarısının biraz üstünde, Arnavut, Türk, Boşnak Müslümanlar ise biraz altındaydı. Etnik ve dini yönden karmaşık toplumsal yapısıyla Makedonya sanki Osmanlı İmparatorluğu'nun küçük ölçekte bir örneğiydi. Makedonya düğümü,

⁴²⁰ Aykut Kansu, 1908 Devrimi, Üçüncü Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 97.

⁴²¹ Gül Tokay, a.g.e., s. 24.

⁴²² Süleyman Kani İrtem, a.g.e., s. 139.

Gordiyon düğümü'nden daha karışıktı. Devlet-i Aliyye'nin Makedonya tanımı benimsemesi siyasi yönden anlaşılır bir durumdu.⁴²³

Makedonyalı olarak adlandırılan bir halk hiçbir istatikte doğrudan yer almazken, her grup kendisini çoğunluk olarak göstermek için Makedonyalıları kendi nüfusuna dahil ediyor. Müslümanlar, kendi dilleri etrafında birleşen Arnavutlar dışında Osmanlı İmparatorluğu ile özdeşleşecek, Yunanistan Rumca konuşanları sahiplenecek, Bulgaristan, Rum Ortodoks kilisesinden ayrılmış olanları bünyesine alacak ve Makedonya ve Makedonyalılar da herkes tarafından paylaşılacaktır.⁴²⁴

19. yüzyılın ikinci yarısında Rumlaştırma politikası yüzünden Ortodoks Balkan halklarının huzursuzluğu sonucu Makedonya Sorunu güncelleşti. Sırlar ve Bulgarlar, milliyetlerini savunabilmek için çalışmaya başladılar ve kendi kiliselerini kurabilmek için Osmanlı hükümetinden berat aldılar. Bu sorunun güncelleşmesinin önemli bir dönüm noktasını, Bulgar Eksarhlığı'nın kurulması oluşturdu. Tunalı Hilmi'ye göre Bulgarlar, dikkatleri sayesinde Hellen propagandasından az bir zararla kurtuldular.⁴²⁵

Eksarhlık'ın kurulmasıyla artık politik bir varlığa da sahiptiler. Bunu otonom bir Bulgar devletinin oluşması takip etti. Makedonya'daki Bulgarlar da 1890 yılında Üsküp, Köprülü ve Ohri'de metropolitik kurabilmek için üç berat aldılar. Bulgarların ve Sırların hareketlerinin arkasında politik bir hedef de gizliydi. Makedonya'da Bulgarlar, milliyetlerinin korunmasıyla yetinmediler. Onlar, Panhellenizme karşı kendilerini savunmak ve Hellenleşmiş Bulgarları geri kazanmak için Makedonya'daki metropolitliklerini çoğaltmak istediler. Bu nefretleri sadece Rumlarla sınırlı kalmadı. Aynı zamanda Makedonya'daki Sırları da sözde Sırplaşmış Bulgarlar olarak, kendi asıl milliyetlerine geri dönmeleri için ikna etmeye çalıştılar. Sırlar da buna aynı tarzla karşılık verdiler. Onlar da sözde Bulgarlaşmış Sırları aramaya koyulular. Bunun sonucu olarak aralarında karşılıklı düşmanlık ortaya çıktı.⁴²⁶

⁴²³ Sacit Kutlu, a.g.e., s. 152.

⁴²⁴ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 65.

⁴²⁵ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e., s. 73.

⁴²⁶ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e., s. 74.

2.4. Bulgar Eksarhlığı'nın Kuruluşu ve Makedonya Sorunu'nun Aktif Olarak Ortaya Çıkışı (1878-1903)

Bulgaristan Osmanlı idaresine geçtikten sonra epey zaman Bulgarlar yeni efendilerinin iyi ve adilce idareleri sayesinde rahat etmişlerdi. Osmanlı idaresi bozulunca Bulgaristan'da haydudlar peyda olmuştu. Bunlar Voyvodalar idaresinde bazen ellişer kişilik çeteler teşkil ediyorlardı. Osmanlı Devletine karşı ilk Bulgar hareketi Macar Prensi Batori'nin 1595'de Romen ve Sırplarla müştereken kıyamında olmuştu. 19. Yüzyılda Bulgarlar Rusya'nın kendilerini Türk idaresinden kurtaracağını ummaya başlamışlardı. Mithat Paşa Tuna vilayetinde harici tahrik ve teşviklere müsaide olmayan şiddetli idaresi halefleri tarafından takip edilmemişti. Bulgarlar Fener Patrikhanesinin tazyiklerinden de son derece bıkmışlardı. Patrikhane nazarında Bulgarlar ayrı bir millet olamazlardı. Onlar imparatorluğun payitahtında bulunan büyük ruhani reisin idaresinde Ortodoks camiasında en yüksek dereceyi işgal eden Rumlarla kaynaşmalı idiler. İstanbul Ortodoks Patrikhanesi Bulgar, Sırp, Ulah, Arnavut gibi Hellenizme yabancı unsurlara karşı Roma Katolik kilisesinin barbarlara karşı ifa ettiği medenileştirmek rolünü oynamacağı kendisine en mühim vazife biliyordu.⁴²⁷

Stambulov Alexander'ın tahtından feragatından sonra ülkenin dizginlerini eline aldığıında Bulgaristan iflasa gidiyordu. Büyük devletler Ferdinand'ın meşruluğunu kabul etmediklerinden ve Rus desteğinin çekilmesi ülkeyi büyük güçlülere ittiğinden Bulgaristan'ın hiç dostu yoktu. Stambulov ülkenin düzenini kurmak için sert yasalar çıkardı, muhalefetin faaliyetlerini sınırladı ve büyük devletlerin acımasız ekonomik isteklerini kabul etti. Rusların Prens Ferdinand'a ve Stambulovştina'ya düşmanlıkları nedeniyle Başbakan tek dış politikanın İstanbul'a yaklaşmak olduğuna karar verdi. İstanbul da buna karşılık Stambulov'dan Makedonya'ya silahlı müdahale için kışkırtıcılık yapan Bulgaristan'daki sığınmacı eylemlerin faaliyetlerine son vermesini istedi. Stamulov Makedonya'daki Bulgar etkinliğini daha ağır yöntemlerle, kilise ve Eksarhlık ve Bulgar okullarının kurulması ve İstanbul'a Makedonya'daki Slavların koşullarını hafifletmek için genelde boşuna olan başvurularla arttırmaya başladı.⁴²⁸

⁴²⁷ Süleyman Kani İrtem, a.g.e., s. 79.

⁴²⁸ Misha Glenny, a.g.e., s. 172.

Bulgarlar'ın Makedonya mücadelesine atılmaya başladığı yıllarda Bulgaristan Başbakanı Stanbulov'du. Stanbulov, Makedonya konusunda İstanbul'a karşı sulhçu bir politika takip ediyor, şiddetten kaçınarak kiliseler ve okullar açmak yoluyla Makedonya'da ilkin kültürel mücadele ve halkı Bulgaristan lehine kazanma çabası içine giriyordu. Makedonya'daki Eksarhlık kiliselerinde din eğitimi verilmemekte, onun yerine ulusal propoganda yapılmaktaydı. Bu dönemde Bulgar propagandası bir çok özel okulun kurulmasıyla güçlü bir şekilde ilerlemekte ve bu gelişme Rumları ve Sırpırları telaşlandırmaktaydı. Böylece aralarındaki rekabet de kızışmaktaydı. Fikri mücadeleden silahlı mücadeleye geçilmesinden Bulgarları sorumlu tutuyor. ⁴²⁹1895'e geldiğinde, Bulgar istatistiklerine göre Makedonya'da 6-7 yüz Bulgar okulu ve bunların 25-30 bin talebesi vardı. Bulgaristan hükümeti her yıl bunlara 1-2 milyon frank para yardımında bulunuyordu. ⁴³⁰ Mart 1870 fermanınının 10. Maddesi, Bulgar sayılan on yedi piskoposluk dışında, geri kalanların çoğunluk rızasıyla valiliğin hükmü altına girebileceklerini belirtiyordu. Okuma yazma bilmeyen köy halkına uygulanabilecek baskılar hayal edilebilir. Slav kilisesinin yardımına geldi ve 1872'den itibaren, valilik taraftarı piskopos ve rahiplerin göreve getirilmelerini isteyen dilekçeler çoğaldı ve bunu, Manastır, Resen, Ohrid'de olduğu gibi şiddetli anlaşmazlıklar izledi. 1878'den sonra, Bulgar Devleti, bütün genç dinamizmini bu vatansever harekete yöneltti. Valilik taraftarı eşittir Bulgar denklemi Makedonya politikasının temeli oldu. Bulgarların ulusal uyanışında önemli rol oynamış olan eğitimciler, harekete geçtiler. ⁴³¹

1890'ların başında Sofya ve batı Bulgaristan'ın diğer büyük kentleri Makedonya mültecileriyle kaynıyordu. Bunlar örgütlenmiş olmanın yanı sıra devrimci ruha sahiptiler ve çok sabırsızdılar. Bütün enerjilerini Bulgar devlet örgütünün mümkün olduğu kadar çok noktasına sızmaya çalışmaya harcıyorlardı. Bulgaristan ordusundaki 38.000 subaydan 15.000'i Makedonyalı olduğu için ordu başlıca hedefleriydi. Makedonyalılar Stambulov'dan Osmanlılara işbirliği yaptığı ve önemli VMRO liderlerinin öldürülmesindeki rolü nedeniyle nefret ediyorlardı. II. Abdülhamid, Makedonya'ya sahip olmak isteyen Yunanistan ile Bulgaristan'ın aralarındaki mücadeleyi düşünüyor, kiliseler arasındaki ayrığı daha da derinleştirecek politikalar

⁴²⁹ Mehmet Hacısalıhoğlu, a.g.e., s. 75.

⁴³⁰ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 46.

⁴³¹ Georges Castellan, a.g.e., s. 367.

uyguluyordu. Makedonya’da yaşayan Hristiyanların Bulgar, Yunan veya Sırp asıllı olduklarını ispat etmek için kurulan siyasi örgütler köylüleri temsil ettikleri devletin kilisesine geçmeye zorluyorlardı. Bir yerleşim biriminde Fener Patrikhanesi’nden ayrılıp Bulgar Eksarhlığı’na veya Sırp Kilisesi’ne geçebilmek için cemaatin 2/3 sinin talebi gerekiyordu.⁴³²

Sultan II. Abdülhamid, Stanbulov’un sulhçu politikası karşısında 1890’da Ohri ve Üsküp’te iki Bulgar piskoposluğunun açılmasına izin vermiş, bu olay, Bulgar papazlarla Rum papazlar arasındaki kilise mücadelesini arttırmış, Sultan, 1898 Türk-Yunan Harbi’nde Yunanistan’dan intikam almak için Bulgarlar’a dört piskoposluk izni daha vermişti. Bulgarların yanında Yunanlılar ve Sırp’lar da okul ve kilise açma yarışına girişerek bunlar vasıtasıyla halkı kendilerine kazanma mücadelesi veriyorlardı, Halk, kiliselere zorla götürülüyor, çocuklar baskıyla okullara kaydediliyordu.⁴³³

Ohrid ve Manastırlı Yunanlılar, Girit’teki ihtilalden yararlanarak Türklere karşı bir ayaklanma düzenlemek için yeni bir Philiki Hetaireia hazırlamışlardı; bu, Batı Makedonya’da ve Olympus bölgesinde 1878 ayaklanmalarına ilham verdi. Fakat Makedonyalı Bulgarlar bundan hoşlanmadı; öyle ki Yunanlı bir tarihçi, 12.000 Bulgar’ın 1869’da, Giritlilerle çarpışmak için gönüllü olarak Osmanlılar’ın yanında yer aldıklarını belirtir. 1881’de Sofya güç toplarken Tessalya’nın katılmasını ve bitmeyen Girit sorunuyla meşgul olan Yunanistan Krallığı, Makedonya’da pasif durumda kaldı: Hellenizm bir gerileme yaşadı ve bu da sekiz piskoposluğun valiliğe bağlanması ile belgelendi. Saldırgan milliyetçilere maruz kalan Hristiyan nüfusları arasında çarpışmalar artarken, Avrupa’da, Avusturyalı Heinrich Kiepert gibi Bulgarlar’ı, İngiliz Stanford gibi Yunan tezlerini savunan tarafsız uzmanların çağrılılarıyla bir propoganda savaşı geliyordu.⁴³⁴

Makedonyalı eylemciler ve mülteciler 1895’te Sofya’da Makedonya’nın kurtarılıp Bulgaristan’a ilhakını amaç edinmiş Supremasist Komiteyi kurdular. Bu hedefleriyle Dame Gruov’un partisiyle ters düştüler. İÖ Bulgaristan’dan her türlü yardımı beklerken bir yandan da Bulgaristan’dan her türlü yardımı beklerken bir yandan

⁴³² Sacit Kutlu, a.g.e., s. 153.

⁴³³ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 47.

⁴³⁴ Geoges Castellan, a.g.e., s. 367.

da Bulgaristan'dan bağımsız, özerk bir Makedonya kurmayı istiyordu. Daha sonra ünlü çete reisi İane Sandanski tarımsal sosyalizm ilkelerine sadık bir hizip kurunca İÖ de bölündü. Slav Makedon grupların yüzyılın sonundaki bu temel bölünmeleri bölgedeki şiddeti ve bunun politik sonuçlarını anlamak için gereklidir. Üç hareket, Supremasistler ve Sandanski'nin hareketi kendilerini Makedonya içinde silahlı çatışmaya adanmışlardı. Zaman zaman işbirliği yapacaklarsa da çoğunlukla eylem ve komploları birbirleri aleyhineydi. Ayrıca Supremasistler prensi ve hükümetini Makedonya'da bir kurtuluş savaşına teşvik ederek Bulgar devletinde istikrarsızlığa katkıda bulunuyorlardı.

Makedonya için mücadele zaman zaman şunları karşı karşıya getiriyordu: Slav Slav'a karşı (Makedonlar ve Bulgarlar) Sırp'lara, ya da Makedon ve Bulgarlar Makedon ve Bulgarlara); Slav Hellen'e karşı (Makedon ve Bulgarlar Yunanlılara); Slav Müslüman'a karşı (Makedon ve Bulgarlar Türklere veya Arnavutlara); Hellenler Müslümanlara karşı (Yunanlılar Türklere veya Arnavutlara); ve Müslümanlar Müslümanlara karşı (Türklere Arnavutlara).⁴³⁵1896'da Makedonya'nın tümünde, 1.300 eğitimci ve 32.000 öğrenciye sahip olan 843 Bulgar okulu vardı.⁴³⁶

Bulgar Eksarhlığının kuruluş tarihi, Bulgar ulus oluşumunun hemen hemen aynıdır. Bu süreç, konu literatüründe genelde Bulgarların yeniden doğuşu olarak belirtilir. Kavram, halkın Bulgaristan'da 18. Yüzyıl ortasından 1878'de bağımsızlığına ulaşmaya kadar süren düşünsel ve politik uyanışı olarak anlaşılmalıdır. Bu süreç, Balkan yarımadasında 18. Yüzyıldan beri belirleyici gelişmeyi gösteren diğer bir süreçle bağlantılı görülmelidir.

Yarımadanın genel Avrupa ekonomi sistemine gitgide daha fazla katılmıştır. Fener muhitinde, Eflak-Boğdan'da yahud büyük Rus şehirlerinde ticaretle zenginleşmiş ve mühim mevkilere çıkmış Rumlar arasında eski Bizans İmparatorluğunu ihya etmek emelleri daha 18. asırda kuvvetle meydana çıkmıştı. Bunlar, bu maksatla Balkanlar'daki diğer kavimleri Rumlaştırmak için her türlü vasıtaya başvurmakta tereddüt göstermediler. Osmanlı Devletinin Rum Patrikliğine tanıdığı geniş dini ve idari yetkiler bazı devlet vazifelerini de gören Rumların İmparatorluk içindeki imtiyazlı

⁴³⁵ Misha Glenny, a.g.e., s. 173.

⁴³⁶ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 47.

durumu kültür seviyeleri itibariyle yüksek olmaları hemen bütün Bulgaristan ticaretini ellerine geçirmiş bulunmaları bu Rumlaştırma işinde kendilerine büyük imkanlar vermekte idi. Diğer taraftan Bulgarlar, bu temsil hareketine karşı mukavemet edecek milli bir kültürden faal merkezlerden hemen tamamıyla mahrum idiler. Büyük şehirlere Türkler ve Rumlar hakim idi. Bulgarlar herhangi bir burjuvaziden mahrum köylere yahut hücre dağ kasabalarına sığınmış bulunuyorlardı. Bulgar halkı hiçbir hayatiyet eseri gösteremiyordu. Memlekette kilise ve manastırlara bağlı iptidai okullardan başka tedris müessesesi yoktu. Burada çocuklara papazlar tarafından mihaniki bir şekilde bozuk bir Slavonca ile yazılmış dini kitaplar mezamir ezberletilirdi. İşte bu durum içinde Fener Rum Patrikine tabi olan dini teşkilat Rumlaştırma işinde esas rolü oynamakta idi.⁴³⁷

19. yüzyılın ilk yarısında zanaatların gelişmesi aynı zamanda, artık Bulgaristan'da ticaret yaşamının çok canlanacağını göstermektedir. Bulgar burjuvazisi, 1830'larda Rum Ortodoks patrikhanesinden başlıca iki istekte bulundu: İbadeti Bulgarca yönetebilecek piskoposların atanması ve ders dili Bulgarca olan okulların kurulması. 1833'te Üsküp ahalisi, 1834'te Köprülü ve Samokov ahalisi ve 1840'ta Vidin, Tırnova ve Filibe ahalisi Bulgar piskopos istedi. Lakin istekleri patriklik tarafından reddedildi. Buna karşılık Bulgarların Patriklikten bağımsız ve laik halk okulu isteği görece erken gerçekleşti. Tırnova metropoliti Hilarion'un karşı çıkmasına rağmen 1835'te Gabrova'da Bulgar okulu kuruldu.⁴³⁸

Bulgarlar Rum Patrikhanesinin kendilerine gönderdiği Rum papazları her tarafa kovmaya başladılar. Rum metropolitleri de mahalli hükümet memurları vasıtasıyla Bulgarları tazyik ettiler. Bu hal Bulgarları patrikhaneden müstakil bir Bulgar kilisesi tesisine teşebbüsüne sevketti. Rusya bu noktada Bulgarlara yardımcı oldu. 28 Şubat 1870 tarihinde Sadrazam Ali Paşa Bulgar ve Rum mümessillerine bir Bulgar Eksarhanesi teşkiline müsaade eden bir fermanı okudu. Bu fermana nazaran 25 piskoposluğa hükmü cari olacak olan İstanbul Bulgar Eksarhı dualarda padişahın isminden sonra Rum patriğinin de ismini zikredecekti. Bulgarlar hükümet nezdinde Rum milletinden ve cemaatinden sayılmıyorlardı. Eksarhanenin teşekkülü Bulgarlara milli hayatta yeni bir

⁴³⁷ Halil İnalçık, Tanzimat Ve Bulgar Meselesi, İstanbul: Eren Yayın, 1992, s.18.

⁴³⁸ Fikret Adanır, a.g.e., s. 66.

gayret hamlesi uyandırdı. Bulgarlar kendilerini padişah ve hükümet nezdinde temsil eden, piskopos ve papazlarını tayin ve ruhani dairesini idare eyleyen birini başlarda görünce milli şahsiyetlerini daha iyi idrak eylediler.⁴³⁹Fener Patrikhanesi, yeni kurulan Bulgar Eksarhlığı'na geçen Bulgarları aforoz etmiş ve Bulgar Kilisesi'ni Ortodoks olarak tanınamıştı. Rumlar, Bulgarların istiyorlarsa Ermeniler gibi ayrı bir kilise kurabileceklerini, ama Ortodoks sayılmayacaklarını iddia ediyorlardı. Bulgarlar ise kendilerini vaktiyle Rum papazların Ortodoks sayılmayacaklarını, alfabelerinin dahi Ortodoks papazlar tarafından düzenlendiğini hatırlatıyorlardı. Özerk Bulgar Kilisesi'ne 1767'de son verildiğini, bu haksızlığın Eksarhlığın açılmasıyla düzeltildiğini iddia ediyor ve Ortodoks olduklarında ısrar ediyorlardı.⁴⁴⁰

Makedonya İç Devrim Örgütü (IMRO) 'NUN 1893'te kurulması en büyük radikalizm oldu. Prespa gölü yakınlarındaki Resen kasabasında oluşan bu örgüt, Osmanlılara karşı bir aklanma hazırlamak isteyen entelektüelleri bünyesinde topladı. Amacı, İmparatorluğun içinde Tanzimat lehinde yapılan savaşıma paralel olarak, bütün Hristiyanlara kişisel güvenlik ve yönetimde adalet garantisi sağlamaktı. Nihai amaç ise Makedonya'nın özerkliği olup bunun sloganı "Makedonya Makedonyalılarıdır" idi. Yunan, Bulgar ve Sırp propagandalarının gürültüsü gezginlerin duyabildiği yerel sesleri örtüyordu. Üsküp tarihçilerinin Makedonya Rönesansı olarak isimlendirdiği hareketler 50'li yıllar çevresinde belirginleşti. Bu andan itibaren Dimitar Miladinov ve kardeşi Konstantin (1830- 1862) kendilerini Makedonya'da eğitimin yayılmasına adadılar. Tepkileri ilk önceleri Yunanlılar'a karşı oldu ve Rus Panslavizminden esinlendiler.⁴⁴¹ 1895'te Makedonya Yüksek Komitesi ya da Makedonya Dış Örgütü kuruldu. Bu örgütün başlangıçta itiraf edilmeyen amacı, Makedonya'nın Bulgar Krallığına katılması idi. Böylece Osmanlılara karşı zalim misillemelerle karşılaşa hareketler başladı.⁴⁴²Yüksek Makedonya Komitesi'nin ana hedefi Makedonya için siyasi özerklik sağlamaktı. Bu her şeyden önce Avrupa'da ve Bulgaristan'da kamuoyunun etkilenmesi yoluyla gerçekleştirilmeliydi. Bunun için şu önlemlerin uygun olduğu düşünüldü: Basın kamuoylarının düzenlenmesi; diğer Balkan ülkelerinde özerklik için ortak faaliyetleri

⁴³⁹ Süleyman Kani İrtem, a.g.e., s. 83.

⁴⁴⁰ Sacit Kutlu, a.g.e., s. 153.

⁴⁴¹ Georges Castellan, a.g.e., s. 370.

⁴⁴² Georges Castellan, a.g.e., s. 370.

konusunda propaganda yapılması; siyasi gösteriler yapılması; Bulgar meclis seçimlerin de komitenin davasını kendi davası gibi gören adayların desteklenmesi; Avrupa saraylarına ve meclislerine heyetler gönderilmesi.⁴⁴³

2.5. Bulgar şiddet olaylarının ilk başlaması ve ilk isyanlar (1895-1903)

Makedonya'da Bulgar isyan ve ihtilal teşkilatları kurulmuş, hazırlık safhasından sonra isyanların başlatılmasına sıra gelmişti. İlk isyan, haziran 1895'de Makedonya Yüksek Komitesi tarafından başlatılmış, isyancılar Bulgaristan sınırından sokulan silahlarla silahlandırılmışlardı. Çıkarılan isyandan takip edilen amaç, 1875-76 Bulgaristan Büyük İhtilali'ni taklitle, Makedonya'da karışıklıklar çıkartarak Avrupa devletlerinin dikkatlerini burası üzerine çekmek, müdahale sonucu Bulgaristan lehine statüko oluşturmaktı.⁴⁴⁴

Bulgaristan'ın girişeceği ileriye dönük herhangi bir yayılcı politika, çeşitli nedenler yüzünden diğer komşu Balkan ülkelerini engellemeye mahkumdu. Balkan Devletleri Makedonya'da soydaşları olduğu için bölgenin Bulgaristan yönetimine girmesine karşıyılar. Aynı zamanda Büyük Bulgaristan'ın bölgedeki güç dengesini Bulgaristan lehine etkileyeceğinden ve bunun doğuracağı sonuçlardan da endişe duyuyorlardı. Bu nedenle, Bulgaristan'ın girişeceği genişlemeye yönelik herhangi bir atılım ters etki yapacak ve sadece Osmanlı İmparatorluğu tarafından değil diğer Balkan devletlerince de buna karşı koyulacaktı. Balkan devletleri Makedonya'daki Osmanlı yönetimi devam ettiği sürece durumdan memnundular ama yine de kendi çıkarları için olası değişiklikleri kollamayacaktılar.⁴⁴⁵ İlk Bulgar isyanı karşısında Makedonya ile yakından ilgili iki devlet, Avusturya ve Rusya birlikte hareket kararı almışlar, 8 Mayıs 1897'de bir araya gelen iki ülkenin dışişleri bakanları statükoyu korumak üzerine antlaşması yaparak Bulgar'a destek vermediklerini açıklamışlardı. 1897 yılında yapılan bu antlaşmadan sonra Avusturyalılar ve Ruslar bir dizi reform önerileri oluşturmak için fikir alışverişinde bulunmaya başlaması üzerine, 1902 sonbaharında Makedonya'da

⁴⁴³ Fikret Adanır, a.g.e., s. 124.

⁴⁴⁴ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s.49.

⁴⁴⁵ Gül Tokay, a.g.e., s. 31.

Cuma-i Bala Ayaklanması patlak verdi. Ayaklanma Bulgar İhtilal Komitesi tarafından Avrupa'nın dikkatini çekmek için yapılmıştı. Ayaklanmadan sonra Bab-ı Ali Avrupa'nın müdahalesini engellemek amacıyla bölgede islahat yapmaya karar verdi ve Hüseyin Hilmi Paşa'yı vilayat-i selaseye büyük devletlerin onayı ile müfettiş olarak atamaya karar verdi. Makedonya İç Devrim Örgütü'nün onayını sağlayamamış olsa da devlet güçlerini oldukça meşgul etmiştir.⁴⁴⁶

1902 sonbaharında Cuma-i Bala'nın Padeş, Harbin, Gradova ve Menik'in Kresna köylerinde yaşanan ayaklanma Osmanlı birliklerince bastırılmıştır.⁴⁴⁷ Bu sırada Avusturya kendi iç işleri ile meşgul olduğu, Rusya da Uzak Doğu'da sömürgecilik mücadelesi verdiği için burada serbest kalmak uğrunda Balkanlar'ı bu dolabında tutma politikası takibi sonucu statükoyu savunmuşlardı.⁴⁴⁸ Makedonlar yeni kurulan Bulgar Eksarhlığı'nı kendilerini Yunan ulusal kilisesi ile Fener Patrikhanesi'nin boyunduruğundan kurtaracak bir ümit olarak değerlendirdiler. Kitleler halinde yeni kiliseye geçtiler, Ancak Bulgarlar da asimilasyon konusunda Yunanlılardan farklı niyetler beslemiyorlardı. Makedonlar yağmurdan kaçarken doluya tutulmuşlardı. Bab-ı Ali,1893'te Sırlara Makedonya'da kendi okullarını açma izni verdi. Bunu 1896'da Ulahlara verilen ferman izledi.⁴⁴⁹

Bulgaristan, Berlin Antlaşması'yla Şarki Rumeli'nin kendisinden ayırarak Osmanlı Devleti'ne muhtariyet idaresiyle bağlı hale getirilmesinden memnun değildi. Adı geçen antlaşmadan sonra hem Makedonya'yı hem de Şarki Rumeli'yi kendisine bağlama politikası takibe başladı. İlk en zayıf noktası Şarki Rumeli'den işe girişti. Buraya verilen statü, Bulgaristan'a ilhakı için uygundu. Şarki Rumeli, bir Hristiyan valinin idaresinde Avrupa Komisyonu tarafından idare edilecek, Osmanlı Devleti'ne yıllık vergi verecek, Vali'nin isteği halinde padişah buraya asker sevk edebilecekti. Şarki Rumeli'nin Bulgaristan'a ilhakı, bu sefer de onu Makedonya mücadelesine sevk ile burası ilhaka tahrik etmiş adı geçen mücadeleye hız vermiştir.⁴⁵⁰ Bab-ı Ali'nin hazırladığı Rumeli Vilayetleri Hakkında Talimat Avrupa devletlerini tatmin etmemiştir.

⁴⁴⁶ Adülmecid Nureddin, a.g.e., s. 32.

⁴⁴⁷ Gül Tokay, a.g.e, s. 30.

⁴⁴⁸ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 49.

⁴⁴⁹ Sacit Kutlu, a.g.e., s. 153.

⁴⁵⁰ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 46.

Makedonya sorununda kontrolü ellerinde tutmak isteyen Avusturya- Macaristan ve Rusya'nın hazırladığı ve Berlin Antlaşmasını imzalayan diğer Avrupa devletlerinin de onayını alan yeni bir program Viyana Islahat Programı- Bab-ı Ali'ye dayatılmıştır.

23 Şubat 1903 tarihinde Osmanlı Devleti tarafından kabul edilen program, Osmanlı Devletinin Avrupa devletleri karşısındaki aczini ortaya koymaktadır. Viyana Islahat Programı ile bölgede yaşanan ayaklanmalardaki eylemlerinden dolayı yakalanıp tutuklananların siyasi suçlu ve mahkum olarak kabul edilip serbest kalmaları sağlanmıştır. Bu durum Osmanlı Devletinin bundan sonra da iç güvenliğini sağlayacak ortamı yakalayamayacağını bir göstergesidir.⁴⁵¹

2.6.Makedonya İçin Reform Planları ve Mürzteg programı

Makedonya'daki huzursuzluklar karşısında Büyük Güçler İngiltere, Fransa ve Avusturya- Macaristan Makedonya'da yapılması gereken bir reform planı üzerine müzakereye başladılar. Burada Avusturya-Macaristan hükümeti öncü bir rol aldı. O zamana kadar çekimser kalan Rusya Balkan Hristiyanlarının geleneksel hamisi olarak bu reform hareketi çerçevesinde sahnede görünmeye başladı. Avusturya ile Rusya Makedonya işinin doğrudan doğruya Avrupa konseyine ait bir mesele rengi almasına meydan vermekten ise Viyana programını genişletmeyi tercih ettiler. Çar ile Avusturya imparatoru arasında 1903 Eylülünde bir mülakat vaki oldu. Çar Nikola yanında Kont Lamsdorff olduğu halde Fransuva Jozef'i ziyarete geldi. İki hükümdar birlikte Habsburg hanedanının da bir av malikanesinin bulunduğu Mürzstege gittiler.⁴⁵²

Avusturya-Macaristan ve Rusya 2 Ekim 1903'de Makedonya vilayetlerinde asayişini temin etmek ve Hristiyanları korumak için Avrupa gözetiminde uygulanacak olan Mürzsteg Tasarısını Osmanlı Hükümetine sundu.1903'te Franz Joseph ve II. Nikolay, Mürzsteg'de bir araya gelerek Makedonya'ya başka reformların yanı sıra, yabancı danışmanların ve büyük güçlerin kontrolünde bir jandarma gücü temin eden bir programı onayladı. Osmanlı genel müfettişi Hilmi Paşa'ya, biri Avusturyalı, diğeri Rus olan iki sivil ajan eşlik edecekti. Topraklar İngiltere, Fransa, İtalya, Avusturya ve Rusya'dan oluşan beş güçten oluşacak uluslararası bir jandarma örgütünün de içinde

⁴⁵¹ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 33.

⁴⁵² Süleyman Kani İrtem, a.g.e., s. 239.

bulunduğu beş polis bölgesine ayrılıyordu.⁴⁵³Bu planda ayrıca Makedonya'nın etnik bölünmelere dayanılarak eyaletlere ayrılmasını şart koşan bir madde de vardı. Bu hüküm, hepsi de farklı bir bölgeye hakim olmaya çalışan silahlı gruplar arasında yeni çatışmalara yol açmaktan başka bir işe yaramadı. 1905'te Babı-Ali istemeye istemeye Makedonya'nın mali kaynaklarının uluslararası denetime verilmesine razı oldu.⁴⁵⁴

Mürzsteg Tasarısı uyarınca Makedonya vilayetlerine Müslüman bir müfettiş ve onu sürekli kontrol edecek iki Rus ve Avusturyalı sivil ajan atanacaktı. Asayişin temini için, jandarma reformları ve adli reformlar yapılacak aynı zamanda siyasal af uygulanacaktı. Önemli bir başka nokta ise üçüncü maddeydi. Bu maddeye göre, Makedonya'da asayişin sağlandıktan sonra, vilayetlerin sınırları etnik yapıya göre yönetsel açıdan yeniden düzenlenecekti. Bu madde izleyen yıllar da Hristiyan unsurların Makedonya'da ayrılıkçı faaliyetlerini arttırmalarına neden olmuştur.⁴⁵⁵

Mürzsteg programının önemli noktaları şunlardır:

- Hilmi paşa nezdinde Avusturya ve Rusya ikişer sene sivil ajan tayin edecek.
- Jandarmanın tensiki Osmanlı hizmetine girecek olan Avrupalı generale ve aralarında bölgeleri taksim edecek Avrupalı zabıtlere tevdi edilecektir.
- Memlekette bir sükunet müşahede edilince muhtelif ırklara mensup olanların daha muntazam gruplar halinde bulunmalarını temin için hükümetten kaza ve nahiyelerin idari hududlarının tadili istenebilecektir.
- İdari ve adli teşkilatta Hristiyanlar dahi istihdam olunacak mahalli idarelerin salahiyetlerine vüsat verilecektir. Makedonya'nın daha sonra Bulgar, Yunan ve Sırp olmak üzere ulusal bölgelere ayrılmasını öngörüordu.⁴⁵⁶

⁴⁵³ Georges Castellen, a.g.e., s. 371.

⁴⁵⁴ Barbara Jevalich, a.g.e., s. 100.

⁴⁵⁵ Gül Tokay, a.g.e., s. 31.

⁴⁵⁶ Georges Castellan, a.g.e., s. 371.

- Osmanlı hükümeti, o ana kadar ilan edilen ve gelecekte gerekli görülen reformları, bekletmeden hemen yürürlüğe koymakla yükümlü olacaktır.⁴⁵⁷
- İhtilal esnasında Avusturya ve Rusya konsoloslarının katılımıyla yarısı Müslüman, yarısı Hristiyan azadan memurlar bulundurulacak.
- İhtilal esnasında zarara uğramış Hristiyanlara tazminat verilecek evleri yanmış olanlar bir sene vergiden muaf tutulacaktır.
- İlave sınıflarının efradı terhis olunacak.⁴⁵⁸

Jandarma reformlarının daha etkin bir biçimde uygulanabilmesini sağlamak üzere Makedonya beş bölgeye bölünmüş; Almanya dışında her devletin bir bölgeyi denetlemesine karar verilmişti. Yabancı yetkililerin jandarma reformu kisvesi altında bölgeye dağılması, Müslümanlar arasında sadece endişe yaratmakla kalmamış, aynı zamanda Hristiyanlara karşı tutumlarının daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Sultan ise, reformların ve bölgede görev yapacak Avrupalı gözlemci heyetlerin yaratacağı sonuçlardan endişe duymasına karşın, daha radikal önerilerin dayatabileceği olasılığın çekinerek, tasarımı isteksizce kabullenmiştir.⁴⁵⁹

Bulgaristan dışında, bütün Balkan devletleri ile bunların Makedonya'daki soydaşları Mürzsteg Tasarısından memnun kaldıklarını açıklamışlardır. Bulgarlar ise, bölgeye Hristiyan bir vali atanmaması ve Edirne'nin reform kapsamı dışında bırakılması gibi konulara ilişkin hoşnutsuzluklarını belirtmiş; diğer unsurlara karşı ayrıcalıklı davranılmasından yakınmıştır. Yunanlılar Sırp'lar ise reformlardan hoşnutsuzluk duymalarına rağmen eylemlerinde gözle görülür bir artış olmuştur. Osmanlılar ise, Bulgar hareketini Makedonya sorununun tek nedeni olarak görmeleri nedeniyle reformların duruma hiçbir yararının olmayacağını düşünüyorlardı. Mürzsteg Tasarısı imzalandıktan sonra, Osmanlı yönetimi Bulgaristan ile ilişkilerini geliştirmek için harekete geçmiş ve bu girişimin sonucunda Nisan 1904' de bir Bulgar- Türk

⁴⁵⁷ Fikret Adanır, a.g.e., s. 217.

⁴⁵⁸ Süleyman Kani İrtəm, a.g.e., s. 240.

⁴⁵⁹ Gül Tokay, a.g.e., s. 31.

Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Osmanlı yönetimi bölgedeki askeri kuvvetini takviye etmiştir.⁴⁶⁰

2.7.İkinci Büyük İsyan İllinden İsyanı (1903- 1908)

1895'den beri sürüp gelen Bulgar şiddet olayları Avrupa'nın dikkatini pek çekmemişti. Dikkat çekip müdahale ortamı doğurmak için daha büyük şiddet olaylarına başvurmak gerekiyordu. Buna yönelik olarak 1901'den itibaren bu olaylar yeni bir boyut kazanıyor. Avrupalı kuruluş ve şahıslara da saldırılar başlıyordu.⁴⁶¹ 1903 yılında Makedonya komitesinin çıkardığı bir ayaklanmaya Makedonyalı Slavlar, Kuzey Ulahlar'ı ve bir kısım Ortodoks Arnavutlar katılmışlardı. Üç ay kadar süren ayaklanmada 5000'den fazla Türk öldürülmüş, 30000 Makedonyalı Bulgaristan'a kaçmış ve 6000 Makedonyalı ölmüştür. İsyan bastırıldıktan sonra, Rumeli Vilayeti'nin idari taksimatının yeniden ve milliyet esasına göre yapılması, zarara uğrayanların zararlarının ödenmesi gibi kararlar alınarak bölgede reform girişimlerinde bulunulmuştur. Alınan tedbirlerin devam edilmesi düşünüldüğü dönemde, Avusturya'nın Bosna Hersek'i işgal etmesi, Bulgaristan Krallığı'nın kurulması, Meşrutiyet'in ilanı gibi olayların birbiri sıra gelmesi yüzünden Makedonya sorunu farklı bir şekle girmiştir.⁴⁶²

Selanik suikastlerinden sonra Makedonya'da yeni bir durum oluşmuştu. Üyelerinin bazılarının tutuklanması veya da gözaltına alınması sonucunda İç Örgüt'ün merkez komitesi, Makedon hareketi içindeki koordinasyon görevini uzun bir süre daha gerçekleştiremeyecek durumdaydı. Böylece yeni bir isyan için adım atmak ya da bu isyanı belirsiz bir zamana ertelemek kararı, İç Örgüt'ün bölge liderliklerine bırakıldı.⁴⁶³

Makedonya İç Örgütü tarafından Manastır bölgesinde İllinden ayaklanması başlatılmıştır. Ayaklanma, Slavlar için kutsal olan İllinden gününde başladığı için bu adı almıştır. Manastır bölgesinin seçilmesinin önemli nedenleri vardı. Öncelikle Osmanlı birliklerinin burada Makedonya bölgesinin kuzeyine göre daha zayıf

⁴⁶⁰ Gül Tokay, a.g.e., s. 32.

⁴⁶¹ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 49.

⁴⁶² Mustafa Selver, a.g.e., s. 55.

⁴⁶³ Fikret Adanır, a.g.e., s. 192.

olmasıdır.⁴⁶⁴ Manastır devrim bölgesinin en yüksek askeri-politik organı olarak üç liderlerden D. Gruev, B. Sarafov, A. Lozançev oluşan bir genelkurmay seçildi. Bu genel kurmay'ın yetkileri, sıkı bir hiyerarşi içinde herkesi bağlayıcıydı. İsyanın tam gününü belirleme, yalnız bu yönetim kurulana bırakıldı.⁴⁶⁵

1903 baharında Kruşevo temsilcileri Osmanlı makamlarından bölge başkenti olan Manastır'daki yerel garnizonu güçlendirmesini istemişti. Ve bu talep kentin nüfusunun 10.000'i Hristiyan olup Eflak, Rum ve Slavca dil gruplarına bölünmüş olduğu halde yapılmıştır. Kentin uzak olması ve aynı zamanda çevresini kuşatan ortabatı Makedonya dağları aslında bir korunma sağlamaktaydı. İlinden'de hava kararırken Manastır yakınlarındaki köylerde saman yığını tutuşturuldu.⁴⁶⁶ İlinden isyanının askeri operasyonları 2 Ağustos, İlyas Peygamber adına kutlanan bir yortu akşamında Manastır'ı Selanik, Prilep ve Ohri'ye bağlayan telgraf hatlarının kesilmesiyle başladı. Bulgarlar, isyanın işareti olarak Manastır çevresindeki köylerde Müslümanların samanlıklarını ateşe verdiler.⁴⁶⁷ Çok geçmeden batı Makedonya'da güneyde Kastoria'dan kuzeyde Debar'a kadar işaret alevleri yükselmeye başlamıştı. Papazlar ya özgürlük ya ölüm ve "Makedonya Makedonyalılarındır" sloganları yazılı bayrakları kutsadılar.⁴⁶⁸

Kastoria'da patriklik taraftarları Kastoria metropoliti Germanos Karavangelis liderliğinde, Bulgar karşıtı bir cephe oluşturulmuştu. Yöre halkı tarafından desteklenen Osmanlı birlikleri başarıdan başarıya koşmaktaydı: Mayıs 1903 sonunda B. Cvetkov'un çetesi, Mogaila köyünde birliklerin saldırısına uğradı; aralarında Cvetkov'un da bulunduğu 17 çeteci çatışmada öldürüldü.⁴⁶⁹ İsyanın en büyük operasyonunda sekiz çete halinde 300 gerilla Kruşevo'ya saldırdı. 2 Ağustos 1903 tarihinde başlayan İlinden ayaklanması genel olarak Manastır vilayeti dışına taşmamıştır. Ohri, Kiçevo, Lerin, Pirlep bölgelerinden sonra Selanik, Serez, Üsküp ve Odrin'de etkisi hissedilen ayaklanmada en önemli gelişme Kruşova'da yaşanmıştır.⁴⁷⁰ Gerillaların çoğu Slavdı,

⁴⁶⁴ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 35.

⁴⁶⁵ Fikret Adanır, a.g.e., s. 193.

⁴⁶⁶ Misha Glenny, a.g.e., s. 182.

⁴⁶⁷ Fikret Adanır, a.g.e. s. 201.

⁴⁶⁸ Misha Glenny, a.g.e., s. 182.

⁴⁶⁹ Fikret Adanır, a.g.e., s. 194.

⁴⁷⁰ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 37.

ama voyvodalardan en az bir tanesi yerel Eflaklardandı. Saatlerce süren yoğun çarpışma sonunda isyancılar kışlayı ele geçirip yaktılar. Garnizonun tümü ya öldürüldü ya kent dışına kaçmak zorunda bırakıldı. Kruşevo isyancıların denetimine geçmiş en büyük yerleşim birimiydi. Kruşevo devrimci liderleri kentin cumhuriyet olduğunu ilan ederek yeni bir hükümet kurmaya giriştiler. Kruşevo'nun büyük bir yerleşim merkezi olmasını dikkate alan Osmanlı makamları kentin geri alınmasına öncelik verdiler. Bir iki küçük çarpışma olduysa da isyancıların çoğu Türk komutanı Bahtiyar Paşa ile gizli görüşmelerden sonra kentten çekildiler.⁴⁷¹

3 Ağustos 1903 tarihinde Manastır'ın Kiçevo bölgesine yayılan ayaklanma Osmanlı birliklerinin bölgeye hakimiyetini zorlaştırmıştır. Aynı dönemde Osmanlı Devleti'ni meşgul eden bir başka ayaklanma 6 Ağustos 1903 tarihinde Manastır'dan uzak bir bölgede, Edirne vilayetinde başlamıştır. Eş zamanlı bu olaylara rağmen İinden ayaklanması, Eylül 1903'te tamamen bastırılmıştır. Ancak hazırlanan dokuz maddelik Mürzsteg Antlaşması; Osmanlı Devleti'nin bölgede geri adım atmasına neden olmuştur.⁴⁷² 2 Ekim 1903 tarihli bu Antlaşma ile ayaklanmacılar bir kez daha Avrupa devletlerinin desteğini almıştır.⁴⁷³ İinden Ayaklanmasının başarısızlıkla sonuçlanması ve IMRO içindeki iç çatışmalardan dolayı örgüt zayıflamış, IMRO bünyesinde üç ayrı alt grup ortaya çıkmıştır. Bu gruplardan birisini başını Damien Gruev ve yandaşlarının çektiği ılımlı kanat oluşturuyordu. Gruev, İinden'den sonra Bulgaristan'a daha yakınlaşmakla birlikte değişik zamanlarda asıl amacının bir Slav federasyonu kurmak olduğunu vurgulamıştır. İkinci grup ise, Sarafov liderliğindeki radikal gruptu. Bu grubun bir çok üyeleri eskiden Bulgar ordusunda olan subaylardı. Asıl amaçları, Bulgaristan ile Makedonya'nın birleşmesiydi son grup ise, Sandanski önderliğindeki Serez Grubu idi. Amaçları Makedonya'daki değişik unsurları birleştirerek Makedonya'nın bağımsızlığı için savaştı.⁴⁷⁴

⁴⁷¹ Misha Glenny, a.g.e., s .182.

⁴⁷² Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s.37.

⁴⁷³ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 36.

⁴⁷⁴ Gül Tokay, a.g.e., s. 33.

2.8. İllinden Ayaklanmasından Sonra Makedonya'daki Siyasi Durum

İllinden isyanından sonra Makedonya köylerine yapılan misillemenin fotoğrafları yirminci yüzyıl sonlarının ölçülerine göre bile ürkütücüdür. Bu yerleşim yerlerini basan başıbozuklar genellikle taş üstüne taş bırakmamışlardır. Sivillerden binlercesi ya öldürülmüş ya ırzlarına geçilmiş, 119 köy yakılmış, 8.400 ev yıkılmış, elli bin kişi dağlara kaçmak zorunda bırakılmış ve bunların çoğu gelen sert kışta ölmüşlerdir.⁴⁷⁵

İllinden Ayaklanmasından sonra Eksarhın Makedonya'daki Bulgar hareketi üzerindeki etkisi azalmıştır. Eksarh, her zaman kişisel olarak Osmanlıya bağlılığını dile getirmiş ve asıl amacının Bulgar kilisesinin haklarını ve ayrıcalıklarını arttırmak olduğunu vurgulamıştır.Reformlar döneminde, bölgedeki Osmanlı yönetimi zayıfladıkça Eksarh, bozulan durumun düzelebilmesine tek çare olarak Makedonya vilayetlerine büyük devletlerin denetiminde otonomi verilmesini görüyordu. Ancak Eksarh aynı zamanda kendi yetkisi altındaki öğretmen ve din adamlarının kışkırtıcı hareketlerine de karşı çıkmış ve bu davranışıyla Bulgar hareketinin asıl amaçlarına ters düştüğü için hareketin Makedonya'daki etkisini de azaltmıştır. Bulgar faaliyetleri bu dönemde belirgin bir zayıflama göstermiştir.⁴⁷⁶

İç Örgüt, 1903'ün kanlı çatışmalarından önemli derecede zayıflamış çıktı. Birçok liderin ölümüyle yerel komiteler ağında her yerde boşluklar oluşmuştu. Örgüt üyelerinin moralleri bozuldu, disiplin azaldı. Orada burada köylüler komitenin emirlerine baş kaldırmaya başladılar. Örneğin Resen kazasındaki Leskovo'da Mart 1904'te bir komitacı köylüler tarafından öldürüldü. Aynı durum Florina kazasındaki Setina yakınlarında bir çetenin başına geldi. Makedon liderlerin çok büyük bir kısmı 1904 başında tekrar Sofya'da toplanmaya başladığında, aralarında baştan beri isyana karşı olanlar politik karşıtlarına hücumu geçmek için zamanın geldiğini düşündüler. Örgütün gelecekteki faaliyeti için ilkeleri hazırlamak için Dimo Hacı Dimov ve Dimitir Stefanov'dan oluşan iki kişilik bir komisyonun kurulmasını sağladılar.⁴⁷⁷ Yunan Andarteleri(partizan) Eksarhlığa ya da IMRO 'ya bağlı köylerde misillemelere girişiyorlardı. Bu Yunan misillemesinin başında Kastoria'nın eli silahlı piskoposu

⁴⁷⁵ Misha Glenny, a.g.e., s. 183.

⁴⁷⁶ Gül Tokay, a.g.e., s. 33.

⁴⁷⁷ Fikret Adanır, a.g.e., s. 214.

Germanos Karavangelis vardı. Piskopos bölgedeki Bulgar etkisini Yunan milli çıkarlarına en büyük tehdit olarak görmekteydi. Bu nedenle Makedonya Yunanlıları ile Türkleri arasındaki yakın dostluk ve işbirliğini tek çare olarak görüyordu. IMRO'nun etkinliği azalıp yok olmaya yüz tutunca Karavangelis ve adamları Yunan Krallığından giderek daha çok para, silah ve Bulgar emellerinin gerilemesi Sırp politikasında da bir değişikliğe yol açtı. Sırbistan şimdi din ve toprak üstünlüğünü ele geçirmek için sadece Yunanlılar ve Bulgarlarla değil, Türk ve Arnavutlara karşı da çarpışmak zorundaydı. İllinden ayaklanması isyanın bastırılması milli mücadeleyi ezmeyi başaramamış, aksine daha da körüklemişti.⁴⁷⁸

1904-1905 'in en önemli olayı, 1905 yılı başlarında Rusya'nın yenilgisiyle biten Rus-Japon savaşının Şubat 1904'te patlak vermesidir. Bu savaşla, 1897'den beri geçerli olan Avusturya-Macaristan ile Rusya arasındaki Balkan meselelerinde uzlaşmanın temeli yıkılmış oldu. Bu uzlaşma, bu iki ülke arasındaki görece güç dengesinin sonucuydu. Rus-Japon savaşından sonra hem Osmanlı İmparatorluğu, hem de diğer Balkan devletleri Avusturya-Macaristan'ın Selanik'e doğru bir askeri harekete geçebileceğine dair sürekli korku ve endişe duydular.⁴⁷⁹

Japon ordusu 1904 Şubatında Rusların Mançurya'daki ordusunu yenilgiye uğrattı. Bir batılı devletin ilk kez bir Doğu serüvenlerinin sonu getirip Balkanlardaki daha geleneksel ilgilerine dönmesine neden olmuştu. Rusya ile Kosova ve Makedonya'nın Arnavutların yaşadıkları bölgelerine göz dikmiş olan Avusturya-Macaristan arasındaki rekabet yeniden ateşlendi. Bu iki büyük devlet 1905'ten sonra güney Balkanlarda işbirliği sözleri ederken bir kere daha etkinliği ele geçirmek için rekabete girdiler. Bu noktada Makedonya sorununa yeni ve çok daha tehlikeli bir unsur girdi: İngiliz-Alman rekabeti, Almanya, Avusturyalı bir gazetecinin Berlin'in bu yeni emperyalist girişimini tanımladığı gibi akbabalar şölenine geç gelenlerdendi.⁴⁸⁰

1904-1905 yıllarında Rum tarafının yanında Sırp tarafı da Belgrad'dan yönlendirilmiş Makedonya'da sistematik bir silahlı hareket örgütlemeye başladı. Bulgar

⁴⁷⁸ Misha Glenny, a.g.e., s. 185.

⁴⁷⁹ Fikret Adanır, a.g.e., s. 225.

⁴⁸⁰ Misha Glenny, a.g.e., s. 186.

propagandasına karşı Sırlarda 1904-1905 yıllarında büyük başarılar elde etti.⁴⁸¹ 1904'de Bulgaristan ve Sırbistan arasında Balkan Slavlarının konumunu ele alan iki ayrı antlaşma imzalanmıştır. Birinci antlaşma iki ülke arasında toplumsal ve ekonomik bir işbirliği öngörüyordu. İkincisi ise, Balkanlarda status quoyu korumayı ve Osmanlı İmparatorluğu toprakları içinde kendilerini bu ülkelere bağlı hissedenden unsurların durumlarını düzeltmeye yönelik önlemler almayı amaçlıyordu. 1905'de ise, iki ülke arasında gümrük birliği kuran bir antlaşma daha imzalanmıştır. Bu gelişmelerden kaygılanan Avusturyalılar 1906'da Sırbistan'a karşı ekonomik ambargo koymuşlardır. Sırbistan'ın ambargoya karşı güçlü direnişi Balkanlarda Sırp varlığının güç kazanmasına yol açmıştır.⁴⁸²

Ulah ulusal hareketi de bu tarihlerde değişik girişimlerle kendini gösterdi. Romanya tarafından desteklenen Ulahlar, Nisan 1904'te taleplerini Patrikliğe bildirdiler. Ulahlara 1905 yılında Osmanlı hükümeti tarafından Patriklik himayesinde kalma koşuluyla kiliselerde ve okullarda Ulah dilini kullanabileceklerine dair bazı imtiyaz verildi. Ulahlar böylece, millet sistemi kapsamında dini cemaat olarak kabul edilmiş oldular. Ama Ulahların talepleri Patrikliğin reddiyle karşılaştı ve ayrılıkçı Ulahlar Rum çetelerinin saldırısına maruz kaldı.⁴⁸³

Arnavutlar, Tuna'nın güneyindeki Balkanların Slav kökenli olmayan uluslarından biridir. Bölgenin en eski sakinlerindendirler. Balkanlarda çok sayıda Arnavut, Arnavutluk sınırlarının dışında yaşıyor. Bunların en kalabalıkları, 2 milyon civarındaki nüfusları ile Kosova Arnavutları. Makedonya Arnavutları üçüncü büyük Arnavut grubunu oluşturuyorlar. Makedon Arnavut etnik gerilimi Makedonya'nın başlıca iç sorunlarından biridir. Bu gerilim, zaman zaman sıcak olaylara da neden oluyor. Arnavutların ana şikayet konuları, Makedon kökenli vatandaşlarla kendileri arasında ayrım yapıldığı yolundaydı.⁴⁸⁴ Arnavutlar Mürzsteg Tasarısından hoşnutsuzluk duymamakla beraber, tasarının gelişmekte olan Arnavut hareketi üzerinde fazlaca etkili olduğu söylenemez. Reform kisvesi altında Avusturyalıların bölgeye yönelik

⁴⁸¹ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e., s. 114.

⁴⁸² Gül Tokay, a.g.e., s. 38.

⁴⁸³ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e., s. 114.

⁴⁸⁴ Gürbüz Bahadır, a.g.e., s. 128.

müdahaleleri Arnavutlar arasında huzursuzluk yaratmıştır.⁴⁸⁵ Arnavutlar, reformların bölgedeki Müslümanların durumunun da buna bağlı olarak bozulmasından kaynaklanıyordu. Arnavut ulusal hareketinin gelişimi, Avusturya Macaristan'ın Balkan politikası ile sıkı sıkıya bağlantılıydı. Avusturya Macaristan, Makedonya'yı kendi kontrolü altına almak istiyordu. Buyüzden gelecekte yapacağı müdahaleleri hazırlamak için Makedonya'da kendine müttefik bulmaya çalışıyordu. Avusturya- Macaristan diplomatları Kosova'daki Arnavut aşiretleri isyan çıkarmaya cesaretlendiriyor ve Makedonya'daki milliyetler çatışmasını destekliyorlardı. Avusturya Macaristan'ın bu taleplerine karşı Sırbistan ve Bulgaristan 1904 yılında Rus hükümetinin etkisiyle, aralarındaki sorunların çözümünde Rus Çarı'nın hakemlik rolünü kabul ettikleri bir ittifak antlaşması yaptılar.⁴⁸⁶

Reformlar döneminde Arnavutlar, sadece yerel düzeyde yaşanan sorunlar yüzünden Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmış ve öte yandan Ulahlarla herhangi bir Balkan devletinin Makedonya toprakları üzerinde etkisini arttırmaması için işbirliği yapmışlardır. Fakat Arnavutlar İttihat ve Terraki dönemine kadar her zaman Sultana ve Osmanlı yönetimine bağlılıklarını göstermiş; Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmak istememişlerdir. İncelenen dönem boyunca, Makedonya'daki Arnavut hareketinin önemi 1906'da Jön Türklerle birleşmesi ve 1908 İhtilalinde oynadıkları role bağlanarak açıklanabilir.⁴⁸⁷ Ulusal Arnavut hareketi sürekli bir şekilde daha ihtilalci bir karaktere büründü. İlk Arnavut ihtilal komitesi, silahlı bir Arnavut isyanı hazırlamak için, Manastır Osmanlı Lisesi'nin müdür yardımcısı olan Bajo Topulli tarafından 1905 yılında kuruldu. Komite, Mart 1906'da ilk silahlı birlikleri oluşturmaya başladı ve aynı yılın yaz ve sonbaharında Rıza Velçishti liderliğindeki birlikler Permoti ve Leskoviku; Çerçis Topulli ve Fejza Dishnica önderliğindeki birlikler Korça ve Devoli bölgelerin de eyleme başladılar. Komite, Sofya'da Eksarhlık çevresinin de desteğini kazanmaya çalıştı. Jön Türk Devrimi'nin başlamasından kısa bir süre önce, Çerçis Topulli, Korça'yı işgal etmeye kalktı ama Osmanlı birlikleri tarafından geri püskürtüldü.⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ Gül Tokay, a.g.e., s. 37.

⁴⁸⁶ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e., s. 115.

⁴⁸⁷ Gül Tokay, a.g.e., s. 37.

⁴⁸⁸ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e., s. 115.

2.9. Jön Türk Devrimi (1908)

Makedonya, özellikleri olan bir bölgeydi. Rumlar, Sırlar, Bulgarlar bölgeyi kendilerinin sayıyor ve hükümetleri, bölgede yaygın bir çetecilik faaliyeti yürütüyorlardı. Amaçları, gözdikdikleri yerlerdeki Müslüman ve Türk nüfusu yok etmek ve kendi nüfus çoğunluklarını sağlamaktı. Türk subayları, dağlarda, çeşitli kombinezonlara başvurarak bu çetecilerle savaşıyor ve gerilla tekniklerini öğreniyorlardı. Bu gerilla savaşları dar bir bölgede çok sayıda subayı toplamakta ve onlarda ihtilalci vatansever eğilimleri kamçulamaktaydı. Öte yandan Makedonya, Balkan devletlerinin entrikalarının yanı sıra Büyük devletlerin ihtiraslarına sahne olmaktaydı.⁴⁸⁹

Makedonya'da Yunanlılar ile Bulgarlar kendilerine bağlı çeteler aracılığıyla kanlı bir gerilla savaşına tutuşmuşlardı. Bu, halklara sahiplenmek için onları Ortodoks ya da Bulgar kiliselerine zorla bağlamak uğruna verilen bir mücadeleydi. Oysa o sırada Balkanlar'ın resmi koruyucusu olan Rusya, Mançurya yenilgisiyle ve 1905 devrimiyle boğuşmaktaydı. Bu durumda bölgenin jandarmalığını İngiltere üstlenmişti. 1908'de VII. Edward ile Çar II. Nikolas arasında gerçekleşen Reval buluşmasında iki gücün Balkanlar'da ortak bir eyleme girişmeleri kararlaştırıldı. Bu buluşma, söz konusu ittifakı, haklı olarak, o zamana dek iki rakip güç arasında bir tampon bölge işlevi görmüş olan Osmanlı İmparatorluğuna son verecek bir adım olarak gören, Makedonya'daki çete savaşlarında bilenmiş genç Türk subaylarını ayaklanmaya itti.⁴⁹⁰

Jöntürk hareketi Sultan Abdülhamit'in despotluğuna karşı cesur bir darbeydi; devrimin ilk aşamasında liderleri milliyetçilik yolunu kesinlikle reddetmişlerdir.⁴⁹¹ Jön Türkler Avrupa örnek alınarak kurulmuş okullarda eğitim gördüler ya da yüksek öğrenimlerini Avrupa'da tamamladılar. Ayrıca Avrupa edebiyatı, basını ile yoğun tanışıklıkları sayesinde Avrupa kültürünün etkisi altındaydılar. Avrupa kamuoyunda bir Osmanlı bölgesi için yaygın olarak kabul gören bir adı çabucak almaları, tahminen bu

⁴⁸⁹ Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni Dün- Bugün-Yarın, İkinci Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969, s. 120.

⁴⁹⁰ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 67.

⁴⁹¹ Misha Glenny, a.g.e., s. 193.

faktörlerle bağlantılıydı. Fakat Jön Türkler yine de bu adın kullanımının bazı sorunlar yarattığının bilincindeydiler.⁴⁹²

Jöntürk devrimi imparatorluğun milletleri arasında uyumluluk söylemini geçici olarak yayarken bunun Makedonya'nın Balkanlardaki komşuları Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'da böyle bir etkisi olmuş değildi. Aksine bunlar devrimin başarısını imparatorluğun aşırı zayıflığının bir işareti olarak görüyorlar ve bu durum da kendilerinin yayılmacı emellerini pekiştiriyordu. Meşhur Reval mülakatı ayaklanmanın kıvılcımı olmuştur.

Dünya basınından İstanbul basınına yansıyan haberlere göre; 9 Haziran 1908'de Reval'de (Estonya) buluşan İngiliz Kralı Edward ile Rus Çarı II. Nikola, Osmanlı İmparatorluğunu bölüşmek için anlaşmaya varmışlardır. Haziran ayında Rus Çarı ve İngiltere Krallığı'nın Reval'de yaptıkları görüşme sonrasında kabul edilen Makedonya reform programı, ülke topraklarının bütünlüğü için acil bir tehlike olduğu işaretini vermişti. Padişah eğer Reval Planı'nı kabul ederse, devrimciler kendisine karşı güçlü bir silah elde edeceklerdi; reddettiği takdirde ise, hiç kuşkusuz, Avrupa devletleri hemen araya gireceklerdi. Her iki durumda da reform programı Makedonya önce özerk bir duruma gelecek daha sonra da bütünüyle elden çıkacaktı. Özerk bir Makedonya, Arnavut milli birliği tehlikeye sokacağı için, Arnavutlar bu yönde herhangi bir öneriyi doğal olarak reddedeceklerdi. Öte yandan anayasal bir rejimi, yani Türkiye'de kurulacak liberal demokratik bir yönetimi kendileri için yararlı bulacaklardı. İttihadçıların ulusal çıkarları monarşistlerden daha iyi koruyacaklarına inanıyorlardı. Bunun yanı sıra bağımsız bir Arnavutluk kurma ideali gerçekleştirmek için liberal demokratik bir rejimde mutlak monarşi de olduğundan daha rahat örgütlenip çalışabileceklerdi. Bu nedenle olayların iyice kötüleştiği 1908 Yazı başında Makedonya'nın parçalanması için Avrupa Devletleri ile görüşmelerde bulunan mutlakiyetçi rejime karşı, İttihadçılarını var güçleri ile desteklediler.⁴⁹³

Reval buluşmasının üçüncü günü, 12 Haziran 1908'de Binbaşı Enver Bey, ihtilali başlatmak üzere Selanik'i terk ederek dağlara çekilmiştir. Kolağası Niyazi Bey

⁴⁹² Mehmet Hacısalıhoğlu, a.g.e., s. 72.

⁴⁹³ Aykut Kansu, a.g.e., s.118.

ise üç gün sonra 15 Haziran'da 150 kişilik taraftarı ile onu Manastır'dan takip etmiştir. 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanını kabul edilmiştir. İkinci Meşrutiyet Makedonya'da coşku ile karşılanmıştır. Sırp, Bulgar ve Rum çeteleri, dağlardan inip, genel af yasası çıkarılarak eski kavgaların üzerine sünger çekilmiştir.⁴⁹⁴ Abdülhamid'in Meşrutiyete nasıl razı olduğunu göstermesi dolayısıyla 23/7/1908 tarihli Meclisi Vükela Mazbatasının sureti aşağıya konmuştur. Bu yazılmadan önce Abdülhamit anlaşılan ahali Kanunu Esasının ilanını arzu ediyorlarmış. Kanunu Esasi ilanı aleyhinde değilim tarzında kendi adamları vasıtasıyla vükelaya tebligatta bulunmuş ve vükela onun üzerine cesarete gelmişler ve göreceğimiz mazbatayı imzalamışlardır. Abdülhamid'in buna razı olmasında en mühim amil, Kanunu Esasi tatbik edilmezse Rumeli'de veliahta biat edileceğine ve hutbenin onun adına okunacağına dair gelen haberlere yüz bin kişilik bir ordu ile İstanbul üzerine yürünüleceğine dair Serez'den gelen haberdir.⁴⁹⁵

Dünyada pek az hareket Osmanlı Meşrutiyeti kadar büyük ümitler doğurmuştur ve keza pek az hareket doğurduğu ümitleri bu kadar çabuk ve kati olarak boşa çıkarmıştır. 1908 yılın ikinci yarısında ve 1909 yılının büyük bir kısmında Türkler müstakil kalmış son Türk Devletinin kurtulduğuna inanmakta idiler, dünyada pek çok kişi de bu inanca katılmaktaydı. Halbuki dört yıl sonra 1912'de Balkan Savaşıyla Rumeli'de Osmanlı hakimiyeti yıkılı, 1913 sonu ve 1914 başında ve Osmanlı Asyası büyük devletler arasında nüfuz bölgelerine ayrılır ve onun dağılması halinde büyük bir savaşı paylaşılmaması kararlaştırılmıştır. Artık onun dağılma anını seçmek büyük devletlerin tensibine kalmıştı.⁴⁹⁶ Seferberliğin ilanında kolordunun vaziyeti, emir ve kumanda çabasında değil fakat İttihatçıları devirmek için meşgul bir kolordu kumandanı ve bir Erkanıharbiye Reisi, 13. Fırka, 14. Fırka ve 15. Fırka kumandanları vardı. Hepsi Hükümeti İttihadiye'den ve İttihad taraftarlarının düşmanı idi. Mahmut Şevket Paşa'nın nezaretinden Meclisi Mebusan'a taraftardılar. Arnavutluk meselesi üzerine ordu dahilinde büyük bir zabıt grubu Arnavutluk hareketini terviç etmekteydi.⁴⁹⁷

⁴⁹⁴ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 45.

⁴⁹⁵ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Dördüncü Baskı, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 1991, s. 59.

⁴⁹⁶ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 61.

⁴⁹⁷ İzzeddin Çalışlar, İsmet Görgülü, On Yıllık Savaşın Günlüğü, Birinci Basım, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2007, s. 32.

3. BİRİNCİ BALKAN SAVAŞI (1912-1913)

1878 Berlin Antlaşmasında umduğunu bulamayan Bulgaristan bağımsızlığını kazandıktan sonra Balkanlar'da etkin bir politika izlemeye başlamıştı. Bosna-Hersek'in ilhakı ise Sırbistan'ı aynı yönde bir politika izlemeye itti. 1912 yılında bu iki devletin faaliyetlerinin çatışmaması için Rusya, Bulgaristan ve Sırbistan arasında arabuluculuk ve düzenleyicilik yapmaya başladı. Bunun sonucu olarak Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan ittifaka Yunanistan ve Karadağ da katıldı. Yine 1912 yılında İngiltere, Rusya ile Tallin'de gizli bir anlaşma yaparak, Rusya'yı İstanbul ve Boğazlar üzerinde serbest bıraktı. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ, Rusya'nın aracılığıyla aralarında anlaşarak, Türkler'i Balkanlardan atmak istediler.⁴⁹⁸

29 Eylül 1911'de Trablusgarb da başlayan Türk İtalyan Savaşı Balkan ülkelerinde heyecan yarattı. Balkanlarda birbirleriyle rekabet hatta çatışma içinde olan ülkeler Rusya'nın aracılığı ile aralarındaki anlaşmazlıkları bir kenara koyarak Osmanlı Devletine karşı ayrı ayrı ittifak oluşturdular. Balkanlar'da Sırp, Yunanlılar ve Bulgarlar bağımsızlıklarını elde etmişlerdi. Arnavutluk henüz bağımsız değildi. Bağımsız olan Balkan Avusturya-Macaristan imparatorluğu'nun yönetiminde olan diğer ulusları etkilemeye çalıştı. Güney Slavları, Slovenler, Hırvatlar ve Sırp olmak üzere üç ana gruba ayrılmıştı. Bosna ve Hersek'te ise hem Hırvatlar hem de Sırp vardı. Bu dönemde Sırp, Slovenlerin ve Hırvatların birleşmesi için Yugoslav hareketi başladı. Sırp dini olarak Hırvat ve Slovenlerden farklı olsa da, tarihi ve kültürel birlik veya benzerlik bu hareket için yeterli idi.⁴⁹⁹ Bu hareket, Rusya'da ortaya çıkan Neoslavizimden de büyük destek gördü. Panslavistlerin aksine, Neoslavlar Rusya'nın kontrolünde bir Slav federasyonu değil, bağımsız anayasal Slav devletlerinin kurulmasını desteklediler. Böyle bir hareket veya program Rusya'nın hakimiyetinde ki Ukraynalılar ve Polonyalıların bağımsızlıkların meydan vereceği için Rusya'daki muhafazakar çevreler Neoslavizme uzak durdular. Bununla birlikte, liberaller bu akıma büyük destek verdiler. Berlin Kongresinde Rusya, Bulgaristan'daki kontrolüne karşılıklı

⁴⁹⁸ www.msxlabs.org/forum/soru-cevap/242655-1-balkan-savasinin-sebep-vesonuclari-nedir.html. (05.04.2009).

⁴⁹⁹ Kezban Acar, Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi, Birinci Basım, İstanbul: Nobel Yayınları, 2004, s. 281.

Sırbistan'ı Avusturya-Macaristan'ın etki alanında bırakmıştı ve 1900'lü yılların Sırbistan ile Avusturya-Macaristan arasında ilk kriz patlak verdi.⁵⁰⁰

Öncelikle Osmanlı topraklarında gözü olan Bulgaristan Makedonya'da çıkarları çatışmasına rağmen Sırbistan ile Sofya'da 13 Mart 1912'de Osmanlı Devletine karşı ilk ittifak anlaşmasını imza etti. Savaş sonunda ele geçirilecek toprakların paylaşımı ihtilaf halinde Rus Çarının hakemliğine bırakılacaktı. Bu anlaşma Temmuz ve Eylül 1912'de üç askeri ittifakla perçinlendi. Bulgar-Sırp ittifakını, Bulgar-Yunan ittifakı izledi. Balkan Yarımadasın'da sadece Arnavutluk ve Makedonya Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde idi. Ama Balkan devletlerinin hepsi gözünü bu güzel toprak parçasına dikmişti. 8 Ekimde Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ birleşerek Trablusgarp Savaşı'yla meşgul Osmanlı Devletine karşı savaş açtılar.⁵⁰¹

Balkan Savaşı başladığında bütün devletler, Balkan ittifakının Osmanlı Devleti karşısında hezimete uğrayacağı inancındaydılar. Oysa tam tersi oldu.⁵⁰² Osmanlı Devleti siyasi ve askeri, her bakımdan kötü bir durumda yakalanıp savaşa zorlanmıştı. Birinci Balkan Savaşında Osmanlı kuvvetlerinin Balkanlılar karşısında çok kısa bir sürede ağır yenilgilere uğraması, Osmanlı Devletine, asker teşkilatının düzenlenmesi ve kuvvetlendirilmesi zorunluluğunu açık bir şekilde gösterdi.⁵⁰³ Yıllardan beri Türk askeri iç ve dış savaşlarla yıpratılmış, imparatorluğun Türk olmayan hemen bütün ulusları devlete karşı bir durum almış veya açıktan açığa ayaklanmış, Türkler de birbirine yabancılardan daha düşman partilere ayrılmış, ordu siyasi bir alet olup subaylar ve dolayısıyla erler arasında hukuk ve güven kalmamıştır.⁵⁰⁴ Rusya ve Fransa'nın düşmanca politikalarının aksine Almanya, Osmanlı hükümetini önemli dış politik konularda destekliyordu. Sadrazam'ın günlüğü sayesinde görülüyorki, Alman ve Avusturya-Macaristan hükümetleri Osmanlı hükümetini ittifak ülkelerine katılmaya ikna etmeye çalışıyorlardı. Ama Osmanlı hükümeti Osmanlı İmparatorluğu'nun menfaatleri açısından en avantajlı durumun Rusya'ya karşı yönelecek bir Alman-İngiliz

⁵⁰⁰ Kezban Acar, a.g.e., s. 281.

⁵⁰¹ <http://www.osmanli700.gen.tr/olaylar/olayb1.html>.

⁵⁰² Refet Yinanç Ve Hakan Taşdemir, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002, s.253.

⁵⁰³ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Onaltıncı Baskı, İstanbul: Alkım Yayınları, 2007, s. 101.

⁵⁰⁴ Yusuf Hikmet Bayur, Birinci Balkan Savaşı 1, Cumhuriyet Yayınları, 1999, s. 14.

ittifakıyla elde edeceğini düşünüyordu. Böylece bu iki güç Rusya'ya karşı güvenli bir cephe oluşturabilirdi. Büyük Güçler'in varolan ittifak yapılarında ise Osmanlı hükümeti Almanya'yı destekliyordu ve ittifak güçleriyle bir birlik oluşturmaya eğilim gösteriyordu.⁵⁰⁵

1908 Bosna-Hersek bunalımının Osmanlı devleti açısından bir başka önemli sonucu, 1912-1913 Balkan Savaşlarıdır. Çatışmaların temel nedeni ise, Bulgaristan ile Sırbistan'ın Balkanlarda hızlanan faaliyetleridir.⁵⁰⁶

1878 Berlin Barışı ile umduğunu bulamayan Bulgaristan, bağımsızlığını kazandıktan sonra Balkanlarda etkin bir politika izlemeye başlamıştı. Bosna-Hersek'in ilhakı ise, Sırbistan'ın aynı yönde bir politika izlemeye itti. Jön Türk Devrimi ve Türkiye'de anayasal bir rejim kurulmasının kısa vadede birbirini tamamlayan iki hedefi vardı: Yenilenmiş bir Türkiye'nin Makedonya'da düzeni sağlayabileceğini, dolayısıyla Makedonya'yı aç gözlü komşularına karşı koruyabileceğini uluslararası kamuoyuna ispatlamak ve Abdülhamid'in Almanya yanlısı politikasını yeniden İngiltere lehine çevirmek. Bununla birlikte içerideki status quo'nun tartışma konusu yapıldığını gösteren bu eylem derhal sınırlarda yeni bir gerileme başlattı.⁵⁰⁷

Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i topraklarına kattığını ilan ederken Yunanistan, 1898'den beri özerk olan Girit'i ilhak etti, Bulgaristan'da resmen bağımsızlığını ilan etti. Balkan devletleriyle, artık müttefik olan Rusya ve İngiltere arasında kurulan ilişkiler, Jön Türklerin Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere ya da Rusya'ya bağlı uydu devletler yararına parçalanacağı korkusunu doğrular yönde geliyordu. Bu durumda merkez imparatorluklarının Osmanlı İmparatorluğu'nu bir bütün olarak vesayet altına alma politikası onlara çözümlerin en az kötüsü gibi görüldüğünden Türk- Alman ittifakı yeniden canlandırıldı.⁵⁰⁸

Meşrutiyetin ilanı ile birlikte bütün Osmanlı İmparatorluğunda bir süre karışıklığın ve kararsızlığın sürdüğünü ve bundan yararlanan yabancı devletlerini

⁵⁰⁵ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e. s. 415.

⁵⁰⁶ Oral Sander, Siyasi Tarihi İlk Çağlardan 1918'e, Onyedinci Baskı, Ankara: İmge Kitapevi, 2008, s. 323.

⁵⁰⁷ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 68.

⁵⁰⁸ Stefanos Yerasimos, a.g.e., s. 68.

devleti birçok olup bittiler karşısında bıraktıklarını gördük. İtalya ile savaş ise devleti gerek mali, gerek askeri bakımdan çok büyük bir sıkıntıya düşürmüş bulunmaktaydı. İşte Balkan Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu bu sıkıntılı dönemden yararlanarak bütün Rumeli topraklarını aralarında paylaşmak için anlaşmaya başladılar. Abdülhamid uzun süren saltanatı sırasında Makedonya'da oturan türlü Balkanlı ulusların aralarındaki geçimsizliklerden hep faydalanmasını bilmiş ve böylece Balkan Devletleri arasında bir anlaşmanın meydana gelmesini önleyebilmişti.⁵⁰⁹

Balkan ittifakının oluşumundaki büyük güçlük, Makedonya'nın, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan arasında bölüşümü konusunda bir anlaşmaya varma sorunundan ileri geliyordu. Sırbistan Arnavutluğu'nu ele geçirdiği takdirde, denize bir çıkış kapısı kazanmış oluyordu. İşte bunun içindir ki Avusturya-Macaristan hükümeti, Arnavutluğun Sırbistan'a bırakılmasını katiyen kabul edemezdi ve Avusturya bu nokta üzerinde İtalya ile tam bir fikir birliği içindeydi. Ama öte yandan da karşıtı bu iki ülkenin çıkarları; Her ikisi de Adriyatik Denizi'nde üstünlük kazanabilmek için Arnavutluğu kendi etki alanları içine almak zorundaydılar.⁵¹⁰ Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devletinin Dış siyasi olayları şunlardır: Karadağlılar'ın Balkanlar'da genişleme arzusu, Yunanlılar'ın Şark İmparatorluğu kurma sevdası ile Makedonya'yı almak istemesi, Bulgarlar'ın Balkanlar'da bir birlik kurma azmi, İç siyasi durumu bozuk Osmanlı Devleti aleyhine Balkan Devletleri'nin bağlaşma yapmasıdır.⁵¹¹

Meşrutiyet hükümetleri Osmanlı İmparatorluğundaki bütün yabancı ögelerin aralarındaki geçimsizliği kaldırarak sanki bir birleşik Osmanlı ulusu yaratmaya çalıştıklarından, Balkan uluslarının Makedonya'daki geçimsizliğini önleyecek bazı önlemler de almış ve böylece Balkanlı devletlerin birleşmelerine yol açmıştı. Diğer yandan Balkan devletlerini birleştirerek Osmanlı Devletini Avrupa'dan atmak ve Balkanlar'ı tamamıyla kendi nüfuzu altına almak isteyen ve İngiltere ile imzaladığı

⁵⁰⁹ Coşkun Üçok, Siyasal Tarih (1789-1960), Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 369, 1975, s. 205.

⁵¹⁰ Atilla Tokatlı, Uluslararası İlişkiler Tarihi Diplomasi Tarihi, Birinci Basım, İstanbul: Doğa Basın Yayın, 2009, s. 262.

⁵¹¹ Mustafa Selver, a.g.e., s. 55.

anlaşmalardan sonra gene eski Balkan politikasına dönmüş bulunan Rusya, bu devletler arasındaki anlaşmaları elinden geldiği kadar kısıktırmakta idi.⁵¹²

II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti için yeni bir rejim ve yeni bir dönem demektir. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte, o zamana kadar mutlak yetki sahibi olan padişahın yetkileri oldukça kısıtlanmış ve hemen her sahada yeni düzenlemelere gidilmiştir. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Makedonya'daki Genel Valilik kaldırılmış, jandarmayı ıslahla görevli yabancı subaylar ülkelerine dönmüşlerdi. Buna sebep, Büyük Devletler'in Meşrutiyet ilanına umutla bakmaları ve bu rejim ortamındaki uygulamaların huzuru getireceği düşüncesi idi.

Jön Türkler, Osmanlı Vatandaşlığı çerçevesinde herkese eşit davranıp, eşit haklar vereceklerini vaat etmişlerdi. Balkan Harbi'nin arifesine gelindiğinde, Bulgar Komitacıları'nın en şiddetli saldırısı 1 Ağustos 1912'de yaşandı. Komitacılar'ın Kocana pazarında iki bomba patlaması üzerine 28 kişi ölmüş, birçok kişi de yaralanmıştı. Bu olay, Bulgaristan'da sonu gelmeyen gösteri, sızlama ve bağırıp çağırmalara ve Büyük Devletler'le Bab-ı Ali arasında da nota gidip gelişine ve Türkler'e karşı geniş bir propagandaya kapı açacaktır.⁵¹³

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar potansiyel halde bulunan siyasal faaliyetler, bu tarihten sonra daha da açığa çıkmıştır. Öyle ki, 1908-1910 yılları arasında yaşanan hürriyet havası içinde on değişik parti kurulmuş, yine 1908-1918 arasında binden fazla süreli yayın çıkarılmıştır. Çoğu asker kökenli olan İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenleri, askerlik-siyaset arasında bocalamış, ilan edilen meşrutiyet de bekleneni verememiştir.⁵¹⁴

İttihat ve Terakki mensupları iktidara gelebilmek için çeşitli yollar aramakta, siyasal entrikalara baş vurmaktadırlar. İttihat ve Terakki Partisi'nin deneyimsiz yöneticileri, Kiliseler Kanunu ile ilgili sorunları çözmek suretiyle karşı tarafın Osmanlı aleyhine birleşmelerine alet oldular. Kiliseler Kanunu Rumlar'la Ortodoks Slavlar'ı

⁵¹² Coşkun Üçok, a.g.e., s. 205.

⁵¹³ Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 66.

⁵¹⁴ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 32.

arasında hiçbir anlaşmazlık bırakmadığından topluca Osmanlı Devleti'nin aleyhine kolayca birleşecek ve bu birlik Balkan Harbi'nin ilk kıvılcımı olacaktır.⁵¹⁵

Hükümeti güç durumda bırakmak ve siyasal havayı gergin tutmak için şiddetli bir savaş propagandası başlatılır. Darülfünun öğrencileri Harp isteriz diye gösteriler yaparlar.⁵¹⁶Rusya, Bulgaristan ile Sırbistan arasında arabuluculuk ve düzenleyicilik yapmaya başladı. Bunun sonucu olarak iki Sırp devletinin Osmanlılara karşı yaptıkları anlaşmaya daha sonra Yunanistan ve Karadağ da katıldı.⁵¹⁷Beklenen çatışma, 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devletine savaş ilanı ile başlamış oldu. Bu ilanı diğer Balkan devletleri Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan'ın, Osmanlı Devletine savaş ilanları izledi. Yunanistan ve Sırbistan, Makedonya'daki Türk birliklerine zarar verip dağıtırken, Bulgaristan'a da Osmanlı ana ordusu düşmüştü. Osmanlı kuvvetleri iki kısma ayrılmışlardı. Doğu cephesinde Bulgarlarla, Batı cephesi ise Sırplarla savaşıyorlardı. Osmanlı ordusu özellikle lojistik sorunlar yaşıyordu. Geri ikmal çok güç oluyor, askerin yiyecek, beslenme ihtiyacı karşılanamıyordu.⁵¹⁸

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, ülke savunmasını güçlü temellere oturtmak için ordu bünyesini esaslı surette düzenleme yoluna gidilmiştir. Yapılan bütün çalışmalarda varılmak istenen hedef, orduyu Avrupa ölçülerine kavuşturmaktır. Sultan II. Abdülhamit döneminde noksan olan askeri araç ve gereçler, kısmen tamamlanmaya çalışılmış seri ateşli bir miktar top ve ağır makineli tüfekler alınmışsa da bunlar askere dağıtılmamıştır. Yeni silahlarla eğitim yapamayan askerler, savaş sırasında bunları gerektiği gibi kullanamamışlardır.⁵¹⁹Meşrutiyetten iki ay sonra 5 Ekim 1908'de Avusturya, Berlin Antlaşması ile zaten işgali altında bulunan Bosna-Hersek'i kendi topraklarına katıverdi. Abdülhamit yönetimi bir savaşı göze alabilecek halde değildi ve zaten bu yerleri çoktan elden çıkmış sayıyordu. Bir protesto ile yetinildi.⁵²⁰

Birinci Balkan Savaşı ve Makedonya'nın durumuna bakarsak; Makedonya savaşı çok zalim koşullar altında yapıyordu. Bölge tümüyle asker, sivil ve at cesediyle

⁵¹⁵ Mustafa Selver, a.g.e., s. 57.

⁵¹⁶ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 33.

⁵¹⁷ Oral Sander, a.g.e., s. 324.

⁵¹⁸ Halil Akman, a.g.e., s. 86.

⁵¹⁹ Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 34.

⁵²⁰ İbrahim Artuç, Balkan Savaşı, Birinci Baskı, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1988, s. 51.

kaplıydı. Sırp askerleri Üsküp'e ve daha ileri ilerledikçe yerel Arnavut halkını öldürüyorlardı. Arnavut topraklarında huzursuzluk zamanında Hristiyan köylülere yapılan zulüm hikayeleriyle galeyana gelen Sırlar milliyetçi nefretlerinin tüm gücünü savunmasız köylere yöneltmişlerdi. Üsküp'te kıyımı yapanlar karargahlarını Rus konsoloslğu yanında çok geçmeden “**Kara Ev**” olarak anılacak binada kurmuş olan Kara El çetesiydi. Casuslar ağı ile Kara El askeri yetkililerin kontrolünden kurtulabilmişti ve giderek gayri resmi bir kurtarılmış Eski Sırbistan hükümeti rolünü üstlenmekteydi. Belgrad hükümeti birkaç hafta sonra bu bölgelere sivil yöneticiler atadıysa da bunlardan Kara El ve çetin'lerin isteklerine boyun eğmeyi reddedenler korkuyorlardı.⁵²¹

Savaş ihtimalini göz önünde bulunduran Türk Başkomutanlığı çıkacak herhangi bir savaşta uygulaması için 12 plan hazırlamıştır. Bu planlardan yedisi Balkan yarımadasıyla ilgili olup, ağırlık Bulgar ordularına verilmiştir. Hazırlanan askeri planlar gereğince, Türk ordusu iki kısma ayrılmıştır.⁵²²Sırp Yunan anlaşmasına göre Makedonya'da işgal edecekleri Bitola'ya ilerlerken Osmanlılar karşısında Balkanlarda ciddi bir askeri hezimete uğrayan tek ordu Yunanlılardı. Bu nedenle Osmanlı ordusuyla Bitola yakınlarında karşılaşmak zorunda kalanlar Sırlar oldu. Bu küçük kent için savaş Makedonya'da Türk hakimiyetini sona erdirdiği gibi Balkan Savaşlarının da en büyük çarpışması olmuştu. Kentin kuzeyinde ve batısında 80 veya 90.000 Osmanlı askerine karşı 110.000 Sırp yığılmıştı. Üç günlük çarpışmalardan ve Türkler 17.000, Sırlar 12.000 ölü verdikten sonra Osmanlı ordusu 18 Kasım'da teslim oldu. Sırlar 45.000 esir aldılar, 30.000 Osmanlı askeri de Makedonya-Arnavutluk sınırını oluşturan dağlara kaçtılar. Avrupa'daki Osmanlı İmparatorluğu hemen hemen sona ermiş sayılırdı.⁵²³

Birinci Balkan Savaşını bitiren 1913 Mayıs'da Londra'da imzalanmıştır. Londra Barışı'na göre, bir başka Balkan Devleti olan Arnavutluk bağımsızlığını kazanıyor; 19. yüzyılın ortalarından beri anlaşmazlık konusu olan Girit adası Yunanistan'a veriliyor; Osmanlı devletinin Trakya sınırı, Edirne'yi dışarıda bırakacak biçimde Midye-Enez hattı oluyordu. Güney Makedonya, Selanik ve Girit Yunanistan'a,

⁵²¹ Misha Glenny, a.g.e., s. 206.

⁵²² Haluk Harun Duman, a.g.e., s. 34.

⁵²³ Misha Glenny, a.g.e., s. 206.

Kuzey ve Orta Makedonya Sırbistan'a, Silistre Romanya'ya verilmiştir. Arnavutluk'un bağımsızlığı kabul edilmiştir. Antlaşmalara göre, Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında bölünen Makedonya topraklarının en büyük payı, Yunanistan almıştır. Makedonya'nın Bulgar ve Yunan işgaline uğrayan kesimlerinde yok edilen çoğu Türk Müslüman sayısı da yine aynı tarih itibariyle 150 bin olarak belirlenmiştir. Aynı yıl içinde, Yunanistan ve Sırbistan arasındaki sınır üzerinde vardıkları anlaşma ile bölgenin kuzeyinin yalnızca Sırp'lardan, güneyinin ise Yunanlılardan müteşekkil bulunduğu yönünde mutabakat sağlanmıştır.⁵²⁴

Balkan Savaşı bu noktada bitmiş değildir. Balkan devletleri Osmanlı devletinden kalan miras üzerinde anlaşamadıklarından, bu kez kendi aralarında savaşırlardır.⁵²⁵ Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordularının yenilgisi Balkan devletleri ve Osmanlı devleti tarafından görünür hale geldikten ve yeni bir statükonun oluşmakta olduğu anlaşıldıktan sonra Osmanlı hükümeti Balkan devletleri ve Büyük Güçler açısından sonra Balkanlar'daki siyasi ilişkileri bu yeni duruma uygun bir şekilde yeniden tanımlama zorunluluğu ortaya çıktı. Osmanlı hükümeti için Makedonya'nın kaybının katiyeti açıkça görülüyordu ve hükümet için söz konusu olan şey Trakya'daki ve Ege Denizin'deki kayıpların azaltılmasıydı. Bu savaş takip eden barış antlaşmasında gerçekleştirilmeliydi. Fakat burada artık iki bloğa ayrılmış ve Balkanlar'da birbirlerinden farklı çıkarılara sahip olan Büyük Güçler'in tutumu büyük bir önem kazanıyordu.⁵²⁶

3.1.İkinci Balkan Savaşı

Bulgaristan'ın Birinci Balkan Savaşı sonunda en büyük payı alması özellikle Makedonya üzerindeki anlaşmazlıklar ve Ege Denizi'ne kadar genişlemesini Yunanistan'ın uygun görmeyişi Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesiyle meydana gelen otorite boşluğu Yunanistan'ın çalışmaları sonucunda Sırbistan, Karadağ ve

⁵²⁴ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 52.

⁵²⁵ Oral Sander, a.g.e., s. 324.

⁵²⁶ Mehmet Hacısalihoglu, a.g.e., s. 414.

Romanya Bulgaristan'a karşı birleşmiştir.⁵²⁷ Balkan devletlerinin Makedonya anlaşmazlığı nedeniyle ikinci Balkan Savaşı ortaya çıktı. Sırp ve Yunan orduları Makedonya'yı işgal etti. Avusturya ise bağımsız bir Arnavutluk'un kurulmasını istiyordu; bu, Sırbistan'ın bazı topraklarının kaybı demektir. Yunanistan, Sırbistan Romanya ve Osmanlı Devleti ile Balkan Savaşı'nın sonucundaki paylaşımında en büyük payı alan Bulgaristan'a karşı bir cephe oluşturdu. Savaşın sonucunda Bulgaristan, güney Dobruca'yı Romanya'ya bıraktı; bağımsız bir Arnavutluk devleti kuruldu. Bununla Avusturya Macaristan imparatorluğu, Sırbistan'ın denize girişini engellemek istedi.⁵²⁸ Fakat Sırbistan Arnavutluğu işgal etmeye devam etti.

Osmanlı Devletinin iç çekişmeleri ve ordunun politikaya karışması yüzünden beklenmedik bir şekilde yenilerek Balkanlardan çekilmesi bölgede büyük bir boşluk meydana getirdi. Bu boşluğu Balkan ittifakının üç temel üyesi olan Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan kendi çıkarları doğrultusunda doldurmak istediler. Daha doğrusu Osmanlı'dan kopardıkları topraklardan en büyük payı almak için kavgaya tutuştular. Yunanistan, Bulgarların işgal ettiği Batı Trakya'dan pay istiyor, Sırp da Makedonya'da savaş öncesi öngörülen paydan daha fazlasını ele geçirdiği için bunu Bulgaristan'ın iade etmesini istiyordu. Oysa hatırlanacağı gibi ihtilaf halinde Rus Çarı'nın hakemliğine başvurulacaktı. Bulgar Başbakanı Guechoff da bu başvuruyu yapmak istedi ise de, Sırbistan'a haddini bildirmek isteyen Kral ve askerler karşı geldiğinden Londra Barışının imza edildiği gün 30 Mayıs 1913'de istifa etmek zorunda kaldı.⁵²⁹ Edirne şehri Mart 1913'te Bulgar ordusu tarafından ele geçirildi. Osmanlı ordusu ancak Çatalca'da tutunabildi. Londra'da 1913 Mayıs ayı sonunda barış antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Osmanlı hükümeti hem hemen tüm Avrupa topraklarından vazgeçiyordu.

Balkan ittifakı devletlerinin Makedonya'nın paylaşılmasındaki uyuşmazlıkları Yunanistan ile Sırbistan arasında bir ittifaka yol açtı ve 10 Ağustos 1913'te Bükreş Barış Antlaşması'yla sonuçlandırılan ikinci Balkan Savaşı 3 Temmuz'da başladı. İkinci Balkan Savaşı'nın da Bulgaristan hemen her komşusunun saldırısına uğradı. Yunanistan

⁵²⁷ www.destegi.com/2-balkan-savasi-antlastmalar-ve-sonuclari/html. (1 Haziran 2009).

⁵²⁸ Kezban Acar, a.g.e., s. 283.

⁵²⁹ Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir, a.g.e. s. 255.

ve Sırbistan Makedonya'nın en büyük kısmını kendi aralarında paylaştılar. Sırbistan Vardar Makedonya'sını Yunanistan Ege Makedonya'sını elde etti. Romanya Dobruca'nın güney kesimini aldı. İttihatçı hükümet bu fırsattan yararlandı ve Osmanlı ordusu Enver Bey'in önderliğinde Edirne şehrini geri aldı. Bunun üzerine bu kent Bükreş Antlaşması'na göre Osmanlı devletine bırakıldı.⁵³⁰

Birinci Balkan Savaşı sonucunda tüm devletler toprak kazanmalarına karşın, toprak dağılımları hiçbirisini memnun etmemiştir. 1912 Aralığından 1913 Ocağına kadar geçen dönem, Balkan ligi üyeleri için hayal kırıklığı dönemidir. Hiçbirisi tam olarak hedeflerine ulaşamamıştır. Bulgaristan, Balkan yarımadasının ortasında bulunan devlettir, dolayısıyla coğrafya bakımından bu yarımadayı eğer bir devlet kendi egemenliği altında birleştirecekse bunun Bulgaristan olması Bulgarlara uygun ve hatta doğal görünmektedir. Ayastefanos Antlaşması Bulgaristan'a bu yolu göstermiş ve ona bu yolda kısa bir ilk adım attırmıştır. Bulgarlar bir türlü bunu unutamamaktadırlar ve biteviye bu amacı elde etmeye çalışmaktadırlar.⁵³¹

Bu dönemde aynı zamanda Bulgaristan'ın izolasyonu söz konusudur. Bulgaristan; Yunanistan ve Sırbistan'la Makedonya konusunda anlaşmazlığa düşmüştür.⁵³² Makedonya'nın büyük kısmının Bulgaristan'da kalmasına, Sırbistan ve Yunanistan itiraz etmiştir. Özellikle Bulgaristan ile Yunanistan arasındaki durum gergindir.⁵³³ Birinci Balkan Savaşı'nda istediği toprakları alamadığına inanan Bulgaristan, 29 Haziran 1913'te Yunanistan ve Sırbistan'a saldırmıştır. Böylece II. Balkan Savaşı başlamıştır.⁵³⁴

İkinci Balkan Savaşına Romanya'da katılmıştır. Osmanlı devleti de fırsat bu fırsattır diyerek eski başkenti Edirne'yi ele geçirmiştir. İkinci Balkan Savaşı Bulgaristan'ın yenilgisi ve Ağustos 1913 tarihli Bükreş Barışı ile bitti. Bükreş Antlaşması, Trotski'ye göre savaşın taçlandırılması idi, ama onun sonu değildi. Bununla daha sonra çıkacak olan savaşın zemini oluşturuldu. Çünkü tüm Makedonya'yı kendi

⁵³⁰ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e. s. 416.

⁵³¹ Yusuf Hikmet Bayur, İkinci Balkan Savaşı, Cumhuriyet Yayınları, 1999, s. 119.

⁵³² Richard C. Hall, a.g.e., s. 79.

⁵³³ Halil Akman, a.g.e., s. 90.

⁵³⁴ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 52.

devlet toprağı sayan Bulgaristan, bu sonucu kabullenemedi. Sırbistan'a ve Yunanistan'a karşı Bulgar mücadelesi Makedonya'da yeniden başladı. Edirne'nin geri alınmasına rağmen Balkan Savaşları'nın en büyük mağlubu Osmanlı hükümetiydi. Bu savaşla İmparatorluğun önemli bir kesimi kaybedildi ve bu bölgenin Türk ve diğer Müslüman ahalisi Balkan devletlerinin ordularına terk edildi. Türk düşmanlığına dayanan tarih efsanelerinin etkisindeki bu ordular yüzyıllarca Türk boyundurluğu altındaki eziletin intikamını aldılar. Müslüman halkın kaderi bu savaşta ölüm ve kaçış olarak şekillendi.⁵³⁵ Bu antlaşma ile Bulgaristan Dobruca'yı Romanya'ya, Kavala'yı Yunanistan'a veriyor, Makedonya'dan ufak bir toprak parçası alıyordu. Bu antlaşmayı izleyerek Osmanlı devleti de Bulgaristan ile İstanbul, Yunanistan ile Atina, Sırbistan ile İstanbul barışlarını yapacak, Bulgaristan Edirne'yi geri verecektir.⁵³⁶

Bulgaristan, Balkan savaşları öncesinde nüfus bakımından en güçlüsü idi. Fakat savaştan sonra Sırbistan, Yunanistan, Romanya da önemli oranda büyümüştür. Bu devletler Bulgaristan'dan çok yer almışlardır. Savaştan sonra da tek tek yakalanmamak için bağdaşıklarını devam ettirmek, tetikte beklemek durumdaydılar. Bulgaristan ise kendisini çembere alan bu üç devletin baskısı altında yaşayacaktır. Diğer Balkan devletleri de rakip bloğa kaymaktaydı. Bloklar arasında da kırgınlıklar olmuş, Sırbistan'ın fazla büyümesine müdahale etmeyen Almanya'ya, Avusturya kırılmıştır.⁵³⁷ Bulgar kuvvetleri Yunanistan, Romanya ve Sırbistan askerleri karşısında yenilgiye uğramıştır. Osmanlı Devleti de bu fırsatı değerlendirip, Mustafa Kemal'in kurmay başkanı olduğu Bolayır Kolordusu, Bulgaristan'a taaruz ederek 15 Temmuz 1913'te Keşan'ı, 17 Temmuz'da Enez ve İpsala'yı, 18 Temmuz'da Uzunköprü'yü, 21 Temmuz günü de, Karaağaç ve Dimetoka'yı alarak Edirne'ye girmiştir. 29 Eylül 1913'te İstanbul Antlaşması imzalanarak Edirne Osmanlı Devleti'ne geri verilmiştir. Dimetoka Osmanlılarda kalmak üzere Meriç nehri Türk-Bulgar sınırı olmuştur. Savaş esnasında Türkler'e karşı bir etnik temizlik uygulanmış, eğitim ve kültür politikalarıyla her biri bu insanları zorla asimile etme çabasına girişmiştir.⁵³⁸

⁵³⁵ Mehmet Hacısalıhoğlu, a.g.e. s. 416.

⁵³⁶ Oral Sander, a.g.e., s. 325.

⁵³⁷ Halil Akman, a.g.e., s. 91

⁵³⁸ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 53.

Makedonya üzerine bir kaybedilmiş vatan politikası bu dönemde göze çarpmıyor; çünkü artık İttihatçıların ana sorununu İmparatorluk'un geri kalan bölgelerinde varlığını korumaktı. Bu duruma rağmen İTC Makedonya Sorunu'na karşı tamamen kayıtsız kalmadı. İMDÖ merkez komitesi 1913 yılı Eylül ayında İstanbul'a bir temsilci gönderdi ve İTC'ye Makedonya'nın özerkliği için müşterek eylem yapmaya yönelik bir işbirliği önerdi. İTC tarafının olumlu yanıtı üzerine müzakereler başladı. Türk ve Bulgar komitelerinin Makedonya'nın özerklik kazanması için işbirliği kazandırılmaları kararlaştırıldı. Bu protokol üç Bulgar temsilcisi ile Türk temsilcisi Bekir Bey ve Mehmed Ali tarafından imzalandı. Protokolde İstanbul'da Makedonya komitelerinin bir yurtdışı temsilciliğinin kurulması ve bu temsilcilikte iki Türk'ün, iki Bulgarın ve bir Arnavutun bulunması gerektiği kararlaştırıldı. Bu delegasyon, Arnavut ve Ulah komitelerini işbirliğine kazandırmaya çalışacaktı. Bu birlik için Arnavut ve bir Ulah temsilcisi daha alınacaktı. Ayrıca ilgili komitelerin yurtdışı ve yurtiçi merkezleri ve faaliyet alanları belirlendi. Araç olarak değişik yasal ve yasadışı vasıtaların kullanılması kararlaştırıldı. Özerkliğin şekli milliyetler ilkesine ve orantılı temsilcilik sistemine göre belirlenecekti ve Makedonya'daki her din tam bir özgürlüğe sahip olacaktı. Bunun üzerine Makedonya'da silahlı ve propagandaya yönelik bir mücadelenin başlatılması için hazırlıklara başlandı. İki tarafın Makedonya komiteleri tarafından 6 Kasım 1913'te onayladı bir Makedonya Özerklikçi Devrimci Komiteleri yurtdışı temsilciliği kuruldu.⁵³⁹

3.2. Birinci Dünya Savaşı

Avrupa devletlerinin 1870'den sonra büyük savaşlar çıkmasını önledikleri gerçeğine karşılık uluslararası durumun 1900'den başlayarak tehlikeli bir biçimde değişkenlik gösterdiğine dair politik kanıtlar vardı. Bazı büyük devletlerin, dış etkileride olan iç sorunları vardı. Aralarındaki büyük farka rağmen birleşik Almanya ve birleşik İtalya yeni devletlerdi. Kırk yıl önce yoktular ve bu durum yöneticilerini özellikle iç

⁵³⁹ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e. s. 418.

bölücü güçlere karşı daha hassas hale getiriyordu. Bu nedenle milliyetçilik duygusunu harekete geçirmek istiyorlardı.⁵⁴⁰

Savaş öncesi yıllarda Avrupa'da ırk, millet, din ayrılıklarına rağmen uluslararası fikir alanında genel bir anlaşma isteği sezilmekle beraber ulusal çıkarlarını sağlamak amacıyla Avrupa iki büyük gruba ayrılmak amacındaydı. Bunlardan birinci gruba Almanya, Avusturya ve Macaristan İmparatorlukları, diğer tarafta ise İngiltere, Fransa, Rusya bulunuyordu. Bu her iki gruptan birisinde bağlılık yapacak durumda bulunan küçük devletler varlıklarını koruyabilmek için siyasi olayları büyük devletler etrafında toplanmayı düşünüyorlardı.⁵⁴¹

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Avrupa'nın genel siyasi durumuna kısa bir bakışla görülür ki, Almanya Endüstri alanında kaydettiği ilerlemeleriyle, Avrupa'nın gelişmiş diğer büyük devletlerini şaşırtacak düzeyde yüksek bir potansiyele erişmiştir. Buna paralel olarak hızla gelişen ekonomisinin de doğal bir gereği sonucu ordusu da güçlenmiş olan Almanya artık başta İngiltere olmak üzere, sömürgeci diğer büyük devletlerin ulusal çıkarları zararına yeni hayat alanları arayışı içinde bulunan bir ülke haline gelmişti.⁵⁴² Bir başka deyişle, doruğa ulaşan ekonomisi, gelişen ticaret hacmi ve üstün silah gücünden kaynaklanan dinanizmi Almanya'yı adeta Avrupa dışına açılmaya zorluyordu. İşte bu durum, girişte de açıklandığı üzere Avrupa'da ÜçlüBağlaşm(Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya) ve Üçlü Anlaşma (İngiltere, Rusya, Fransa) adları altında, birbirine hasım iki büyük blokun oluşmasına yol açmıştı.⁵⁴³

Birinci Dünya Savaşı oldukça trajik ve gereksiz bir çatışmadır. Gereksiz çünkü genel manada beklenen ekonomik amaca ulaşılammış ve büyük bir zarar, yıkım olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın trajik yanı ise birçok insanın feci şekilde hayatını kaybetmesi ve iyimser görüşler tamamen yok olmuştur.⁵⁴⁴

⁵⁴⁰ J.M.Roberts, Dünya Tarihi 18. Yüzyıl ve Sonrası, Cilt II, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2011, s. 867.

⁵⁴¹ www.webhatti.com/kultur/28602-dunya-savasi.html.(04.13.2007).

⁵⁴² Genel Kurmay Başkanlığı, Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi 5. Cilt Çanakkale Cephesi Harekatı, Ankara: Genel Kurmay Basım Evi, 1993, s. 5.

⁵⁴³ Genel Kurmay Başkanlığı, a.g.e., s. 5.

⁵⁴⁴ John Keegan, The First World War, Newyork,:Alfred A. Knope, 1999, p. 3.

Bu savaş, dünyanın belli başlı güçlerinin hemen hemen aynı anda katıldıkları ilk savaştır.⁵⁴⁵ Gerçekten, o ana değin, hatta Napoleon döneminde, uyuşmazlıklar sadece Avrupalıydı ve 1813-1815 arasındadır ki tüm Avrupa Fransa'ya karşı birleşir sonunda. Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan Balkanlar'daki İhtilalci Milliyetçilik akımı oldu. Sırp Milliyetçiliğine göre Güney Slav dilini konuşan ve Ortodoks olan Sırlar tek devlette birleşmeliydi. Rusya, İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu itilaf Devletleri, Almanya-Avusturya-Macaristan'ın oluşturduğu ittifak devletlerine karşı Sırbistan'ın yanında yer aldı.⁵⁴⁶

Balkan savaşları ve bu savaşların sonunda Sırbistan'ın genişleyip kuvvetlenmesi, Avusturya için korkutucu olmuş ve Avusturya'nın Sırbistan'a karşı durumunun daha fazla sertleşmesine sebep olmuştur. Fakat Balkan Savaşlarında Osmanlı Devletinin yenilgisi ve İmparatorluğun milletlerarası plandaki zayıflığı Rusya'nın da Boğazlar üzerinde iştahını kamçulamıştır. Bu ise, Sırbistan ile Rusya'yı birbirine daha fazla bağladığı gibi Rusya'nın Balkanlardaki faaliyetlerin karşısında Avusturya-Macaristan ile Almanya'yı bu devletin karşısına dikilmeye sevk etmiştir. Bu gelişmelerin başlangıcını Osmanlı Devletinin birinci Balkan Savaşının sonundan itibaren giriştiği askeri reform hareketleri ve bunun doğurduğu milletlerarası çatışmalar teşkil eder.⁵⁴⁷

20. yüzyılın bu savaşlarına katılan bütün devletler, tarımın ağırlıkta olduğu ülkelerdi; ekonomileri, çatışmalardan az etkilenmişti ya da hiç etkilenmemişti ve öte yandan, savaşlar da kısa ve sınırlı idi. 1914-1918'de ise, tersine, savaşa katılan tüm güçler, sanayi ve ticaret devletleri ve çatışmalar boyunca, üretim yeteneklerini, güçlü bir silahlanma sanayisini geliştirmeye adanmışlar; bu devletler, esas olarak tarım kesiminden aldıkları büyük çapta insan yığınlarını cepheye sürerler, bu ise azık ve gereçlerin kaygılandırıcı biçimde azalmasına yol açar. Böylece dünyanın iktisadi yapısı ciddi olarak sarsılır.⁵⁴⁸

Birinci Dünya Savaşı başladığında Slav cephesinde hakim olan siyasal güç Güney Slav halklarının özgürlüğünü sağlayacak ve birleştirecek olan Sırp programıydı

⁵⁴⁵ Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, Birinci Basım, İstanbul: Adam Yayınları, 1999, s. 23.

⁵⁴⁶ Mustafa Selver, a.g.e., s. 62.

⁵⁴⁷ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 100.

⁵⁴⁸ Server Tanilli, a.g.e., s. 23.

ve Balkan veya Yugoslav federalimi oluşturulması yönünde bir arayış vardı. Yugoslav birliğinin alt yapısı olmasına rağmen, Yugoslavya'nın kaderi Birinci Dünya Savaşı sırasında belirlenecek ve devlet savaş sonunda yaratılacaktır. Yugoslavya'nın birliğine giden yolu belirleyen güçler, Fransa, İngiltere, ABD ve İtalya gibi galip devletler; direnişi ve savaşa geniş çaplı katılımında bulunarak galip devletler yanında yer almış olan Sırbistan, Avusturya-Macaristan İmparatorluğun'dan sürgüne giden politikacıların oluşturduğu Yugoslav Komitesi ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda kalan Güney Slav halklarının siyasi liderleri idi.⁵⁴⁹

1900'ler/1910'lar dönümünde Avusturya-Macaristan'ın Güney Slav sayılan topraklarında sol hareketin en hareketli olduğu bölge, Bosna-Hersek idi. Habsburg İmparatorluğu'nun burayı ilhakı milliyetçi tepkileri beslerken hızlanan kentleşme ve işçileşme özellikle Saraybosna'da kitlesel bir işçi hareketliliğini yarattı. 1910'ların ikinci yarısında buradaki hareket Rus popülistlerinden ve İtalyan birliği hareketinden etkilenen radikal genç öğrencilerin inisyatifine geçti. 1913'de Sosyal Demokrat Parti'den ayrılan anarşist-nihilist Zvono Grubu bu genç militanlar arasında revaçta olan silahlı mücadeleye ve siyasi suikastlere dayalı stratejiyi geliştirdi.⁵⁵⁰ 1900 yılında uluslararası düzenin temelini oluşturan Avrupa egemenliği, 20. yüzyılda ortadan kalktı. Bu devasa tarihi değişim, hem dünya hem Avrupa tarihi açısından bir dönem sonuydu. Bu sürde Avrupa'da meydana gelen devrimler devrim terimini sadece siyaset ve toplumda değil, düşünce ve kültürde yarattığı dönüşüm açısından da haklı çıkarıyordu.

20. yüzyıl bir paradoks olarak, bir yandan Avrupa'ya ait fikirler, kurumlar ve standartların dünyanın diğer yerlerinde giderek daha kapsamlı ve çoşkulu şekilde benimsenmesiyle dikkat çekerken, diğer yandan Avrupalıları uygarlıklarının temelinde yatan birçok ilke ve inanca duydukları güvenden mahrum bırakıyordu.⁵⁵¹

Birinci Dünya Savaşı diken üzerinde duran, patlamaya hazır halde kıvılcım bekleyen Balkan topraklarında ateşlendi. Sırbistan'da özellikle ordu, Büyük Sırbistan istiyordu. Bu amaçlarına ulaşmak için gizli örgütler kurulmuştu. Bu hareketin en önemli

⁵⁴⁹ Nesrin Kenar, Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu, Ankara: Palme Yayın, 2005, s. 39.

⁵⁵⁰ Tanıl Bora, Milliyetçiliğin Provokasyonu, Birinci Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları, 1991, s.31.

⁵⁵¹ J. M. Roberts, a.g.e., s. 603.

noktası Yüzbaşı Dragutin Dririyeviç'in başında bulunduğu Kara El örgütüydü. Cihan Savaşının başlamasına sebep olan suikastte başrol oynayan Gavrilo Prinçip, bu teşkilatın bir ajanıydı. Avusturya'nın 1908 yılında Osmanlı İmparatorluğundan koparıp kendi sınırları içine kattığı Bosna-Hersek bölgesinde 1914 yazında bir geziye çıkan Avusturya-Macaristan velihadi Arşidük Ferdinand ve karısı, 28 Haziran günü, Saraybosna'da, Sırp milliyetçilerinden Prençip adlı bir genç tarafından öldürüldüler.⁵⁵²

1914 başında, bu yılın eşi benzeri görülmedik bir felaketle sonlanacağına dair hiçbir işaret yoktu. Aslında, Balkan sahnesi gayet sakindi; iki yıllık çatışma döneminden sonra- galip veya yenik hiçbir güç yeniden bir savaş dönemini göze alacak durumda değildi. Genel diplomatik alanda da olağandışı bir sıkıntı yoktu. İki ittifak sistemi, Üçlü İttifak ve Üçlü Antant mevcuttu, fakat bunlar temel olarak savunmaya yönelik kıtadaki statükoyu koruma amaçlı antlaşmalardı. Geçmişte üyelerini, belirli meselelerde muhalif tarafla yakın işbirliğine girmekten alıkoymamışlardı. Üçlü İttifak içinde, İtalya'nın bağlılığından giderek daha fazla şüphe edilmeye başlanıyordu. İngiltere ve Rusya arasında, etki alanları hakkında daha önceki antlaşmalarına rağmen, İran hakimiyeti konusunda büyüyen çatışma Antant güçlerini zayıflattı. Almanya, kıtadaki en güçlü yegane askeri kuvvetti, fakat dünya sömürge sahasına İngiltere ve Fransa'nın hakim oldukları aşıkardı. İngiliz donanması hala denizlere hakimdi. Büyük güçlerin ilişkilerine pek çok küçük anlaşmazlığın musallat olmasına rağmen, bunların hiçbiri büyük bir savaş başlatmaya değmezdi.⁵⁵³ Ayastefanos Antlaşmasında ileri sürüldüğü üzere, Bulgaristan'ın Tuna Irmağı ile Balkan Sıradağları arasında kalan kuzey yarsının çoğu bağımsızlığını kazandı. Ancak Bulgaristan'ın güneyi Balkan dağları ile Yunan sınırı arasındaki topraklar başına Bulgar Ortodoks Hristiyanları arasında bir vali getirilerek yerel özerklik altında bir Türk bölgesi oldu. Önce Rus ordusu sanki Bulgaristan'da hiç fırtınalar kopartmamış gibi ve de sanki Ayastefanos Antlaşması hiç var olmamış gibi, Makedonya Doğrudan Türk denetimine bırakıldı. Yine de Ruslar Berlin'den ayrılırken üzgün değillerdi. Makedonya'nın yitirilmesi karşılığında Bismarck bunu Romenler'den alınan Besarabya toprakları ve Türklerden alınan kuzeydoğu Anadolu'nun bazı kesimlerini onlara vererek karşıladı. Ayrıca Berlin Antlaşması, Rusların Slav dostları

⁵⁵² Haluk Hülman, Birinci Dünya Giden Yol Ve Savaş, İkinci Basım, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1973, s. 1.

⁵⁵³ Barbara Jevalich, a.g.e., s. 113.

olan Sırlara tam bağımsızlık getirdi. Bu Habsburg Avusturya-Macaristan'ını gücendirdiğinden; Bismarck karşılığında bağımsızlık isteyen Sırbistan'ın komşusu Bosna'da yaşayan Sırp halkının Osmanlı yönetiminden Habsburg yönetimine geçmesini düzenledi ki bu da Birinci Dünya Savaşının çıkış nedeni oldu. Makedonya'daki durumun inceliğinin yanı sıra Berlin Kurultayı sonunda 1914 yılında iyice ısınan Doğu Sorunu'nu yaratmıştır ki bu da Türkiye'nin Avrupa'daki eski sömürgelerinde ancak kin ile beslenebilecek türden 1990'lara değin süregelen Makedonya Sorunu için bir temel oluşturulmuştur.⁵⁵⁴

İtalya Avusturya'dan ele geçirilecek toprakların kendisine verileceği sözünü alınca, 1915'te Üçlü İttifak'taki müşterek imza attığı ülkeleri terk ederek, İtilaf Devletlerine katıldı. Bu olay savaşan tarafların kendilerine yandaş bulmak için muzaffer bir barış anlaşmasından sonra paraya tahvil edilmek üzere sundukları tek çek değildi. Bulgaristan Eylül 1915'te İttifak Devletleri'ne Romanya ise ertesi yıl İtilaf Devletlerine katıldı. Yunanistan 1917'de bu grubun üyesi oldu. Portekiz hükümeti 1914'te savaşa katılmaya denemişti, ancak iç sıkıntılar yüzünden bunu gerçekleştiremeyeceğine sonunda Almanlar 1916'da bu ülkeye savaş ilan etti. O yılın sonunda, savaşın başlangıcındaki sorunlar diğer katılımcılar yüzünden iyice karışmıştı. Balkan devletleri Üçüncü Balkan Savaşında bir bakış açısına göre Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarını paylaşmak için verilen son savaş çarpıştıyordu.⁵⁵⁵

28 Haziran 1914'te Bosna başkenti Sarayevo'da, Avusturya Macaristan imparatoru Francis Ferdinand ve eşi bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülünce, 36 devlet, 1,5 milyar insan ve 10 milyondan fazla kişinin ölümüne sebep olan bir Dünya Savaşı patlak verdi.⁵⁵⁶ Siyasal cinayetlerin başkenti olarak nitelendirilebilecek Balkanlarda 8 başarılı cinayette iki başbakan ve Osmanlı ordusunun başkumandanı öldürülmüştür.⁵⁵⁷

⁵⁵⁴ Dilek Şendil, *Balkanlar'da Kaynayan Kazan*, Birinci Basım, İstanbul: Yayınevi Yayıncılık, 1995, s. 78.

⁵⁵⁵ J.M. Roberts, a.g.e., s. 603.

⁵⁵⁶ Halil Akman, a.g.e., s. 92.

⁵⁵⁷ Misha Glenny, a.g.e., s. 257.

Savaşın sona ermesiyle, Balkan yarımadasının kaderi yine büyük güçlerin elindeydi. Barış antlaşmaları İngiltere, Fransa, İtalya ve Avrupa meselelerine yeni dahil olan ABD'nin temsilcileri tarafından yapılacaktı. Eski gelenekten belirgin bir kopuşla, mağlup devletler Almanya, Osmanlı İmparatorluğu, Bulgaristan ve Habsburg İmparatorluğu'nun varisi devletler olan Avusturya ve Macaristan görüşmelerin dışında tutuldu. Yeni bir devrimci rejimin idaresinde olan Rusya, müzakerelere katılamamakla kalmadı; aynı zamanda ülke topraklarının bazı kısımları da İtilaf Devletlerinin işgali altındaydı. Amaçları Bolşevik ve yeni kurulan Yugoslav devletinden gelen delegeler bazı toplantılara katılsa da önemli kararlar geçmişte de olduğu gibi büyük güçler tarafından alındı.⁵⁵⁸

Almanya; 1 Ağustos'ta Rusya'ya, 3 Ağustos'ta da Fransa'ya, 4 Ağustos'ta ise Belçika'ya savaş ilan etti. Almanya'nın Belçika'ya savaş ilan etmesi üzerine, 4 Ağustos 1914'te İngiltere de Almanya'ya savaş ilan etti. 6 Ağustos'ta da Avusturya, Rusya'ya; 23 Ağustosta Japonya, Almanya'ya savaş ilan ettiğini açıkladı. Böylece Avusturya-Sırbistan savaşı bir genel savaş haline dönüştü. 1915 Mayısında da İtalya savaşa girdi.⁵⁵⁹

Balkanlarda savaşın en önemli sonuçlarından biri, Slovenya ve Hırvatistan'ın Sırbistan'a katılıp Yugoslavya devletini oluşturması oldu. Yeni kurulan bu devletin başına Georgoviç sülalesinden bir kral getirilip, başkent Belgrad yapıldı. Karadağ, Makedonya, Bosna-Hersek'in de devlete katılmasıyla Sırbistan, Balkanlarda ağırlıklı bir güç oldu. Balkanlar'daki kilitlenen savaş durumu 30 Eylül 1918'de de Osmanlı Devleti'nin ateşkes istemiyle sona erdi. Yugoslav Komünist Partisi, ülkelerinin Birinci Dünya Savaşı'na katılmasına karşı çıkışındaki ilkel radikalizmiyle öne çıkan Sırp Sosyal demokrat Partisi'nin inisiyatifiyle 1919 Nisan'ında kurulmuştu. İlk olarak Yugoslav İşçi Partisi adını benimseyen Parti'de Sırp, Hırvat, Sloven, Bosna-Hersek ve Voyvodina sosyal demokrat partilerinin sosyal-şovenist olmayan radikal unsurları yer aldılar. Yugoslav Komünist Partisi, 1919'da Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile bağlantılı bir örgüt olarak kurulmuştur. Bu bağlantı daha sonraki dönemlerde Komintern'e ve 1928'den itibaren Komintern'in yönetiminin geniş ölçüde Stalin'in

⁵⁵⁸ Barbara Jevlich, a.g.e., s. 129.

⁵⁵⁹ Halil Akman, a. g.e., s. 94.

şahsında toplanmasına koşut olarak Stalin'e bağılığa dönüşmüştür. Diğer komünist ülkelerde ülkeler de olduğu gibi Yugoslavya'da o dönemde Stalin yalnızca tartışmasız bir dahi önder değil yeni yeni toplum fikrini ve hülyasını kendinde toplayan bir kişilik sayılmaktaydı.⁵⁶⁰ 1920 Haziranında Parti Yugoslav Komünist Partisi (YKP) adını aldı. YKP programı, Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) programının kopyası gibiydi.
561

Balkanlar'ın savaş sonrası kısa ve uzun vadede şekillenmesinde Rus ihtilali kadar etkili olacak ikinci faktör Wilson Prensipleridir. Bunun Balkanlar'ı ilgilendiren durumu, Romanya,⁵⁶² Sırbistan ve Karadağ'ın boşaltılması, Sırbistan'ın deniz de serbest ve güvenli bir kapı elde etmesi ve ülkelerin siyasi ve iktisadi bağımsızlıklarına uluslar arası garanti verilmesi idi. 4 Ocak 1919'da Paris (Versay) Barış Konferansında İngiltere, Fransa ve Yunanistan; Arnavutluk'un İtalyan, Sırbistan ve Yunanistan arasında paylaşılmasına karar verdiler. Arnavutlar, 1920'de İtalyan kuvvetlerini attılar ve 1921'de büyük devletler Arnavutluk'u 1913 sınırlarını kabul ederek tanıdılar.⁵⁶³ 1918 Haziran'ında Sırbistan, Karadağ ve Avusturya-Macaristan Güney Slav eyaletleri temsilcileri Corfu Paktı'nı imzalayarak Karageorgevic Ailesi'nin hükümdarlığı altında bir birlik kurmaya karar vermişle Küçük Antant'ın bir üyesi oldu.

1918 Ekiminde Zagerb'de Yugo-Slav (Güney Slav) Milli Konseyi kuruldu ve Kasım ayında da Karadağ Milli Meclisi Karadağ Kralı Nikola'yı tahtından indirerek Sırbistan'a katıldığını ilan etti. 1921 anayasası ile de Sırp-Hırvat Sloven Krallığı kuruldu ve başına da Sırbistan Kralı Aleksander getirildi. Kral Aleksander zamanında Yugoslavya, özellikle Macaristan'ın revizyonizmi karşısında, Fransa ile yakın münasebetler kurdu ve küçük Antant'ın bir üyesi oldu. 1934 Şubatında da Türkiye, Yunanistan ve Romanya ile Bulgaristan'ın revizyonizmi ile İtalya tehlikesine karşı Balkan Antantını kurdu. Lakin Aleksander'ın ölümünden sonra Stoyadinoviç zamanında Yugoslavya'nın Nazi Almanya'sı ve Faşist İtalya ile münasebetleri sıkılaştı.

⁵⁶⁰ Alparslan Işıklı, Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi, S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1980, s. 84.

⁵⁶¹ Tanıl Bora, a.g.e., s. 36.

⁵⁶² Mustafa Selver, a.g.e., s. 63.

⁵⁶³ Halil Akman, a.g.e., s. 96.

Hatta 1937 Ocak ayında da Yugoslavya, Bulgaristan'a bir daimi dostluk antlaşması imzaladı.⁵⁶⁴

Corfu'da imzalanan deklarasyonla Sırp, Hırvat, Sloven Krallığının kurulmasına karar verilmiş ve yeni devletin anayasal, demokratik ve Sırp Karayorgiyevic Hanedanı liderliğinde parlamenter monarşi olmasına karar verilmiştir. 1918 tarihinde Veliiaht Prens Aleksandre, Sırbistan Krallığı ve Sırp- Hırvat Sloven Bağımsız Devletlerinin bir araya gelerek oluşturdukları Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı ilan etmiştir.⁵⁶⁵

Yugoslavya, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Sırpların, Hırvatların ve Slovenlerin Krallığı olarak, Aralık 1918'de kuruldu ve daha önce Avusturya-Macaristan bölgeleri olan Slovenya, Hırvatistan-Slavenya Krallıkları'nı şimdiki Makedonya ve Kosova'ya denk düşen bölgeleri birleştirdi.⁵⁶⁶ Yugoslav Güney Slavları anlamına gelmektedir. Yugoslavya ise Güney Slavların yurdu demektir. Kelime ilk kez 1839 yılında Theodor Pavloviç adlı bir Sırp tarafından kullanılmıştır.⁵⁶⁷

1919 Ekim'de Zagreb'de Yugo-Slav (Güney Slav) Milli Konseyi kuruldu ve Kasım ayında Karadağ Milli Meclisi Karadağ Kralı Nikola'yı tahtan indirerek Sırbistan'a katıldığını ilan etti.⁵⁶⁸

Sırp Kral Aleksander 1929 yılında parlamentoyu dağıttı. Yeni bir anayasa hazırladı ve devletin ismi Yugoslavya Krallığı olarak değiştirildi. Avrupa, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 19. yüzyılda yeryüzünde sağladığı üstünlüğü artık kaybetme sürecine girmiştir. O zamana kadar Dünya politikasında birinci planda söz sahibi olan Avrupa, yavaş yavaş bu öncülüğünü kaybedecektir. 21 Mayıs 1929'da yaptıkları yeni bir andlaşmayla da, andlaşmaların her beş yılda bir kendiliğinden beş yıl daha uzatılacağına karar verdiler. Baştan beri İtalya'nın karşı olduğu bu andlaşmalara, Fransa, aksine destekçi oldu.⁵⁶⁹

⁵⁶⁴ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 184.

⁵⁶⁵ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 43.

⁵⁶⁶ Hugh Poulton, a.g.e., s. 16.

⁵⁶⁷ <http://www.stragigma.com/turk/eylul/2003/print.o4.html>.

⁵⁶⁸ Mustafa Selver, a.g.e., s. 64.

⁵⁶⁹ Murat Sarıca, Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, 1982, s. 228.

Tuna Bölgesin’de kendiliğinden statükocu ve antirevizyonis bir blok ortaya çıkmıştı. Böylece monarşinin tekrar kurulmasına karşı Trianon Andlaşması’nın getirdiği düzeni savunmak amacıyla kurulan küçük Antant yaşama gücü gösterince, Fransız diplomasisi tarafından desteklendi. Ayrıca Fransa, 1924 yılında Çekoslovakya’yla, 1926 yılında, Romanya’yla 1927 yılında Yugoslavya’yla bağlaşma yaparak, Kara Avrupa’ında bir Fransız Sistemi kurulmasına önyak oldu. Ne var ki, söz konusu devletlerin güvenliğini koruması açısından Küçük Antant’ın da eksiklikleri vardı. Küçük Antant Pakti’yla Yugoslavya, İtalyan isteklerine karşı garanti edilmiş değildir.⁵⁷⁰

1929 sonrasında devlet yönetiminde Sırların pozisyonu güçlendi. Hırvat ve Sloven partilerin rejime yönelik muhalefetleri sertleşti ve ülke politik istikarsızlığa sürüklendi. Politik açıdan istikarsız ekonomik açıdan zayıf ve sosyo kültürel açıdan son derece kırılğan olan Yugoslavya Krallığı varlığını ancak İkinci Dünya Savaşı’na kadar devam ettirebildi. Krallık, Almanya’nın liderliğindeki faşist ordular (Alman, İtalyan, Macar, Bulgar, Arnavut orduları) tarafından Nisan 1941’de işgal edildi. Böylece Yugoslavya Krallığı fiilen sona erdi.⁵⁷¹ Birinci Dünya Savaşından sonra, Yugoslav Komünist Partisi Avrupa’nın en nüfuzlu Komünist Partilerinden birisi idi, ancak zamanla önemini yitirmiştir. Alman ordularının Yugoslavya’yı işgali, bu Partinin yeniden canlanmasına yol açmıştır. İşgalin başlamasından ancak üç ay geçtikten sonra Yugoslav direniş hareketi organize olmuş ve karşı saldırılara geçmeye başlamıştı bile. Ne var ki direniş hareketi içindeki iki grup, Rus taraftarları komünistlerle, Batı taraftarı nasyolist Sırlar, Almanlar’a olduğu kadar birbirlerine de düşmandılar ve onların birbirleri arasındaki kardeş kavgası çok kere Almanlara yaptıklarından daha kanlı olmaktaydı.⁵⁷²

Birinci Dünya Savaşı, ilk küresel savaşı.⁵⁷³ Birinci Dünya Savaşı, üzerinde sayısız farklı fikrin çatıştığı çok geniş bir konudur, ama tüm tarihçilerin aynı fikirde olduğu bir konu vardır ki, o da, savaşa katılan tarafların tümünün savaşın çok kısa

⁵⁷⁰ Murat Sarıca, a.g.e., s. 228.

⁵⁷¹ Caner Sancaktar, 1980 Sonrası Yugoslavya’da Sırp ve Hırvat Milliyetçiliği, Uluslararası Balkan Kongresi 24-26 Nisan 2008, İstanbul: Tasa Yayınları, s 89.

⁵⁷² Kamuran Gürün, Dış İlişkiler ve Türk Politikası 1939’dan Günümüze Kadar, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983, s. 220.

⁵⁷³ Kezban Acar, a.g.e., s. 288.

süreceğine inandığıdır. Savaşta yaşanan ağır can kaybı ise insanları hayalcilikten kurtararak herkesin aklını başına getirmiş, özellikle batı cephesindeki 1916 muharebelerinin ardından inançsızlık ve eleştiri alıp yürümüştü.1918'e gelindiğinde, artık hiçbir devlette savaşacak hal kalmamıştı ve insanlar neredeyse savaşın hiç bitmeyeceğine inanmaya başlamıştı. Bu savaşın toplumlar üzerindeki etkisi tartışılmazdı ve savaşı yaşayanlar, daha sonradan kayıp bir nesil olarak kabul edilmişti.⁵⁷⁴

3.3. İkinci Dünya Savaşı Balkanlar ve Yugoslavya

İkinci Dünya Savaşı uluslararası savaş tarihi açısından Avrupa güvenliğinin verdiği en uzun en şiddetli ve sonuçları itibariyle yıkım gücü en yüksek olan muharebelerin yaşandığı bir çatışma olmuştur. Avrupa kıtasının barışçı bir çözüme kavuşmasını amaç edinen Churchil'in Birleşik Avrupa vizyonu, savaş sonrasında ekonomik ve siyasal işbirliğini ön planda tutan yeni bir stratejinin hayata geçirilmesi ihtiyacını ön plana çıkarmıştır.⁵⁷⁵

İkinci Dünya Savaşı dönemi, ortak düşmana karşı birlikte hareket etme zorunluluğu nedeniyle, ideolojik karşıtlıkların bir yana bırakılması sonucu ortaya çıkmıştı. Bu dönemde ideolojik karşıtlıkların yerini ortak düşmana karşı birlikte savaşım zorunluluğu almıştır. 1939-1942 dönemi savaş içerisinde Almanya'nın nispi üstünlük kurduğu bir dönemdir. Bu dönemde Avrupa Kıtası alt bölgesinde yer alan ülkeler toplumlar açısından Almanya ile kurdukları yakınlaşma ve yaptıkları yardımlar oranında kendi dış politika hedef amaçlarına ulaşma çabası öne çıkmıştır. Ancak Almanya'nın giderek artan oranda gerilemeye başladığı 1942-1945 döneminde ise, ülkelerindeki Alman işgaline son vermenin yanında müttefiklerle birlikte hareket ederek dış politika amaçlarına ulaşmak öncelik kazanmıştır.⁵⁷⁶

Yugoslavya Balkan Yarımadasının en büyük toprak parçasını kaplar. Kuzeybatıdan güneydoğuya doğru gelindiğinde 945 km boyunca uzanır, batıdan doğuya

⁵⁷⁴ Christon I. Archer, John R. Ferris, Holger H. Herwig ve Timothy H. Travers, Dünya Savaş Tarihi, Birinci Baskı, İstanbul: Akyüz Yayın Grubu, 2006, s. 437.

⁵⁷⁵ Mesut Hakkı Caşın, Uğur Özköker ve Halil Çolak, Avrupa Birliği, Birinci Baskı, İstanbul: Nokta Kitap, 2007, s. 269.

⁵⁷⁶ Hüseyin Emiroğlu, Soğuk Savaş Sonrasında Kosova Sorunu ve Birleşmiş Milletler, Avrasya Etüdları, 29-30, 2006, Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, s. 64.

doğru gelindiğinde en geniş yeri 72 km'yi bulur. Batı'da oldukça uzun bir sahil şeridiyle Adriyatik Denizine açılır. Kuzetbatıda İtalya, kuzeyde Avusturya ve Macaristan kuzeydoğuda Romanya, doğuda Bulgaristan, güneyde Yunanistan ve Arnavutluk ile komşudur.⁵⁷⁷ Arnavutluk ve Eski Yugoslavya arasında hakimiyet mücadelesinin verildiği iki milyon iki yüz bin civarındaki nüfusunun % 90'nı etnik Arnavutların oluşturduğu Kosova bölgesine büyük oranda uymaktaydı.⁵⁷⁸

Hitler Almanya'sı, 1938 yılında, önce Avusturya'yı işgal etti. Münih Anlaşmasıyla Batılı devletlerden almış olduğu ödüne dayanarak bu sefer de 1938 Martında Çekoslovakya'ya girdi.⁵⁷⁹ Doğuya doğru yön verilen yayılmacı savaş, kısa sürede Bulgaristan'a genişledi. Faşist Kampın ikinci büyük ayağı Musollini İtalyası ise, Balkanlara 7 Nisan 1939 yılında Arnavutluk'u işgal ederek girdi. Arnavutluk işgali tamamlandıktan sonra da 28 Ekim 1940'ta bura üzerinden Yunanistan'ı işgal etti. Balkanlar'ın Kuzey ve Güney bölgelerinde bunlar yaşanırken Yugoslavya Prensi Paul, Faşist kampa katılma hazırlığı yapıyordu. Bu hazırlık 25 Mart 1941'de sonuçlandı ve Yugoslavya, üçlü ittifaka katılmak için anlaşma imzaladı. Anlaşmadan iki gün sonra 26 Mart 27 Marta bağlayan gece gerçekteşen bir askeri darbe ile Prens Paul tahtan indirildi.⁵⁸⁰

Nisan 1939'da dünya basını, Neville Chamberlain Kabinesi'nin Avrupa'daki barışı güvence altına almak için uyguladıkları tavizkar ve yatıştırma politikalarını tamamen değiştirdiklerini ve Polonya'yı Almanya'dan gelebilecek tehdiye karşı savunacağı haberini geçiyordu. Alman ordularının Polonya'yı işgale başlaması karşısında Polonya fazla dayanamadı. Ancak, 1 Eylül'de Hitler Polonya'ya girdi. Almanya yıllardan beri askeri hazırlık içindeydi. Savaş başlayınca 5 tümeni zırhlı Panzer olmak üzere, 52 tümenlik bir kuvveti bilfiil savaşa soktu. Alman hava kuvvetleri ise bu sırada Avrupa'nın en üstün kuvvetiydi. Alman Genelkurmayı şimdi yeni bir savaş metodu kabul etmişti.⁵⁸¹ Hitler'e yaptıkları geri çekilme talepleri yerine getirilmeyince Fransa ve İngiltere iki gün sonra savaşa girdi. Böylece bir Avrupa savaşı olarak

⁵⁷⁷ Özer Sükan, a.g.e., s. 6.

⁵⁷⁸ Hüseyin Emiroğlu, a.g.e., s. 64.

⁵⁷⁹ Hayri Argav, Batı'nın Yeni Doğu Seferi, Birinci Baskı, İstanbul: Peri Yayınları, 2000, s. 152.

⁵⁸⁰ Hayri Argav, a.g.e., s. 153.

⁵⁸¹ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 361.

başlayan tarihin kaydettiği en kanlı hesaplaşma çok geçmeden ikinci bir Dünya Savaşı'na dönüşecekti.⁵⁸²

İkinci Dünya Savaşı Almanya'nın savaş ilan etmeksizin Polonya'ya girmesi ile başladı. Savaşın başlamasıyla birlikte Almanlar gözlerini Balkanlar'a çevirmişlerdir. Bu sırada Balkanlar'daki en önemli güç Yugoslavya (Sırp-Hırvat- Sloven Krallığı) idi. Bunun dışında İtalya'nın uydusu konumunda bulunan Arnavutluk ile daha güneyde Türkiye sınırında Bulgaristan ve Yunanistan bulunmaktaydı. Almanlar, Romanya'dan başlayarak Balkan topraklarına girmeye başlamış ve Batı Balkanlar'da kendilerine müttefik arayışlarına da başlamışlardı.⁵⁸³

24 Ekim 1938 ve 5 Ocak 1939, Hitler'in Polonya'ya Alman doğu sınırının revizyonuna ilişkin önerileri; 5/6 Ocak, 25-27 Ocak, 21 Mart, Alman-Polonya görüşmeleri, 26 Mart'ta Alman önerilerinin reddi. 23 Mart, Polonya'nın ilk kısmi seferberlik ilan etti.⁵⁸⁴ İki gün sonra da İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş açtı. Böylece sıcak çatışmayla başlayan savaş genel anlamda iki blok arasında cereyan etti. Bunlar, Mihver Devletleri ve Müttefiklerdi. Almanya, İtalya ve Japonya Mihver Devletlerini; İngiltere, Fransa, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin Müttefik Devletler safındaydı. Yugoslavya'nın İkinci Dünya Savaşına katılımı ile Almanya, İtalya ve Macaristan, Slovenya'yı, Bulgaristan, Sırbistan'ın, Makedonya'nın ve Kosova'nın bir kısmını işgal etmiş; İtalya ise Karadağ'ın tamamını ve Slovenya'nın güneyi ile Dalmaçya kıyılarını ele geçirmiştir. Kosova ve Makedonya'da Arnavutların yaşadığı bölge Arnavutluk tarafından ilhak edilerek İtalyan kontrolü altında Büyük Arnavutluk oluşturulmuştur. Yugoslavya'nın işgale uğraması nedeniyle Kral Peter ve hükümet yetkilileri önce Karadağ'a ve sonra İngilizler'in koruması altındaki Yunanistan'a kaçmıştır.⁵⁸⁵

Sovyetler Birliği, Almanya'nın desteğiyle Haziran 1940'ta Baltık Devletlerini işgal etti ve Ağustos 1940'ta resmen ele geçirdi. Mihver kuvvetleri'nin Almanya ile

⁵⁸² Liddell Hart, İkinci Dünya Savaşı Tarihi, Yedinci Baskı, İstanbul: YKM Yayınları, 2005, s. 13.

⁵⁸³ Göktürk Tüysüzoğlu, "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Dünya Politikasına Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s.19.

⁵⁸⁴ Hans-Adolf Jacobsen, 1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı, Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 1989, s. 8.

⁵⁸⁵ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 62.

müttefik ülkeler üyesi olan İtalya Savaşa 10 Haziran 1940'ta katıldı. Naziler İngiltere'yle 10 Temmuz 1940'ta, 31 Ekim 1940'a kadar İngiltere Savaşı olarak bilinen hava savaşını sürdürdüler ve sonunda savaşı kaybettiler. 6 Nisan 1941'de Yugoslavya ve Yunanistan'a saldırarak Balkan bölgesini garanti altına aldıktan sonra, Almanya ve müttefikleri 22 Haziran 1941'de Alman- Sovyet Paktı'nı doğrudan ihlal ederek, Sovyetler Birliğine saldırdı.⁵⁸⁶

Dünya Savaşı sırasında, 1941'de Yugoslavya mihver güçler tarafından işgal edildi. Bunu izleyen yıllarda işgalci güçlere karşı acı bir iç savaşın eşlik ettiği şiddetli bir direniş görüldü. İkinci Dünya Savaşında Tito tarafından idare edilen komünistlerin oluşturduğu direnç hareketi ismi verilen mukavemet esnasında Yugoslavya'nın altı Cumhuriyetten meydana gelecek federal bir devlet olması kararlaştırılmıştı.⁵⁸⁷ 1941 Nisan ayında Yugoslav ordusunun Mihver'e teslim olmasından sonra, Kral Peter ülkeden ayrılarak Mısır'ın başkenti Kahire'ye gitti. Daha sonra Londra'ya geçen Kral, burada sürgün hükümeti kurdu. Öte yandan, Almanya'nın himayesi altında Hırvatistan ve Bosna-Hersek topraklarını içine alan bölgede Bağımsız Hırvat Devleti kuruldu. Devletin başına faşist eğilimli Ustaşa hareketi önderi Ante Paveliç getirildi. Bu devletin sınırları içerisindeki 6.5 milyonluk nüfusun sadece 3.4 milyonu Hırvatlardan oluşuyordu. Yugoslavya'nın Bağımsız Hırvat Devleti için tahsis edilen toprakların dışında kalan bölgeleri Mihver ve onun müttefikleri güçlerin saldırısına uğradı. Sınırlarını genişletme çabası içerisinde olan Bulgaristan, Makedonya topraklarının büyük bölümünü ilhak etti. İtalya Dalmaçya ile Slovenya'nın güney bölümünü ele geçirdi. Slovenya'nın kuzey bölgeleri, Almanya ve Amiral Horthy yönetimindeki Macaristan arasında paylaşıldı. Yugoslavya'yı kontrol altına alan Hitler, 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne karşı bir saldırı başlattı. Alman himayesi altında bulunan Ante Paveliç'in Hırvat Devleti de, Hitler'in doğu seferine bir birlikle katılıyordu.⁵⁸⁸

Savaşın sonunda Mareşal Tito'nun yönetimi altında komünistlerin önderlik ettiği direniş hareketi askeri ve siyasal üstünlük kazandı. Kral azledildi ve Ocak 1946'da

⁵⁸⁶ www.usmmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005137.

⁵⁸⁷ Özer Sükan, a.g.e. ,s. 5.

⁵⁸⁸ İrfan Kaya Ülger, Yugoslavya Neden Parçalandı?, Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2003, s. 45.

Yugoslav Federal Halk cumhuriyeti ilan edildi.⁵⁸⁹ Savaş bitince 1945'te bu karar uygulandı ve Yugoslav Federal Cumhuriyeti; Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ Cumhuriyetinden oluştu. Toprak ve nüfus bakımından en geniş kalabalık olan Sırbistan Cumhuriyeti'ne kuzeyden Voyvodina ve güneyden Kosova özerk bölgeleri bağlandı.⁵⁹⁰

Alman işgaline karşı Yugoslavya'da ilk direnişi Sırp milliyetçilerinin örgütü Çetnikler başlattı. Bu hareketin önderliğini subaylarla, muhafazakar eğilimli entelektüeller yürütüyordu. Londra'da bulunan Krallık hükümeti Albay Draja Mihayloviç'i generalliğe terfi ettirdi ve Savaş Bakanı olarak atadı. Çetnik hareketi İdeolojisi ve mensupları bakımından Sırp milliyetçiliği temeline dayanıyordu. Bir anlamda eski rejimin devamını simgeleyen hareket Sırplar tarafından benimsendi. Yugoslavya'da Krallığın yeniden kurulması için mücadele eden Çetnikler müttefiklerden yana ve Alman karşıtı bir politika takip ediyorlardı.⁵⁹¹

Yugoslavya'daki direniş temel olarak iki ana kola ayrılmıştı. Bunlardan birisi, Yugoslav Ordusu'nda görev yapmış ve Çetnik olarak adlandırılan grubun liderliğini yapan Albay Drazha Mihailoviç'tir. Çetnik Grubu aşırı Sırp milliyetçiliği ile tanınan ve Yugoslav Devletinde asli unsurun Sırplar olması gerektiğine inanan bir guruptur. Bu nedenle Yugoslavya içerisinde sadece Sırplar tarafından desteklenmekteydi. Hırvatlar, Slovenler ve Arnavutlar bu gruptan nefret etmekteydiler. Çetnikler arasında, BİH, Dalmaçya, Karadağ, Slovenya ve Hırvatistan'ın bir kısmı ile Arnavutluk'un kuzeyini içeren, fakat etnik olarak homojen olan bir Büyük Sırbistan yaratılmasını ve bunun için de bu bölgelerin Sırp olmayan unsurlarından temizlenmesini veya Hırvatların Hırvatistan'a, Müslümanların Türkiye'ye göç ettirilmesini amaçlayan aşırı Sırp milliyetçileri bulunuyordu. Bunun anlamı Hırvatistan'ın topraklarını Hırvat çoğunluğun yaşadığı bölgelerle sınırlamak ve Hırvatistan sınırlarını 1918 öncesine dönerek daraltmak, Dalmaçya'nın arta kalan kısmına sınırlı bir özerklik vermektir. Komünistlerle olan çatışmalarında desteğe gereksinim duyan Çetnikler, önce İtalyanlarla sonra

⁵⁸⁹ Hugh Poulton, a.g.e., s. 16.

⁵⁹⁰ Özer Sükan, a.g.e. s. 5.

⁵⁹¹ İrfan Kaya Ülger, a.g.e. s. 46.

Almanlarla ve hatta bazı durumlarda Ustaşa hareketi ile taktik ittifaklara girişmişlerdi.⁵⁹²

İşgale karşı direnen ikinci örgüt, Tito önderliğindeki Partizan hareketiydi. Hitler'in Sovyetler Birliği'ne saldırısı, Yugoslav Komünist Partisi idaresindeki Partizanların, işgale karşı gerilla savaşı başlatmaları ile aynı zamanda rastladı. İşgale direniş boyutuyla da SSCB'ye yönelik Alman saldırısına tepki niteliği taşıyordu. Partizanlara göre direniş, aynı zamanda bir iktidar mücadelesiydi.⁵⁹³ Diğer direniş hareketi ise, Kraliyet Hükümeti döneminde yasadışı olan Yugoslav Komünist Partisi'nin liderliğini üstlenen ve Parti Genel Sekreterliği'ni yürüten Josef Broz Tito'dur. Alman hareketine ilk direniş Balkanlar'da yeni Yugoslavya'da başlar. Tito 1938 yılında esir düştüğü Rusya'da Komünizm ile tanışmış, serbest kaldıktan sonra da bu teoride uzmanlaşmıştır. Etnikler ve kominist direnişçiler aynı cephede savaşırken aynı zamanda karşı karşıya kaldıkları zamanlar olmuştur. Etnikler; milliyetçi, koyu dindar ve Monarşisttirler. Bu sebeple Etnikler'in Almanlar ve İtlayanlar kadar komünistleri de düşman saymaları kaçınılmazdır. Çetniklerin başındaki eski Sırp subayı Droza Mihatloviç'in yalnızca Sırplar'ı korumaya soyunmasını iyi kullanan Tito kurnazca hareket ederek bu durumu kullanmıştır.⁵⁹⁴

Tito'nun önderliğini yaptığı direniş hareketi Yugoslavya'da her etnik gruptan insanı barındıran ve sosyalist temellere oturmuş bir direniştir.⁵⁹⁵ Tito, SSCB'nin Almanlar tarafından saldırıya uğradığı dönemde sadece Alman saldırısını önlemek için direniş hareketi yapmayı düşünmüyordu, aynı zamanda savaş sonrasında Yugoslavya'da Komünist bir devlet yaratma gücünü elde etmek için sosyalist bir devrim hazırlığı içerisindeydi. Tito, profesyonel bir devrimci ve komünistti savaşı kazanmayı amaçlamıştı ve bu amaca ulaşmak için gerektiğinde Almanlarla da taktik ittifaklar yapmıştır.⁵⁹⁶

⁵⁹² Nesrin Kenar, a.g.e., s. 62.

⁵⁹³ İrfan Kaya Ülger, a.g.e. s. 47.

⁵⁹⁴ Mustafa Selver, a.g.e., s. 66.

⁵⁹⁵ Göktürk Tüysüzoğlu, a.g.e., s. 19.

⁵⁹⁶ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 63.

Partizanların amacı sadece işgalcileri ülkeden çıkarmak değil aynı zamanda Komünist Parti öncülüğünde kitlelerin desteğini alan bir yönetim kurmaktı. Çetnikler, işgalin ardından Yugoslavya’da Sırların hakim olacağı bir yönetim kurulmasını savunuyorlardı. Partizanlar ise, savaş sonunda kurulacak Yugoslavya’da tüm ulusların yönetimde temsil edilmesini zorunlu görüyorlardı. Etnik bakımdan Hırvat olan Tito’nun savaş sonu kurulacak düzenin ulus ötesi olacağını ve bu sistemde uluslara temsil hakkı tanınacağını açıklaması Sırların dışında kalan Yugoslavya halkları tarafından sempati ile karşılanıyordu.⁵⁹⁷

Hemen bütün kıtalarda cereyan eden savaş üç dönem halinde devam etti. Birinci Dönem: Avrupa’da Alman üstünlüğü dönemi olup 1 Eylül 1939 ile 22 Haziran 1941 tarihleri arasını kapsar. 1940 Eylül’nde Almanya, İtalya ve Japonya arasında bir üçlü anlaşma yapılır ve adı da “**Yeni Düzene İlişkin Büyük Şart**” diye ilan edilir. Söz konusu anlaşmaya göre, Japonya, Avrupa’da yeni bir düzenin kurulması yolunda Almanya ile İtalya’nın üstünlüğünü kabul ediyordu; bağlaşıkları da, Asya için aynı misyonu Japonya’ya tanıyorlardı.⁵⁹⁸

İkinci Dönem: Haziran 1941 ile Şubat 1943 arası olup dengenin süre olup Müttefiklerin üstünlüğü dönemidir. 1941’den başlayarak Yugoslavya’da, 1943’te de Yunanistan’da ve Polonya’da milliyetçilerle komünistler arasında silahlı çatışmalar patlak verir; Ukranya’da da, Almanlar Sovyet aleyhtarı Ukraynalı komünist partizanlar, karşı karşıya gelirler. Müttefiklerin zaferi yaklaştığı ölçüde, savaş sonunda iktidarı ele geçirme amacıyla mücadele, Almanlara karşı mücadelenin önüne geçer. Bunun Yunanistan’da Yugoslavya’da Arnavutluk’taki örnekleri olunca kızgın bir zeminde yer alırlar.⁵⁹⁹

İkinci Dünya Savaşı’nın öncesinde yapılan ve provada diyebileceğimiz savaşlar, İspanya iç savaşı ile Japonların Çin’e yönelik saldırıdır. İspanya İç Savaşı, 1936 yılında Franko yönetimindeki Falanjist milliyetçi grupların seçimle iş başına gelen Cumhuriyetçi Halk Cephesi koalisyonuna karşı ayaklanmalarıyla başladı. Hitler ve

⁵⁹⁷ İrfan Kaya Ülger, a.g.e. s. 48.

⁵⁹⁸ Server Tanilli, a.g.e., s. 263.

⁵⁹⁹ Server Tanilli, a.g.e., s. 274.

Mussolini ayaklanmanın bastırılması için Franko'nun emrine birer uçak filosu göndererek 13.500 kişiyi geçen Alman, İtalyan ve Arap askeri bölgeye sevk edildi.⁶⁰⁰

Birinci Dünya Savaşı ile çözülemeyen sorunlar veya bu savaşın bıraktığı sorunlar, devletleri diğer bir Dünya Savaşına sürüklenmiştir. Zaten, Versailles barış antlaşmasıyla oluşan yeni duruma karşı, belirgin tepkiler oluşmuştu.⁶⁰¹ Versailles antlaşmasından en fazla rahatsız olan Almanya'nın şartları kendi lehine düzeltmek için 1 Eylül 1939 sabahı savaş ilan etmeksizin Polonya'ya saldırması üzerine, İngiliz ve Fransızlar 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş açınca, II. Dünya Savaşı başlamış oldu. Almanların hızla ilerleyip, 14 Eylül Varşova'ya gelmeleri üzerine Sovyet Rusya da harekete geçti ve 28 Eylülde aralarında anlaşarak Polonya'yı paylaştılar.⁶⁰²

İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı koşullar ve savaşın ilk iki yılında yaşanan gelişmeler, çok sayıda beklentinin çarpıştığı ve güçlerin sınıftan çok millet esasına göre gruplaştığı enternasyonal sınıfların sınırlarından ziyade milli sınırların çizildiği ve çok sayıda direnen odağın ortaya çıktığı bir ortam doğurdu. Rus milliyetçiliğine yapılan vurgu Sovyetler Birliği'nin savaşın milli karakterini kabul ettiğini gösteriyor ve onun duruma intibat sağlamak için diğer düzenlemeleri yapacağı bekleniyordu.⁶⁰³

1941 yılı Temmuz ayında Alman işgali altında ki Belgrad'da Alman İşgal Kuvvetleri Komutanının karargahına çok yakın olan Dedinje'de bir Josip Broz'un kendisini ve kaderini düşündüğü yoktu. Gerçek devrimciler böyle kritik anlarda kendilerini düşünmezler.

Yugoslavya'ya felaket getiren trajik olayları şöyle özetleyebiliriz: Hitler, Mussolini ile birlikte hemen hemen bütün Avrupa'yı işgal etmişti. Hemde fazla zahmet çekmeden, ekonomik ve askeri fazla bir riske girmeden. Tam tersine bu mücadeleler ona askeri ve ekonomik güç kazandırmıştı. Yeterince güçlü olduğuna inandıktan sonra da, güçlerini bir araya toplayarak SSCB üstüne inanılmaz çabuklukta bir yıldırım

⁶⁰⁰ Özer Sükan, a.g.e., s. 154.

⁶⁰¹ Halil Akman, a.g.e., s. 102.

⁶⁰² Halil Akman, a.g.e., s. 103.

⁶⁰³ George Vernadsky, Rusya Tarihi, İstanbul: Selenge Yayınları, 2009, s. 508.

savaşına girişmişti. Yugoslavya bu yol üstünde küçücük bir sahneydi sadece. Aslında olduğundan da küçük olabilirdi. 1Martta Hitler Bulgaristan'ın Üçlü Pakta girmesini sağladı ve hemen orduları Bulgaristan'a giriverdiler. Bu sırada Yugoslavya Başkanı Cvetkovic ve Dışişleri bakanı Cincar-Markovic Almanya'yı ziyaret etti. Daha sonra da kesin karar verildi.⁶⁰⁴

Yugoslavya konusunda Hitler, bu memleketin Mihver'e belirli bir ölçüde katılmasını kabule hazırlanmıştı. Yugoslavya'dan bütün istediği Belgrad, Niş ve Selanik demiryolunu kullanma hakkıydı. Çünkü Bulgaristan üzerinden demiryolu bağlantıları yetersizdi. Yugoslavya hükümeti bu isteğe direndi. Bir çok teklifleri reddettikten sonra mart ortalarında birdenbire siyasetini değiştirerek Üçlü Paktı imzalamak isteğini gösterdi. İmza töreni 25 Mart günü Viyana da yapıldı. Bir buçuk gün sonra da 26-27 Mart 1941 gecesi yer alan askeri bir hükümet darbesi sonucu Veliad Prens Paul sürgün edildi.⁶⁰⁵

Komünist Enternasyonal'in zayıflayıp tasfiye edilmesinin ardından Sovyet milliyetçiliğinin yükselmesine paralel olarak Panslavizm akımı kendini gösterdi. Ruslar, artık kendi sınırlarının dışında kendiyile aynı ırktan olan müttefikler aramaya yönelik eski politikalarını tekrar canlandırmışlardı. Çarlık Rusya'sı ile Balkan Yarımadası'nın Ortodoks Slav halkları arasında sıkı bağlar vardı ve şimdi vurgu yapılan bağlar vardı ve şimdi vurgu yapılan bağlar da etnik ve kültürel akrabalık temelindeydi. Bununla beraber Sovyet yöneticileri dini bağları tamamıyla göz ardı etmemişlerdi. Moskova'da patrikliğin yeniden kurulması 12 Eylül 1943 ile Balkan Yarımadası'nın Ortodoks halkları arasında önemli bir etki yaratma fırsatı tepilemezdi.⁶⁰⁶

Sovyet Panslavizminin en güçlü destekçisi elbette Hitler'den başkası değildi. Alman ırkının Slav ırkından üstün olduğu doktrininin propagandasıyla Bohemya, Polonya ve Sırbistan'daki Slav halklarının Alman kölelerine dönüşen şekilsiz yığınlar

⁶⁰⁴ Vilko Winterhalter, Josip Broz Tito, İstanbul: Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Kütüphanesi, 1974. S.163.

⁶⁰⁵ Fikret Arıt, Büyük Savaş İkinci Dünya Savaşı Tarihi, Birinci Baskı, Milliyet Yayınları, 1974, s.156.

⁶⁰⁶ George Vernadsky, a.g.e., s. 509.

haline gelmesi ve bunların kültürel önderlerinin sistematik olarak ortadan kaldırılması, Rusya'ya Panslavist akımın önderliğini üstlenme fırsatı verdi.⁶⁰⁷

Yugoslavya Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuştu. Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti, Bosna- Hersek Sosyalist Cumhuriyetin'den, Hırvatistan Sosyalist Cumhuriyetinden, Montenegro Sosyalist Cumhuriyetinden, Sırbistan Sosyalist Cumhuriyetinden, Sırbistan Sosyalist Cumhuriyetinin bileşenleri olan Voyvodina ve Kosova Özerk Sosyalist Cumhuriyetinden oluşmaktadır.⁶⁰⁸

Yugoslavya'nın en güçlü savunma servetleri arızalı, dağlık arazisi; gelişmemiş kara ve demiryolu şebekeleri idi. Çete savaşları boyunca büyük önem kazanacak olan bu şartlar, memleketin 1941 Nisanındaki çok güç stratejik durumuna pek faydalı olamadı. Nisanın ilk haftasında güneyde Yunanlılar ve İngilizlerle birlikte kuvvetli bir ortak cephe kurulması için topraklarından bazı fedakarlıklarda bulunması konusundaki Yunan teklifini Yugoslavya reddetti. Ordu genelkurmayı ne düşünürse düşünsün, memleketteki Sırlar ile Hırvatlar arasındaki ayrılıklar, savaş başlar başlamaz ordunun da, milletin de ikiye bölünmesi tehlikesini doğurdu.⁶⁰⁹

Yugoslavya Balkanlar'ın merkezinde, Batı Avrupa ve Ortadoğu'yu birleştiren ana yollara sahiptir. Yer şekilleri Kuzeybatıda Voyvodina'yı saran verimli ovalar, Sumadya'daki alçak tepeler ve merkezde Doğu ve Batı Sırbistan'daki yüksek dağlarla çeşitlilik gösterir.⁶¹⁰ Sırbistan, Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden biriydi. Yugoslavya'yı meydana getiren diğer bölgeler ise Hırvatistan, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Karadağ, Slovenya ve Voyvodina idi. Bu devletlerin toplumsal ve siyasi gelişmelerinin yanı sıra önemli etnik ve dini farklılıklar, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan yeni Yugoslavya'nın bir bütün olarak kendi içindeki uyumunu zorlaştırdı. 1941 Martında aldığı katılma kararı, Belgrad'ta halk desteğiyle yapılan bir askeri darbe ile tersine çevrildi. Darbenin popülaritesi, yalnızca dış politikada yol açacağı etkilerden

⁶⁰⁷ George Vernadsky, a.g.e., s. 509.

⁶⁰⁸ Yaşar Gürbüz, Anayasalar, İstanbul: Filiz Kitapevi, 1981, s. 251.

⁶⁰⁹ Fikret Arıt, a.g.e., s. 157.

⁶¹⁰ Tuğrul Somuncuoğlu, Balkan Ülkeleri Raporlar Serisi, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, s. 13.

değil, aynı zamanda birçok Sırp'ın bunu anlaşmanın sona erdirilmesi yolunda bir adım olarak görmesinden kaynaklanıyordu.⁶¹¹

Darbenin ardından yeni hükümet, Sovyetler Birliği ile dostluk belirtileri gösterince Almanya Yugoslavya'ya saldırdı. Yugoslav ordusunun Nazi Almanyası'nın zırhlı birlikleri karşısında hiç şansı yoktu; çünkü ülkenin bazı bölgelerinde özellikle de Hırvatistan'da yaşayan halk, eski Yugoslavya uğruna savaşımaya hevesli görünmüyordu.⁶¹²

İkinci Dünya savaşı sırasında 1941'de Almanya, Yugoslavya'yı Alman ve İtalyanların yanında savaşa girmeye zorladı, fakat Yugoslavlar bunu reddetmiştir. Bunun üzerine Alman ve İtalyan birlikleri Yugoslavya'yı işgal ettiler. Savaş sırasında Sırlar, Hırvatlar ve Müslümanlar, Alman ve İtalyan güçlerinin yanında farklı anlayışta birbirleriyle de mücadele etmektedirler. Savaş sırasında en etkili direniş hareketlerinden birini Josip Broz Tito önderliğinde Yugoslavya Komünist Partisi tarafından 1941 yılında başlatılan askeri mücadele oluşturulmuştur. Tito'ya 29 Kasım 1943'te Mareşallik rütbesi verildi ve aynı zamanda Yugoslavya Kurtuluş Ulusal Komitesi'nin başkanı seçildi. Alman ve İtalyan tehlikesi bertaraf edildikten sonra Kasım 1945'teki seçimleri Komünistlerin önderliğindeki Halk Cephesi kazanmıştır. Sonrasında ülkede Ocak 1946'da Tito'nun önderliğinde sosyalist bir sistem kurmaya yönelinmiştir.⁶¹³ Yugoslavya, birkaç gün içinde çökertilir ve parçalanır. Ne var ki, ülkenin büyük bir bölümü dağlıktır ve burada da yabancı baskısına karşı direnişin pek eski bir geleneği vardır. Yenilen ordudan kalanları Albay Mihailoviç toplar ve dağa çekilir; Yugoslav komünistleri de, başlarında Hırvat asıllı Tito, sağlam ve yaygın bir örgütleniş içindedirler.⁶¹⁴

İkinci Dünya savaşı sonrasında, Türkiye ve Yunanistan dışında Balkanlarda komünist rejimler kurulmuş ve bölge Sovyetler Birliğinin etkisi altına girmiştir.⁶¹⁵ Mihailoviç'in Çetnikleri, Ortodoks ve kralcı bir Sırp merkezîyetçi geleneğin

⁶¹¹ R. J. Crampton, İkinci Dünya Savaş'ından Sonra Balkanlar, Birinci Basım, İstanbul: Yayın odası, 2007, s. 10.

⁶¹² R. J. Crampton, a.g.e., s. 10.

⁶¹³ Halil Akman, a.g.e., s. 171.

⁶¹⁴ Server Tanilli, a.g.e., s. 277.

⁶¹⁵ Halil Akman, a.g.e., s. 106.

yandaşlarıdır; Tito'nun partizanları ise, federatif ve demokratik bir rejimin gerçekleştireceği köklü reformları savunurlar. Almanlara karşı mücadelede asıl toparlayıcı olanlar, işte bu sonuncular olurlar. Çetnikler ile Partizanlar işgalci Alman ve İtalyan güçlerine karşı savaşmak için işbirliği yapmalarına rağmen bir süre sonra aralarında uzun dönemli amaçlarına ve bunları takip etme yöntemlerine ilişkin farklılığın ortaya çıkması nedeniyle yolları ayrılmıştır.⁶¹⁶1941 Sonbaharında gerçekleşen Tito-Mihayloviç buluşması, beklentilerin aksine, direniş örgütlerini birbirinden uzaklaştırdı. İki örgüt arasındaki mesafe, görüşmenin ardından daha da açıldı. Alman işgalinden kurtulan bölgelerde Partizanlarla Çetnikler arasında hakimiyet mücadelesi çoğu kez kanlı çatışmalara sahne oluyordu. Öte yandan Partizanlar propagandaya özel bir önem veriyorlardı. Komünist parti kontrolündeki bir radyo tarafından Mihayloviç, Alman ve İtalyan işbirlikçisi olmakla suçlanıyordu.⁶¹⁷

1941 yılından önce kendisi için olanak bulamayan tek Yugoslavya'nın yaratılması savaşı başlatmıştır. Versay'da Yugoslavya'ya yalnızca kağıt üzerinde kurulmuştu. O, insanlarımızın yüreklerinde kurulmuş değildi. O, tepeden inme zorla oturtulmuş ve öyle bir biçimde kurulmuştur ki, uluslar onu ulusal açıdan olduğu gibi sosyal açıdan da bir cezaevi olarak görmekteydiler. Yalnız ulusal özgürlük değil sosyal özgürlük de gerçekleşecek, dolayısıyla öncekinden daha iyi bir olgu insanlarımız için daha iyi ve daha mutlu bir yaşam gerçekleşecektir.⁶¹⁸1942'de Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Antifaşist Konseyi'ni toparlar ve o da bir Yugoslav Federasyonunu ilke olarak kabul eder. 1943'te Almanların Partizanlara karşı giriştiği temizleme hareketına açıkça katılır öyle olunca Müttefikler de ellerini çeker ve Tito'ya yardımcı olurlar; en sağlam iktidar onunkidir. Ulusal Kurtuluş Konseyi, 1943'te Monarşi sorununu ülkenin kurtuluşundan sonra halkın çözeceğine karar verir.⁶¹⁹

1943'ten başlayarak diğer iki Balkan ülkesi olan Yugoslavya ve Yunanistan'da devrimci hareketler hız kazanmaya başlamıştı. Her iki hareket de Nazi işgalinin zalim ortamında olgunlaşmıştı ve ikisi de savaşlar arası dönemin monarşilerinin destekçileri ve yerel faşistlerle acımasızca iç savaşlar yaşamaktaydılar. Amaçları kurtuluşu yeni bir

⁶¹⁶ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 63.

⁶¹⁷ İrafın Kaya Ülger, a.g.e. s. 48.

⁶¹⁸ Josip Broz Tito, Özyönetimli Sosyalizm, Birinci Baskı, Koza Yayınları, 1978, s.76.

⁶¹⁹ Server Tanilli, a.g.e., s. 278.

sosyalist düzenin kurulmasıyla birleştirmekti. Otoritelerin kaynağı Kızılordu değil, işgalciye karşı mücadeleleriydi. Bu durum her ikisine de Müttefiklerin etki alanları planlarına pek de uymayan bir militanlık ve halk desteği sağlıyordu. Churchill ile Stalin 1944 Ekiminde Yugoslavya'daki etkilerini eşit olarak paylaşmışlardı. Ancak Tito Churchill'i desteğini Draza Mihailoviç ve Çetniklerden Partizanlara kaydırmaya ikna etmişse de savaştan sonra İngilizleri ülkeye sokmaya niyeti yoktu. Tito Stalin'e İngilizler Dalmaçya kıyılarına çıktıkları takdirde Partizanların kendilerine saldıracağını bildirdi. Fakat Stalin partizanların İngiliz karşıtı tutumlarını destekleyecek yerde Tito'ya devrimci hevesini ılımlaştırmasını emretti.⁶²⁰ Savaşın sonunda İtalya ile yapılan anlaşma sonucunda; İtalya-Yugoslavya sınırı yeniden çizildi ve doğu sınırı İsonozo Nehri'ne paralel olarak çekildi, Triyeste'nin askerden arındırılmış serbest bölge halini aldı, On iki Ada Yunanistan'a terk edildi. Ayrıca İtalya'nın Sovyet Rusya, Yugoslavya, Yunanistan ve Arnavutluk'a tazminat bedeli ödemesine karar verildi.

1943 yılında AVNOJ toplantısında yapılan temel oluşumlar doğrultusunda, 29 Kasım 1945'te Demokratik Federal Yugoslavya Cumhuriyeti ilan edilmiştir, yeni anayasa ise Ocak 1946'da kabul edilmiştir. Partizanlar antifaşist ittifakın ve Ustaşa ve Çetnikler'e karşı yürütülen iç savaşın galibi olarak ortaya çıkmışlar; Komünist Parti liderliğinde ideolojik bağlamda siyasal bir gündem oluşturmuşlardır. Tito, Sovyet birliklerinin savaş sonunda Yugoslavya'ya girmesine ancak Macaristan'a doğru gitmek koşuluyla izin vermiş; Belgrad'a ilk girenlerin Partizanlar olması konusunda ısrar etmiştir. General Nediç, Mihailoviç ile birleşerek Partizanları engellemeye çalışmışsa da Sovyet birlikleri tarafından kısa sürede silahsızlandırılan Çetnikler hemen hemen hepsini katledecek olan Partizanlara teslim edilmişlerdir.⁶²¹

Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya savaşı Avrupa'da başlamış, Avrupa'ya özgü düşünce ve amaçlarla yürütülmüştür. İki kanlı savaşa da kaynaklık yapan Avrupa insanoğlunun tarihinde en çok savaşın yapıldığı ve militarizmin en güçlü olduğu kıtadır. Yirminci yüzyıldaki bu korkunç ve akıl almaz artışta yalnızca iki büyük savaş yani yüzyılın ilk yarısı hesaba katılmıştır. İşte savaşkan Avrupa'nın yirminci yüzyıldaki savaş serüveni bu dünya savaşlarıyla sonuçlanmıştır. Bu durum her iki savaşın da aynı

⁶²⁰ Misha Glenny, a.g.e. s. 426.

⁶²¹ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 69.

mücadelenin birbirine bağlı parçaları olduğunu göstermektedir. Her iki savaş da on dokuzuncu yüzyıldakiler gibi yalnız sınırlardaki birliklerin değil, büyük kitlelerin savaşıdır. Savaş yalnız askeri güçleri değil büyük kitlelerin savaşıdır. Savaş yalnız askeri güçleri değil tüm ulusu işgücünü endüstriyi kültürü içeren bir olgu biçimine dönüşmüştür.⁶²²

Savaş sonunda yeni bir devlet ve başkanı Tito, Balkanlar'da yerini aldı. Yugoslavya harpten başarı ile bütünlüğünü muhafaza ederek çıktı. Ama dört yıl süren savaşlar ve iç savaş sonunda Polonya'dan sonra Avrupa'nın en çok tahrip edilen ülkesi oldu. Savaş sonrası Yugoslavya'yı bekleyen en büyük tehlike açlıktır. Yugoslavya 1946-1947 yıllarında Birleşmiş Milletler'den yardım almak zorunda kalmıştır.⁶²³

İşçi sınıfı kendi ülkelerinde Sosyalist Özyönetim kuramı ile uygulamasını geliştirmekte, Yugoslavya Komünistleri Marks, Engels ile Lenin'in işçi sınıfının rolüne ilişkin düşüncelerinden hareket etmektedirler. Bu düşünceye göre işçi sınıfı sosyalist toplumsal ilişkilerin yaratılmasında asıl temeli oluşturmaktadırlar, Sosyalizmde ise devletin özel işlevi bulunmaktadır.⁶²⁴ Ekonomideki "öz-yönetim sosyalizminin" özü şu fikirdir; Sosyalizm, üretim araçlarını devletin elinde toplayarak, sosyalist mülkiyetin en yüksek biçimi olan devlet mülkiyeti yaratarak sözde inşa edilemez, tersine, sosyalist devlet mülkiyeti sözde onu doğrudan yöneten bireysel işçi grupları arasında bölüştürülerek inşa edilebilir.⁶²⁵

Üretim güçleri üzerinde toplumsal sahiplik, Özyönetim ile emeğe göre gelirin dağılımına dayanan Sosyalist üretim ilişkilerinin gelişmesine bağlı olarak birleşik üreticilerin kendi çalışmalarını yaşamları ile gelişmeleri yolunda gereken tüm sorunlarda söz sahibi olmaları göz önüne alınıp devletin rolü de değişecektir. Özyönetim uygulamalarıyla ayrı bir sosyalizm kurma yolunda ilerleyeceğini belirten Yugoslavya

⁶²² Oral Sander, a.g.e., s. 118.

⁶²³ Mustafa Selver, a.g.e., s. 71.

⁶²⁴ Josip Broz Tito, a.g.e., s. 43.

⁶²⁵ Enver Hoca, Yugoslav Öz Yönetimi Kapitalist Bir Teori ve Uygulamadır, İzmir: Osmanlı Matbaası, 1979,s. 21.

yönetimi uluslararası siyasi ilişkilerde de ABD-SSCB kutuplaşmasından ayrı üçüncü bir yol olarak Bağlantısızlar'ın örgütlenmesine öncülük etti.⁶²⁶

Yugoslavya'nın uluslararası alanda öncülerinden biri olduğu bağlantısızlık politikası'nın içeride uyguladığı özyönetimin doğal bir uzantısı olarak açıklandığı görülür. İşçilerin ve genel olarak yurttaşların kendi kendilerini yönetme olanağına kavuşmaları ilkesi üzerine kurulu bir sistemin uluslararası alan da ulusların kendi yollarını kendilerinin çizmesine yönelik bir politikanın benimsenmesini zorunlu kıldığı düşünülebilir. Kuşkusuz, Yugoslavya içinde yer aldığı uluslararası ilişkilerin belirlenmesinde rol oynayan bir unsurdur. Ancak, bu konu olduğu ve en önemlisi olmadığı da bir gerçektir. Yugoslavya'nın bu ölçüler içinde belirlenen rolünün biçimlenmesinde içeride uygulamakta olduğu sistemin izleri görülebilir.⁶²⁷

Yugoslavya İkinci Dünya Savaşında faşizmin ve nazizmin işgalinden geniş ölçüde kendi öz gücü ile kurtulmayı başarabilmiş bir ülkedir. Bu özellikleri dolayısıyla kuruluşundan itibaren diğer Avrupa ülkelerinden ayrılır. Öte yandan Tito o dönemin komünist parti liderleri için nazi işgali karşısında ülkesini terk ederek Moskova'ya sığınmamış olması dolayısıyla ayrı bir özelliğe sahiptir. Ayrıca, Yugoslav Komünist Partisinin Tito'nun yönetimine geçtikten farksiyonlar arası dağınıklığı son bulduktan sonra İkinci Dünya Savaşı öncesinde Moskova karşısında belli bir mali özerklik kazandığı bilinmektedir. Yugoslav Komünist Partisi ve Tito İkinci Dünya Savaşında Yugoslavya'nın elde ettiği zaferin prestijini arkalarında taşıyarak düzenledikleri 27 Kasım 1945 tarihli seçimlerde halkın % 96'sının onayını kazanmışlar, 29 Kasım 1945'de monarşi kaldırılmış Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti adıyla yeni bir devlet kurulmuştur. Kurulan yeni devletin gerek dışarıda izlediği politika ile gerekse içeride gerçekleştirdiği uygulamalarla Sovyetlerden ve Stalinizmden ayrılış anlamına gelebilecek bir tutuma yöneldiğini söylemek mümkün değildir.⁶²⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Yugoslavya hiç tartışmasız en güçlü Balkan devleti idi. Daha doğrusu Sovyetler Birliği dışında Doğu Avrupa'daki lider devlet idi. Tamamıyla ulusal kumanda altında olan 800 bin kişilik tecrübeli savaşıclardan oluşan

⁶²⁶ Hayri Argav, a.g.e., s. 152.

⁶²⁷ Alpaslan Işıklı, a.g.e., s. 83.

⁶²⁸ Alparslan Işıklı, a.g.e., s. 84.

bir ordusu vardı. Moskova ile yakın ilişkiler içerisinde olan devrimci bir rejim iş başında idi. Konumlarından emin bir şekilde partizan liderler gelecek için son derece geniş çaplı ve azimli plan ve programların peşindeydiler. Ülkeleri içerisinde etkin bir şekilde etkin bir şekilde sürdürmekte oldukları ekonomik sosyal ve siyasi değişikliklerin yanı sıra karasal amaçlara ve dış politika ile ilgili hedeflere de sahiptiler. Yugoslavya'nın kuzey sınırları büyük güçler tarafından belirlense de diğer sınırlardaki toprak sorunları Balkan devletleri ile onların ulusal komünist partileri arasında çözümlendi. Burada Yugoslav hükümeti askeri üstünlüğü ile birlikte avantajı konumda idi. Kosova bölgesi yeniden işgal edildi. Alman nüfusuna karşı misilleme önlemleri alındı ve acımasız çatışmalar patlak verdi. Bölge sonuçta Sırbistan'a katıldı. Ancak burası özerk bir bölgeydi ve resmi dili de Arnavutçaydı. Bununla birlikte uygulamada bölgede Sırp üstünlüğü kuruldu. Arnavutluk'ta Yugoslav temsilcileri İtalya'nın önceki rolünü üstlendiler. Güçlü bir siyasi etki oluşturuldu; uzmanlar ve danışmalar ülkeye gönderildi. Yerel ekonomik kaynakları sömürmek için çeşitli planlar yapıldı.⁶²⁹

Makedonya gerçekten zor bir sorun ile yüz yüze idi. Savaş sırasında daha önce de gördüğümüz gibi Yugoslav Komünist Partisi, 6. Yugoslav Cumhuriyeti olan Vardar Bölgesi'nde üstün bir konum kurmayı başarmıştır. En büyük sorunlar Pirin ve Ege Makedonya'sı ile ilgiliydi. Bütün bir Makedonya uyuşmazlığı Balkan devletleri arasında önemli bir gerilim noktası olmuştur. Bulgaristan ve Yugoslavya arasında Makedonya ve muhtemel federasyon üzerine yapılan görüşmeler 1944 yılı Kasım ayında başladı. Bulgarların konumu göreceli olarak daha zayıftı. Yugoslavların Bulgaristan'ın yedinci cumhuriyet olarak katılması teklifi reddedildi.

Yugoslav hükümeti de benzer bir şekilde Bulgaristan'ın her iki devletin eşit bir düzlemde birleşmeleri önerisini kabul etmedi. Eş zamanlı olarak Bulgaristan'a Pirin Makedonyası'nı bırakması için baskı uygulandı.⁶³⁰ 1945'te Yugoslav Federasyonu iki farklı statüyü ayırt ediyordu. İlki, millet kavramı kurucu halklara uygulanacaktı, Sırp, Hırvatlar, Makedonlar, Slovenler, Montenegro ve Müslümler. Diğer, milliyetler kavramı; Arnavutluk ve Macaristan gibi komşu ülkelerin halklarına akraba olan milli azınlıkları ilgilendiriyordu. 1946 yılı Ağustos ayında Bulgar partisi Yugoslav tekliflerini

⁶²⁹ Barbara Jevlich, a.g.e., s. 337.

⁶³⁰ Barbara Jevlich, a.g.e., s. 342.

kabul etmek için çok öteye gitti ve sonunda Vardar ile Pirin bölgeleri arasında yakın kültürel ilişkiler kurulması konusunda antlaşmaya varıldı.⁶³¹

1947 yılında Tito ile Dimitrov Bled'de buluştukları zaman işbirliği politikasının zirvesine ulaşılmış oldu. Orada sonunda gerçekleşecek olan federasyona aşamalı bir yaklaşım temelleri atıldı. Soğuk Savaş yıllarında bir denge olmaya çalışan Tito Yugoslavya'sı bulunduğu yer bakımından gerek Stalin döneminde gerekse de Brejnev ve sonrasında sosyalist dünyanın bir parçası konumundaydı.⁶³²

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, iki kutuplu dünya konjktürü içinde ortaya çıkan, Avrupa Birliği'nin öncü dönemin egemen anlayışı olan modernitenin batı merkezli rasyonaliz ve evrenselcilik gibi temel varsayımlarına dayanmıştır. Günümüzde ise gerek bu varsayımların kaynağını oluşturan modern teori gerekse onun pratik yaşamdaki yansımaları yeniden sorgulamaya başlanmıştır.⁶³³ İkinci Dünya Savaşı'nda Kosova gibi, Batı Makedonya da İtilaf Devletleri hakimiyetindeki Büyük Arnavutluk'a dahil edilmişti.⁶³⁴

⁶³¹ Barbara Jevalich, a.g.e., s. 342.

⁶³² Hayri Argav, a.g.e., s.154.

⁶³³ Turgay Uzun ve Serap Özen, Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye, Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2004, s. 31.

⁶³⁴ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 99.

4. BALKANLAR'DA JOSİP BROZ TİTO DÖNEMİ

Josip Broz Tito, 7 Mayıs 1892 tarihinde Kumrovec, Avusturya- Macaristan İmparatorluğunda dünyaya geldi. On beş çocuklu geniş bir Hırvat ailesinin yedinci çocuğu olan Broz'un çocukluğu, yoksulluk içinde geçti. Genç yaşlarda iş hayatına atılan Broz, Avusturya, Bohemya ve Almanya gibi pek çok Avrupa ülkesinde, metal işleme sektöründe görev aldı. İşçilik yaptığı yıllarda aktif olarak sendikalarda yer aldı ve de Hırvatistan Sosyal Demokrat partisine katılarak siyasal yaşama adımını attı.⁶³⁵

Tito'nun hayatı, değirmeni, karısı, kitapları ve işi arasında gelip geçiyordu. Beklemediği iki olay bu sakin hayatı bozdu. Stejiç, Kral Aleksandar'e bir suikast düzenlenmişti ve Alija Alagiç adında bir başkası da İçişleri Bakanı'nı öldürmüştü. Ülkede olağanüstü bir durum vardı. Devleti Koruma Kanunu çıkartılmıştı. Zagreb'de Yugoslav KP'si ile temasa geçmeyi istedi. Fakat YKP içindeki kopukluklar yüzünden başlangıçta çok güçlüklerle karşılaştı. Parti ile doğrudan temas yolları kapalı olunca Bjelovar'da bir parti üyesi ile ve oranın mahalli teşkilatı ile bağlantı kurdu. Bir süre sonra Krizevci'deki YKP Bölge Komitesine üye seçildiler 1923 yılı başlarında partide başka bir adla kanuni halde bildiri dağıtmak ve propaganda yapmak için görev üstlendi.⁶³⁶ Tito'nun aldığı ilk profesyonel görev Hırvat Metal İşçileri Birliği Bölge Komitesi Sekreterliği oldu. Ayrıca merkezi Zagreb'de olan Deri İşçileri Birliğinde görev aldı ve KP Zagreb Bölge Komitesi üyeliğine seçildi. O devirlerde Zagreb en güçlü militan merkezlerinden biriydi. Partinin lider kadrosundaki ayrılıkların giderilmesi mücadelesine ilk defa oradan başlandı.⁶³⁷

Yugoslavya Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında gönüllü bir birleşme girişiminin ürünü olarak ortaya çıkmıştı yani sadece bir Versailles ürünü değildi. Yugoslavya'yı Sırpların aracılığıyla gerçekleştirilmiş bir Hırvat düşüncesi olarak tarif etmek daha yerinde olabilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya'ya bir iç barış

⁶³⁵ www.biyografi.info/kisi/josip-broz-tito. (2004-2010).

⁶³⁶ Merdan Krliç, "Eski Yugoslavya'da Siyasal Hareketlerin ve Günümüz Partilerinin İç ve Dış Politika Yaklaşımı", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2007, s. 6.

⁶³⁷ Merdan Krliç, a.g.e., s. 7.

ve uzlaşma ortamı getirmiş olması nedeniyle, Tito genellikle toplumun büyük övgüsünü kazanmıştı.⁶³⁸

Yugoslavya, İkinci Dünya Savaşından 1980'e kadar Josip Broz Tito idaresi altında kaldı. Tito 1937 yılında YKP'nin başına getirildiğinde Makedonya'nın Federal bir Yugoslavya içinde olması fikrini benimsemişti.⁶³⁹ Ülkenin siyasal yaşamında İkinci Yugoslavya olarak adlandırılan bu dönemde değişim, devletin yapılanması ile sınırlı değildi. Aynı zamanda, yönetimin ulus sorununa bakışı değişmiş; Sırp, Hırvat ve Slovenlerin dışında kalanlara da devlet örgütlenmesinde haklar tanınmıştı. Yeni devlet yapısında ekonomik ve toplumsal yaşam her bakımdan 1918-1941 döneminden farklıydı. İkinci Yugoslavya, 6 temel üzerine oturuyordu. Bunların en başında ülkede yaşayan uluslara ve azınlıklara eşit mesafeli yaklaşımı benimseyen karizmatik lider Tito geliyordu. İkinci Yugoslavya'ya yön veren diğer esaslar ise şunlardı: Sosyalist piyasa ekonomisi, Özyönetim, federalizm, bağlantısız dış politika ve 1941 kulübü. En son da yer alan 1941 Kulübü Partizan Hareketinin kuruluş dönemindeki adıydı.⁶⁴⁰

Tito aslen Hırvat olmakla birlikte, aldığı komünist eğitimin etkisiyle etnik ve dini özelliklerini göz ardı edebilen bir kişidir. Yugoslavya olarak bulunan ülkenin ismi Tito'ya aittir.⁶⁴¹ Çocukluğu çok ağır koşullar içinde geçmiştir. Zagorya'da doğmuştur. İlk gençlik yılları boyunca ülkeyi karış karış dolaştı. Yaşamını emeğini satarak sağlıyordu. Sırtında bir işçi tulumu vardı, o kadar. Trieste günlerini bugün bile unutmuş değildir. Galiçya da Trieste gibi unutamadığı kentlerin başında gelir. Sibirya'ya gitti. Kızıl Ordu saflarına katıldı. Ülkesine uygun bir ortam buldu ve yeniden yurda döndü. Moskova ile Paris hapisanelerine atıldı. Bütün bu gelişmeler onun yetişmesinde yarar sağlayan olgulardı. Nice sonra ülkenin yazgısını baştan sona dek değiştirmek amacıyla yurduna geri geldi. Olağanüstü bir kişiliğe erişti. Politikacı ve devrimci yanıyla ülke tarihinde benzersiz bir yere ulaştı. Dünya demokrasisi ile yine dünya marksizmine dört önemli katkıda bulundu. Partiyi temize çıkardı yeniden kurdu örgütledi. Yeniden düzenleme ile Parti artık ulusun ve işçi sınıfının öncüsü ve yol göstericisi olacaktı. Antagonizm ruhu içinde her türlü tekelciliğe karşı koydu.

⁶³⁸ <http://www.orgtr/dinamikler/tarihselsurc/Yugoslavya.html>.

⁶³⁹ Hugh Poulton, Who Are The Macodonians?, London: C.Hurst And CO Publishers, 1995, P. 123.

⁶⁴⁰ İrfan Kaya Ülger, a.g.e. s. 53.

⁶⁴¹ Mustafa Selver, a.g.e., s. 71.

İdeolojik baskıya ve putlaştırılmalara karşı çıktı. Önüne çıkarılan engellere karşılık devrime ve Yugoslavya'nın sosyalizme bağlılığını vurguladı.⁶⁴² Özerklik stratejisini geliştirirken özyönetimsel sosyalizmin ilkelerinin uygulamasına girişti. Sınıfların kendi yönetimleri ile demokrasiye en kısa sürede erişileceğine inandı. Toplum anlayışındaki davranışların eleştirisini yaptı. Geleceğin gücünü işçi sınıfında gördü.⁶⁴³

İşçi sınıfının işi türlü fabrikalarda maddi gereçlerin yaratılmasıyla bitmemektedir, çünkü o güçlü bir moral siyasal etkendir aynı zamanda pek açıktır ki işçi sınıfı fedakarlık etmek zorundadır. İşçi sınıfı Sosyalist devletimiz gibi daha iyi bir Sosyalist ruha bunu katmaktadır. Bu açıdan işçi sınıfımız pek çok fedakarlık örneği göstermektedir. Sosyalist Yugoslavya'nın oluşması işçi sınıfına bağlıdır.⁶⁴⁴

Yugoslavya'nın idari yapısında Stalini'nin ve geleneksel Sovyet Yönetimi'nin prensiplerini uygulanamaz. Kendince bir yönetim tarzı geliştirmiştir. Tito'nun öncelikli amacı ulusal emellerin federasyon tarafından uzlaştırılacağı bir ülke yaratarak, SHS ve Yugoslavya Krallığında karşılaştırılan etnik adaletsizliğin ortadan kaldırılacağı federal yapının oluşturulmasıydı. Bu şekilde Komünistler herhangi bir etnik gruba dahil olmadan amaçlarını halkın çoğunun amaçlarıyla geniş çaplı bir destek sağlayabilirlerdi.⁶⁴⁵ Tito'nun sistemi, üç ana yönetim ilkesi üzerine oturtulmuştur. Birincisi Öz yönetim anlayışı ile yerel özgürlüklerin sağlanması, İkincisi kardeşlik ve birlik anlayışıyla tek parti yönetimi içinde etnik uyum kurulması, Üçüncüsü dış politikada bağlantısızlıktır.⁶⁴⁶

Yugoslavya'da ekonomi, merkezi olarak kontrol ediliyordu. Yugoslavya'nın tek parti, federal sistem ve ekonomik yapıdan oluşan özelliği, Yugoslavya'daki etnik çatışmaları ve şiddetli milliyetçiliği uzun dönemde başarılı bir şekilde çevreleyen özelliklerdi: tek parti yapısı, etnik politik mobilizasyonu da içeren rakip siyasal mobilizasyon olanaklarını bastırmıştı; federal yapı egemen grupların azınlıklar

⁶⁴² Beyto Nobirdalı ve Bedri Selim, Çağdaş Bir Önder Tito Çağdaş Bir Ülke Yugoslavya, Birinci Baskı, İstanbul: Tan Yayınevi, 1977, s. 12.

⁶⁴³ Beyto Nobirdalı ve Bedri Selim, a.g.e., s. 12.

⁶⁴⁴ Josip Broz Tito, a.g.e., s. 43.

⁶⁴⁵ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 71.

⁶⁴⁶ Mustafa Selver, a.g.e., s. 72.

üzerindeki gücünün merkezden kontrolünü sağlayarak grupları ve milliyetleri çevrelemişti.⁶⁴⁷

Yugoslavya'nın uyguladığı ekonomik politika tamamen Sovyet modelini örnek alan planlara dayanmaktadır.⁶⁴⁸ Marsist literatürde teorik düzeyde tartışılan özyönetim, ilk kez Yugoslav sosyalizm ile pratiğe aktarıldı. Tito'ya göre özyönetim, Marksist gelişim çizgisinde tarihsel bir buluşu simgeliyordu ve sosyalizmin kuruluşu için yeni bir deneydi.⁶⁴⁹ Özyönetim ekonomik sistemi politikasının uygulanmasına 1950'de başlanmış ve bir dizi ekonomik reformun yapılmasıyla bu sistem 1950-1960 döneminde kurumsallaşmıştır. Merkezi planlama terk edilerek işçi konseylerinin söz hakkı olduğu özerk teşebbüslerin bağımsız karar vermesi teşvik edilmiştir. Fiyatlar düşük tutularak daha çok Pazar ekonomisinin özel bir şekli oluşturulmuştur. Topraklar hariç mal sahipliği devletten topluma doğru kaydırılmıştır.⁶⁵⁰ Bu proje çerçevesinde işletmelerin yönetimi, işçiler arasından seçilen delegelerin oluşturduğu, işçi konseylerine bırakıldı. Fabrikalar, madenler, ulaşım, ticaret, tarım, ormancılık ve diğer teşekküller, özyönetim kapsamına alındı. Yugoslavya'daki özyönetim uygulaması kısmi değişikliklerle 1974 yılına kadar sürdü. Özyönetim adı altında bir çok alanda ve kurumsal düzeyde yenilikler yapıldı.⁶⁵¹

Öz yönetim bazı çevreler tarafından piyasa sosyalizmi olarak tanımlanıyor. Özyönetimde firmaların mülkiyeti devlete aitti, fakat merkezi planlamanın sistem içindeki rolü oldukça küçüktü. Firmalar kararlarını devletten bağımsız özerk bir yapı içinde veriyorlardı. Fiyatlar serbest arz talep mekanizması yardımıyla özyönetim firmaları tarafından belirleniyordu. Sistemde piyasa mekanizması işletiliyor; özyönetim firmaları klasik kapitalist firmalar gibi birbirleriyle hatta yabancı firmalarla rekabet ediyordu. Özyönetim ideolojisi, Tito'nun en yakın iki işbirlikçisi Karadağlı Milovan Djilas ve Sloven Edvard Kardej'in eseri idi. Tito, bu ideolojiyi geç ve gönülsüz kabul etmesine rağmen Fabrikalar İşçilere formülüyle ve 27 Haziran 1950' de düzenlendiği kamu iktisadi teşebbüsleriyle yüksek iktisadi birliklerin ortak yönetilmesi için çıkardığı

⁶⁴⁷ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 91.

⁶⁴⁸ Alparslan Işıklı, a.g.e., s. 85.

⁶⁴⁹ İfan Kaya Ülger, a.g.e., s. 59.

⁶⁵⁰ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 91.

⁶⁵¹ İrfan Kaya Ülger, a.g.e. s. 59.

yasayla özyönetim devriminin mimarıydı. İşçilerin özyönetimi yasasının sunumunda Tito yasanın Yugoslav sosyalizmini Sovyetlerinkinden ayırt edeceği gerçeğini vurgulamıştı. Özyönetimin kamulaştırılmış ve devlet eliyle yürütülen sanayi biçimindeki sosyalizmden daha yüksek bir biçim olduğunu ve bu nedenle Stalin'in deformasyonlarından Leninzme bir dönüş anlamı taşıdığını söylüyordu. Bu, Tito'nun söylediğine göre devletin giderek yok olmasının başlangıcına işaret edecekti. Böylece Stalin'in burjuva toplumundan sosyalist topluma geçiş döneminde devlet gücünün artırılması gerektiğine dair iddiası da reddediliyordu. Yasa, üretim araçlarının artık devlete değil toplumsal mülkiyet'e ait olduğunu ilan etti.⁶⁵²

Özyönetim sistemi döneminde Yugoslav firmaları bizzat emekçiler tarafından emekçi konseyleri ve işletme kurulları tarafından emekçi konseyleri ve işletme kurulları tarafından idare ediliyordu.⁶⁵³

Sosyalist gelişmemizin en önemli özelliklerinden biri de sınırsız demokrasiye dayanan toplumsal yönetimdir, yönetime halkın katılmasından ya da tüm yurttaşlarımızın kendi temsilcileri yoluyla yönetmesinden ileri gelmektedir. Böyle bir özyönetim günden güne kendi sosyalist demokrasi biçimini olgunlaştırmakta bunu da özellikle aracılığıyla gerçekleştirmektedir.⁶⁵⁴ Özyönetim; başlangıçta Tito için bir savunma aracı işlevigörüyordu. SSCB ve yandaşları tarafından Yugoslavya aleyhine yürütülen ideolojik savaşta, Tito, sosyalizmden sapmakla suçlanıyordu. Ancak Tito bu görüşte değildi: Özyönetim, sosyalizmden ayrılmayı simgelemiyor; tam tersine sosyalizmin insani taraflarını öne çıkarıyordu. Gerçekten de Yugoslavya deneyimi, sosyalizmde SSCB'den farklı bir açılım ortaya koymuştu. Bu uygulamanın gerisinde yatan temel düşünce ise yeni bir ideoloji yaratmaktı.⁶⁵⁵ Kurucu meclis 20 Kasım 1945 tarihinde toplanarak Yugoslavya Sosyalist Devletler Federasyonu'nu ilan etmiştir. Makedonya söz konusu federasyona Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti adı altında katılmıştır. Tito Makedonya Sorunu için Yugoslavya çatısı altında birleşmesiyle çözülebileceğini savunmuştur. Bu dönemden itibaren Makedonya uluslararası toplum

⁶⁵² R. J. Crampton, a.g.e., s. 113.

⁶⁵² Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 65.

⁶⁵³ Teoman Alili, Yugoslavya Dersleri, İkinci Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2010, s. 38.

⁶⁵⁴ Josip Broz Tito, a.g.e., s. 27.

⁶⁵⁵ İrafın Kaya Ülger, a.g.e., s. 60.

tarafından ayrı bir ulus olarak özgün dili ve kültürü ile Yugoslavya federasyonu içinde kurucu bir unsur olarak tanınmıştır. Berlin Antlaşmasıyla üç parçaya bölünmüş bulunan Makedonya'nın bundan böyle birleşmesi ihtimali de söz konusu birleşmenin Balkanlar'daki çıkarlarını tehdit edeceğinden endişe duyan İngiltere'nin etkisiyle gündemden kalkmıştır. Batı Bloku'nun, Sovyet yayılması ve tehlikesi karşısında kendisini Avrupa'da toparlamaya ve Sovyetler karşısında güçlü bir duruma gelmeye başladığı sırada Sovyet Blok'unda mühim bir çatlak ve çatışma meydana gelmiş ve Sovyetlerin Balkanlarda en kuvvetli kolu sayılan Yugoslavya Moskova'dan kopmuştur.⁶⁵⁶

Tito yönetimine gelmesine mütakiben Yugoslavya'da büyük ölçüde Sovyet denetimi dışında ve ülkenin iç dinamiklerine uygun sosyalist bir rejim kurulmuş ancak zamanla Moskova ile aralarında meydana gelen çatışmalar nedeni ile 28 Haziran 1948 tarihinde Kominform'dan çıkarılmıştır.⁶⁵⁷

Tito Yugoslavya'da kendi komünist rejimini kurduktan sonra Moskovaya dayanmakla beraber, onun kendisine özgü tasarıları vardı. Tito kendisini Balkanların bir lideri yapmak istiyordu. Bu amaçla, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan ile çeşitli işbirliği anlaşmaları ve ittifak antlaşmaları imzalanmıştı. Tito bu ülkeleri Belgrad etrafında toplamak ve hatta Yunanistan'da Markos galip geldiği takdirde Yunanistan'ı da katarak bir Balkan Federasyonu kurmak istiyordu. Bu ise Sovyetleri ürküttü. Pravda gazetesi 28 Ocak 1948 da yayınladığı bir yazıda böyle bir federasyonu suni bir federasyon olarak vasıflandırdığı gibi Stalin de Yugoslav liderlerine böyle bir federasyona taraftar olmadığını söylemişti. Sovyetler Tito'nun böyle büyük bir federasyonun başına geçip komünist dünyasının iki numaralı lideri haline gelmesinden korkmuşlardı.⁶⁵⁸

Tito'nun Sovyet modelini taklitten uzak yönetim sistemi Sovyetler'in ülkedeki etkisini azaltarak Batılılar'ın ülke sınırlarının bütünlüğünün korunması için destek vermelerine yol açmıştır. Yugoslavya yönetimi 1948'de Sovyetler Birliği ile aralarının bozulmasıyla birlikte alt üst oldu ve yönünü şaşırıldı. Sosyalizmi Sovyet modelinde ve

⁶⁵⁶ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 451.

⁶⁵⁷ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 65.

⁶⁵⁸ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 450.

Sovyetlerin yardımıyla inşa etmeyi planlamışlardı. Şimdi ise Tito ve arkadaşlarının önceliği partiyi ve ülkelerini Sovyet yıkımına ve içerdeki Moskova yanlısı kominformcuların entrikalarına karşı korumaktı. Yugoslav yönetiminin sosyalist hedefleri takip etme konusundaki azmine bakıldığında korunma ve yardım için derhal ve açık bir şekilde Batı'ya yönelmediği anlaşılır. Aslında Tito uluslararası bir yalnızlığa itilmişti. Yönetimin zor zamanlarındaki tek bir dayanağı Yugoslav halkının kendisiydi. Halktan bazı kesimler gönülsüzce de olsa Sovyet kabadayılığına karşı duyduğu için Tito'ya hayranlık besliyordu. Özellikle Sovyet ablukasının sebep olduğu ekonomik kriz ve kolektifleştirme sonucu neredeyse çöken tarım sektörü gibi bazı konularda halkın desteğini sağlamak için imtiyazlar verilmeliydi.⁶⁵⁹

Yugoslavya 1948 yılında Stalin tarafından Kominform'dan çıkarılması ve böylece Tito ile Stalin'in yollarının ayrılması Tito'yu ve Yugoslavya'yı izledikleri yolu değiştirmeye ve yeni bir strateji belirlemeye yönlendirmiştir. Bundan böyle Tito'nun izleyeceği ideoloji Titoizm olarak adlandırılmıştır. Esasında bu dönemde Yugoslavya'nın yeni bir ideoloji arayacak zamanı yoktu mesele hayatta kalma sorunuydu.⁶⁶⁰ 1949 yazından beri Yugoslav propagandası, SSCB 'de uygulanan sosyalizmin bozuk olarak algıladıkları yönlerinin sürekli ve düzenli eleştirisine yöneltilmişti. Yugoslavlar problemin şimdi önceki iddialarında olduğu gibi Stalin'in sistemi bozmasından değil Rus devriminin tamamlanmamış ve iktidarını sağlamlaştırmak için yeni bir bürokrasinin doğmasına izin vermiş olmasından kaynaklandığını savunuyordu. Yugoslavya'da kurulacak yeni sosyalizmin bu hataları yapması önlenmeliydi. Burada ekonomi ve toplumu denetleyecek güç bürokrasi değil yetkilerini özyönetim yoluyla kullanacak işçiler olmalıydı.⁶⁶¹

1949 sonunda Yugoslavya'daki Sovyet ajanlarının tutuklanmasının ardından Moskova'dan Belgrad'a verilen ultimatom ile Sovyet ordusunun Yugoslavya'ya askeri müdahalede bulunma olasılığının belirmesi üzerine Yugoslavya-SSCB ilişkileri tamamen kopmuş ve Yugoslavya 1950'lerden itibaren iç ve dış politikada kendi çizgisini oluşturmuştur. Sovyet ordusunun harekete geçmesi SSCB'nin bundan böyle

⁶⁵⁹ R. J. Crampton, a.g.e., s. 112.

⁶⁶⁰ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 85.

⁶⁶¹ R. J. Crampton, a.g.e., s. 113.

Yugoslavya'nın ulusal güvenliği için bir tehdit olduğu hissini oluşmasına tehdit SFRY için tehlike olarak görülmekle beraber SFRY'nin birlik ve bütünlüğü için açısından büyük öneme sahiptir. Öyle ki Stalin'in ölümünün ardından Krushev'in iktidara gelmesiyle iki ülke arasında yeniden işbirliğinin gelişmesi olasılığının ortaya çıktığı dönemde SFRY anayasasında yapılan düzenlemelerin de buna müsaade eder hale gelmesiyle Yugoslav halkları arasında milliyetçi ve ulusal çıkarı ön plana getiren gelişmeler görülmüştür.⁶⁶²

ABD ve Rusya, Yugoslavya'yı aralarında tampon bir devlet olarak görmeye başladılar. Böyle bir durum Yugoslavya için kendi stratejisini uygulama fırsatı yarattı. Türkiye ve Yunanistan ile antlaşmalar imzalandı. Dünya üzerindeki ikili kutuplaşmanın dışında kalarak Hindistan, Mısır ile Endonezya'nın katıldığı Bağlantısızlar Bloğu Hareketi'nin öncülüğünü yaptı.⁶⁶³

Mareşal Tito Time dergisine verdiği röportajda şöyle der: Bilimin bize gösterdiği yol siyasetimizi şekillendirir. Bu yüzden biz Yugoslav devrimcileri olarak zamanın gelmesini bekledik. Hanedana karşı mücadeleye girmedik. Çünkü hanedan esas olarak bizim yapmamız gereken şeyi geri bir biçimde yapmıştı. Yani Güney Slavya topraklarında Hırvatların, Sırpın ve Boşnakların hatta Makedonların birlikte yaşayabileceğini göstermişti.⁶⁶⁴ Biz Birinci Dünya Savaşı sonrasında teorimizi oluşturduk. Daha ilk günden itibaren Hırvatistan'daki, Sırbistan'daki, Bosna'daki ve Makedonya'daki arkadaşlarımızı Yugoslav Partizanları yoldaş anlamına gelen tavarış kelimesini değil arkadaş anlamına gelen dugovi kelimesini tercih etmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı başladığında millete bağımsızlık fikrimizi kavrottuk ve insanlar beş köşeli yıldız taşıyan komünist birliklerin kendilerini dinsizleştirmek veya geleneklerinden koparmak niyetinde olmadıklarını tam tersine mücadele ederek yabancı zulmüne karşı savaşıma azminde olduklarını gördü. Sovyetler Birliğinde ve kaçak olduğum dönemde bazı başka yerlerde aldığım birikim beni siyasi açıdan güçlendirdi, zafere yürümemde inancımı artırdı.⁶⁶⁵

⁶⁶² Nesrin Kenar, a.g.e., s. 85.

⁶⁶³ Mustafa Selver, a.g.e., s. 72.

⁶⁶⁴ Teoman Alili, a.g.e., s. 28.

⁶⁶⁵ Teoman Alili, a.g.e., s.28.

Arnavut toplumlari arasında bulunan ve bunlari doğalarından kaynaklanan ayrımlari anlayan Yugoslav devleti savaş sonrası yıllarda devlet projelerini teşvik etmek amacıyla bölünmüşlüğü verimli olarak kullanmış ve yaklaşan etnik çatışmalardan bahseden dışarıdaki dinleyicelere uygun güç resimleri göstermiştir. Bu politikalar Federal Yugoslavya'nın çöküşünden sonra da bağımsız cumhuriyetlerde destek görmüştür. 1950'lerde Balkanlar'da Sovyet tarzı bir toplum kurmaya ilişkin girişimler, Slav olmayan topluluklara kurumsallaştırılmış şiddet uygulamaya yönelik yeni bir düzen kurmakta Tito'nun güvenlik baş yardımcısı Aleksander Rankovic'e yaramıştır. Çok büyük oranda Arnavut çoğunluğu bulunan Batı Makredonya'daki belirgin olan, iki bölgenin birbirine bağlanması yönünde tarihselliği eleştiren Slav Makedonlar'ı belirgin olan, iki bölgenin birbirine bağlanması yönünde tarihselliğini eleştiren Slav Makedonlar'ı tarafından net bir reddetme nedeniyle Kosova'ya bağlı değildi. Yugoslavya içinde Arnavut hakimiyetin de bir politik grup bulunmaması da Tito'nun menfaatlerine uyuyordu. Aşağı yukarı aynı şekilde Osmanlılar zamanından miras kalan idari sınırlar Partizan ve önceki Yugoslav politik güçlerine özellikle de özel güçler tarafından 1945-46 yıllarında Kosova'da Arnavutlar'ın çok sayıda bulunduğu diğer bölgelerde gerçekleştirilen katliamlardan sonra Arnavutlar'ın güvensizliklerini daha ciddi şekilde ifade etmeye başladıkları sırada Arnavutlar'ın bölünmesinde çok yararlı oldu.⁶⁶⁶

İkinci Dünya Savaş'ının beraberinde getirdiği yıkımın telafi edilebilmesi ve tekrarlanmaması amacıyla bazı sosyal reformlar gerçekleştirilmiştir. Sosyal kanun reformuyla büyük çiftlikler kamusallaşmış ve köylülerin topraklarına el konulmuştur. 1953 yılında Yunanistan ile dostluk antlaşmasının yanı sıra Yunanistan'la 1954 yılında ayrıca askeri anlaşma imzalanmış ancak 1955 yılında Sovyetler Birliği ile gerginliğin 24 Nisan 1955 tarihinde Endonezya'da toplanan Bandung Konferansı ile ortaya atılan 1961 yılından itibaren söz konusu blok içine yer almıştır. 1954 yılında Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan Münakit Dostluk ve İşbirliği anlaşması ile buradaki halkın göç etmesinde ivme kazandırmıştır.1956'nın sonlarında Yugoslav-Sovyet ilişkilerine hakim olan konu Macaristan'dı.

⁶⁶⁶ C. H. Haskins ve R.H. Lord, Makedonya'da Kimlik, Diplomasi ve Arnavut Sorunu, Avrasya Dosyası, 1998, Cilt: 4, Sayı: 1-2, s. 153-154.

Tito, Imre Nagy rejiminin tarafsız ama komünist bir devlet olarak devam etmesini umuyordu. Bunun alternatifleri Batı yanlısı ve kapitalist ya da Sovyet hakimiyetin deki bir Macaristan'dı, ancak her ikisi de Yugoslavya'nın güvenliğini tehdit edebilirdi. Fakat Sovyetler bir askeri müdahalede bulunca Tito ikinci olasılığın kötünün iyisi olduğunu kabul etti.⁶⁶⁷ Dünya ABD ve SSCB'nin öncülüğündeki Doğu ve Batı Bloklarına bölünmüş durumdaydı. 20. Yüzyılın ortalarında gördüğümüz manzara büyük ölçüde İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkarılan sonuçların şekillendirdiği bir manzaraydı. 1960'lı yılların başında kendini gösteren yumuşama bloklar arasındaki gerginlikleri azaltmaya dönüktü. Bu mücadelenin bittiği yahut durduğu anlamına gelmiyordu ama enstrümanlar farklılaşmıştı. Gerek bloklar içinde gerekse bloklar arası ilişkilerin başat unsurlarını; Serbest ticaretin önündeki engellerin en aza indirilmesine yönelik çabalar ve organizasyonlar; demokrasi, insan ve azınlık hakları oluşturuyordu. Bunların kullanıldığı tuval ise güvenlik idi.⁶⁶⁸ Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanması bir bakıma Batılıların ideolojik enstrümanlarının gücünü de ortaya koymaktaydı.

Tito Yugoslavya'sı özellikle 1960'ların sonundan itibaren giderek merkezîyetçilikten uzaklaşmış, etnik hoşgörüyü ön planda tutmaya çalışmış, olumsuz bir anlam içerdiği için azınlık kavramı yerine milliyet kavramını kullanmayı tercih etmişti. Balkanlarda Makedonlar ve Boşnaklar ilk kez eski Yugoslavya içinde ayrı bir ulus olarak resmen tanınma olanağını elde etmekle kalmamış, ulusal kültürlerini geliştirme olanağını da bulmuşlardı.⁶⁶⁹

1960'lı, 1970'li yıllar Yugoslavya'nın siyasal, toplumsal, ekonomik açılardan doruk yılları olarak nitelendirilebilir.⁶⁷⁰ 1960'larda girişilen reformlarla hızlı bir ekonomik büyüme yakalayan Yugoslavya, 1965'te devletin fiyat kontrolünü kaldırıp Pazar ekonomisine geçmeyi benimsedi. Ülkede geniş ekonomik reformlar yapıldı. Tito Yugoslavya'sı, 1960 ve 1970'lerde izlediği dengeli dış politika sayesinde her iki

⁶⁶⁷ R. J. Crampton, a.g.e., s. 117.

⁶⁶⁸ Mustafa Yılmaz, Yonca Anzerlioğlu ve Yasemin Doğaner, Avrupa Birliği Çağdaş Uygarlığın Yolu mu, Ulusal Egemenliğin Sonu Mu?, Birinci Basım, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 15.

⁶⁶⁹ Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, Türkiye'nin Komşuları, Birinci Baskı, İstanbul: İmge Kitapevi, 2002, s. 117.

⁶⁷⁰ Turhan Fırat, Dış Politikamızın Perde Arkası 23 Büyüelçinin Olaylara Bakışı, Birinci Baskı, Ankara: Samit Yayıncılık, 2002, s. 241.

bloktan da yardım alabiliyordu. Özellikle ABD, hem diğer Doğu Bloku ülkelerine SSCB'nin yörüngesi dışında da bir sosyalist devletin ayakta kalabileceğini göstermek hem de Belgrad'ın Moskova'ya yaklaşmasını engelleyebilmek için bu ülkeye önemli miktarda yardım sağlamıştı. Miloseviç'in Yugoslavya'sı ise dışarıdan herhangi bir ekonomik yardım alamamış ve AB'nin Doğu Bloku ülkeleri için uygulamaya koyduğu PHARE gibi yardım programlarının dışında tutulmuştu. Hatta, BM'nin Mayıs 1992'den beri uyguladığı ekonomik yaptırımlar yüzünden dış dünyayla normal ticari ilişkilerini sürdürmez haldeydi.⁶⁷¹

1965 Reformu, tek parti hükümrarlığının kendini yeni biçimler altında koruduğu kapitalist olmayan bir ekonomide kapitalist yöntemlere ve dünya pazarının baskılarına başvuruyordu. Özyönetimli işletmeler plan tahditlerinden kurtuldular, fakat gitgide kendi aralarındaki bir piyasa rekabetinin mantığına tabi olduklarını ve dünya pazarının karşısında olduklarını gördüler.⁶⁷²

1970'lerde ekonomik açıdan zor yıllar yaşadı. İşsizlik ve enflasyon arttı. Devlet 1963 yılında Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti adını almıştır.⁶⁷³ 1966 yılında ülkeyi Komünizmden uzaklaştıran modern ekonomik ve siyasal örgütlenmeye ve bir çeşit sosyal demokrasiye yönelik gelişmeler kaçınılmaz olarak yapılmakla beraber bu dönüşüme tepki olarak bir dizi olay meydana gelmiştir. İlk olarak Belgrad ve Zagreb'te öğrenciler ayaklanarak sosyal ve siyasal taleplerini liberal ve Pazar ekonomisine dönük reformların devam etmemesi yönünde dile getirmişlerdir. İkinci olarak 1963 Anayasasıyla getirilen federalizmin sonucu, 1965 yılında yapılan daha büyük çapta ve öncelikle Hırvatistan'da ekonomik bağımsızlığa yönelik yapılan ekonomik reformların sonucu olarak cumhuriyetler arasında idari anlamda olmaktan çok ekonomik alanda ticareti ve yatırımları arttıran reformlarla birleşmiştir. Bu gelişmelere cevaben bazı radikal Hırvat milliyetçiler Hırvat sorununu tekrar gündeme getirmeye çalışmışlardır.⁶⁷⁴ Grevlerin ve on yılın sonundaki öğrenci hareketinin ardından, 1971 "Hırvat baharı" Titoculuğun son bir dönemecinin katalizörü oldu.⁶⁷⁵ 1974 Anayasası

⁶⁷¹ Mustafa Türkeş, a.g.e., s. 119.

⁶⁷² Catherine Samary, Parçalanan Yugoslavya ve Bosna'da Etnik Savaş, Yazın Yayıncılık, 1995, s. 32.

⁶⁷³ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 68.

⁶⁷⁴ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 94.

⁶⁷⁵ Catherine Samary, a.g.e., s. 34.

ordunun da dahil olmak üzere ülkenin bütün kurumlarının ortak bir yönetim altına alınmasını öngörüyordu.⁶⁷⁶ 1974 Anayasasına göre, tüm Yugoslav cumhuriyetleri bağımsızdı; dışişleri, savunma ve temel ekonomik meseleler federal hükümet tarafından yürütülecekti; fakat bu konularda da federe devletlerin onayı gerekiyordu. 1974 Anayasası özyönetim sistemine ilişkin pek çok önlem almış ve özyönetim sistemi devlet yönetimi ve okulları da kapsayacak hale getirilmiştir. Cumhuriyetlerdeki partiler daha fazla bağımsızlık kazanmış ve federal hükümetin müdahalesinden korunmuşlardır. Federal devlet ulusal düzenlemelere dayandırılmıştır.⁶⁷⁷ 1974 Anayasası gereğince altı anayasal cumhuriyet ile iki özerk bölgeyi bir araya getiren federal bir devlet olmuştur.⁶⁷⁸ “**Ortak emek yasası**” ile 1974 Anayasası ile birlikte sistemin konfederasyonlaştırılması yer alıyordu.⁶⁷⁹

Devleti oluşturan cumhuriyetler ve özerk bölgeler: Sırbistan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Karadağ, Voyvodina ile Kosova özerk bölgeleri söz konusu devletlerin federasyona dahil edilmeleri aşamasında, Tito eski Yugoslavya'nın unsurları olan Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya'nın yanı sıra yeni tanınmış bulunan Makedonya ile Karadağ'a da sınırları belirlenmiş topraklar verilmiş; Bosna-Hersek'in bölünmesini engellemek maksadı ile bu ülkeyi de eski sınırları içinde tutmuş ve Slav olamayan azınlıkları tatmin etmek için Sırbistan içinde otonom bölgeler kurmuştur.⁶⁸⁰

Cumhuriyetlerin başkanlarına dönüşümlü olarak Yugoslavya Cumhurbaşkanı olma hakkı tanındı. Uzun süre göz ardı edilen Kosovalı Arnavutlar'ın etnik haklarının verilmesi, Arnavutça eğitim yapan üniversitelere izin verilmesi yeni anayasanın önemli başlıklarını oluşturmaktadır. Savaş öncesindeki sınırlar temelde değişikliğe uğramamakla birlikte azınlıkların sorunları önemini yitirdi. Kalkınmaya ağırlık veren ve ticari ablukaya karşı ayakta Yugoslavya, 1963 ve 1974'te yapılan anayasa değişiklikleri ile Kosova'yı diğer cumhuriyetlerle aynı noktaya getirdi. Sırbistan'ın iki eyaleti olan

⁶⁷⁶ Mustafa Selver, a.g.e., s. 73.

⁶⁷⁷ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 98.

⁶⁷⁸ Hugh Poulton, a.g.e. s. 16.

⁶⁷⁹ Catherine Samary, a.g.e., s. 34.

⁶⁸⁰ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 69.

Voyvodina ve Kosova'nın veto hakkıyla Federal Başkanlık içinde temsilinin kabulü de bu zamana rastlar. Kosova sadece birlikten ayrılma hakkı verilmemiştir.⁶⁸¹

Tito Yugoslavya'sı iktisadi olarak sosyalizme bağlı kalmakla birlikte, bunu Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinden farklı yorumlayarak özyönetim uygulamasını getirdi. Gerçi Yugoslav ekonomisi 1980'lerin sonuna doğru ciddi bir ekonomik bunalımla karşı karşıya kaldı ama katı ekonomik merkezîyetçilikten uzaklaşması ve karar verme sürecini firma düzeyine kadar indirmesi gibi özellikleriyle bu model özgün ve yaratıcı bir nitelik taşıyordu.⁶⁸²

Yugoslavya'daki yönetim federasyon içinde bağımsız bir federe devlet olarak kurulmuş olan Makedonya'da federasyonu teşkil eden dominant unsurlar olarak değerlendirilebilecek Sırp ve Bulgar halklarından ayrı özgün bir Makedonya kültürü yaratmasına özen göstermiştir. Bu amaçla Tito Makedonya'daki nüfusun Makedon kimliğini tanımak suretiyle Bulgaristan veya Sırbistan'ın bu devlet üzerindeki etkisini sınırlama yoluna gitmiştir. Federasyonu ayakta tutarak dağılmasını önlemeye yönelik bir politika izleyen Yugoslavya yönetiminin bağımsız Makedonya Ortodoks Kilisesi'nin varlığına dahi izin vermek suretiyle Makedonya Sosyalist Federe Cumhuriyeti'ni her yönüyle bir ulus devlet haline getirme çabalarının uzun dönemde federasyonu oluşturan diğer unsurlardan bağımsız bir kültüre sahip olan Makedonya'da sorunların tırmanarak bugüne taşınmasına neden olmuştur.⁶⁸³

Tito döneminde ayrı ulus kimliği kabul edilen Makedonların, hem 1918 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı olarak kurulan ve 1941 Alman işgaline kadar devam eden Birinci Yugoslavya'da hem de 1945 sonrasının Sosyalist Yugoslavya'sında dikkat çeken bariz özelliklerinden biri, güçlü bir milliyetçiliği dışarıda Sırp, içeride ise nüfusun dörtte birini oluşturan Arnavut karşıtlığını kullanmıştır. Makedonya günümüzde bir yandan toprak bütünlüğünü koruma, öte yandan tarihsel mirasına sahip çıkma niyetinde Makedon anayasasında 1989 yılında yapılan değişiklik aslında bunu simgelemektedir. Daha önce Makedon, Arnavut, Türk ve diğer etnik grupların Cumhuriyeti olarak

⁶⁸¹ Musatafa Selver, a.g.e., s. 74.

⁶⁸² Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, a.g.e., s. 118.

⁶⁸³ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 70.

tanımlanan Makedonya değişiklikten sonra Makedonların ve diğer halk ve etnik grupların cumhuriyeti oldu.⁶⁸⁴

1980 yılında Tito'nun ölümünün ardından Federasyonu teşkil eden altı cumhuriyetin başkaları devleti rotasyon usulü ile yönetmeye başlamışlar ancak sistem içinde Sırbistan'ın etkinliği gözlenebilir boyutlara ulaşmıştır. 1989 yılından itibaren dünyada cereyan eden siyasi değişiklikler tüm dünyada etki yaratmış ancak bu etki özellikle eski Doğu Bloku ülkeleri ve Balkanlar bölgesinde kendini göstermiştir. Söz konusu süreç Balkanlarda sosyal çözümlere ekonomik darboğazlara ve etnik hareketlerin patlamasına sebebiyet verirken Yugoslavya için de anayasal sistemin çöküşünü beraberinde getirmiştir.⁶⁸⁵

Tito'nun ölümünden sonra siyasal amaç, Tito'dan sonra Tito şeklinde sloganlaşmıştır. Bütün çabalar her şeyin kontrol altında olduğunu gösteriyordu ve halk normal olarak yaşamaya ve çalışmaya devam edilmesinden yanaydı. Yugoslavya'nın yeni lideri, Tito'nun otoritesinin yardımıyla Tito'nun çizdiği yolda devam etmeyi düşünüyordu. Bununla beraber, Tito'nun ölümünün ardından yaklaşık on yıl boyunca siyasal tartışma dönemi başlamıştır.⁶⁸⁶

Uluslar ve Cumhuriyetler arasında önceden beri gizliden gizliye süren rekabet ve çatışma, Tito'dan sonra çok net bir biçimde ortaya çıkmaya başladı. Gerçekte milliyetçi akımlar, Tito'nun işbaşında olduğu dönemde de vardı. Ancak yönetim, kuvvet kullanımı ve tasfiyelerle bunların güçlenmesine engel oluyordu.⁶⁸⁷

Josef B. Tito'nun 1981'de ölümü Yugoslavya'nın mayasını ortadan kaldırmıştır. Tito dengeli ve çatışmaya meydan vermeyen bir yönetim uygulayarak Yugoslavya'yı bir arada tutmayı başarmıştır. Ancak daha sonraları Yugoslavya'nın ortak yönetimi sırasında yaşanan sıkıntıların aşılmasıyla devlet somut olarak dağılma sürecine girmiştir. Federe devleti oluşturan cumhuriyetlerin arka arkaya bağımsızlık ilan etmeleri, Sırp hakimiyetinde ki Yugoslavya güçlerinin şiddet kullanmasına yol açmıştır.

⁶⁸⁴ İdris Bal, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, Birinci Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001, s. 193.

⁶⁸⁵ Abdülmecit Nureddin, a.g.e. s. 71.

⁶⁸⁶ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 110.

⁶⁸⁷ İrafın Kaya Ülger, a.g.e., s. 69.

Dönemin Sırp Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'in Yugoslavya'nın dağılmasını önleme gayreti akim kalmış ve 1990'lı yıllarda uluslararası topluma dört yeni devlet Bosna-Hersek, Makedonya, Slovenya ve Hırvatistan da katılmıştır.⁶⁸⁸

Yugoslavya'yı oluşturan uluslar ve halklar arasındaki Tito tarafından oluşturulan dengenin, ölümünden sonra devam etmesi için Kollektif Başkanlık Konseyi oluşturuldu. Tito'nun ardından birer yıllık aralarla Devlet Başkanlığı görevini üstlenecek Cumhuriyet ve Özerk bölge liderlerinin Tito'nun yerini doldurması beklenmiyordu. Nitekim gelişmeler bu görüşü doğruladı; rotasyon usulüyle görev yapan Cumhuriyetlerin liderleri, Yugoslavya'nın tamamına hakim bir imaj ve uygulama ortaya koyamadılar.⁶⁸⁹

4.1. Yugoslavya'nın Parçalanması ve Makedonya'nın Bağımsızlık İlanı

Yugoslavya'nın kutladığı en büyük bayram 1389 gibi eski bir tarihte aldığı yenilginin yıldönümüydü. Osmanlılar bu tarihte Kosova'da ortaçağ'ın Sırp Krallığını yıkmıştı. Sırp, Hırvat ve Slovenlerin Krallığı olarak ortaya çıkan ülke aslında tarihi Büyük Sırbistan düşünün ortaya konmasıydı. Kraliyetin diktatörlük kurmasının ardından ülke 1929'da eski bölünmeleri ortadan kaldırmak amacıyla adını Yugoslavya olarak değiştirdi. Sırbistan tahtını 1903'de ele geçiren hanedan yeni krallığın tahtında oturmaya devam etti. Hanedanın ikinci Kralı Alexander 1934'te bir Makedon tarafından öldürüldü. Bu suikast İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına yol açan olaylardan biri olarak değerlendirildi.⁶⁹⁰

Krallıkta siyaset esas olarak Sırp- Hırvat düşmanlığına dayanıyordu. 1939 yılına gelindiğinde Belgrad hükümetinden nefret eden Hırvatlar aşırı milliyetçi bir hareket kurarak Hitler'e yakınlaşmaya başlamıştı. Bunun dışında Ustaşa adlı faşist Hırvat hareketi vardı. Üç taraflı iç savaş sırasında bu hareketin kötü namı çok yayıldı. Hırvatlar, çoğunluğunu Sırpların oluşturduğu komünistler ve kralcılar arasındaki iç

⁶⁸⁸ Halis Ayhan, a.g.e., s. 115.

⁶⁸⁹ İrafın Kaya Ülger, a.g.e. s. 70.

⁶⁹⁰ J. M. Roberts, a.g.e., s. 748.

savaş Almanların 1941’de başlayan işgaline rağmen devam etti. Savaş 1945’te komünistlerin zaferiyle ve Tito diktatörlüğünün milliyetleri bastırmasıyla sona erdi.⁶⁹¹

Bütün Avrupa ülkeleri içinde en az homojen olan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (SFRJ)’ dir. Bu Cumhuriyet üç katlı bir ulusal haklar sistemine sahip olan çok uluslu bir federasyondur. Yugoslavya ulusları resmen tanınmış altı tane vardır: Hırvatlar, Makedonyalılar, Karadağlılar, Müslümanlar, Sırp ve Slovenlerdir. Yugoslavya ulusallıklarının dil ve kültürel hakları yasal olarak tanınmıştır. Resmen ulusallık olarak tanınmış 10 etnik grup vardır. Bunların en büyükleri Kosova’da yoğunlaşan Arnavutlar ile Voyvodina’da yoğunlaşan Macarlar’dan; diğerleri, Bulgarlar, Çekler, Çingenerler, İtalyanlar, Romenler, Rutenler, Slovaklar ve Türkler’den oluşur. Geriye kalan etnik gruplar şunlardır: Avusturyalılar, Grekler, Yahudiler, Almanlar, Polonyalılar, Ruslar, Ukranyalılar, Ulahlar ve kendilerini Yugoslavlar olarak sınıflandıranları kapsayan diğerleri.⁶⁹²

Yugoslavya Federasyonu’nda 1980’ler boyunca süren ekonomik ve siyasal bunalımın, federasyonun birkaç yıl içinde bütünüyle dağılmasına yol açacak kadar kesinleştiği 1990 yılı güncel tarihe Yugoslavya bunalımı olarak geçen dağılma sürecinin de başlangıç tarihidir.⁶⁹³ Yugoslavya 1990’da hem ekonomik hem de siyasi kriz içine girmişti. Federal hükümetin ilk sorunla başa çıkma girişimleri siyasal parçalanmanın artma olasılığını beraberinde getirdi. Tüm milliyetlere mensup Yugoslavlar komünizmin çöküşüyle oluşan siyasi boşluğu doldurmanın yollarını ararken; Sırp, Hırvat, Makedon ve Sloven çıkarlarına hizmet eden partiler kuruldu. Yıl sonunda Makedonya ve Sloven çıkarlarına hizmet eden partiler kuruldu. Yıl sonunda Makedonya hariç tüm kurucu cumhuriyetlerin hükümetleri yeni seçilmiş çoğunluklara dayanıyordu. Daha kötü bir haberci olarak cumhuriyetler içinde ulusal azınlıklar ortaya çıktı.⁶⁹⁴ 2 Milyon nüfusuyla SFRY Nüfusunun %6’sını oluşturan Makedonya Yugoslavya ölçülerinde bile karışık ve dağınık bir etnik yapıya sahiptir. Makedonya’da %67 oranında Makedon, %25 oranında Arnavut, %3 oranında Türk, %2 oranında Sırp ve bunların dışında Ulahlar, Rumlar, Bulgarlar, Boşnaklar ve Pomaklar bulunuyordu. Makedonya’da resmi olarak tek bir

⁶⁹¹ J. M. Roberts, a.g.e. s. 749.

⁶⁹² Hugh Poulton, a.g.e., s. 15.

⁶⁹³ Şule Kut, a.g.e., s. 45.

⁶⁹⁴ J. M. Roberts, a.g.e. s. 749.

alfabe Kril alfabesi kullanılmakta, tek bir dil Makedonca konuşulmaktadır ve Makedonlar tek bir dine Ortodoks mensupturlar. Bu durum Makedonya'ya SFRY içerisinde avantaj sağlamakla beraber Makedonya'da kendi dillerini Arnavutça konuşan, Latin alfabesi kullanan ve çoğunluğu Müslüman dinini benimsemiş olan Arnavutların gerginlik nedeni olmaktadır.⁶⁹⁵

Balkanlar'da milliyetçi Makedonya hareketinin ilk belirtileri Tito'nun ölümünün ardından Yugoslavya'da etnik mücadele ve milliyetçi hareketlerin artmasına paralel olarak 1980'lerde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Makedon milliyetçiliğinin gelişiminde önemli bir iç etken, Sırbistan'daki gibi Arnavut karşıtlığı idi. Arnavutların çoğunluğu oluşturduğu Batı Makedonya, Makedonya'nın Kosova'sı olarak tanımlanmayı düşündürecek sorunlara sahipti. Yugoslavya, Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında gönüllü bir birleşme girişiminin ürünü olarak ortaya çıkmıştı, yani sadece bir Versailles ürünü değildi. Yugoslavya'yı, Sırplar'ın araçlarıyla gerçekleştirilmiş bir Hırvat düşüncesi olarak tarif etmek daha yerinde olabilir. Ancak Versailles'dan bu yana Yugoslavya'nın bir devlet olarak niteliği konusunda hep belirsizlikler ve farklı yorumlar çıkmıştır ortaya. Sırplar'ın, Hırvatlar'ın ve Slovenler'in ulusal kimlikleri daha o zamandan bir Yugoslav ulusu içinde erimelerini imkansız kılacak ölçüde ayrılmış durumdaydı. Kendini bu yeni devletin Piemonte'si olarak gören Sırbistan açısından Yugoslavya eski Osmanlı ve Habsburg imparatorlukları içinde kalmış Sırplar'ı birleştirmenin aracıydı.⁶⁹⁶

Hırvatlar ve Slovenler açısından Avusturya-Macaristan'dan bağımsızlığı kazanmanın yoluordu. Yugoslavya deneyiminin bu umutlar açısından hayal kırıklığıyla sonuçlanmış olmasını mutlaka Yugoslavya gibi bir devletin kurulmuş olmasına dayandırmak doğru olmayabilir; bunun asıl nedeni muhtemelen Sırplar'ın merkezîyetçi anlayışı ve tarihi boyunca Yugoslavya'ya bu anlayışın yön olmasıdır.⁶⁹⁷

Sosyalist Yugoslavya eleştirecek yanlarına karşın hem iç hem de dış politikası açısından çok önemli bir deneyimdi. 1945'ten 1991'e kadar süren bu deneyim, bakış açısına göre başarılı ya da başarısız bulunabilir.

⁶⁹⁵ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 198.

⁶⁹⁶ Özden Arıkan, Barışa Çağrı, İstanbul: Sabah Kitapları, 1998, s. 53.

⁶⁹⁷ Özden Arıkan, a.g.e., s. 53.

Fakat özellikle yeni Yugoslavya'nın yaklaşık on yıl içinde yaşadıklarına bakınca eski Yugoslavya'nın aslında yürütülmesinin ne kadar zor bir model olduğu daha açık bir biçimde ortaya çıkmıştır.⁶⁹⁸

Yugoslavya, soğuk savaş döneminin ender başarı öykülerinden biriydi. Dünyanın en stratejik bölgelerinden birinde, dört yıl Nazi işgali altında kalmış, tarihinde demokrasi deneyimi çok az olan ve çok sayıda ırk ve dinin bir arada ve hatta iç içe yaşadığı bir ülkede ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklar ve çatışmalar sosyalist kardeşlik ve paylaşım içinde ortadan kaldırılacaktı. İlk 35 yıl içinde Yugoslavya sosyalist dünyada en liberal ekonomik anlayışa, en özgürlükçü siyasal yapıya ve en üst düzeyde etnik ve dinsel hoşgörüyü sahip oldu.⁶⁹⁹ Bu sonucun alınmasında, Yugoslavya'nın unutulmaz önderi Tito'nun üç yönetim ilkesi ülke politikasının temelini oluşturdu: Birincisi, Özyönetim anlayışıyla yerel özgürlüklerin sağlanması, İkincisi, kardeşlik ve birlik anlayışıyla tek parti yönetimi içinde etnik uyumun kurulması, Üçüncüsü, dış politikada bağlantısızlık anlayışıyla dünya barışına hizmet edilmesi. Titocu federalizm modeli, komünizmin yıkılmasından sonra zaten ayakta kalamazdı belki ama parçalanmanın ve savaşın kaçınılmaz olduğu anlamı çıkmaz bundan. İlk olarak komünist federasyona dönüştürme gibi bir seçenek vardı. İkinci olarak ayrılma kaçınılmaz hale geldiğinde bile diğer cumhuriyetlerin anlaşarak ayrılması söz konusu olabilirdi, ama Belgrad'taki liderler dikkate bile almadı bunu. Sırp iktidar sistemi, bu iki unsurun eski komünist dünyanın başka hiçbir yerinde olmayacak kadar tehlikeli bir birleşimine dayanıyordu. Demokrasiye geçişte uğranan başarısızlık ve onu izleyen şiddetli kopuş bu şekilde açıklanabilir.⁷⁰⁰

80'li yılların sonunda Doğu Bloku ülkelerinde gerçekleşen rejim değişiklikleri Sosyalist Yugoslavya'yı da kapsamı içine almıştır.⁷⁰¹ Tito'nun 1980 yılında ölmesiyle ülke en önemli birleştirici tutkalını yitirdi ve bu üç ilke çürümeye başladı. Sosyalist Yugoslavya'nın kurucusu Tito'nun 1980 yılında ölümü bu ülkenin yakın tarihindeki dönüm noktalarından biridir. Tito'nun ölümüyle birlikte önemli bir denge unsuru

⁶⁹⁸ Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, a.g.e., s. 117.

⁶⁹⁹ Oral Sander, a.g.e., s. 576.

⁷⁰⁰ Özden Arıkan, a.g.e. s. 53.

⁷⁰¹ Aydın Babuna, Kosova Sorunu Üzerine, Dış Polika Dergisi, Cilt: VIII, No:1-2 1997, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, s. 3.

ortadan kalkmış ve ülkenin değişik cumhuriyetleri arasında entegrasyonu amaçlayan kurumlar gücünü yitirmeye başlamıştır. 1980 yılından Yugoslavya'nın dağılmasına kadar geçen süre içinde ekonomik sorunlar ve etnik gruplar arasında artan milliyetçilik ülke bütünlüğünün önündeki en önemli sorunları oluşturmuşlardır. Ekonomik çıkmazlar, Sosyalist Yugoslavya döneminde kesin bir çözüme bağlanamamış tarihsel kökenleri olan etnik uyuşmazlıkların tekrar daha güçlü bir şekilde ortaya çıkmalarına yol açmıştır.⁷⁰²

1980'lerin başında etkili olan dünya ekonomik depresyonu da ülkeyi çok zor duruma soktu ve Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler arasındaki ekonomik gelişmişlik farkı açık bir biçimde ortaya çıktı.⁷⁰³ 1980'li yılların sonu, 1990'lı yılların başı, bütün dünyanın hızlı bir değişim yaşadığı yıllar olmuştur. Ülkeler, iç içe geçmiş iki gelişmeyi, eş zamanlı olarak yaşamaya başlamışlardır. Bir taraftan barış içinde bir arada yaşama ve yakınlaşma olgusu; diğer taraftan etnik, dinsel, sosyal, kültürel ve diğer yerel özelliklerin öne çıkmasına dayalı ayrımcılık, ufulanma ve parçalanma olgusu, ülkeleri eş zamanlı olarak etkilemeye başlamıştır. Balkanlar'da bu olgulardan olumsuz olanın etkilerinin daha çok hissedildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. 1990 sonrasında yaşanan ayrımcılık, ufulanma ve parçalanma olgusunun en çok gözlemlendiği yerlerden biri de Balkanlar olmuştur. Bu tarihten itibaren, Balkanlar, bir kez daha dünyanın en hareketli ve en sorunlu bölgelerinden biri olma özelliğini kazanmıştır.⁷⁰⁴

1990 ve izleyen yıllarda Balkanlar'a bakıldığında bu coğrafyanın çok sayıda sorunu barındırdığı görülür. Bu sorunları birkaç başlık altında toplamak mümkündür. Sınır sorunları, azınlık sorunları, milliyetçilik, güvenlik sorunları, ekonomik sorunlar kutuplaşmalar ve psikolojik sorunlardır.⁷⁰⁵

1980'lerin ikinci yarısında Miloseviç'in liderliğinde Sırbistan'da politik iktidarı tam olarak ele geçiren Sırp milliyetçiliğinin dört ana argümanı vardı: Birincisi, Sosyalist

⁷⁰² Aydın Babuna, a.g.e., s. 3.

⁷⁰³ Oral Sander, a.g.e., s. 577.

⁷⁰⁴ Osman Metin Öztürk, Türk Dış Politikasında Balkanlar, Balkan Araştırma Diplomasisi, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001, s. 17.

⁷⁰⁵ Osman Metin Öztürk, a.g.e. s. 10.

sistem ve Yugoslavya Federasyonu, Sırp ulusunun ekonomik ve politik pozisyonunu zayıflatmak amacıyla Hırvat Tito ve Sloven Kardelj tarafından üretilmiştir. Yani sosyalist Yugoslavya aslında Hırvat-Sloven ittifakının Sırp ulusuna karşı oluşturduğu bir yapıdır. Bu yapı içinde Sırlar, baskıya, ayrımcılığa ve haksızlığa maruz kalmışlardır. Özellikle Hırvatis zulüm ve tehlike altındadırlar. İkincisi, Sırların içinde buldukları baskı, zulüm, ayrımcılıktan kurtulabilmeleri ve Sırp ulusunun gelişebilmesi için tüm Sırların ve tüm Sırp topraklarının tek bir Sırp Devleti içinde birleşmesi gerekir. Üçüncüsü; Kosova, Voyvodina, Bosna-Hersek, Karadağ, Makedonya ve Hırvatistan'ın bazı bölgeleri tarihsel olarak Sırp topraklarıdır. Bu toprakları içeren bir Büyük Sırp Devleti kurulmalıdır. Dördüncüsü; Sosyalizm tasfiye edilmeli ve kapitalize geçiş yapılmalıdır. Bu dört ana argüman üzerinde yükselen Sırp milliyetçiliğinin 1980 sonrası süreçte üç taşıyıcı aktörü vardır: Milliyetçi entelektüeller, Sırp Ortodoks Kilisesi ve Milosevic yönetimi hükümeti.⁷⁰⁶

Gorbaçov 11 Mart 1985'te SBKP Sekreterliğine ve devlet başkanlığına getirildiğinde Yugoslavya da diğer sosyalist ülkeler gibi sorunsuz bir ülke olarak görünüyordu. Glasnot ve Perestorika tartışmaları o güne kadar Sosyalist Blok'la hiçbir siyasi organın bağlantısı olmamasına karşın Yugoslavya'dan Arnavutluk'a kadar bütün sosyalist dünyayı sallamaya başladı. 3 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ile Sosyalist Blok'un dışında kalan sosyalist ülkelerin de bu çözülme anaforuna kapılmalarının kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmıştı.⁷⁰⁷ 1989'da başlayan hızlı siyasal değişiklikler eski anayasal sistemden tam bir kopuşu getirdi. Tito döneminde Yugoslav kimliği altında büyük ölçüde denetimi altında tutulan Sırp milliyetçiliği, Sırbistan içinde giderek baskıcı bir şovenizme dönüşürken, Sırbistan'ın diğer federe cumhuriyetlerle ilişkilerini de belirleyen baskın bir nitelik kazandı. 1989'da Doğu Bloku ülkelerinde rejimler birbiri ardına çökerken, bağlantısız sosyalist Yugoslavya'da rejim bunalımı artık son haddindeydi.⁷⁰⁸

1989 ortasında Makedon liderliği çok partili yaşama geçme kararı aldı. Özellikle Yugoslavya Komünist Partisinin iktidar tekeline ve öncü rolüne son verilen 1990 Ocak

⁷⁰⁶ Caner Sancktar a.g.e., s. 89.

⁷⁰⁷ Hayri Argav, a.g.e., s. 155.

⁷⁰⁸ Şule Kut, a.g.e. s. 47.

ayından sonra çok sayıda siyasal parti kuruldu. Tüm Makedonları bir çatı altında toplamak isteyen irredentist Makedon milliyetçiliği bu değişikliğin ardından siyasal arenaya parti olarak çıktı.⁷⁰⁹

Makedonya'da 1989-90'da meydana gelen siyasi yapılanma da milliyetçi etmenlerin gelişiminde etkili olmuştur. Kasım 1989'da Makedonya Anayasasında yapılan değişiklikle devletin daha önce Makedon, Arnavut, Türk ve diğer halk ve etnik grupların cumhuriyeti şeklinde belirtilen niteliğinin Makedonlar ve diğer halk ve etnik grupların cumhuriyeti şeklinde değiştirilmesi özellikle Arnavutlar tarafından tepkiyle karşılanmış ve ülkedeki milliyetçi gerilimi tırmandırmıştır.⁷¹⁰

Sırp milliyetçiliğinin gelişmesi 1974'de yapılan anayasal düzenleme ile birlikte Sırp ve Kosova Özerk bölgeleri Sırp Cumhuriyeti'nin içinde de facto cumhuriyetler haline getirildi. Mart 1989'da Sırbistan bu bölgelerin özerkliğini tehdidine ve ülkeyi kavrayan sürekli ekonomik ve siyasal krize tepki olarak ayrılıkçı eğilimler Slovenya'da oluşmaya ve Hırvatistan'da canlanmaya başladı. 27 Eylül 1989'da Sloven Meclisi, Cumhuriyet Anayasasının'da yapılan ve özellikle Cumhuriyet'in ayrılmasına izin veren değişikliği oy çokluğuyla onayladı. 1974 Anayasası artık yoktu.⁷¹¹

1989'dan sonra milliyetçilik Batılı yorumcuları şaşkına çevirmişti. Ulusal anılar ve eski nefretler yeniden suyun yüzüne çıkarken milliyetçiliğin yeniden canlanışını tarihin dönüşü ve Avrupa'nın gelecekteki dertlerinin kaynağı olarak görmek kolaydı. Etnik azınlıkların araştırılması artık akademisyenler güvenlik uzmanları ve uluslararası hukukçular için büyüyen bir sanayi olmuştu. Komünist seçkinler milliyetçi kişilikler olarak yeni rollerine kolay bir geçiş gerçekleştirmiş olabilirdi ama onların Batılı gözlemcileri kendi Soğuk Savaş çözümüleme yeteneklerini ustaca yeniden şekillendirme onların pek de gerisinde değildi.⁷¹²

⁷⁰⁹ İdris Bal,a.g.e., s. 192.

⁷¹⁰ Nesrin Kenar, a.g.e. s. 200.

⁷¹¹ Hugh Poulton, a.g.e. s. 17.

⁷¹² Mark Mozower, Karanlıkta Kıta Avrupa'nın 20. Yüzyılı, İkinci Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 456.

1989 Soğuk Savaş da sona ermesiyle uluslararası konjonktürde büyük bir değişim yaşanmıştır. Yugoslavya'nın Batı için taşıdığı stratejik önemini yitirmesiyle birlikte etnik gruplar arasında çıkan siyasal çatışmalar, federasyonu kısa dönemde ciddi bir ekonomik krizin yanında siyasal çözülmeye da taşımıştır. Miloseviç'in Kosova'daki Arnavutlar üzerinde baskıları ve Kosova'nın özerk statüsünü ihlal teşebbüsleri Arnavut milliyetçiliği üzerinde etkili olmakla beraber bölgede tansiyonun yükselmesine ve diğer milliyetçi akımların şiddetlenmesine sahne olan Yugoslavya'da meydana gelen çatışmalara hız kazandırmıştır.⁷¹³

1990 Şubat ayında bir grup aydın tarafından Pan Makedon Harekatı adıyla bir siyasal parti kuruldu. Genişlemeci bir eğilim tartışmasına rağmen partinin daha en baştan Bulgaristan'daki Makedon örgütleri ile organik ilişkiler içerisine girmesi dikkat çekti. Partinin öncülüğünde Makedonya'nın değişik kentlerinde Arnavutluk, Bulgaristan ve Yunanistan'da yaşayan Makedonlara yapılan baskıları kınamak için gösteriler düzenlendi. Haziran 1990'da ise daha aşırı eğilimi Makedonya Ulusal Birliği için Demokratik Parti kuruldu. İç Makedonya Devrimci Örgütü'nün bir uzantısı olan bu partinin kuruluş kongresinde diaspora da yaşayan Makedonlar da hazır bulundular.⁷¹⁴

1990 yılında Slovenlerin %88'i Federasyondan ayrılmanın kendileri için en iyi çözüm olduğunu düşünmekteydi.⁷¹⁵ Yugoslavya'yı oluşturan Slovenya ve Hırvatistan birlikten ayrılmak ve kendi devletlerini kurmak için biranda hareketlendiler. Yugoslavya'nın aşamalı olarak dağıtılmasını istiyorlardı. Bu kolay bir şey değildi. İki cumhuriyette Yugoslavya'nın zengin, en gelişmiş bölgeleriydiler. Bu da işi zorlaştıran bir başka nedendi. Yugoslavya 45 sene aradan sonra 1990 yılında yeni bir savaş rüzgarı ile karşı karşıya gelmişti. Slovenya daha rahattı, ama Hırvatistan'da yaşayan Sırlar azınlık önceleri Hırvatistan'daki Sırp topraklarının özerkliğini savunurken sonra büyük Sırbistan ile birleşmek istediklerini söyleyerek havayı daha bir gerdiler. Ve fazla geçmeden Hırvat- Sırp çatışması başladı.⁷¹⁶ 1990'ın Ocak ayında ülkede politik kargaşayı sona erdirme reformlar yapıp ülkedeki birliği yeniden sağlama amacıyla Yugoslav Komünist partisi toplandı. Fakat Sloven delegeler kongreyi terk ettiler

⁷¹³ Abdülmecid Nureddin, a.g.e. s. 76.

⁷¹⁴ İdris Bal, a.g.e., s. 193.

⁷¹⁵ Nesrin Kenar, a.g.e., s. 135.

⁷¹⁶ Hayri Argav, a.g.e., s. 155.

toplantı kaosla bitti. Kaos sonucunda karışıklar ve ayaklanmalar başladı. Yugoslavya federal yönetimi 1990'larda ayaklanmalar ve federasyondan ayrılma talepleri ile uğraşmak zorunda kaldı. Slovenya anayasasında değişiklik yaparak Sloven halkının geleceğini Sloven Meclisinin vereceğini gerekirse federasyondan ayrılacakları kararını aldı. Buna, Sırlar'ın tepkisi set oldu. Belgrad'ta gösteriler yapıldı. Slovenya'ya karşı boykot ilan edildi. Aynı yıl Hırvatistan da çok partilili seçime gitme kararı aldı. Hırvatistan'da ki Sırp azınlık ve Kosova'daki Arnavut azınlıklar ayaklanma çıkarınca altı federasyon devlet başkanları arasında görüşmeler yapıldı. Ancak bu görüşmelerden de bir sonuç alınamadı.⁷¹⁷

Eski Doğu Avrupa ülkeleri geçiş dönemlerini yaşarlarken ve Batı ile bütünleşmeye çalışırken, yeni Yugoslavya giderek bu ülkelerden örneğin Romanya'nın eski haline benzemeye başladı. Slobodan Miloseviç ve eşi Mirjana Markoviç, Çavuşesku Romanyasını andırır şekilde ülke yönetiminde söz sahibi olurken, Markoviç bir de siyasal parti kurarak bu rolünü kurumsallaştırdı. 1990'larda bütün eski Doğu Avrupa ülkeleri Batı'yla ekonomik ve siyasal ilişkilerini geliştirirken ve NATO'ya üye olmaya çalışırken Yugoslavya'ya bu örgütün tarihi boyunca savaştığı ilk ülke oldu, bir bakıma Avrupa'nın parya ülkesi haline geldi.⁷¹⁸

Yugoslavya komünist Ligi'nin Ocak 1990'daki kongrenin ardından, piyasa ekonomisine ve çok partilili hayata geçilmesine karar verildi. Ülkede komünist rejime son verecek federasyonun varlığını korumaya yaraması umulan ekonomik ve siyasal reformlar federasyonun dağılış sonucunu hızlandırdı. 1990'da altı cumhuriyette yapılan ilk serbest seçimleri, Sırbistan ve Karadağ dışındaki tüm cumhuriyetlerde milliyetçi partiler kazandı. Sırbistan ve Karadağ'da ise artık sosyalist adını alan eski komünistler iktidarlarını korudular. Eylül 1990'da Sırbistan'ın, Kosova ve Voyvodina'nın özerkliklerini kaldırması, Kosova Arnavutları üzerindeki baskıları daha da artırması ve özellikle Slovenya ve Hırvatistan yönetimleriyle çelişkilerinin derinleşmesi

⁷¹⁷ Halil Akman, a.g.e., s. 172.

⁷¹⁸ Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, a.g.e. s. 119.

Yugoslavya'nın hızla bir dağılma süreci içine girdiğinin ve Yugoslavya'daki bunalımın bu Yugoslavya bunalımına dönüştüğünün işaretiydi.⁷¹⁹

Osmanlı Habsburg imparatorluklarının ardılı olan ve altı cumhuriyet ile iki özerk bölgenin son dönemlerde gittikçe zayıflayan bir birliğinden oluşan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti 1991'de dağıldı.⁷²⁰

Yugoslavya'da etnik çatışmalar Nisan 1991 tarihinde başlamıştı. Önce Slovenya ve Hırvatistan'ın ardından Bosna-Hersek ve Makedonya'nın bağımsızlıklarını ilan etmeleri yeni bir süreç başlattı. Bir iç savaş çıktı ve yeni Yugoslavya (Sırbistan ve Karadağ) Hırvatistan'a, daha sonra da Bosna-Hersek'e saldırdı.⁷²¹ 5 Mayıs 1991 tarihinde Yugoslavya Devlet Başkanlığı Konseyi etnik çatışmalara yol açacak faaliyetlere son verilmesini istemiş ve federal orduya etnik çatışmalara müdahale etme yetkisi vermişti. Bu arada Yugoslavya Anayasasına göre sırası geldiği halde görev kendisine verilmeyen Hırvatistan Devlet Başkanı Stipe Mesiç 17 Mayıs 1991 tarihinde kendisini ülkenin anayasal başkanı olarak kabul ettiğini açıkladı. Devlet Başkanlığı sorununun çözümlenmesi üzerine Hırvatistan Cumhuriyeti'nde halk oylaması yapıldı ve Hırvat halkının %95'i bağımsızlık yönünde oy kullandı. Bundan sonra Yugoslavya'yı oluşturan altı cumhuriyetin yetkilileri sorunun giderilmesi için toplandıysa da bir sonuç edilemedi. Bunun üzerine Hırvatistan Parlamentosu diğer cumhuriyetlerle birlikte sorunların çözümlerinde anlaşma sağlanmazsa 30 Haziran'da bağımsızlık ilanına karar verdi.⁷²²

Yugoslavya içinde iç karışıklıklar ve milliyetçilik akımlarından kaynaklanan bağımsızlık mücadeleleri devam ederken 8 Eylül 1991 tarihinde Makedonya'da bağımsızlığa yönelik bir referandum düzenlenmiş, %78 oranında evet oyu doğrultusunda, 9 Eylül 1991 tarihinde Makedonya bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlığının ardından Yunanistan'ın tepkilerine neden olmuştur. 17 Eylül 1991'de Bağımsızlık Deklarasyonu'nda, BM Antlaşması, Helsinki Nihai Senedi ve Paris

⁷¹⁹ Şule Kut, a.g.e. s. 47.

⁷²⁰ L. Carl Brown, İmparatorluk Mirası, Beşinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 113.

⁷²¹ L. Carl Brown, a.g.e., s. 113.

⁷²² Mithat Atabay, Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın, 2009, sayı: 15, s. 32.

Şartı'nda öngörülen ilkelere ve bölgede barış ve istikrar için ek bir güvence olarak nitelenen sınırların değiştirilmezliği ilkesine bağlılık vurgulanmıştır.⁷²³

24 Aralık 1991'de uluslararası kamuoyunda resmen tanınmak için Avrupa Topluluğuna başvuruda bulunmuştur. AT, Makedonya'yı, Yunanistan'ın AT içindeki yoğun muhalefeti yüzünden tanıma gerçekleştirmemiştir. Uluslararası toplumda mevcut olumsuz tutuma rağmen Makedonya 17 Ocak 1992 tarihinde Bulgaristan Cumhuriyeti tarafından tanınmıştır. Makedonya'nın söz konusu isim altında tanınmasında şiddetle karşı çıkan Yunanistan'ın propagandası sonucu BM Güvenlik Konseyi 17 Aralık 1993 tarihinde Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya adı ile ve bayraksız olarak tanıdığını beyan eden 817 sayılı kararı kabul etmiştir.⁷²⁴

BM Güvenlik Konseyi'nden sonra ABD'de Makedonya'yı resmen tanımış ancak iki devlet arasında tam diplomatik ilişkinin kurulabilmesi için Yunanistan ile sorunların çözüme kavuşturulması şartını getirmiştir. Avrupa Birliği ise 29 Aralık 1995 tarihinde ve Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya adı ile tanımıştır.⁷²⁵ Eski Yugoslavya'ya ardılı Cumhuriyetlerden Makedonya, irredentizm hem öznesi hem nesnesi olan bir ülkedir. Bağımsızlığın hemen ardından Yunanistan'ın isim itirazı ile karşılaşan bu nedenle uzun bir süre tanınma sorunları yaşayan Makedonya, BM'ye ancak Eski Yugoslavya Makedonya'sı adıyla üye olabilmisti. Yunanistan'ın bu itirazının temelinde eski 7. Asırda kurulan Makedon Devletinin 7. Sınırlarının Ege Makedonya'sını kapsamından dolayı bugünkü Makedonya'nın ülkesel taleplerde bulunabileceği kaygısı yatmaktadır. Gerçekten de bugünkü Makedonya tarihsel Makedonya topraklarının Vardar Makedonya'sı olarak bilinen bölgesidir. Yunanistan'daki Ege Makedonya'sı ve Bulgaristan sınırları içinde kalan Pirin Makedonya'sı bu tarihsel coğrafyanın diğer bölümleridir.⁷²⁶

Etnik temizlik amaçlı soykırımlar ve kitlesel tecavüzler, yakılıp yıkılmış ya da kuşatılmış şehir ve köylerden kaçan yüz binlerce sığınmacı ve bin yıldır iç içe süren hayatların ve uygarlıkların kültürel ve manevi miraslarının acımasızca yok edilmesi

⁷²³ Burak Tangör, a.g.e., s. 139.

⁷²⁴ Abdülmecid Nureddin, a.g.e. s. 78.

⁷²⁵ Abdülmecid Nureddin, a.g.e. s. ,78.

⁷²⁶ İdris Bal, a.g.e., s. 193.

medyayı meşgul etti ve dünyanın büyük bir bölümünün vicdanını sızlattı. Bu dehşet verici olaylara yüzyıllardır çoğunlukla uyum içinde değilse bile barış içinde yaşamış olan Ortodoks Sırlar, Katolik Hırvatlar ve Müslüman Slavların artık bir arada yaşamadıkları iddiasıyla getirilen açıklama, gerçekleşen bir kehanete dönüşüyordu. Çok sayıda ulus-dışı ve uluslararası aktör bu şiddeti uluslararası hukuk ve insan hakları ihlallerini durdurmanın bir yolunu bulamadı ya da bu yönde eyleme geçmek konusunda isteksiz davrandı.⁷²⁷

4.2. Türkiye'nin Balkan Politikası ve Makedonya İlişkileri

Avrupa ve Dünya tarihinde önemli bir rol oynamış olan Balkanlar, Türkiye'nin dış politikası içinde de özel bir yere sahiptir. Bu durum, Türkiye'nin Balkanlar'ın ayrılmaz bir parçası olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, Balkanlar'da barış ve istikrarın korunması Türkiye için hayati önem taşımaktadır.⁷²⁸

Yugoslavya bunalımının başından itibaren, Yugoslavya'daki iç gelişmeleri kaygıyla izleyen Türkiye için Federasyon'un 1991'de fiilen dağılması ve 1992'de de resmen ortadan kalkması, kuşkusuz kayıtsız kalınabilecek bir olay değildi. Yugoslavya sorunu, başta Bosna-Hersek'teki savaş olmak üzere Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde diplomatik ilgisini yoğunlaştırdığı başlıca dış politika konularından oldu. Daha da önemlisi, Yugoslavya sorunu yalnızca yeni dönemdeki Türk dış politikasının önemli bir ilgi alanını oluşturmakla kalmadı, Türkiye'nin yeni dış politikasının anahtarlarının biçimlenmesine de katkıda bulundu. Öte yandan Yugoslavya'dan bağımsızlıklarını ilan eden cumhuriyetlerden özellikle Bosna-Hersek ve Makedonya'nın Türkiye'nin yeni Balkanlar'da izlediği dış politikanın önemli köşe taşlarından olmaları nedeniyle Yugoslavya'nın dağılması Türkiye'nin yeni Balkanlar'a yönelik politikası açısından da belirleyici oldu.⁷²⁹

Aynı zamanda bir Balkan ülkesi olan Türkiye, bölgedeki gelişmeleri yakından izlemekte, uzun bir süreden beri bölge ülkeleri ile ilişkilerini iyi komşuluk ve dostluk temelinde sürdürmektedir. Türkiye'nin yakın kara havzası, kara sınırlarının doğrudan

⁷²⁷ L. Carl Brown, a.g.e., s. 113.

⁷²⁸ [www.nuveforum.net/746-balkanlartarihi/19037-balkanlar.\(11.08.07\)](http://www.nuveforum.net/746-balkanlartarihi/19037-balkanlar.(11.08.07))

⁷²⁹ Şule Kut, a.g.e., s. 46.

irtibat halinde olduğu üç bölgeyi kapsamaktadır: Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar. Bu bölge tanımlamalarının objektif jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel niteliklerinin iç tutarlılığı ayrıca incelenmesi gereken bir konu olmakla birlikte, bugün uluslararası ilişkiler literatüründeki kullanımları açısından ele alındığında Balkanlar ve Kafkaslar Avrasya anakıtasının kuzey-güney istikametindeki iki önemli geçiş bölgesini oluşturmakta; Ortadoğu ise Hint yarımadasının batısından başlayan Güney-Batı Asya'nın kuzey Afrika ile kesişim alanı için kullanılmaktadır.

Türkiye gerek tarihi birikimi, gerek coğrafi konumu itibariyle yakın havzanın ayrılmaz bir parçasıdır. Avrasya anakıtasının steplerden Akdeniz'e inen temel kuşağının oluşturmak açısından jeopolitik, Doğu ile Batı'yı ayıran bölge olarak görülmesi açısından ise jeokültürel bir önem taşıyan Balkanlar, 20. Yüzyıl boyunca uluslararası ilişkilerin temel bunalım bölgelerinden birisi olmuştur.⁷³⁰

Balkanlar olarak bilinen bölge Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan yolun tam üstündedir. Türkiye'nin bu bölgeyle olan tarihi bağları, ilişkilerin şekillenmesinde her zaman önemli bir rol oynadı. Sosyalist rejimlerin çöküşü ve Yugoslavya'nın dağılmasını izleyen süreçte Türkiye'nin Balkanlar'a olan ilgisi artan bir şekilde devam etti. Bu ilgi bölgede daha aktif bir rol oynama ve bölgesel kalkınmaya yönelik çalışmalarda bulunma çabaları ile iyice belirginleşti. Ayrıca Türkiye'nin ABD ile olan yakın ilişkisi, Balkanlar'a yönelik diplomatik, siyasi ve askeri alanda uyguladığı politikaların şekillenmesinde önemli bir rol oynadı. Türkiye'nin Balkanlar'daki aktif politikası ABD tarafından da desteklendi.⁷³¹

Balkanlar tarih boyunca Türkiye'nin fazlaca ilgilendiği bir bölgedir. Türkiye bölgeye tarih, kültür ve din bağları ile bağlıdır. Balkanlar hemen hemen beş asır Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Bu yönetim bölgenin kültüründe, politikasında, kurumlarında ve sosyal yaşamında silinmez izler bırakmıştır. Balkan Savaşlarının ardından Türkiye büyük ölçüde bu bölgeden çekildi. 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Atatürk Pan Türkizm söylemini terk etti ve Türkiye, Balkanlar'daki Türk ve Müslüman bölgeleriyle ilgili toprak talebi iddialarından dikkatle

⁷³⁰ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Birinci Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2001, s. 120.

⁷³¹ Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, Birinci Basım, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002, s. 86.

kaçındı. Ancak, Bulgar ve İtalyan revizyonizmine karşı bir tedbir olarak gördüğü Balkan Paktı'nın içinde yer aldı (1934).⁷³²

1931-1934 döneminin en önemli iki olayı, hiç şüphe yok ki, Balkan Paktının imzası ile Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişidir. Başbakan İsmet Paşa'nın, 31 Aralık 1923 tarihli talimatında, Türkiye'nin Yunanistan- Bulgaristan- Yugoslavya ilişkileri konusundaki görüşleri şöyleydi: "Yunanistan ile iyi ilişkiler arzu ediyorum. Mübadele işinin iyi yürütülmesi buna başlıca vasıta olacaktır. Balkan sınırlarımızı muhafaza için Yunanlılarla iyi ilişkiler tesis etmek ve Bulgarlarla tali muamele eylemek tercih edilmelidir. Balkanlarda statüko korunsun, Bulgaristan'ın militarizasyonu ve Batı Trakya konusu Yunanistan'la Bulgaristan arasında savaşız hal olunsun". Türkiye, Balkan politikasını her şeyden önce Yunan dostluğu üzerine kurmaktaydı. Yunanistan ile Bulgaristan arasındaki anlaşmazlığın barış yoluyla halli ve bir savaş çıkmaması da Türkiye için önemli olmakla beraber, Türkiye'nin bu konuda revizyonist Bulgaristan'dan ziyade, satatükocu Yunanistan'ı destekleyeceği belli olmaktaydı. Bu talimatın yazıldığı tarihte henüz Yugoslavya ile diplomatik ilişkiler kurulmamıştı, ama Türkiye bu devletle, hem iyi ilişkiler kurulmasını, hem Makedonya komitacılarının Yugoslavya aleyhine yürüttüğü faaliyetlere Türk azınlığın karışmamasını ve Yugoslav kanunlarına saygılı vatandaşlar olmasını istiyordu.⁷³³

İlk Balkan Konferansı Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan temsilcilerinin katılımıyla 5 Ekim 1930 da Atina'da toplanmıştır. Bu toplantıda şu kararlar alınmıştır: Balkan devletleri arasında her yıl Dışişleri Bakanları seviyesinde bir toplantı yapmak, Bir Balkan Paktı hazırlamak, bu pakt içinde savaşın yasaklanması, uyuşmazlıkların barış yolu ile çözülmesi ve bir tecavüz halinde karşılıklı yardımlarda bulunulması hakkında hükümler bulunacaktı. Daimi bir Teşkilat kurulacak; bu Teşkilatın amacı Balkan milletleri arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi alanlarda yakınlaşmayı sağlayarak Balkan birliğinin kurulmasını kolaylaştırmaktı.⁷³⁴

⁷³² F. Stephen Larrabe ve Ian O. Lesser, Belirsizlik Döneminde Türk Dış Politikası, İstanbul: Ötügen Yayınları, 2004, s.127.

⁷³³ Kamuran Gürün, Savaşın Dünyası ve Türkiye, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1997, s. 321.

⁷³⁴ Ahmet Şükrü Esmer ve Mehmet Gönlübol, Lausanne'den Sonra Türk Dış Politikası, Birinci Baskı, Ankara: Sevinç Matbaası, 1969, s. 107.

İkinci Balkan Konferansı 20-26 Ekim 1931 tarihleri arasında İstanbul'da toplandı. Toplantıyı İsmet Paşa açtı. Toplantıya gelen 200'ü aşkın delegeye 25 Ekim 1931'da Ankara'da TBMM'de bir toplantı yaptılar.⁷³⁵ İkinci Balkan Konferansı toplandığı sırada Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıklar hemen hemen tamamen halledilmişti. Balkan bölgesinde status quo'nun devamını isteyen bu iki devlet Balkan birliğinin gerçekleşmesi için sıkı bir işbirliği yapmışlar ve bu hareketin öncüleri olmuşlardır. Öte yandan, Bulgaristan revizyonist bir politika izlemeye başlamış Yugoslavya ile Romanya ise Küçük Entete'in üyesi olduklarından Balkan birliği fikrini ikinci plana bırakmışlardı.⁷³⁶

Balkan Anlaşması Paktı üç maddeden ibarettir. Birinci madde Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya, kendilerinin tüm Balkan sınırlarının güvenliği, karşılıklı olarak güvence altına alırlar hükmünü getiriliyordu. İkinci madde ile taraflar, aralarında bilgi alış verişini ve Paktı imzalamış başka bir Balkan ülkesiyle, diğer Pakt üyelerinin haberi ve rızası olmaksızın, hiçbir bağlantı yapmamayı kabullenmekteydiler. Üçüncü madde Paktın diğer Balkan devletlerine açık olduğunu gösteriyordu.⁷³⁷

Tuna Nehri'den Ege Denizi, Marmara'dan Adriyatik kıyılarına kadar uzanan Doğu, Batı ve Kuzey Trakya'yı, bugün kü Bulgaristan'ın tümünü kapsayan Tuna Vilayetlerimizi, Makedonya'yı Teselya'yı, Kosova'yı, Manastır'ı, Yenipazar'ı, Epir'i içine alan bölgede Türkler sadece memur, asker idareci sınıfı değil, beşyüzyılı aşan bir sürede kendi kurdukları, imar ettikleri binlerce köy, kasaba ve şehirde, işledikleri bereketli kıldıkları topraklarda çiftçi, işçi, sanatkar, esnaf olarak da ülkenin gerçek sahibi halk çoğunluğu oluşturan, bu coğrafyaya yekpare bir Türk Yurdu kılan köklü bir varlıktı.⁷³⁸

Soğuk Savaş döneminde, Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik dış politikası üç ana etken etrafında şekillendi. Birinci etken, bölgedeki Türk azınlığın güvenliğini sağlamak düşüncesiydi. İkincisi Türkiye ile Yunanistan arasında uzun süreden beri var olan

⁷³⁵ Kamuran Gürün, a.g.e., s. 324.

⁷³⁶ Mehmet Gönübol ve Cem Sar, a.g.e., s. 108.

⁷³⁷ Kamuran Gürün, a.g.e., s. 336.

⁷³⁸ Muzaffer Özdağ, Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine, Ankara: Jeopolitik- Strateji-Terör Araştırmaları Dizisi:5, Asam Yayınları, 2001, s. 335.

sorunlar, yani Trakya'daki Müslüman/Türk azınlığa yapılan muamele, Ege Denizi ve Kıbrıs konuları oluşturuyordu. Üçüncü etken olarak Balkanlar'da ortaya çıkan ideolojik çatışma sayılabilir.⁷³⁹

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Ankara dikkatlerini NATO'ya ve Batı ile ilişkilere çevirdi. Türkiye her ne kadar bir kısım Balkan ülkeleri ile bağlarını geliştirmek için çaba gösterdiyse de, genel olarak bu bölge ülkenin dış politika gündeminde önemli bir yer edinemedi. Ancak Soğuk Savaş sona ermesinden beri Türkiye Balkanları yeniden keşfetti. Bu keşif bir ölçüde, Berlin Duvarının yıkılmasından sonra Türk dış politika ufuklarının genişlemesinin bir bölümünü teşkil etmektedir.⁷⁴⁰ Makedonya ile de ilişkiler yoğunlaştırılmıştır. Türkiye yeni Makedonya Devletini tanıyan Bulgaristan'dan sonraki ilk ülkedir. Makedonya Cumhuriyeti eski Yugoslavya'da çatışma yaşamaksızın bağımsızlığını kazanan tek ülkeydi. Yine de o zamandan beri bu küçük ülke bazı iç ve dış sorunlarla uğraşmak durumunda kaldı. Bu sorunların başlıcaları ekonomik sıkıntı, etnik gruplar arasındaki anlaşmazlıklar ve komşularla olan problemlili ilişkiler şeklinde sıralanabilir.⁷⁴¹

Türkiye Makedon askeri güçlerinin modernleştirilmesine de yardımcı olmaktadır. Makedonya'daki Türklerin siyasal temsili konusundaki önemli bir gelişme ülkede çok partili yaşama geçiş döneminde Türk Demokrat Birliğinin kurularak Haziran 1992'de partiye dönüştürülmesi ve başına Erdoğan Saraç'ın getirilmesiyle Ekim 1994'te yapılan seçimlerde Türk Demokrat Partisi gerek seçim sistemi gerekse Türklerin dağınık bir biçimde yaşaması yüzünden yalnızca 1 milletvekili çıkarabildi. Makedonya 1990'larda Balkanlarda Türkiye'nin iyi ilişkiler kurduğu ülkelerden biri oldu.⁷⁴²

Balkan ülkelerinin toprak bütünlüğünü, bağımsızlığına ve egemenliğine saygı, Türkiye'nin bölgeye karşı resmi politikası olarak belirlemekte ve Balkan ülkeleri ile ilişkiler bu temel üzerine oturmaktadır. Balkanlar'ın eski sosyalist ülkelerinin demokratikleşmesini ve piyasa ekonomisine geçmesini olumlu bir adım olarak değerlendiren Türkiye, bölgedeki kimi ülkelere bu çerçevede mali ve teknik yardım

⁷³⁹ Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, a.g.e., s. 90.

⁷⁴⁰ F. Stephen Larrabee ve Ian O. Lesser, a.g.e., s. 127.

⁷⁴¹ Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, a.g.e., s. 105.

⁷⁴² Baskın Oran, a.g.e. s. 506.

sağlamaktadır. 1992 yılında kurulan Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'nın ilgi alanında, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri dışında, Balkan ülkelerinin de yer alması, örgüt yapısı içinde Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Moldova masalarının bulunması bunu kanıtlamaktadır.⁷⁴³

1993 görüşmelerinde DYP adına konuşan Demiralp, Türkiye ve Bulgaristan'ın Makedonya'nın bağımsızlığını tanımasından dolayı, Yunanistan'ın rahatsız olduğunu bunu kompanse etmek için de Yunanistan'ın Sırbistan'la ilişkilerini geliştirmesinin muhtemel olduğuna değinmektedir. 1993 görüşmelerinde Hükümet adına söz alan Çetin ise, o gün hükümete yönetilen Makedonya konusuna Türkiye'nin eğilmediği eleştirisine cevap vermektedir. Konuşmasında Makedonya ile ilgili diplomatik ilişkiler kuran tek ülkenin Türkiye olduğunu, Türkiye'nin düzenlediği uluslararası toplantılara Makedonya'yı davet ederek bayrağı ve ismiyle temsil ettirildiğini, fakat Yunan engeli yüzünden AB nezdinde tanınmadığını, bunun üzerine konunun BM zeminine taşınmasında fayda olduğunu açıklamaktadır.⁷⁴⁴

1990 yılları boyunca, ABD Doğu Avrupa ve Balkanlar'da Rusya'nın nüfuzunu engellemek ve Almanya'nın söz konusu bölgelerde artma eğilimi gösteren etkinliğini dengelemek üzere harekete geçti ve ABD'nin uluslararası alanda liderliğini göstermesi ihtiyacı belirmişti. Bu faktörlerin yanında insan hakları, askeri müdahale ve kriz yönetimi gibi konularda Balkanlar, ilk olarak Bosna ve daha sonrasında Kosova olmak üzere, ABD açısından uygulanacak politikaların test edildiği bir alan olarak görüldü.⁷⁴⁵

Balkanlarda yeni tam bağımsızlığını kazanan devletlerin yüzlerini Türkiye'ye dönmeleri nedeniyle, Balkanlar iki kutuplu döneme göre Türkiye'nin daha çok etkisine açık bir coğrafya özelliğini kazanmıştır. Bağımsızlıkları konusunda aşırı hassas olan yeni ve tam bağımsız devletler için. NATO üyesi ve ABD ile yakın ilişki içindeki Türkiye ortak bağların da etkisiyle bu ülkelere çekici gelmiştir. Dolayısıyla 1990 sonrasında Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkiler, özellikle ve öncelikle

⁷⁴³ İdris Bal, a.g.e. ,s. 197.

⁷⁴⁴ M. Cüneyt Yeniğün, Soğuk Savaş Sonrasında TBMM ve Dış Politika Belgeler- Yorumlar, Birinci Baskı, İstanbul: Atlas Yayın Dağıtım, 2004, s. 498.

⁷⁴⁵ Barry Rubin ve Kemal Kirrişçi, a.g.e., s. 90.

savunma ve güvenlik konularında olmuştur. Türkiye bu konulardaki anlaşmalarda veren taraf olmanın avantajlarına sahip olmuştur.⁷⁴⁶

Türkiye'nin Balkan politikasını etkileyen etmenler şunlardır: Birincisi Türkiye'nin ABD'nin Balkanlar'a ilişkin politikası, ikincisi, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı izlediği politika, üçüncüsü, Türkiye'nin yaşadığı terör sorunu, sonuncusu ise Balkanlar'da oluşturulmaya çalışılan Slav-Ortodoks mihveridir. Türkiye ile ABD arasındaki yoğun ve yakın ilişki Balkanlar'a da yansımıştır. Yunanistan bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren bu yana genellikle Türkiye'yi hedef alan bir dış politika anlayış ve uygulaması içerisinde olmuş; topraklarını iddiaların aksine hep Türkiye'nin aleyhine olarak genişletmiştir.⁷⁴⁷ Türkiye'nin Balkan ülkelerinden Yunanistan ile bir düzineye yakın sorunu olduğu bunların kıta sahanlığından ve adaların statüsünden Batı Trakya sorunu ve Fener Rum Patrikliğine kadar uzandığı, Kıbrıs'ın her zaman önemini ve önceliğini koruduğu bilinmektedir.⁷⁴⁸

Balkanlar siyasal ve askeri açıdan istikrara kavuştukça, bölge ülkeleri kendilerini güvende hissettikçe ve Batı sistemi içinde bir azalma da görülebilir. Türkiye Balkanlardaki etkinliğini sürdürmek istiyorsa bölgede askeri ve siyasal olduğu kadar ekonomik araçlarını da kullanmak zorundadır. Türkiye'nin bu amacını gerçekleştirmek için kurumsal olarak iki önemli araca sahiptir. Bunlardan biri Karadeniz Ekonomik İşbirliği, diğeri ise Ocak 1997'den itibaren oluşturulmaya çalışılan Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişidir.⁷⁴⁹ Bunlardan KEİ, Karadeniz havzasındaki ülkeleri de kapsayan geniş bir gruptur ve en önemli sorunu birbirine benzer ekonomik yapılara sahip ülkelerin birbirlerine sunabilecekleri ekonomik olanakların sınırlı olmasıdır. GAİG ise Türkiye, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Makedonya, BosnaHersek, Slovenya, Arnavutluk, Moldova, Yugoslavya'nın üye olduğu bu yeni oluşumun arkasında ABD ve İtalya durmaktadır.⁷⁵⁰

⁷⁴⁶ Osman Metin Öztürk, a.g.e. s. 22.

⁷⁴⁷ Osman Metin Öztürk, a.g.e. s. 24.

⁷⁴⁸ İdris Bal, a.g.e., s. 198.

⁷⁴⁹ Gencer Özcan ve Şule Kut, En Uzun 10 Yıl, Birinci Basım, İstanbul: Boyut Matbaacılık, 1998, s. 440.

⁷⁵⁰ Gencer Özcan ve Şule Kut, a.g.e., s. 440.

Balkanlar'da barış ve istikrar için yeni umutlar sunabilecek yakınlarındaki bir gelişme, Balkanlar'ın doğu uzantısı ve Balkanlar'dan Kafkaslar'a Avrupa'nın jeopolitik uzantısı temelinde 1992'de kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliğidir. KEİT'nin son aşamada Balkanlar ve Kafkaslar'ı içine alarak Karadeniz kıyısında ekonomik ve kültürel potansiyeli birleştirebileceği ve siyasi işbirliğini güçlendirebileceği öngörülmektedir. KEİT'nin AT'na alternatif değil fakat bir tamamlayıcı olacağı da belirtilmiştir. Böylece KEİT, anakarayı yeni ve dışlayıcı olacağı parçalara ayırmak yerine, üye devletleri daha sıkı biçimde birbirlerine ve daha istikrarlı koşullar altında ortaya çıkmakta olan Avrupa örgütü olarak tasarlanmıştır.⁷⁵¹

KEİT fikri, 1980'li yılların sonunda Doğu Avrupa Ülkeleri ve SSCB'ndeki değişim sürecinin hızlandığı bir ortamda oluşmuştur. 1990'a gelindiğinde hammadde ve enerji kaynakları yönünden zengin ve ileri teknoloji gerektiren savunma ve uzay sanayi gibi alanlara yatırım SSCB'nin bölgede varlığı söz konusuydu. SSCB bu avantajlarına rağmen, özellikle tüketim malları olmak üzere insana yönelik yatırımların yapılmasına ihtiyaç duymaktadır.⁷⁵² KEİT fikri ilk ortaya atıldığında amaç olarak Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında aşamalı olarak bir serbest ticaret bölgesi kurulması düşünülmüştür fakat daha sonra yapılan görüşmelerde Ekonomik İşbirliği çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir girişim olarak belirlenmiştir. KEİT'in ilk kurucu üyeleri, Karadeniz'e kıyısı olan Türkiye, SSCB, Romanya ve Bulgaristan'dır. SSCB'nin dağılması üzerine Bağımsız Devletler Topluluğu olarak Rusya Federasyonu, Ukranya, Azerbeycan, Moldova, Gürcistan ve Ermenistan kurucu üye sıfatıyla katılmıştır. Daha sonra Karadeniz'de kıyısı olmayan Yunanistan ve Arnavutluk kurucu üye olarak katılmıştır.⁷⁵³

Makedonya ile Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi hem Makedon hem de Türk dış politikasının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Türkiye'yi Balkanlar ve Batı Avrupa'ya bağlayan Makedonya'da kalkınmanın sağlanması ve böylece ülkenin AB gibi Batı Avrupa ülkeleri tarafından kurulan örgütlere üye olması Makedonya ve bölgenin siyasi istikrarı açısından da büyük önem arz etmektedir.

⁷⁵¹ Oral Sander, Türkiye'nin Dış Politikası, İkinci Baskı, Ankara: İmge Kitapevi, 2000, s. 211.

⁷⁵² Eyyub Kandemir, Uluslararası Sistemin Yeni Düzen Arayışında Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği, Birinci Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008, s. 129.

⁷⁵³ Eyyub Kandemir, a.g.e., s. 130.

Makedonya ile Türkiye arasında olumlu ilişkilerin doğmasında etkili olmuştur. İki ülke arasında ticareti ve yatırımı teşvik edecek yasal zemin serbest Ticaret Anlaşması, Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması, Çifte Vergilendirme Önleme Anlaşması, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, Turizm İşbirliği Anlaşması oluşmasına rağmen ticaret ve yatırım düzeyleri istenilen seviyeye ulaşmamıştır.⁷⁵⁴

Makedonya'nın Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Makedonyalı yetkililer resmi olarak tanınmak amacı ile Türkiye'yi ziyaret ettiler. Ankara hükümeti bu sırada aceleci davranmayıp Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması politikasını sürdürüyordu. Ama Ankara yine de Şubat 1992'de bu ülkeyi tanıyan ikinci devlet oldu. Türkiye aynı zamanda Üsküp'te büyükelçilik açan ilk devlettir. Her iki ülkenin de resmi olarak birbirini tanımasından sonra ilişkiler hızla gelişti. 1992 yılında taraflar güvenlik protokolü imzaladılar. Bunu Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 1993'te Üsküp'e yaptığı gezi izledi. Hemen ardından Türk dışişleri bakanı Aralık 1993'te bu ülkeye resmi bir ziyarette bulundu. Mart 1995'te taraflar Makedonya'ya teknik yardımda öngören bir askeri işbirliği anlaşması imzaladı ve Türkiye Makedonyalı askeri yetkililerin barış için ortaklık eğitim programı çerçevesinde Makedonyalı askerlere eğitim verilmesine katkıda bulundu. Türkiye Makedonya'nın varlığını sürdürmesini Balkanlar'da istikrarın sağlanması için son derece gerekli olarak görüyordu. Ayrıca Makedonya'nın Yunanistan ve Yugoslavya tarafından paylaşılma olasılığı, Türkiye tarafından bölgede yaşayan Türk azınlık için bir tehlike olarak değerlendirildi.⁷⁵⁵

Makedonya, BM ve tek taraflı olarak da Yunanistan tarafından uygulanan çifte ambargoyla mücadele ederken Ankara bu ülkeye mali, ekonomik ve insani yardım sağladı. Türkiye, Makedonya'nın bağımsızlığını uluslararası platformda destekledi. Türkiye, Balkan istikrarının, istikrarlı bir Makedonya'yla sağlanabileceğine inanmaktaydı. Ankara'nın Makedonya'ya verdiği açık destek birçok soru işareti uyandırdı. Atina, bunu çevrelemenin bir adımı olarak gördü. Arnavutlar, Ankara'nın, Arnavut azınlığı yöneten "Ortodoks" Makedonlara verdiği destekten rahatsızlık duydu.

⁷⁵⁴ Bülent Derviş, Makedonya ve Türkiye Arasında Ekonomik İlişkiler, Uluslararası Balkan Kongresi, İstanbul: Tasam Yayınları, 2010, s. 316.

⁷⁵⁵ Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, Birinci Basım, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002, S. 105.

Fakat Ankara kararlıydı. En başından beri Ankara'nın politikası, Balkan devletlerinin tümüyle iyi ilişkiler kurmaktı.⁷⁵⁶ Makedonya'daki 77, 000 Türk'ün varlığı ve refahı da bir başka önemli konuydu. Son olarak Makedonya'nın tanınmasının ve güçlenmesinin bölge barışı ve istikrarı için çok önemli olduğunu düşünürken Türkiye'nin bu zayıf ve uzak komşuya sırt çevirmesi söz konusu olamazdı.⁷⁵⁷ Temmuz 1995'te iki ülke karşılıklı askeri uzmanların değişim ve eğitimi ve ortak askeri manevralar yapmayı içeren bir işbirliği anlaşması imzalamışlardır. 1998'de Türkiye Makedon silahlı kuvvetlerine destek için 20 adet Amerikan yapısı F-5 vermeyi kabul etmiştir.⁷⁵⁸

Türkiye'nin Makedonya ile olan yakın ilişkisi Yunanistan bu ülkeyi 1995'te tanıyıp ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeye başladıysa da Atina'yla bölgesel rekabeti çerçevesinde Türkiye'ye avantaj sağladı. Türkiye'nin Balkanlar'da nüfusunun büyük çoğunluğunu Hristiyan halkın oluşturduğu bir ülke ile işbirliği yapması, Türkiye'nin bölgede oluşabilecek herhangi bir İslami blokun liderliğini yapmaya soyunduğuna ilişkin iddiaları da geçersiz kılmış oluyordu.⁷⁵⁹ Yunanistan, Makedonya'nın ismini, bayrağını ve anayasasını reddetti. Bir süre sonra, değişik sebeplerle de olsa, Arnavutluk da Yunanistan'ı izledi.⁷⁶⁰

Türkiye Yugoslavya'daki gelişmeleri baştan itibaren kaygı ile takip etti ve çatışmaların tüm Yugoslavya'ya yayılmasından çekindi. Bunun Türkiye açısından önemli sebepleri bulunmaktaydı. Bu sebepler şöyle sıralanabilir: Türkiye'nin Batı Avrupa ile yaptığı ticaret yolunun güvenliği, Batı Avrupa ülkelerinde çalışan Türk işçilerin yurda gelişleri ve dönüşlerinde can güvenlikleri, Macaristan'ın uyguladığı transit geçiş ücreti, Yugoslavya'da istikrarın bozulması ve iç savaşın başlaması endişesi olarak sıralanabilir.⁷⁶¹

⁷⁵⁶ Alan Makovsky ve Sabri Sayarı, Türkiye'nin Yeni Dünyası, Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, s. 118.

⁷⁵⁷ Alan Makovsky ve Sabri Sayarı, a.g.e., s. 118.

⁷⁵⁸ F. Stephen Larrabee ve Ian O. Lesser, a.g.e., s. 128.

⁷⁵⁹ Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, a.g.e., s. 109.

⁷⁶⁰ Alan Makovsky ve Sabri Sayarı, a.g.e., s. 117.

⁷⁶¹ Mithat Atabay, a.g.e., s. 33.

Yugoslavya'yı Batı karşıtlığına ve sonunda Batıyla savaşa götüren dış politika anlayışının nedenleri şöyle sıralanabilir. İlk olarak, Sırp'ların, Yugoslavya'nın dağılmasından sonraki döneme çok önemli bir sorunla girmiş olmalarıdır. Sırp'lar Yugoslavya'yı oluşturan diğer halklardan farklı olarak Tito Yugoslavya'sını kendileri aleyhine işleyen ve kendilerini ezen bir model olarak görmekteydiler. Eski Yugoslavya'nın dağılması, hem Sırbistan dışında kalan Sırp'ların geleceği hem de Kosova gibi Sırp'lar açısından tarihsel açıdan önem taşıyan bir bölgenin elde tutulması gibi sorunları gündeme getirdi ve bunların çözümünü ülkenin iç, dış politika öncelikleri haline getirdi. İkinci neden olarak Yugoslavya'nın ekonomik yapı olarak uluslararası sistemden giderek kopması siyasetin ekonomiye hakim olması ve ekonomik faaliyetin daha sonra ele alınacak nedenler yüzünden mafyalaşması olgusuydu. Üçüncüsü, milliyetçiliğin ülkede önemli bir toplumsal gücü oluşturma potansiyeli taşıyan entelektüelleri için önemli bir kimlik aracıdır. Dördüncüsü, Yugoslavya dış politikasında Rusya, Yunanistan ve Çin gibi ülkelerin kendisine uluslararası alanda daha fazla destek olacağını ve bu destek sayesinde ulusal hedeflerine ulaşabileceğini düşündü.⁷⁶²

Artık dağılma süreci içine girmiş bulunan Yugoslavya'nın Federal Devlet Başkanı Borisav Joviç 10 Nisan 1991'de Ankara'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Joviç'e Yugoslavya'nın içinde bulunduğu durumu kaygıyla izleyen Türkiye'nin Yugoslavya'nın iç meselesi olarak gördüğü federe cumhuriyetlerin aralarındaki sorunlara barışçı yollardan çözüm bulmaları gerektiğine inandığını ilettili. Türkiye her fırsatta ve her düzeyde Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün ve birliğinin korunması gerektiğine dikkat çekmekteydi. 25 Haziran'da Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve 27 Haziran'da Sırbistan'ın bu cumhuriyetlere müdahalesi üzerine Türkiye çatışmalarının bir an önce sona ermesini ve Avrupa Topluluğu'nun çatışmaları sona erdirmek için gayret göstermesini dilediğini açıkladı.⁷⁶³ 1991 Temmuzundan önce Hırvatistan, sonra da Slovenya bağımsızlıklarını ilan ettiler. Ardından Yugoslav ordusu Slovenya'ya ve Hırvatistan'a karşı harekate girişti. Avrupa Topluluğu ülkeleri aracılığıyla ateşkes sağlandı.

⁷⁶² Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, a.g.e. s. 122.

⁷⁶³ Şule Kut, a.g.e. s. 52.

İlk olarak Slovenya, Federasyondan ayrılarak bağımsızlığını ilan etti. Almanya ve Avrupa Birliğinin desteğini arkasına alan Slovenya'nın ayrılığı büyük çatışmalara sahne olmadı. Fakat çatışmalar tam olarak durmadı. Almanya'nın Balkanlarda fazla güçlenmesinden rahatsızlık duyan Fransa ve İngiltere ise belli ölçülerde Sırp'lar'a yardımcı oluyorlardı. 19 Aralık 1991'de Makedonya Meclisi, 17 Aralık 1991 tarihli Yugoslavya Hakkındaki Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi Deklerasyonu ile Avrupa Topluluğu'nun Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki yeni devletlerin tanınması için öne sürdüğü ilke ve koşullara uyacağını açıklamıştır. Aynı gün, AT'nin Lahey barış görüşmelerinin yanı sıra bölgeye barış gücü yerleştirilmesi dahil olmak üzere, BM'nin çabalarına destek olunacağına açıklamıştır.⁷⁶⁴ Belgrad 27 Nisan 1992'de kabul ettiği bir anayasa ile Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti.⁷⁶⁵

Soğuk Savaş boyunca ikiye bölünmüş olan Avrupa'da güvenlik, esas olarak Demir Perde'nin iki yakasının birbirinden tehdit algılamaları sonucunda, bir tarafın NATO ve ABD diğer tarafın Varşova Paktı ve SSCB etrafında bloklaşması ve bu iki blok arasındaki nükleer dehşet dengesine dayanarak sağlamakta idi.⁷⁶⁶ Soğuk Savaş'ın sona ermesinden güvenlik açısından en çok etkilenen bölgelerden birisi Avrupa olmuştur. Bloklardan birinin sıcak bir savaş olmadan yıkılması ve diğerinin yıkıyla bloktan kalan boşluğu (Doğu Avrupa) kısa zamanda doldurulması Avrupa'nın güvenlik yapılanması büyük ölçüde değiştirmiştir. Yugoslavya'nın bölünme sürecinde Avrupa ülkelerinin yaklaşımları farklı ulusal çıkarları açısından olmuştur. Almanya, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını teşvik ederken yeni sınır değişikliklerinin sonuçlarını kontrol edebilecek güce sahip değildi; Fransa Avrupa'da sınırların kuvvet kullanılarak değiştirilmesine karşı idi. Yugoslavya krizi, ABD'nin müdahalesi veya liderliği olmadığı takdirde Avrupalı'ların kendi bölgelerindeki krizleri dahi tek başına çözemediklerini göstererek Avrupa'nın kendi Güvenlik ve Savunma Politikasını geliştirmesinde itici bir etki yarattı.⁷⁶⁷,

⁷⁶⁴ Burak Tangör, a.g.e., s. 140.

⁷⁶⁵ Halil Akman, a.g.e.,s. 173.

⁷⁶⁶ Cihangir Dumanlı, Ulusal Güvenlik Sorunlarımız, İstanbul: Bizim Kitaplar, 2007, s. 212.

⁷⁶⁷ Cihangir Dumanlı, a.g.e., s. 213.

4.3. AB'nin Balkan Politikası

Avrupa'da Balkanlar kelimesi etnik çatışmalar ve bölgesel güç rekabeti çağrıştırır.⁷⁶⁸ Bilindiği üzere, Balkanlar sonu gelmeyen mücadelelerle karşı karşıyadır ve bölgede, AB sınırları içinde ve hatta daha da geniş coğrafi alanlarda istikrar sağlamamaktadır. Balkanları özel kılan husus, Balkan ülkelerinin iç içe geçmiş kültürleridir. AB, Yugoslavya'nın yıkılışından sonra yeni kurulan ülkelere sürekli olarak Roman Katolik kültürünü dayatmaya çalışmış Slovakya ve Hırvatistan'da tam bir nüfuzaya sahip olmuş ve bu durumu Bosna-Hersek'e özellikle Kosova ve Arnavutluk'taki Arnavut haklara da yaymak istemiştir. Yugoslavya'nın düşüşü ve savaşla ilgili analizlerin dışında Balkanlarda bu sıkıntıları etkileyen önemli bir faktör de bu bölgelerdeki Müslüman halka yönelik kültür ve din faktörüdür. Eski Yugoslavya döneminde Boşnak ve Arnavut da dahil olmak üzere Müslüman nüfus, sayısal olarak bölgedeki üçüncü büyük grubu teşkil etmekteydi. Müslümanların çoğunluğu oluşturacağı düşünülüyordu. Dolayısıyla Yugoslavya ileride çok güçlü bir Müslüman ülke olacak ve artık Yugoslavya olarak anılmayacaktı. Zira Müslümanlar ve Bosnalılar için din, kimliklerini korumak ve Sırp asimilasyonuna karşı direnmelerini sağlamak için tek unsurdu. Yugoslavya'nın geleceği ile ilgili bu tahminler, AB tarafından da kabul edilmekteydi.⁷⁶⁹

Makedonya Nisan 2001'de İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nı imzalayan bölgedeki ilk ülkedir. İmzacı bir ülke olarak Makedonya üyeliğin yükümlülüklerini dikkate alarak hukuki ve iktisadi çerçevesini AB'ninkiyle uyumlaştırmaya başlamış, komşularıyla işbirliğini kuvvetlendirmiş ve birçok alanda AB ile işbirliği yapmıştır. İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın ticarete ilişkin yönlerini içeren Geçici Anlaşma, Haziran 2001'den bu yana yürürlüktedir. Geçici Anlaşma Makedon ürünlerinin AB pazarına serbest giriş koşullarını sağlamıştır.⁷⁷⁰ İstikrar ve Ortaklık Süreci (SAP) AB'nin Batı Balkan ülkeleri (Hırvatistan, Makedonya, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ) ile politika çerçevesi oluşturmaktadır. 2000 yılındaki Zagreb Zirvesi'nde ülkelerin üzerinde anlaşmaya vardığı sonuç bildirgesi ile sürecinin hedefleri ve şartları

⁷⁶⁸ Zbigniew Brezezinski, Büyük Stranç Tahtası, İstanbul: İnkilap Yayınları, 1997, s. 175.

⁷⁶⁹ Fuat Ramiqi, Balkanların Güvenlik Politikasına AB'nin Etkisi, Balkanlar'da Gelecek Tasavvuru Kültür, Siyaset, Örgütlenme ve İşbirliği Alanları, Birinci Baskı, 2008, s. 133.

⁷⁷⁰ Burak Tangör, a.g.e., s. 149.

net olarak tanımlanmıştır. Batı Balkan ülkelerinin kalkınmalarını ve AB'ye üyelik için hazırlanmalarını destekleyen İstikrar ve Ortaklık Sürecinin araçlarından birisi de İstikrar ve Ortaklık Anlaşmalarıdır. Bahse konu anlaşmalar AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında 2007 yılına kadar bir serbest ticaret alanı oluşturulmasını da öngörmektedir. Bugüne kadar AB ile Hırvatistan, Makedonya ve Arnavutluk arasında SAA imzalanmış olup, Arnavutluk ile imzalanan Anlaşma henüz yürürlüğe girmemiştir. Ancak, taraflar arasında 1 Aralık 2006 tarihinde imzalanan geçici anlaşma ile ticari hükümler yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.⁷⁷¹

31 Mart 2003'de NATO görev gücü AB görev gücü yer değiştirmiştir. Görev gücünün AB'ye devri Makedon yetkililerle tam bir anlaşma sağlanarak gerçekleşmiştir. Kuzey Atlantik Konseyi 17 Mart 2003 tarihinde operasyona son verme kararını almıştır. Söz konusu karar AB idaresindeki operasyonlar için NATO'nun kolektif varlıklarının ve yeteneklerine AB'nin erişimi konusunda her iki tarafında bir uzlaşmaya varması sonucunda olanaklaştırmıştır.⁷⁷²

SAP kapsamındaki Batı Balkan ülkelerinden Sırbistan, Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Karadağ AB'ye potansiyel aday ülkeler olarak değerlendirilirken Hırvatistan ve Makedonya ise AB'ye aday ülkelerdir. Hırvatistan 2003 yılında AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu doğrultuda Hırvatistan'ın ICTY ile tam bir işbirliği içinde bulunduğunu karara bağlanması üzerine 3 Ekim 2005 tarihinde AB'ye katılım müzakereleri başlatılmıştır. Ekim 2005'te başlatılan tarama süreci Ekim 2006 itibariyle sona ermiştir. Makedonya ise 2004 yılında üyelik için başvuruda bulunmuş olup Avrupa Komisyonu tarafından 16 Aralık 2005 tarihinde bu ülkeye adaylık statüsü verilmiştir. Ancak Makedonya'nın Kopenhag kriterlerini ve SAP'ın gereklerini yerine getirmede daha çok ilerleme kaydetmesi beklenmektedir. Bu doğrultuda Komisyon tarafından hazırlanan ilk rapor 8 Kasım 2006 tarihinde konseye sunulmuştur.⁷⁷³

Soğuk Savaş sonrası Balkan ülkeleri için Avrupa Birliği ve NATO gibi uluslar arası kurumlar referans olmuştur. Bu çerçevede Balkan ülkeleri bu iki kurumla ilişkiler kurmuşlar ve bu kurumlara tam üyeliği hedeflemişlerdir.

⁷⁷¹ Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği ve Türkiye, Altıncı Baskı, Ankara, 2007, s. 180.

⁷⁷² Burak Tangör, a.g.e., S. 150.

⁷⁷³ Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 180.

Batı değerlerini yerleştirilmesini gözetten her iki kurumda siyasi, iktisadi, hukuki ve sosyal etkiler doğurmaktadır. Bu iki kurum liberal demokrasi rejiminin yerleşmesini serbest piyasa iktisadi sisteminin benimsenmesi suretiyle ortak pazarın genişletilmesini küreselleşme sürecine uygun iktisadi, yasal düzenlemelerin yanında insan temel hak ve özgürlüklerin sağlanması azınlık haklarına saygı gösterilmesini sağlayan normların benimsenmesini ve uygulanmasını sağlamaktadır. Güvenlik açısından değerlendirildiğinde AB üyeleri arasında savaşı, savaş tehdidi olasılık dışında bırakan bir “güvenlik topluluğu”, NATO ise Amerikam koruyuculuğu olarak algılanmaktadır. Bu her iki algılamaya da Balkan ülkeleri için siyasi ve ekonomik istikrara anlamına gelmektedir.⁷⁷⁴

Balkanlar gerçekten de çok büyük öneme sahip bir jeopolitik bekçidir. NATO'nun kendi genişleme süreci gibi ABD'nin Yugoslavya'ya saldırgan müdahalesinin de temel nedeni Hazar Denizi'nden Batı piyasalarına gelen petrol ulaşım yollarının güvenliği idi ve hala öyle.⁷⁷⁵ İngiltere ve Fransa NATO'yu Avrupa'nın polisi ilan etmiştir.⁷⁷⁶ Genelde Balkanlar özelde Kosova, Avrasya'nın doğusu ile batısı arasında bir geçiş noktasındadır, bu yüzden bu bölgedeki sıcak çatışmaların Avrasya'ya yönelik bütün projeleri boşa çıkarabileceği endişesi hakimdir. Birinci Dünya Savaşı'nın Balkanlar'daki bir kıvılcım tarafından ateşlendiği unutulmamalıdır.⁷⁷⁷

NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Washington'da 23-25 Nisan 1999 tarihlerinde kalıcı barış, istikrar ve refah dolu bir gelecek konusundaki vizyonlarını belirlemişlerdir. Bu vizyon uyarınca Batı Balkanlar'daki ülkelerin giderek Avrupa ülkelerine entegre olmalarına ve bu hedefler doğrultusunda diğer uluslararası örgütlerle birlikte çalışmalarına dayandırılmıştır.⁷⁷⁸ Bu çerçevede NATO Avrupa Atlantik Konseyi dahilinde bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi taahhüt edilmiştir. Bunlardan başka barış için Ortaklık kaynaklarının bu ülkelerin güvenlik sorunlarının çözümüne yönelik olarak yardım sağlamak için kullanılmasına karar vermişlerdir.

⁷⁷⁴ Burak Tangör, a.g.e., s. 5.

⁷⁷⁵ Vassilis K. Fouskas, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya, İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 2004, s. 81.

⁷⁷⁶ Sean Kay, NATO and The Future Of European Security, ABD: Rowman And Littlefield Publishers, 1998, p. 74.

⁷⁷⁷ Musa Ceylan, Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa, Birinci Baskı, Ülke Kitapları, 1999, s. 31.

⁷⁷⁸ Burak Tangör, a.g.e., s. 147.

İttifak Avrupa Birliği'nin Mayıs 1999 sonunda Güneydoğu Avrupa için bir istikrar paktıyla ilgili bir konferans düzenleme konusundaki teklifini memnuniyetle karşılamıştır. Ayrıca Kosova Krizi sona erdikten sonra başlayacak olan yeniden yapılandırma sürecinde G7 ülkelerinin ve Dünya Bankası ile IMF Gibi finans kuruluşlarının da çok önemli rolleri olacağı belirtilmiştir.⁷⁷⁹

Doğu Avrupa, Orta Asya ve Batı Balkanlar'da feodal tipte bir parçalanma, NATO'nun yanlış politik askeri genişleme stratejisi kadar, IMF VE Dünya Bankası'nın da eseridir. Kosova Savaşı'nın röntgeni NATO'nun 1990'lardaki reform sürecinin bütün sorunlu iskeletini ortaya çıkarmış, bütün bir dizi kurumsal çelişki ve politik çıkmazı göstermiştir.⁷⁸⁰

Ohri Anlaşması NATO'nun ülke topraklarına girmesine vesile olmuştur.(13 Ağustos 2001)⁷⁸¹Ohri Çerçeve Anlaşması 13.08.2001, Makedonya'da demokrasinin geleceğini teminat altına alacak bir uyum çerçevesi olduğu gibi, Makedonya Cumhuriyeti ile Avrupa Atlantik Topluluğu arasında daha sıkı ve uyumlu ilişkilerin gelişimini sağlayacak. Bu çerçeve Anlaşması, Makedonya'nın tüm vatandaşlarının etnik varlığını kabul ederek sivil toplumun barışçıl ve uyumlu gelişmesini sağlayacaktır.⁷⁸²

Anlaşmanın temel prensipleri, Makedonya'nın egemenliği ve toprak bütünlüğü, devletin üniter karakteri dokunulmazdır ve muhafaza edilmesi şarttır. Etnik sorunları için bölgesel çözüm olamaz. Makedonya toplumunun multi etnik karakterinin korunması şarttır ve toplumsal yaşama yansımaları temin edilmelidir.⁷⁸³Ohri çerçeve Anlaşması ülkedeki gerginlikleri yatıştırmak için gerçekleşmiştir.⁷⁸⁴Ohri Anlaşması'nın ardından Makedonya Cumhurbaşkanı isyancı güçlerin terhis edilmesi planını yürütmek

⁷⁷⁹ Burak Tangör, a.g.e., s. 148.

⁷⁸⁰ Vassilis K. Fouskas, a.g.e., s. 81.

⁷⁸¹ NATO Handbook, NATO's Role In The Former Yugoslav Republic Of Macedonia, Belgium: Public Diplomacy Division, 2006, p. 153.

⁷⁸² Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 238.

⁷⁸³ Abdülmecid Nureddin, a.g.e., s. 238.

⁷⁸⁴ Gülnur Aybet And Rebecca R. Moore, NATO In Search Of A Vision, Washington: George University Press, 2010, p. 182.

üzere NATO'yu ülkesine davet etmiştir. Bunun sonucunda askeri operasyonları yürütmek üzere 35000 kişilik bir NATO gücü ülkeye konuşlanmıştır.⁷⁸⁵

Kuzey Atlantik Konseyi Sarı Tilki Operasyonunu onaylamıştır. Sarı Tiki Operasyonu Makedonya'da barış planının uygulanışını denetleyen uluslararası gözlemcilerin korunmasına katkıda bulunmuştur. Makedonya Cumhurbaşkanı Trajkovski'nin talebine karşılık olarak Kuzey Atlantik Konseyi, Makedonya'nın desteklenmesine devam edilmesini karara bağlayarak yeni görevin 16 Aralık 2002 tarihinden itibaren geçerli olacağını belirtmiştir.⁷⁸⁶ 17 Mart 2003 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi bir sonraki operasyonun AB tarafından yürütülmesi görüşü doğrultusunda Müttefik Uyum Operasyonu'na 31 Mart 2003 Tarihi itibariyle sona erdirilmesine karar verilmiştir.⁷⁸⁷

4.4. Rusya'nın ve ABD'nin Balkan Politikası

20. yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran en önemli gelişmelerden biri Sovyetler Birliğinde yaşanmıştır. Bu ülkenin, 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren, bir taraftan iktisadi ve siyasal sorunların şikâştırması, diğer taraftan da uluslararası zeminde yaşanmakta olan değişim sürecinin kaçınılmaz olması sonucu demokratikleşme ve yeniden yapılanma sürecine girmesi ve Sovyetler Birliğini parçalamaya götürmesi olgusudur. Böylece İkinci Dünya savaşından itibaren hüküm süren ve soğuk savaş dönemi olarak isimlendirilen iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesine neden olmuştur. Bu durum konuyu ilgilendirmesi bakımından Doğu Avrupa ülkelerine olan etkileri açısından bakılması gerekmektedir. Kapitalist rejimin Avrupa'da etkisini göstermesinin tarihsel süreçte özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte başladığı görülmektedir.⁷⁸⁸

Balkanlar, Berlin Antlaşması sonrasında büyük devletlerin çatışmalarının odak noktası haline gelmiştir. Çünkü her zaman görülmüştür ki, dışarıdan Balkanlara hakim olan devlet, Batıda Avrupa'yı Doğuda ise da ise Rusya'yı tehdit etme gücüne sahiptir.

⁷⁸⁵ NATO Handbook, a.g.e., s. 153.

⁷⁸⁶ Burak Tangör, a.g.e., s. 148.

⁷⁸⁷ Burak Tangör, a.g.e., s. 148.

⁷⁸⁸ Fatih Murtezan, a.g.e., s. 69.

Dönemin büyük güçleri Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu idi. Balkanlarla en çok ilgilenen Rusya'nın amacı Akdeniz'e inmekti. Bu amacını gerçekleştirmek için Balkanları himayesi altına almak istiyordu. Rusya; Balkanlarda etkili olmak, bölgenin, ekonomik, kültürel ve tüm alanlarında önemli bir aktör olmak ve aktif rol almak isteğinde olmuştur.⁷⁸⁹

Balkanlar, Orta Avrupa gibi, iki askeri ittifakın yani NATO ve Varşova Paktlarının sınırları arasında uzanır. Bundan böyle, iki süper devlet arasında zaman ve şartlarla değişen münasebetler ve 1969'dan beri Brejnev ve Nixon'un başkanlığındaki hükümetleri, zirve toplantıları ve tarafların giriştikleri anlaşmalar ile günümüzde detant veya barış içinde beraberce mevcut olma tabir edilen neticesinde Avrupa'ya dayatılmakta olan yumuşama kaçınılmazca bu bölgeye de tesir etmektedir. Balkanlar'ın günümüzdeki durumu bölgenin çalkantı ve kaynaşmalarla geçen mazisini hatırlatıyor. Ve eğer bu bölge komşusu Ortadoğu ile birlikte hala dünyanın barut fıçısı sayılıyorsa başlıca sebebi Rusya'nın Balkanlarda Büyük-kudret olmak istemekte ısrarla direnmesi ve geçmiş zamanlarda olduğu gibi Sovyet emellerinin diğer devletlerin menfaatleri ve mahalli milliyetçilik akımlarıyla çatışmasıdır.⁷⁹⁰

Rusya 18. yüzyılın başlarından itibaren önce Karadeniz'in kuzeyini ele geçirmiş, sonra da Kafkaslar'a, Boğazlar'a ve Balkanlar'a inme politikası gütmeye başlamıştır. Bu, Rusya'nın Akdeniz'e açılma isteğinin doğal bir sonucudur. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması Rusya'nın Akdeniz'e yönelme politikası için önemli bir kilometre taşıdır. Bu antlaşma ile Rusya, Karadeniz'e açılma hakkı elde etmiş, daha da önemlisi, Ortodoks mezhebinden Hristiyanları himaye hakkını elde ederek; Osmanlı'nın işçilerine müdahale fırsatını yakalamıştır. Balkan halklarının kökeninin Slav olması Rusya'nın bir Slav Birliği politikaları için büyük çabalara girişmesini kolaylaştırmıştır. Rusya bu politikalarıyla Balkan coğrafyasını sürekli kışkırtıp ajansları vasıtasıyla teşvik etmesi sonucu, 19. Yüzyıldaki Osmanlı-Rus savaşlarının hemen hepsi Balkanlardan kaynaklanmıştır. Aslında Balkanları

⁷⁸⁹ Halil Akman, a.g.e., s. 70.

⁷⁹⁰ John C. Campell, Sovyetlerin Balkan Stratejisi, Sovyet Emperyalizmi Balkanlar ve Türkiye, İstanbul: Muallioğlu Yayınları, 2007, s. 38.

huzursuzluk mekanına getiren ve Büyük devletleri bölgeye çekip yeni yapılanmalar oluşturulmasına sebep olan Rusya'nın balkanlara bu ilgisi olmuştur.⁷⁹¹

İkinci Dünya Savaşından beri Balkanlar, siyasal bakımdan, tıpkı Orta Avrupa'daki, ideoloji ölçütüne göre bölünmüş, bu durum Soğuk Savaş'ın kendine özgü dengesi içinde 40-45 yıl değişmemişti. Güneyde Batının özgür ve demokrat düzeni içinde, Avrupa Konseyi, NATO, OECD, AT bağlantılı Pazar ekonomisi benimseyen Türkiye ve Yunanistan; kuzeyde komünizmin bilinen düzeni içinde, Varşova Paktı ve ekonomik alanda COMECON'un eşgüdümü altında bir işbirliğinin mahkumu Bulgaristan ve Romanya ya da Moskova yörüngesi dışında kalarak komünizmi kendilerine özgü biçimde uygulayan Yugoslavya ve Arnavutluk.⁷⁹²

Sovyet dış politikasını yönlendiren siyasi ve güvenlik kaygıları Rus karar verme mekanizmalarını özellikle 1995 yılından itibaren hızla etkisi altına alamaya başlamıştır. Ruslar Soğuk Savaş dönemindekine benzer bir akıl yürütmeye Batı'nın bütün tasarruflarında kendi hayat sahalarını kısıtlamayı hedeflediğine ve bunun da en bariz göstergesinin NATO'nun genişlemesi olduğuna Rusya'nın tecrit edilerek hatta iç karışıklıklarının kullanılması suretiyle parçalanarak Amerikan kontrollü tek kutuplu bir dünyanın pekiştirilmesi amaçlandığına gün be gün daha fazla inanmaktadırlar.⁷⁹³

1989 yılında Rusya'da komünizmin çöküşü üzerine görülen manzara şuydu: Komünist partilerin adı Sosyalist Parti oluyordu. Romanya'da Çavuşesku kurşuna dizilerek yok edilmiş; Bulgaristan'da Jivkov ve Arnavutluk'ta Alia yeni seçimler yapıldıktan sonra çekilmişlerdi. Federal Yugoslavya'ya gelince, kuzeyde Slovenya ve Hırvatistan, ortada Bosna-Hersek, güneyde Makedonya halklarında her şeyden önce bağımsız devlet olmak özlemi ön plana geçmişti. Federasyonun en güçlü devleti Sırbistan dağılmanın kaçınılmaz olması karşısında Rusya'dan destek isteyip Büyük Sırbistan emelini güdecek ve Karadağı'da yanında tutabilecekti. Arnavutluk kısa

⁷⁹¹ Halil Akaman, a.g.e., S. 71.

⁷⁹² Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, Rusya Federasyonun'daki Gelişmeler, Etkileri Ve Türkiye, Yayın No. 17, İstanbul, 1995, s. 225.

⁷⁹³ C. Cem Oğuz, Rusya'nın Balkan Politikası ve Balkanlar'daki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri, Balkan Diplomasisi, 1991-2000, s. 266.

zamanda demokrasi rejimini benimseyecek ve çok fakir durumdaki ülkeyi kalkındırmaya çalışacaktı.⁷⁹⁴

Rusya'nın Balkanlar olan ilgisi emperyalist emelleriyle ilişkilidir. Avrupa'nın büyük gücü olmak için bu topraklara egemen olmak, ikinci bir neden de sıcak denizlere ulaşmak istemiştir. Bunun için Pan-Slavizm'i araç olarak kullanmak istemiş ancak dinsel bakımdan ayrı olan Slav halkları üzerinde yeterince çekici olmamıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra Sırp Hırvat Sloven Devleti kurulmuş, adı da daha sonra Güney Slavları Ülkesi anlamına gelen Yugoslavya olmuştur.⁷⁹⁵ Yugoslavya Devleti Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadğ ve Makedonya'dan oluşuyordu. Bunlar içinde nüfusu ve günü en yüksek olan Sırplar, 45 yıl önce Tito'nun kurduğu federe ordu gücüyle önlemek ve hiç değilse, bölgede liderliğini sürdürecektedir kadar yeni toprak kazanmak istiyordu. Küçük Karadağ ise 1992 Nisanında Sırbistan ile birleşerek yeni bir Yugoslavya Federasyonu kurulmasını sağlayan tek federe devlet olacaktı.⁷⁹⁶

Balkan yarımadası Rusya dış politikaları içinde her zaman önemli role sahip olmuştur. Rusya'nın Balkanlar'a olan ilgisinden başta kültür, din ve kök birliği yatmaktadır. Hristiyan ve Slav kökenli halkların birleşmesi daha Rus İmparatorluğundan beri süregelen bir hayaldir. Sovyet politikasının Balkanlar'da ve tüm Doğu Avrupa'daki en önemli hedefi Sovyet modeli sosyalizmi aşmak ve bu topraklar üzerinde bir hakimiyet kurmaktır.⁷⁹⁷

İkinci Dünya Savaşından sonra altı Slav devletten oluşan Yugoslavya kurulmuştur. Rusya, Balkanlar'a özellikle Romanya ve Bulgaristan'a ne zaman egemen olmaya başlasa karşısında dönemin büyük güçlerini görmüştür.⁷⁹⁸ Makedonya'nın bağımsızlığı ve ona Yunanistan'ın tepkisine gelince. Balkanların en nazik ülkesi olan Makedonya'da, 1991 Ağustos'unda yapılan referandumda halkların (%72, Makedon, %21 Arnavut, %5 Türk, %2 Sırp) 95'inin oylarıyla bağımsızlık ilan edilmiş, bunun üzerine Yugoslav kuvvetleri de bölgeden çekilmişti. 1992 Ocak ayında Bulgaristan yeni

⁷⁹⁴ Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, a.g.e., s. 226.

⁷⁹⁵ Burak Tangör, a.g.e., s. 4.

⁷⁹⁶ Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, a.g.e., s. 228.

⁷⁹⁷ [www.balkangunlugu.com/v3/index.php?option=com-content&view=article&id=5668:rusyam-balkan.\(21\)Nisan2011](http://www.balkangunlugu.com/v3/index.php?option=com-content&view=article&id=5668:rusyam-balkan.(21)Nisan2011)

⁷⁹⁸ Burak Tangör, a.g.e., s. 4.

devleti tanımış onu Türkiye ve Rusya daha sonra da öbürü izlemişti. Ancak Yunanistan Makedonya adı altında böyle bir devleti tanımayacağını açıklamış ve çok geçmeden Makedonya'ya karşı ekonomik ambargo uygulayacaktı. Sırbistan'da Makedonya'yı tanımayacaktı.⁷⁹⁹ Sovyetler Birliği'nin dağılması, yaklaşık 45 yıldır uluslararası sistemin dayandığı temellerin tümünden değişmesine neden olmuştur. Yeni uluslararası ortam, sadece eski Sovyet cumhuriyetlerinin değil, tüm dünya devletlerinin dış politika yaklaşımlarını ve güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmelerini gerektirmiştir. Türkiye'nin de Sovyerler Birliği'nin dağılışından en çok etkilenen ülkelerden biri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsız devletler olarak ortaya çıkan Türk kökenli cumhuriyetler Azerbeycan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan Türkiye'nin dış politika belirlenimlerinde yeni ve önemli aktörler olarak yerlerini almıştır. İkinci olarak da Türkiye uluslararası sistemde Sovyetler Birliği'nin mirasçısı olarak kabul edilen ve diğer birlik cumhuriyetlerine kıyasla kendisini Sovyetler Birliği ile en çok özleştiren cumhuriyet olan RF ilişkilerini yeni temeller üzerine oturtmak durumunda kalmıştır.⁸⁰⁰

Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında kapitalist dünyanın geleceği üzerine yaptığı planlar, eğer toplumsal süreçlerin yasa ve yetki gücüyle ilerlemesinin engellenemeyeceği çok yönlü kutuplaşma içinde bulunan iç dinamiklerinin savaşımının yeni toplumsal süreçlere gisişi zorunlu kıldığı gerçeği olmasaydı, pekte hayalci sayılmazdı. Çünkü, yalnızca sosyalist dünya değil, kapitalist dünya da savaş sonrası yeni bir sürece girmiş bulunuyordu: 1930'lu yıllarda dünyada merkez güç konumunda bulunan ülkeler, 1940'lı yılların ikinci yarısına gelindiğinde bu konumlarını yirirmişlerdi. Fransa ve İngiltere ekonomik açıdan kötü durumdaydı. ABD ise bunlardan çok farklı bir konumdaydı; savaşmayan yara almamıştı ve sadece savaşın sonuçlarından değil, savaş yıllarında da büyük kazanımlar elde etmişti. Savaş sonrası koşullar, ABD'ye tarihte eşine pek rastlanmayan uluslararası hegemonya kurma olanağı sunuyordu.⁸⁰¹

⁷⁹⁹ Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, a.g.e., s. 228.

⁸⁰⁰ Gencer Özcan ve Şule Kut, a.g.e.s. 445.

⁸⁰¹ Hayri Argav, a.g.e. s. 9.

ABD'nin Balkanlar'a ilgisi ilk defa somut biçimde Başkan Wilson'un 14 Maddesi'nde görülmüştür. Wilson'un ondört maddesinin onbirincisi şöyledir: Romanya, Sırbistan ve Karadağ boşaltılacaktır; işgal edilmiş bölgeler eski hallerine dönüştürülecektir; Sırbistan'a denize serbest ve güvenli çıkış verilecektir; Balkan devletleri arasındaki ilişkiler tarihi bağlılık ve milliyet çizgilerine göre dostça anlaşmalarla tayin edilecektir ve Balkan devletlerinin politik ve ekonomik bağımsızlıkları ve toprak bütünlüğü konusunda milli garantiler verilecektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra stratejik güzergahların kontrolü ve Sovyetler Birliği'nin komşuları olması gibi nedenlerle Türkiye ve Yunanistan'ı etki alanı içine almıştır. Yugoslavya'nın IMF ve Dünya Bankası kanallarını da kullanarak ekonomik bakımdan ayakta kalması sağlanmıştır. ABD, bundan çıkarı kalmadığı zaman kredileri keserek Yugoslavya'nın ekonomik daboğaza girmesine neden olmuş ve iç savaşın patlak vermesinin nedenlerinden birinin kaynağı olmuştur.⁸⁰²

İç savaş sonrasındaki düzenlemelerde, özellikle Bosna-Hersek devletinin kuruluşunda, Makedonya'nın istikrara kavuşmasında ve Kosova'nın statü sorununda oynadığı rol belirleyici olmuştur. Bugün ABD, Sırbistan hariç tüm Balkan ülkeleriyle yakın ilişki içindedir. Balkanlar'da Sovyetler'den doğan boşluğu AB ile birlikte doldurmuştur.⁸⁰³

Tito yönetiminde, Kosovalıların dikkate değer ölçüde kendilerini yönetme hakları vardı. Slobodan Miloseviç tarafından Kosova'nın özerkliğinin ortadan kaldırıldığı 1989'a kadar durum böyleydi. Miloseviç doğrudan Sırp yönetimini kurdu ve önceki ABD hükümetinin şahin Balkanlar uzmanı James Hooper'ın sözcükleriyle Apartheid'in Sırp versiyonunu dayattı. Hooper Kosova'nın NATO tarafından doğrudan istilasını savunmaktadır. Hooper'a göre Kosovalılar uluslararası toplumu şaşkına çevirmişlerdir. Çünkü bir ulusal kurtuluş savaşından kaçınmışlar, bunun yerine önde gelen enteltüel İbrahim Rugova'nın desteklediği şiddet içermeyen bir yaklaşım

⁸⁰² Burak Tangör, a.g.e., s. 4.

⁸⁰³ Burak Tangör, a.g.e., s. 5.

benimsemişler ve paralel bir sivil toplum kurmuşlardı. Şiddet içermeyen atratejinin ödülü uluslararası kayıtsızlıktı daha doğrusu ABD'nin kayıtsızlığı.⁸⁰⁴

Amerika'nın uluslararası üstünlüğü kaçınılmaz olarak daha önceki imparatorluklarla benzerlikler çağrışırsa da farklılıklar daha temeldedir. Bunlar bölgesel faaliyet alanları konusunun ötesindedir. Amerika'nın küresel gücü, Amerika'nın kendi iç deneyimini yansıtan, kesndisinin tasarladığı diğerlerinden farklı bir küresel sistemle uygulanmaktadır. Bu iç denetimin çekirdeği ise hem Amerikan toplumunun hem Amerşkan siyasi sisteminin çoğulcu doğasıdır. Demokratik Amerikan siyasi sisteminin çekiciliğine ve etkisine, küresel sebest ticaret ve kısıtlanmamış rekabeti vurgulayan Amerikan girişimci ekonomik modelinin artan cazibesi de eşlik etmektedir.⁸⁰⁵

ABD, askeri güç üstünlüğüne dayanarak tüm dünyayı ilgi ve etki sahası olarak görmekte ve dünyanın her hangi bir yerine süratle ve kısıtlamasız müdahale edebilmeyi amaçlamaktadır. Kapitalist ekonominin tüm dünyaya yaygınlaştırılması geri kalmış ülkelerin daha çok sömürülmesi ve ABD'nin daha çok zenginleşmesi demektir.⁸⁰⁶

Makedonya Cumhuriyeti bir parlamenter demokrasidir. Makedonya Cumhuriyet'inde yönetim, doğrudan halk tarafından 5 yıllığına seçilen Cumhurbaşkanı ile meclis'ten güvenoyu alarak göreve başlayan hükümet tarafından paylaşılmaktadır. İlk turu 22 Mart'ta, ikinci turu 5 Nisan 2009 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini oyların % 63,14'ünü alan VMRO-DPMNE adayı Gjorgji İvanov kazanmıştır. İvanov 12 Mayıs 2009 tarihinde görevi teslim almıştır.⁸⁰⁷ 2010 YILINDA Batı Balkan ülkeleri, AB'ye bütünleşme sürecinde ilave adımlar atmayı başardı. Bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerde ise iyileşmelerle birlikte, gerginlikler de yaşandı. Bunun yanında Balkan ülkelerinin vatandaşları 2010 yılını siyasi krizler ve refah durumundaki düşüşler ile de hatırlayacaktır. AB, Batı Balkan ülkeleri açısından önem arz etmeye devam etiyse, 2010 yılında Birliğin bölge halkının gözündeki cazibesi kısmen

⁸⁰⁴ Noam Chomsky, Amerikan Müdahaleciliği, Altıncı Baskı, İstanbul: Aram Toplum Yayınları, 2003, s. 49.

⁸⁰⁵ Zbigniew Brzezinski, a.g.e., s. 46.

⁸⁰⁶ Cihangir Dumanlı, a.g.e., s. 55.

⁸⁰⁷ Üsküp Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Makedonya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik Ticari İlişkileri, Üsküp, 2010, s. 9.

sarsılmıştır. Normalde Balkanlardaki insanlar AB'yi bir ekonomik dev olarak algılamakta ve Birlikle üyeliğin beraberinde refah seviyesinde iyileşmeleri getireceğine inanmaktadır.⁸⁰⁸

Avrupa Komisyonu tarafından her yıl düzenli olarak hazırlanan genişleme stratejisi ve aday ve potansiyel aday ülkeler Hırvatistan, İzlanda, Türkiye, Makedonya, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan, Kosova ile ilgili ilerleme raporları 9 Kasım 2010 tarihinde açıklandı. Makedonya 2004 yılında üyelik başvurusunda bulundu. Komisyon ülkenin Kopenhag siyasi kriterlerini yeterince yerine getirdiğini belirterek, 2009 yılında yapmış olduğu katılım müzakerelerinin açılması tavsiyesini bu yıl da yineledi. Ancak Konsey'in üyelik müzakerelerini başlatma kararı Yunanistan'ın ülkenin adıyla ilgili çekincesi yüzünden alınamıyor.⁸⁰⁹

Makedonya Ekonomisi iktisadi büyüme aşamasına II. Dünya Savaşı'ndan sonra, yani eski sosyalist Yugoslavya'nın parçası iken, girmiştir. Ancak yatırımların içe dönük olarak gerçekleştirilmesi 1980'li yıllarda başlayan ve hala etkisini hissettiren problemlere yol açmıştır. 1991 yılında bağımsız olan Makedonya'da ekonominin bir piyasa ekonomisine dönüşümü başlatılmıştır. Ortamın olağanüstü derecede olumsuz olması nedeniyle, dönüşün olgusunun başlatılıp sürdürülmesi bile kendi başına takdiri hak etmektedir. Söz konusu olumsuz koşullar şunlardır: Savaş ve silahlı çatışmaların yaşandığı riskli bir bölgede yer almış olması, Yugoslavya'dan ayrıldığında demode bir iktisadi yapıya sahip olması, Sırbistan'a uygulanan BM Ambargosu'nun etkisi, Yunanistan'ın ülkenin adı nedeniyle Makedonya sınırını kapatarak Selanik limanı ile bağlantısını kesmesidir.⁸¹⁰

1990'ların başında dünyada Berlin duvarının yıkılması veya Sovyetler Birliği'nin eski Yugoslavya'nın ve diğer Sosyalist ülkelerinin dağılmasıyla komünist partilerinin 1947 yılında Polonya'da düzenledikleri ikinci Kominform Toplantısında kabul ettikleri iki kutuplu Sosyalist ve kapitalist dünya bildirgeleri yerine tek sistem

⁸⁰⁸ Erhan Türbedar, 2010 Yılında Balkanlar, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2011, s. 1.

⁸⁰⁹ <http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/avrupa-birliği-2010-genisleme-stratejisi-ve-potansiyel/ülkeler>.

⁸¹⁰ Tamer Kayacıklı ve Arzu Sakınmaz, Makedonya Ülke Etüdü, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 1999, s. 6.

olarak kapitalizm yer almıştır. Bundan dolayı tüm ülkelerin kapitalizmin tüm krumlarınıuyum sağlamayı hedeflediği 1990'ların başında, özyönetime dayanan ekonomik sistemin çöküşü ile birlikte diğer eski Yugoslavya ülkeleri gibi aralarında en az gelişmişlerinden olan Makedonya da iktisadi sistemini kolektivist ekonomiden kapitalist ekonomiye doğru dönüştürmüştür.⁸¹¹

Türkiye bağımsızlığını kazandığı tarihten buyana Makedonya Cumhuriyeti'nin ülke bütünlüğünü egemenliğini ve sınırlarının değişmezliğini savunmuş Makedonya'nın tekil devlet yapısının yanı sıra çok etnili ve çok kültürlü dokusunun korunmasını desteklemiştir. Türkiye-Makedonya Cumhuriyeti ilişkileri sağlam bir temele oturmuş bulunmaktadır. Türkiye, Makedonya'yı anayasal adıyla Makedonya Cumhuriyeti ve ulus olarak tanımakta olup ayrıca Üsküp'e Büyükelçi gönderen ilk devlettir. İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini etkileyecek herhangi bir siyasi sorun bulunmamaktadır. Türkiye Makedonya'nın NATO üyeliği konusundaki ve diğer Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme çabalarını her zaman kuvvetle desteklemiş olup bu desteği ileride de devam ettirmeye kararlıdır.⁸¹²Türkiye ileMakedonya arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması, 7 Eylül 1999 tarihinde imzalanmıştır, 25 Temmuz 2000 tarihli, 24120 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve 1 Eylül 2000 tarihinden yürürlüğe giren sözkonusu Anlaşma ile birlikte Türk ihracatçıları da Makedonya'da AB ülkelerinin sahip olduğu tercihli rejimden faydalanmaktadır.⁸¹³

⁸¹¹ <http://www.turksam.org/tr/a1117.html>. 26 Kasım 2006.

⁸¹² <http://www.mfa.gov.tr/turkiye---makedonya-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri-,tr,mfa>. 10 Kasım 2010- 11 Mayıs 2011.

⁸¹³ Hedef Pazar Araştırmaları Makedonya, a.g.e., s. 33.

SONUÇ

Osmanlı döneminde 67.741 kilometrekarelik bir alanı kapsayan Makedonya Bölgesi, Balkan Savaşları'nın neticesinde imzalanmış Bükreş Anlaşmasıyla Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasında paylaşılmıştır. Adı geçen Balkan Bölgesi'nin uzun bir tarihi vardır. Balkan Yarımadası'nda ilk çağlardan günümüze kadar Makedonya hep var olmuştur. Fakat tarihi boyunca, çeşitli imparatorluklar ve devletler tarafından hakim olunmak istenmiştir ve bu sorunlar bugün de güncelliğini hala devam ettirmektedir. Makedonya günümüzde küçük bir ülke olmakla birlikte, Makedonlar tarihte önemli izler bırakmış, Makedonyalı İskender gibi önemli şahsiyetler yetiştirmiş bir millettir. Makedonya'nın üzerinde kurulduğu coğrafya parçası tarih boyunca çeşitli kültür ve siyasal örgütlerin egemenliğini tanımıştır. Osmanlı döneminde Selanik, Üsküp ve Manastır vilayetlerini kapsayan Makedonya Bölgesi'nin tarih boyunca etnik yapısı ve coğrafi hudutları çok tartışılmıştır. Ancak onlar hiçbir zaman belli olmamıştır. Makedonya adı siyasal bir terim olarak 1875-1878 yılları arasında süren "Büyük Doğu" bunalımı'ndan sonra Makedonya Sorunu olarak ortaya çıkmış ve Osmanlı Devleti'ni en çok yoran sorunlardan biri olmuştur. Makedonya tarih boyunca bazı Avrupa ve komşu Balkan devletleri Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın istilasına uğramıştır. Ancak bu bölge 1371-1912 yılları arasında tam 541 yıl Osmanlı Devleti'nin sınırları dahilinde bulunmuştur.

Modern çağda ise bu topraklar 14. Yüzyılın ortalarından 1913 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında kalmış, 1914 Londra Antlaşması ile Sırbistan'a bırakılmış, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra federatif bir kimlik kazanan bu devlet içinde altı federe cumhuriyetten biri olmuştur. Ancak 1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi sonucu kan dökülmeden ve olağan dışı olay ile hasarlara maruz kalmadan sözkonusu devletten ayrılmıştır. 19. Yüzyılın ikinci yarısında hala bir Türk Bölgesi olan Makedonya'nın ne siyasal, ne milli, ne dinsel, ne de etnografik bütünlüğü vardı. Bu dönemde, adı geçen bölgede, komşu Balkan devletleri türlü baskı ve propagandalarla Makedonya Slavları'nı eritmeye çalıştılar. Onlar Makedonya'da kendi üstünlüklerini sağlamak için, 19. Yüzyılın ilk yarısında sık sık din ve ırk çatışmaları, şiddet olayları ve isyanlar çıkarttılar.

Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı döneminde “Güney Sırbistan” olarak anılan Makedonya topraklarına 1944’te Makedonya Cumhuriyeti adı verilmiş ve bu bölge Yugoslavya’yı oluşturan altı federe cumhuriyetten biri olmuştur. Tito’nun kurduğu Makedonya Cumhuriyeti’nde hakimiyet Makedonlar’a aitti ve diğer uluslar, özellikle de Arnavutlar yönetimde söz sahibi değildi. Hırvatlar, Slovenler ve diğer ulusların ülke genelinde Sırp’ın etkin olmasından rahatsızlık duymaları sonucu, Tito’nun homojen bir Yugoslavizm yaratma çabasından uzaklaşarak ulusal ölçekte daha fazla yetkilere sahip alt birimler oluşturmaya yönelmesi, Yugoslavya içindeki ulusların sistem içerisindeki yerinde önemli değişikliklere sebep olmuştur. Bu çerçevede gerçekleştirilen 1974 anayasa değişiklikleriyle Kosova ve Voyvodina özerk bölge ilan edilirken Makedonya Cumhuriyeti’nin sadece Makedonlardan değil onların yanında Arnavutlardan ve Türklerden oluştuğu belirtilmiştir. Tito döneminde Makedon Arnavutlarının konumunda, Kosova’da yaşanan olayların etkisinin yanında, Makedonlar ve Makedon olmayan uluslararası yönetimde söz sahibi olma mücadelesi de belirleyici bir role sahip olmuştur.

Makedonya 8 Eylül 1991 tarihinde yapılan referandumu takiben 18 Eylül 1991 günü Parlamento’nun oybirliği ile aldığı karar sonucu bağımsız olmuştur. Ancak eski Yugoslavya zamanından kalan siyasal yapı ile siyasal kurumlar bir süre daha muhafaza edilmiştir. Makedonya, 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettiğinde, ilk tanıyan ülke Bulgaristan olmuştur. Bulgaristan, 16 Şubat 1992’de ülkeyi Makedonya Cumhuriyeti adı altında tanıyan ilk ülkelerden biri olmasına rağmen, Makedon milliyetini ve dilini tanımaması iki ülke arasında potansiyel çatışma kaynağı olmuştur. Bulgaristan Makedon milliyetini tanımakla, Bulgaristan’ın Pirin Makedonya’sında, Makedon halkının olmadığı, Bulgar halkının olduğu; Makedonların aslında Bulgar olduklarını; Makedon devletinin de Bulgar devleti olduğunu iddialarına temel oluşturmayı amaçlıyordu. Sırbistan, Makedonya’yı Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti adıyla değil, Makedonya Cumhuriyeti olarak tanımıştır; zira Sırbistan sadece kendisini SFRY’nin devamı olarak görüyordu. Makedonya halkı, Sırbistan’ın Makedonya’yı tekrar Federasyona bağlama niyetlerinden endişelenmelerine rağmen Sırbistan bu yönden bir eyleme yönelmemiştir. Sırbistan ile Makedonya arasında önemli dini çatışmaların olmaması, Sırbistan’ın Makedonya’ya yönelik politikasında önemli bir

faktör olmuştur. Arnavutlukla ilgili sorunlar, Makedonya’da bulunan Arnavut azınlığın ve onların Kosova Arnavutları ile bağlantısına ilişkindi. Makedonya’nın bağımsızlığını ilanının ardından Arnavutluk ile olan ilişkilerine gerginlik hakim olmuştur. Makedonya, Arnavutluk ile ilişkilerini geliştirme yönünde çaba göstermişse de, Arnavut azınlığının taleplerinin gündeme getirilmesi nedeniyle iki devlet arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Arnavutluğun amacı Makedonya’da Arnavutların yerleşik olduğu batı bölgesine yayılmak idi. Arnavutluğun durumu Bulgaristan’a oranla daha basitti, çünkü Arnavutlukta yaşayan Arnavutlarla Makedonyadakiler arasında dil farkı yoktu.

Makedonya ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde, Makedonya devletinin adı ve amblemi, Makedonya Anayasasının bazı bölümleri konusunda sorunlar vardı. Makedonya’nın bağımsızlığının ardından, Yunanistan bütün diplomatik çabalarını göstererek, yeni devletin hem Makedonya Cumhuriyeti adını kullanmasına hem de eski Makedonya Krallığının sembolü olan Vergina yıldızı bayrağında sembol olarak kullanılmasına tepki göstermiştir. Yunanistan Makedonya adının Yunan ulusuna ait olduğu ve Üsküp hükümetinin bu adı sahiplenerek Yunanistan’ın toprak bütünlüğünü tehdit ettiği iddialarıyla yeni devleti tanımayı reddetmiştir. Yunanistan’da yaşayan Makedon azınlık, Makedon ulusunun ayrılmaz bir parçasıdır. 1990’lardan önceki genel Yunan politikasına göre, Makedonya, orada yaşayan nüfusun etnik kimliğine bakılmaksızın sadece coğrafi bir addır. Bu coğrafi terimin bir etnik grubu özellikle de bir grup Slav’ı tanımlamak için kullanılmasına her zaman karşı çıkmıştır.

Ulahlar (Romenler) da Makedonya’ya yönelik kendi iddialarını geliştirmelerine; hem sayıca az olduklarından hem de Romanya’nın Makedonya ile ortak sınırının olmaması; zaman içinde de Ulahların diğer nüfus ile karışmaları gibi nedenlerle, Romanya’nın iddiaları etkili olmamıştır.

Avrupa’da ekonomik açıdan en az gelişmiş ülkelerden biri olan Makedonya 1991’de bağımsızlığını kazanmasından bu yana merkezi ve planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişin sancılarını yaşamaktadır. AB’ye adaylık süreci ve bununla bağlantılı olarak son birkaç yıldır gerçekleştirilen reformlar sonucunda sağlanan makro ekonomik istikrar sayesinde ekonomideki büyüme ve yeniden yapılanma çabaları sürmektedir. Hali hazırda Yunanistan ile yaşanan isim sorunu çözülmeden

Makedonya'nın NATO ve AB üyeliği için somut herhangi bir adım atılması mümkün görünmemekte olup, söz konusu sorunların çözümüne ilişkin yoğun uluslararası çabalar devam etmektedir. Yapılan bir çok görüşme sonucunda ortaya atılan Kuzey Makedonya ismiyle ilgili olarak ise Makedonya Başbakanı Nikola Grievski'nin koynu mutlaka referanduma götüreceği ve referandumdan'da kendisinin hayrı oyu kullanacağını açıklaması isse dikkat çekici bir gelişme niteliği taşımaktadır. Makedonya'nın NATO ve AB üyeliği önündeki en büyük engel durumunda bulunan isim sorununun bir şekilde çözümlenmesi ülkesel ve bölgesel güvenliği önemli bir kriter olarak değerlendirilen uluslararası alanda yatırımlar açısından önemlidir.

Makedonya'nın en büyük sorunu tıpkı kendisiyle aynı bölgede yer alan diğer ülkeler gibi tarihten kaynaklanan düşmanlıkların yoğun olarak söz konusu olduğu ve çok çeşitli etnik kökenden gelen insanların bir arada yaşadığı Balkanlarda bulunmasıdır. Tarihin getirdiği bu ağır yükün hafifletilmesi amacıyla, NATO'nun AB'nin ve BM'nin bölgedeki varlığı, Bosna Hersek ve Kosova'da olduğu gibi Makedonya'da da sorunlara ancak geçici bir çözüm bulabilmektedir. Fakat uluslar arası güçlerin bu mevcudiyetine rağmen, yakın zamana kadar tarihin sürekli birbirleriyle çatışma içerisinde olmuş ve hatta birbirlerine karşı tarihin en ağır katliamlarını gerçekleştirmiş bölge insanlarının hangi formül çerçevesinde tekrar bir arada yaşayabileceği sorusu cevap beklemektedir.

Dış güçlerin baskısı ya da arabuluculuğu ile Makedonya'da varılan barış bütün benzerleri gibi ancak geçici karaktere sahip bir barış görüntüsü sunmaktadır. Bu barışı kalıcı kılmak sorunun iç aktörlerinin ve bölgesel aktörlerin, tarihin getirdiği yükleri aşma konusunda ne kadar becerikli olmaları ve uzlaşmaya ne kadar yatkın olacaklarıyla ilgilidir. NATO ve AB'nin ülkedeki geçici varlıkları ve arabuluculuk çabaları sorunun aktörlerine uzlaşmaya dayalı politikalar geliştirme konusunda ihtiyaç duydukları zamanı vermiştir.

Türkiye Makedonya Serbest Ticaret Anlaşması (SAT) 7 Eylül 1999 tarihinde Ankara'da imzalanmış, 1 Eylül 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2010 yılında Makedonya'ya yönelik ihracatımızda en önemli maddeler arasında otomotiv sanayi ürünleri, tekstil ve hazır giyim ürünleri yer almıştır. İtlatımızda ise demir çelik

hammadde ve ara mamulleri ateşe dayanıklı tuğla, tekstil ramamulleri ve ham deriler önemli ürünleri teşkil etmiştir.

Türkiye, bağımsızlığını kazandığı tarihten buyana, Makedonya Cumhuriyeti'nin ülke bütünlüğünü egemenliğini ve sınırlarının değişmezliğini savunmuş, Makedonya'nın tekil devlet yapısının yanı sıra çok etnikli ve çok kültürlü dokusunun korunmasını desteklemiştir. Türkiye Makedonya Cumhuriyeti ilişkileri sağlam bir temele oturmuş bulunmaktadır. Türkiye, Makedonya'yı anayasal adıyla Makedonya Cumhuriyeti ve ulus olarak tanımakta olup, ayrıca Üsküp'e Büyükelçi gönderen ilk devlettir. İki ülke ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan bir çok anlaşma imzalanmış, bugüne kadar cumhurbaşkanı, başbakan ve bakan düzeyinde önemli sayıda üst düzey ziyaret gerçekleştirmiştir. İki ülke arasında ilişkilerin gelişmesini etkileyecek herhangi bir siyasi sorun bulunmamaktadır. Türkiye, Makedonya'nın NATO üyeliği konusunda ve diğer Avrupa- Atlantik kurumlarıyla bütünleşme çabalarını her zaman kuvvetle desteklemiş olup, bu desteği ileride de devam ettirmeye kararlıdır.

KAYNAKÇA

- NUREDDİN Abdülmecit, **Osmanlı Sonrası Makedonya**, Üsküp: Matüsiteb Yayınları No: 4, 2008.
- DAVUTOĞLU Ahmet, **Stratejik Derinlik**, Birinci Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.
- ŞENEL Alaeddin, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Üçüncü Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayını, 1990.
- JOXE Alain, **Kaos İmparatorluğu**, Birinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- ALPARSLAN Işık, **Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi**, S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1980.
- WACHTEL Andrew Baruch, **Dünya Tarihinde Balkanlar**, Birinci Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2009, s.17.
- MANSEL Arif Müfid, **Trakya'nın Kültür ve Tarihi**, Beşinci Baskı, İstanbul: Resimli Ay Matbaası Şirketi, 1938, s. 19.
- ERALP Atill ,“ **Devlet ve Ötesi” Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, E. Fuat Keyman, Oktay F. Tanrıseven, M. Fatih Tayfur, Faruk Yalvaç, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 24.
- TOKATLI Atilla, **Uluslararası İlişkiler Tarihi Diplomasi Tarihi**, Birinci Basım, İstanbul: Doğa Basın Yayın, 2009, s. 262.
- Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Altıncı Baskı, Ankara, 2007, s. 180.
- GÖZE Ayferi, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Dokuzuncu Baskı, İstanbul: Beta yayınları, 2000, s. 107.

- KANSU Aykut, **1908 Devrimi**, Üçüncü Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 97.
- ADIYEKE Ayşe Nükhet ve ADIYEKE Nuri, **Fethinden Kaybına Girit**, Birinci Baskı, İstanbul: Babali Kültür Yayıncılığı, 2006, s. 125.
- JELAVİCH Barbara, **Balkan Tarihi 20. Yüzyıl**, Birinci Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2006, s.95.
- JEVALİCH Barbara, **Balkan Tarihi, 18. Ve 19. Yıllar**, Birinci Baskı, İstanbul: Küre Yayınlar, 2006, s. 196.
- RUBİN Barry ve KİRİŞÇİ Kemal, **Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası**, Birinci Basım, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002, S. 105.
- ORAN Baskın, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 504.
- NOBİRDALI Beyto ve SELİM Çağdaş Bedri, **Bir Önder Tito Çağdaş Bir Ülke Yugoslavya**, Birinci Baskı, İstanbul: Tan Yayınevi, 1977, s. 12.
- TANGÖR Burak, **Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri**, Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2008, s. 139.
- OKTAY Cemil, **Siyaset Bilimi**, Birinci Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003, s. 66.
- JELAVİCH Charles ve JEVALİCH Barbara, **The Balkans**, Amerika: Prentice- Hall, 1965, s. 3.
- DUMANLI Cihangir, **Ulusal Güvenlik Sorunlarımız**, İstanbul: Bizim Kitaplar, 2007, s. 212.
- ÜÇOK Coşkun, **Siyasal Tarih (1789-1960)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 369, 1975, s. 205.
- WEBER Cynthia, **International Relations Theory, Second Press**, Londra: Routledge Group, 2005, p. 14

- YETKİN Çetin, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Birinci Baskı, İstanbul: Gürer Yayınları, 2009, s.447.
- DURSUN Davut, **Siyaset Bilimi**, Birinci Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2002, s. 37.
- ŞENDİL Dilek, **Balkanlar'da Kaynayan Kazan**, Birinci Basım, İstanbul: Yayınevi Yayıncılık, 1995, s. 78.
- NİCOL Donald M., **Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453**, Birinci Basım, İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları 77, 1999, s. 9.
- TANNENBAUM Donald ve SCHULTZ David, **Siyasi Düşünce Tarihi**, Dördüncü Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2008, s. 197.
- KALAYCIOĞLU Ersin, **Çağdaş Siyasal Bilim**, İstanbul: Beta Yayınları, 1984, s. 133.
- ÇAM Esat, **Siyaset Bilimi**, İstanbul: Der Yayınları, 1984, s. 407.
- ÇAM Esat, **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul: Der Yayınları, 2002, s. 346.
- KANDEMİR Eyyub, **Uluslararası Sistemin Yeni Düzen Arayışında Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği**, Birinci Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008, s. 129.
- ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Onaltıncı Baskı, İstanbul: Alkım Yayınları, 2007, s. 101.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, “ **Makedonya Sorunu**”, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Dördüncü Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2005, s. 467.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İkinci Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2005, s. 113.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, **Uluslararası Politika Ve Dış Politika Analizi**, Üçüncü Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2000, s.98.

- MURTEZAN Fatih, **Makedonya'da Yönetimsel Değişim ve Yerel Yönetimler**, Üsküp: Matüsiteb Yayınları, 2008, s. 21.
- ERGİN Feridun, **Uluslararası Politika Stratejileri**, İstanbul: Çağlayan Basımevi, 2003, s. 9.
- ADANIR Fikret, **Makedonya Sorunu**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2001, s. 38.
- ÖNER Filiz, **“Balkanlar'da Azınlık Hakları Bulgaristan Ve Makedonya Örneği”**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010, s.116.
- RAMİQİ Fuat, **Balkanların Güvenlik Politikasına AB'nin Etkisi, Balkanlar'da Gelecek Tasavvuru Kültür, Siyaset, Örgütlenme ve İşbirliği Alanları**, Birinci Baskı, 2008, s. 133.
- KLOSKO George, **History Of Political Theory**, Volume II, United States: Thomson Wadsworth, 1995, p. 2.
- VERNADSKY George, **Rusya Tarihi**, İstanbul: Selenge Yayınları, 2009, s. 508.
- CASTELLAN Georges, **Balkanların Tarihi**, İkinci Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995, s.15.
- TÜYSÜZOĞLU Göktürk, **“Kosova'nın Bağımsızlığı ve Dünya Politikasına Etkileri”**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s.19.
- TOKAY Gül, **Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1996, s. 24.
- AYBET Gülnur And MOOR Rebecca R., **NATO İn Search Of A Vision**, Washington: George University Press, 2010, p. 182.
- ONUR Gülsevin ve SOMUNCUOĞLU Tuğrul, **Makedonya Yerinde Pazar Araştırmaları**, İstanbul T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2007, s.4.

- ŞABAN Güner, “**2001 Makedonya Etnik Çatışması ve Çözümü Çerçeve Anlaşmasına giden süreç**” , Yayınlanmış yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2007, s. 38.
- BAHADIR Gürbüz, **Batı’dan Doğu’ya Uzanan Çizgide Balkanlar ve Türkler**, Birinci Basım, Konya: Çizgi Kitapevi, 2002, s. 15.
- AKMAN Halil, **Paylaşılmayan Balkanlar**, Birinci Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 23.
- İNALCIK Halil, **Tanzimat Ve Bulgar Meselesi**, İstanbul: Eren Yayın, 1992, s.18.
- DUMAN Haluk Harun, **Balkanlara Veda**, İstanbul: Duyap Yayıncılık, 2005, s. 12.
- HÜLMAN Haluk, **Birinci Dünya Giden Yol Ve Savaş**, İkinci Basım, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1973, s. 1.
- JACOBSEN Hans-Adolf, **1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı**, Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 1989, s. 8.
- YILMAZ Hasan ve KAŞIKÇI Nihat, **Medeniyetin izinde Yunanistan’dan Almanya’ya Adım Adım Balkanlar ve Avrupa**, Ankara: Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, 2001, s. 102.
- ARGAV Hayri, **Batı’nın Yeni Doğu Seferi**, Birinci Baskı, İstanbul: Peri Yayınları, 2000, s. 152.
- WILLIAMS Howard, WRIGHT Moorhead, EVANS Tony, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Ankara: Phonix Yayınları, 2007, s. 316.
- POULTON Hugh, **Balkanlar, Çatışma Azınlık Çatışan Devletler**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1993, s. 17.
- BAL İdris, **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Birinci Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001, s. 193.

- BAL İdris, **21. Yüzyılım Eşiğinde Türk Dış Politikası**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001, s. 186.
- DAĞI İhsan D. ve Diğerleri, **Devlet, Sistem Ve Kimlik**, Onbirinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s, 68.
- ÜLGER İrfan Kaya, **Yugoslavya Neden Parçalandı?**, Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2003, s. 45.
- ÇALIŞLAR İzzeddin ve GÖRGÜLÜ İsmet, **On Yıllık Savaşın Günlüğü**, Birinci Basım, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2007, s. 32.
- ROBERTS J.M., **Avrupa Tarihi**, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2010, s.102.
- BUCHAN John, **Bulgaria and Romania**, Hodder and Stoughton Limited, London, 1924, p. 17.
- CAMPELL John C. ,Sovyetlerin **Balkan Stratejisi, Sovyet Emperyalizmi Balkanlar Ve Türkiye**, İstanbul: Muallioğlu Yayınları, 2007, s. 38.
- KEEGAN John, **The First World War**, Newyork,:Alfred A. Knope, 1999, p. 3.
- RAWLS John, **Lectures on the History Of Political Philosophy**, London: The Belknap Press Of Harvard University Press, 2007, p. 43.
- ROURKE John T., **İnternational Politics On The World Stage**, Onbirinci Basım, Amerika, 2006, s. 24.
- NYE Joseph S. Jr. Ve WELCH David A., **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Birinci Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 48.
- TİTO Josip Broz, **Özyönetimli Sosyalizm**, Birinci Baskı, Koza Yayınları, 1978, s.76.
- KARPAT Kemal H., **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, Birinci Baskı, İstanbul: İmge Kitapevi Yayınları, 2004, s. 77.

- KARPAT Kemal H., **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, Birinci Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s. 205.
- İNAT Kemal, DURAN Burhanettin, ATAMAN Muhittin, **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.239.
- BROWN L. Carl, **İmparatorluk Mirası**, Beşinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 113.
- TILIÇ L.Doğan, **Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal**, Kosova, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1999, s. 71.
- LARRY Arnhart, **Siyasi Düşünce Tarihi**, Üçüncü Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2005, s. 173.
- LİDDELL Hart, **İkinci Dünya Savaşı Tarihi**, Yedinci Baskı, İstanbul: YKM Yayınları, 2005, s. 13.
- TODOROVA Maria, **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**, İkinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s.55.
- MAZOWER Mark, **The Balkans**, London: Phoenix Press, 2000, p. 103.
- MOZOWER Mark, **Karanlıkta Kıta Avrupa'nın 20. Yüzyılı**, İkinci Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 456.
- ANDERSON Matthew Smith, **Doğu Sorunu**, Birinci Baskı, İstanbul: YKM Yayınları, 2001, s.281.
- GÖNLÜBOL Mehmet, **Uluslararası Politika**, Beşinci Baskı, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2000, s. 3.
- HACISALİHOĞLU Mehmet, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2003, s. 34.
- KAPAK Meral, **"Makedonya Tarihi"**, Balkan Yarımadasının Orta Kesiminde Tarihsel Bölge, 2008, s.12.

- CAŞIN Mesut Hakkı, ÖZKGÖKER Uğur ve ÇOLAK Halil, **Avrupa Birliği**, Birinci Baskı, İstanbul: Nokta Kitap, 2007, s. 269.
- TUNÇAY Mete, **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi**, Birinci Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 50.
- GLENNY Misha, **Balkanlar 1804- 1999 Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, Birinci Baskı, İstanbul: Sabah Kitapları, 2001, s. 137.
- BELGE Murat, **Osmanlı'da Kurumlar Ve Kültür**, İkinci Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s.50.
- CEYLAN Musa, **Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa**, Birinci Baskı, Ülke Kitapları, 1999, s. 31.
- SELVER Mustafa, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, Birinci Basım, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2003, s.54.
- TÜRKEŞ Mustafa ve UZGEL İlhan, **Türkiye'nin Komşuları**, Birinci Baskı, İstanbul: İmge Kitapevi, 2002, s. 117.
- YILMAZ Mustafa, ANZERLİOĞLU Yonca ve DOĞANER Yasemin, **Avrupa Birliği Çağdaş Uygarlığın Yolu mu, Ulusal Egemenliğin Sonu Mu?**, Birinci Basım, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 15.
- NATO Handbook, **NATO's Role İn The Former Yugoslav Republic Of Macedonia, Belgium**: Public Diplomacy Division, 2006, p. 153.
- TARAKÇI Nejat, **Çatışmayı Önleme Ve Kriz Yönetimi**, İstanbul: Çantay, 2005, s. 1.
- KENAR Nesrin, **Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu**, Ankara: Palme Yayın, 2005, s. 39.
- DAVİES Norman, **Avrupa Tarihi**, Birinci Baskı, Ankara: İmge Kitapevi, 2006, s. 124.
- AKSOY Nurşah, **Tarihteki Ünlü Savaşlar, Saldırıları ve Antlaşmalar**, Birinci Baskı, İstanbul: Karma Kitaplar, 2009, s.46.

- TEKİN Oğuz, **Eski Yunan Tarihi**, Altıncı Basım, İstanbul: İletişim Yayınları,1995, s. 85.
- SANDER Oral, **Siyasi Tarihi İlk Çağlardan 1918'e**, Onyedinci Baskı, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 2008, s. 306.
- SANDER Oral, **Türkiye'nin Dış Politikası**, İkinci Baskı, Ankara: İmge Kitapevi, 2000, s. 211.
- . ARIKAN Özden, **Çağrı Barışa**, İstanbul: Sabah Kitapları, 1998, s. 53.
- SÜKAN Özer, **21.Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye**, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001, s.1.
- . VIOTTİ Paul R, KAUPPI Mark V., **İnternational Relations Theory**, America: Allyn and Bacon, 1999, p. 6.
- BOSCH Phll M.E., **Hellenizm Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 161, s. 7.
- CRAMPTON R. J., **İkinci Dünya Savaş'ından Sonra Balkanlar**, Birinci Basım, İstanbul: Yayın odası, 2007, s. 10.
- YİNANÇ Refet Ve TAŞDEMİR Hakan, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002, s.253.
- Report Of The Institute Conference, Conflict Prevention, Amerika, 1997, s. 2.
- HALL Richard, **Balkan Savaşları 1912-1913**, Birinci Basım, İstanbul: Homer Kitapevi ve Yayıncılık, 2003, s. 1.
- KUTLU Sacit, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 29.
- YILMAZ Sait, **Güç Ve Politika**, Birinci Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008, s. 10.

- KAY Sean, **NATO And The Future Of European Security**, ABD: Rowman And Littlefield Publishers, 1998, p. 74.
- TANILLI Server, **Yüzyılların Gerçeği Ve Mirası**, Birinci Basım, İstanbul: Adam Yayınları, 1999, s. 23.
- LLOYD Seton, **Türkiye'nin Tarihi**, Ondokuzuncu Basım, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 1997, s. 145.
- SİYASİ Ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **Rusya Federasyonun'daki Gelişmeler, Etkileri ve Türkiye**, Yayın No. 17, İstanbul, 1995, s. 225.
- YERASİMOS Stefan, **Milliyet ve Sınırları, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu**, İstanbul: İletişim Yayınları,1994, s. 43.
- YERASİMOS Stefanos, **Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu**, Altıncı Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 46.
- İRTEM Süleyman Kani, **Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi Balkanlar'ın Kördüğümü**, İstanbul: Temel Yayınları,1999, s. 79.
- KOCABAŞ Süleyman, **Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912- 1913 Avrupa Türkiyesi'nin Kaybı**, Birinci Basım, İstanbul: Vatan Yayınları, 2000, s.41.
- AYDEMİR Şevket Süreyya, **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa**, Dokuzuncu Basım, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2009, s. 410.
- KUT Şule, **Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik**, Birinci Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 81.
- UZER Tahsin, **Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, İkinci Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, s. 81.
- KAYACIKLI Tamer ve SAKINMAZ Arzu, **Makedonya Ülke Etüdü**, İstanbul Ticaret odası, İstanbul, 1999, s.2.

- BORA Tanıl, **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, Birinci Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları, 1991, s.31.
- BORA Tanıl, **Yugoslavya Milliyetçiliğin Provokasyonu**, Birinci Baskı: Birikim Yayınları, 1991, s. 19.
- ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Dördüncü Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2006, s. 164.
- ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Beşinci Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s. 91.
- ALİLİ Teoman, **Yugoslavya Dersleri**, İkinci Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2010, s. 38.
- Ateş Toktamış, **Siyasal Tarih I**, İstanbul: İktisat Fakültesi, 1989, s. 334.
- SOMUNCUOĞLU Tuğrul, **Balkan Ülkeleri Raporlar Serisi, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti**, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, s. 13.
- UZUN Turgay ve ÖZEN Serap, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye**, Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2004, s. 31.
- FOUSKAS Vassilis K., **Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya**, İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 2004, s. 81.
- WINTERHALTER Vilko, **Josip Broz Tito**, İstanbul: Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Kütüphanesi, 1974. S.163.
- SLOANE William M., **Bir Tarih Laboratuvarı**, İkinci Baskı, İstanbul: Nesnel Yayınları, 2008, s.63.
- GÜRBÜZ Yaşar, **Anayasalar**, İstanbul: Filiz Kitapevi, 1981, s. 251.
- Yeni Türkiye Dünyası Özel Sayısı 11, **Türkiye Medya Hizmetleri Yayını**, Temmuz-Ağustos, 1997, s. 1824.

- BAYUR Yusuf Hikmet, **Birinci Balkan Savaşı 1**, Cumhuriyet Yayınları, 1999, s. 14.
- BAYUR Yusuf Hikmet, **İkinci Balkan Savaşı**, Cumhuriyet Yayınları, 1999, s. 119.
- BAYUR Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, Dördüncü Baskı, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 1991, s. 59.
- BREZEZİNSKİ Zbigniew, **Büyük Stranç Tahtası**, İstanbul: İnkılap Yayınları, 1997, s. 175.
- CHOMSKY Noam, **Amerikan Müdahaleciliği**, Altıncı Baskı, İstanbul: Aram Toplum Yayınları, 2003, s. 49.
- OĞUZ C. Cem, **Rusya'nın Balkan Politikası ve Balkanlar'daki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri**, Balkan Diplomasisi, 1991-2000, s. 266.
- AYBET Gülnur And MOORE Rebecca R., **NATO İn Search Of A Vision**, Washington: George University Press, 2010, p. 182.
- GEORGEVİCH T.R, **Macedonia**, First Publihed, London: George Allen Unwin L.T.D.,1918, P. 9.
- POULTON Hugh, **Who Are The Macodonians?**, London: C.Hurst And CO Publishers, 1995, P. 123
- ACAR Kezban, **Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi**, Birinci Basım, İstanbul: Nobel Yayınları, 2004, s. 281.
- FIRAT Turhan, **Dış Politikamızın Perde Arkası 23 Büyükelçinin Olaylara Bakışı**, Birinci Baskı, Ankara: Samit Yayınları, 2005, s. 241.
- MAKOVSKY Alan ve SAYARI Sabri, **Türkiye'nin Yeni Dünyası, Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, s. 117.
- GÜRÜN Kamuran, **Savaşın Dünya ve Türkiye**, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1997, s. 321.

- LARRABE F. Stephen ve. LESSER Ian O, **Belirsizlik Döneminde Türk Dış Politikası**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2004, s.127.
- GÜRÜN Kamuran, **Savaşan Dünya ve Türkiye**, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1997, s. 321.
- ESMER Ahmet Şükrü ve GÖNLÜBOL Mehmet, **Lausanne'den Sonra Türk Dış Politikası**, Birinci Baskı, Ankara: Sevinç Matbaası, 1969, s. 107.
- MARANKİ Ahmet, **Balkan Mezalimi**, İstanbul: Timaş Yayınları:193, 1993, s.20.
- ANDONYAN Aram, **Balkan Savaşı**, Birinci Baskı, İstanbul: Aras Yayın, 1999, s. 15.
- İBRAHİM Arijan, “**Berlin Kongresin’nden Balkan Savaşları’nın Bitimine Kadar Makedonya Sorunu (1878-1912)**”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2001, s. 14-15.
- RUBİN Barry ve KİRİŞÇİ Kemal, **Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası**, Birinci Basım, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002, s. 86.
- METİNSOY Murat ve EROĞLU Mustafa, **Değişen Dünya ve Türkiye’nin Dış Politika Gündemi**, Altıncı Baskı, İstanbul: Donkişot İnceleme, 2004, s. 181.
- AVCIOĞLU Doğan, **Türkiye’nin Düzeni Dün- Bugün-Yarın**, İkinci Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969, s. 120.
- SAYBAŞILI Kemali ve ÖZCAN Gencer, **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, Birinci Basım, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997, s. 72.
- PALAIRET Michael, **Balkan Ekonomileri 1800-1914 Kalkınmasız Evrim**, İstanbul: Detay Basım, 2000, s. 393.
- ROBERTS J.M., **Dünya Tarihi 18. Yüzyıl ve Sonrası**, Cilt II, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2011, s. 867.
- GÜRÜN Kamuran, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası 1939’dan Günümüze Kadar**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983, s. 220.

HAMZAOĞLU Yusuf, **Balkan Türklüğü Araştırmalar, İncelemeler, Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2437, Cilt: I, 2001, s. 4.

SARICA Murat, **Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929)**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, 1982, s. 228.

KAYACIKLI Tamer VE SAKINMAZ Arzu, **Makedonya Ülke Etüdü**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 1999, s. 6.

Üsküp Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **Makedonya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik Ticari İlişkileri**, Üsküp, 2010, s. 9.

TÜRBEDAR Erhan, **2010 Yılında Balkanlar**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2011, s. 1.

ARCHER, Christon I. FERRİS John R. , HERWİG Holger H. ve TRAVERS Timothy H., **Dünya Savaş Tarihi**, Birinci Baskı, İstanbul: Akyüz Yayın Grubu, 2006, s. 437.

ARTUÇ İbrahim, **Balkan Savaşı**, Birinci Baskı, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1988, s. 51.

HOCA Enver, **Yugoslav Öz Yönetimi Kapitalist Bir Teori ve Uygulamadır**, İzmir: Osmanlı Matbaası, 1979,s. 21.

ARIT Fikret, **Büyük Savaş İkinci Dünya Savaşı Tarihi**, Birinci Baskı, Milliyet Yayınları, 1974, s.156.

KRLİÇ Merdan, **“Eski Yugoslavya’da Siyasal Hareketlerin ve Günümüz Partilerinin İç ve Dış Politika Yaklaşımı”**,(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2007, s. 6.

SAMARY Catherine, **Parçalanan Yugoslavya ve Bosna’da Etnik Savaş**, Yazın Yayıncılık, 1995, s. 32.

MAKALELER VE İNTERNET KAYNAKLARI

www.webhatti.com/kultur/28602-dunya-savasi.html.(04.13.2007).

www.msxlab.org/forum/soru-cevap/242655-1-balkan-savasinin-sebep-vesonuculari-nedir.html. (05.04.2009).

www.destegi.com/2-balkan-savasi-antlasmlar-ve-sonuculari/html. (1 Haziran 2009).

<http://www.orgtr/dinamikler/tarihselsurc/Yugoslavya.html>.

<http://tdid.ege.edu.tr/files/giraysaynurbozkurt.pdf>.

<http://www.stragigma.com/turk/eylul/2003/print.o4.html>.

<http://www.makaleler.com/tarih-makaleleri/Makedonya-eski-krallik-htm> (5Kasım 2010).

<http://www.osmanli700.gen.tr/olaylar/olayb1.html>.

<http://www.turksam.org/tr/a1117.html>. (26 Kasım 2006.)

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye---makedonya-cumhuriyeti-siyasi-ilişkileri-,tr,mfa> 10 Kasım 2010- 11 Mayıs 2011.

<http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/avrupa-birliđi-2010-genisleme-stratejisi-ve-potansiyel/ülkeler>.

Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, **Rusya Federasyonun'daki Gelişmeler Etkileri ve Türkiye**, Yayın No. 17, İstanbul, 1995, s. 225.

www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10005137.

www.biyografi.info/kisi/josip-broz-tito. (2004-2010).

www.balkangunlugu.com/v3/indexphp?option=com-content&view=article&id=5668:rusyam-balkan.(21 Nisan2011)

[www.nuveforum.net/746-balkanlarintarihi/19037-balkanlar.\(11.08.07\)](http://www.nuveforum.net/746-balkanlarintarihi/19037-balkanlar.(11.08.07))

BABUNA Aydın, **Kosova Sorunu Üzerine, Dış Polika Dergisi**, Cilt: VIII, No:1-2
1997, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, s. 3.

TANGÖR Burak, **Tarihsel Bağlamda Uluslararası Güç Dengeleri ve Balkanlar, Yeni Aktörler, Yeni Dengeler ve Yeni Güvenlik Olgusu Oturumları- 4**,
Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2008, s.1.

DERVİŞ Bülent, **Makedonya ve Türkiye Arasında Ekonomik İlişkiler**, Uluslararası
Balkan Kongresi, İstanbul: Tasam Yayınları, 2010, s. 316.

OĞUZ, C. Cem, **Rusya'nın Balkan Politikası ve Balkanlar'daki Gelişmelerin Rus
Siyasetine Etkileri**, Balkan Diplomasisi, 1991-2000, s. 266.

HASKİNS C. H. ve. LORD R.H, **Makedonya'da Kimlik, Diplomasi ve Arnavut
Sorunu, Avrasya Dosyası**, 1998, Cilt: 4, Sayı: 1-2, s. 153-154.

SANCAKTAR Caner, **1980 Sonrası Yugoslavya'da Sırp ve Hırvat Milliyetçiliği,
Uluslararası Balkan Kongresi 24-26 Nisan 2008**, İstanbul: Tasan Yayınları, s
89.

Genel Kurmay Başkanlığı, **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi** Beşinci Cilt
Çanakkale Cephesi Harekatı, Ankara: Genel Kurmay Basım Evi, 1993, s. 5.

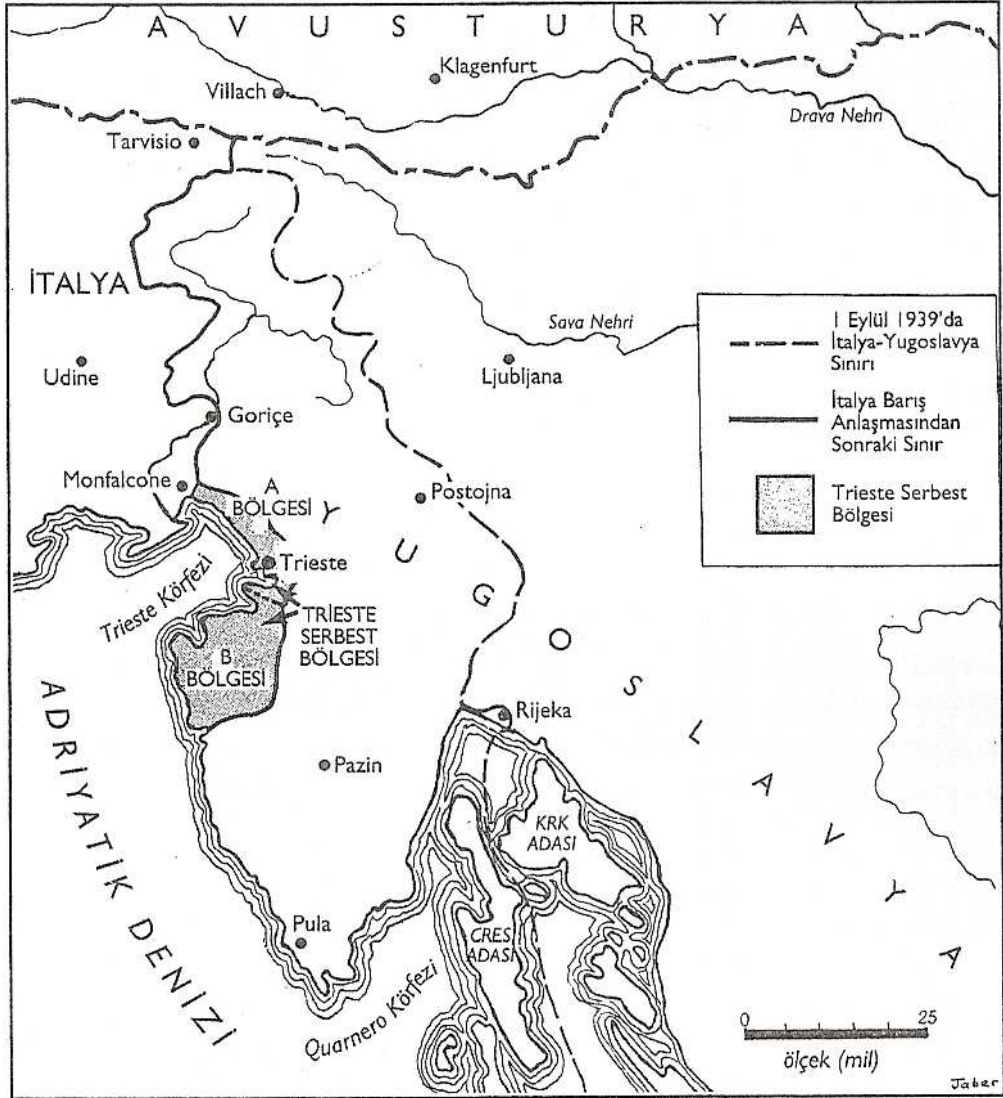
HALİS Ayhan, **Kosova'nın Bağımsızlığı Sürecinde Uluslararası Güçlerin ve
Türkiye'nin Tutumu**, Avrasya Etüdüleri, 33, 2008, T.C. Başbakanlık Türk
İşbirliği Ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, s 115.

BAĞCI Hüseyin, **Güvenlik Politikaları ve Risk Analizi Çerçevesinde Balkanlar**,
Ankara: Dış Politika Enstitüsü, 1998, s. 74.

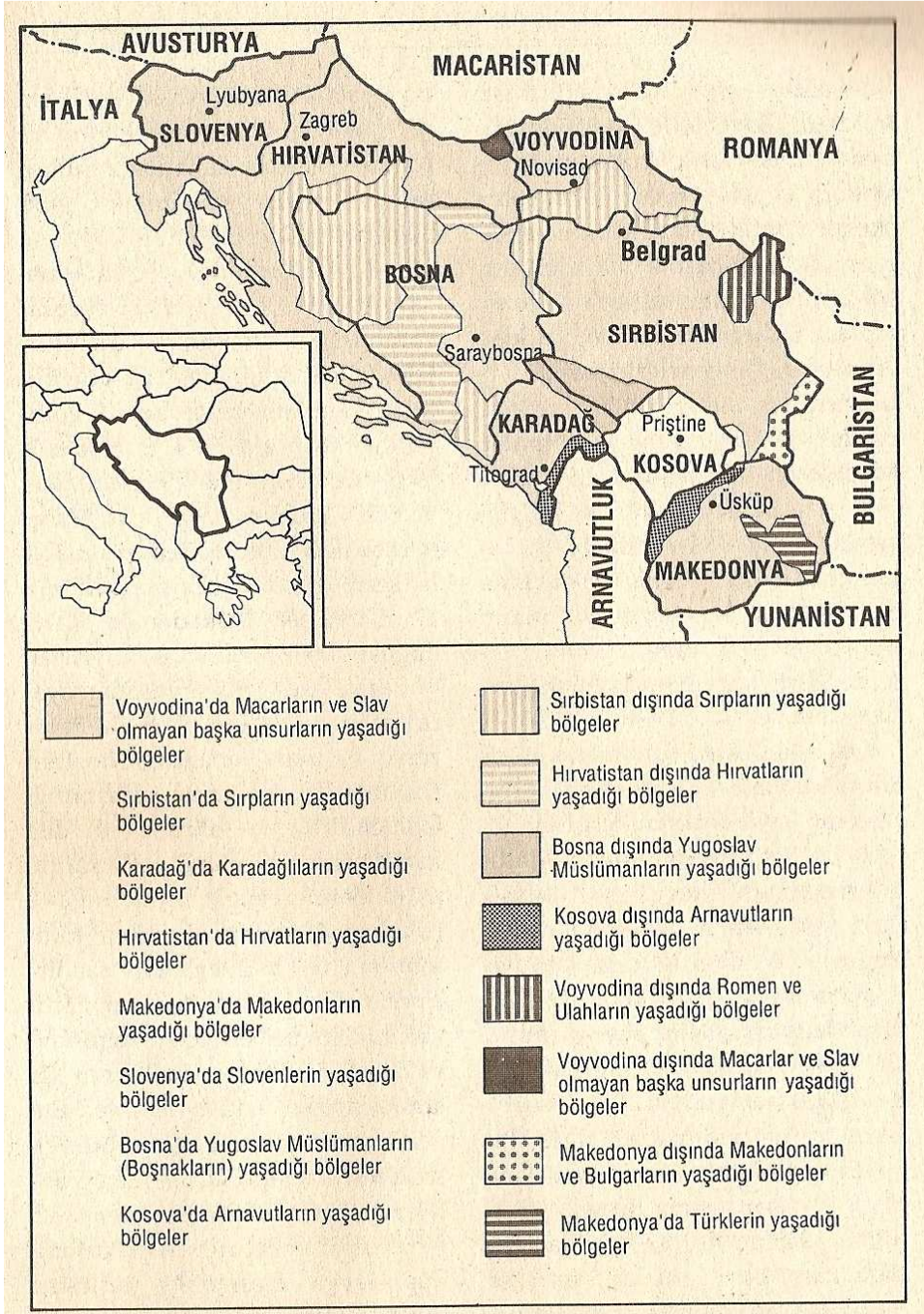
EMİROĞLU Hüseyin, **Soğuk Savaş Sonrasında Kosova Sorunu ve Birleşmiş
Milletler**, Avrasya Etüdüleri, 29-30, 2006, Başbakanlık Türk İşbirliği ve
Kalkınma İdaresi Başkanlığı, s. 64.

- ALP İlker, “**Makedonya Üzerindeki Mücadeleler ve Makedonya Cumhuriyeti**”,
Der. Murat Hatipoğlu, Dünden Bugüne Makedonya Sorunu, Balkanlar
Araştırma Dizisi 6, Ankara, ASAM Yayınları, 2002, s. 73.
- ATABAY Mithat, **Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, İstanbul: İstanbul
Üniversitesi Yayını, 2009, sayı: 15, s. 32.
- ALKAN Necmettin, **Kosova Meselesinin Tarihi Kültür Ve Siyasi Altyapısı**, Avrasya
Etüdleri, Ankara, s. 84.
- ÖZTÜRK Osman Metin, **Türk Dış Politikasında Balkanlar**, Balkan Araştırma
Diplomasisi, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001,
s. 17.
- CÜTEM Ömer E, DEMİRTAŞ Birgül Coşkun, **Balkan Araştırma Dizisi Balkan
Diplomasisi**, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001,
s. 3.
- HAMZA Yusuf, **1839-1876 Yılları Arasında Makedonya Slav Halkının Eğitim ve
Kültür Hayatında Tanzimat'ın Yankıları**, Türk Dünyası Araştırmaları
Dergisi, Sayı: 73, Ağustos 1991, s. 57.

EK-1 Trieste Anlaşmazlığı Haritası

EK-2: Yugoslavya Cumhuriyetleri ve Özerk Bölgelerinde Etnik Yapı Haritası

EK-3 Balkanlar Fiziksel Özellikler

EK-4 Balkan Tarihi

EK-5 Kosova ve Kuzeybatı Makedonya

